

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

**Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія
особистісного зростання дитини з особливими
освітніми потребами**

**Збірник матеріалів
III Всеукраїнської науково-практичної
конференції
з міжнародною участю**

Випуск 2

Вінниця 2019

УДК 373: 376-056.2/3(06)

I -65

Рекомендовано до друку вченою радою факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 7 від 17.12.2019 року).

Редакційна колегія:

- Голюк О.А.,** кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (*голова*)
- Демченко О.П.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Хіля А.В.,** кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Карук І.В.** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

Рецензенти:

- Хом'юк І.В.** доктор педагогічних наук, професор кафедри вищої математики Вінницького національного технічного університету
- Кіт Г.Г.** кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

A 65 Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами (м.Вінниця, ВДПУ імені М.Коцюбинського, 28-29 листопада 2019 року) [Електронний ресурс] : збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю / редкол.: О.П.Демченко, А.В.Хіля ; за заг. ред. О.А.Голюк. Випуск 2. Вінниця, 2019. 174 с.

I-65 Inclusive education as an individual trajectory of the personal growth of a child with special educational needs : a collection of materials of the II All-Ukrainian scientific-practical conference with international participation / editorial board per community Ed. O. A. Holyuk. Vinnitsa, 2019. Issue 2. 174 c.

I 65

Матеріали видано в авторській редакції

До збірника включені тези з актуальних проблем інклюзивної освіти в контексті завдань реалізації наступності дошкільної та початкової освіти, що підготовлені викладачами і студентами України та Білорусії в межах наукового співробітництва.

Матеріали збірника адресовані викладачам і студентам ЗВО II-IV рівня акредитації, педагогічним працівникам початкової школи та закладів дошкільної освіти, а також усім, хто цікавиться проблемами навчання й виховання дітей.

The collection includes the thesis on Topical issues of inclusive education in the context of the tasks of implementing the continuity of pre-school and primary education, prepared by faculty and students of Ukraine and Belarus within the framework of scientific cooperation.

The materials of the collection are addressed to teachers and students of institution of higher education of the II-IV level of accreditation, teachers of primary schools and institutions of pre-school education, as well as to everyone who is interested in the problems of education and upbringing

УДК 373: 376-056.2/3(06)

ISBN 978-966-924-251-4

© Авторський колектив Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ЗМІСТ

<i>Бияковська Аліна. Особливості розвитку дизайнерського мислення молодших школярів</i>	5
<i>Білоконна Ніна, Лисевич Олександра. Інклюзивна практика як засіб реалізації демократичного принципу «всі ми різні – всі ми рівні»</i>	8
<i>Боднар Наталія. Формування естетичної культури дітей дошкільного віку засобами арт-терапії</i>	11
<i>Бондарчук Маргарита. Формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку в інклюзивній групі</i>	14
<i>Божик Анна. Складові готовності сучасного педагога до роботи в сфері інклюзивного навчання</i>	17
<i>Вороніна Ірина, Баб Анастасія. Психологічна стійкість як фактор безпеки життєдіяльності молодших школярів</i>	22
<i>Глухенька Ангеліна, Боровська Дар'я. Вплив булінгу на психічне здоров'я школярів</i>	25
<i>Годлевська Валентина, Франчук Наталія. Оптична дисграфія: поняття, корекція, профілактика</i>	28
<i>Гончарук Дар'я. Робота з дітьми з особливими освітніми потребами у Монтессорі-середовищі (з досвіду роботи вихователя)</i>	30
<i>Гончарук Наталія. Розвиток дрібної моторики руки в дітей з порушенням мовлення</i>	34
<i>Гриб Аліна. Проблема формування толерантності в старших дошкільників у контексті сучасних дефінітивних підходів</i>	37
<i>Григорович Ольга, Скрипник Альона. Ігрові технології як засіб формування дбайливого ставлення молодших школярів до природи</i>	40
<i>Гуцалюк Софія. Шлях до успіху: використання цеглинок Lego в 1 класі Нової української школи</i>	43
<i>Дзюбенко Анастасія, Поворознюк Сніжана. Використання технології розв'язування винахідницьких задач на уроках математики як один із шляхів формування евристичної діяльності молодших школярів</i>	47
<i>Демченко Олена. Обдарована дитина як особистість з особливими потребами: статус у проблемному полі інклюзивної педагогіки</i>	50
<i>Добряк Дар'я. Соціально-психологічні чинники суїцидальної поведінки обдарованих дітей</i>	54
<i>Донець Віталій. Підготовка фахівців педагогічних спеціальностей до роботи в умовах інклюзії</i>	58
<i>Казьмірчук Наталя, Поліхун Руслана. Національне виховання майбутніх учителів початкових класів засобами декоративно-прикладного мистецтва</i>	61
<i>Казьмірчук Наталя, Попелюська Вікторія. Формування шкільної зрілості дитини в середовищі співпраці сім'ї і ЗДО</i>	66
<i>Картавова Ольга, Коваль Альона. Творча самореалізація музично обдарованих учнів на уроках мистецтва</i>	70
<i>Кльоц Юлія. Проблема діагностики творчих здібностей у зарубіжній психолого-педагогічній науці</i>	74
<i>Кобильняк Тетяна. Проблема насильства обдарованих дітей у сім'ї</i>	78
<i>Коломієць Юлія. Волонтерство як інноваційний напрям в соціальній роботі</i>	83
<i>Колосова Олена, Мариянчук Ольга. Особливості виховання та навчання дітей з аутизмом</i>	87
<i>Коренський Дмитро, Олейнік Тарас. Специфіка профорієнтаційної роботи з молодшими школярами в умовах інклюзивного освітнього простору</i>	91
<i>Кочірі Наталія. Організація читання нот з аркуша в процесі самопідготовки з основного музичного інструмента (баяна, акордеона)</i>	95
<i>Кошарко Вікторія. Деадаптація обдарованих дітей у закладі освіти як соціально-</i>	

<i>педагогічна проблема</i>	99
Кошляк Діана. <i>Формування основ економічної культури молодших школярів засобами сюжетно-рольової гри</i>	104
Кошмелюк Лариса. <i>Використання казки в моральному вихованні молодших школярів</i>	107
Кравцова Інна, Кравцова Аліна. <i>Реалії інклюзивної освіти в контексті проблем суперечностей і перспектив</i>	110
Кубарь Вікторія. <i>Засоби АВА-терапії в інклюзивному освітньому середовищі</i>	113
Куцоласька Наталія. <i>Створення культурно-освітнього простору для задоволення потреби обдарованих дітей у творчій діяльності</i>	117
Куцоласька Альона. <i>Використання мнемотехнічних методів у роботі фахівців інклюзивно-ресурсних центрів для ефективного корекційно-розвиткового середовища</i>	121
Мельник Валентина. <i>Кінезіологія як засіб альтернативного використання в інклюзивному середовищі з дітьми з порушенням мовлення</i>	124
Музика Олена. <i>Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках трудового навчання</i>	127
Нечипорук Світлана. <i>Педагогічна цінність трудових доручень для дітей дошкільного віку</i>	129
Нікітіна Вікторія. <i>Арт-терапія у роботі з дітьми дошкільного віку</i>	133
Окулова Анастасія, Окулова Любов. <i>Особливості організації навчальної діяльності дітей-аутистів у освітньому просторі початкової школи</i>	136
Павлик Олена. <i>Сучасні реалії та перспективні напрями освітньої реформи «Нова українська школа»</i>	139
Павлюк Мирослава. <i>Розвиток у дітей дошкільного віку схильності до лідерства в умовах інклюзивної освіти</i>	144
Ставнича Аліна. <i>Амбівалентність особистісного становлення обдарованої дитини в контексті її соціалізації</i>	149
Сташинська Олена. <i>Психолого-педагогічні особливості дітей із синдромом Дауна</i>	154
Тернавська Вікторія. <i>Формування соціальної компетентності молодших дошкільників з синдромом дефіциту уваги</i>	157
Федоренко Алла. <i>Формування елементарних математичних умінь у дітей з інвалідністю</i>	160
Чорна Альона. <i>Сутність діалогічного спілкування як чинника професійного становлення вчителя</i>	163
Чорна Світлана, Жолудько Анастасія. <i>Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності з дошкільниками</i>	167
Щерба Віолетта. <i>Включення дітей з особливими потребами в колективну творчу діяльність в умовах інклюзивного освітнього простору</i>	169

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИЗАЙНЕРСЬКОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Бияковська Аліна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: Наталія Казьмірчук, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE DESIGN THINKING OF YOUNGER PUPILS

*Biakovskaya Alina, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті представлено аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку дизайнерського мислення, охарактеризовано основні компоненти дизайнерського мислення та цінність такої роботи для креативного розвитку молодших школярів.

Ключові слова: молодший школяр, дизайн, дизайнерське мислення, конструктивність, доцільність, варіативність, гнучкість, почуття стилю і стильової гармонії.

Abstract. The article presents the analysis of psychological and pedagogical literature on the problem of development of design thinking, describes the main components of design thinking and the value of such work for the creative development of younger students.

Keywords: junior high school student, design, design thinking, constructiveness, expediency, variability, flexibility, sense of style and style harmony.

В умовах сучасного розвитку суспільства особливого значення набуває проблема формування творчого мислення молодших школярів. У Державному стандарті початкової загальної освіти зазначається, що формування конструктивних умінь молодших школярів здійснюється в процесі вивчення різних навчальних предметів, що свідчить про актуальність означеної проблеми.

Формування мислення дитини завжди знаходило своє відображення у дослідженнях провідних науковців минулого і сучасності, ми ж розглядаємо його як дизайнерське мислення та його особливостей в освітньому процесі. В філософському контексті питання дизайну розглядалося в роботах А. Адамяна, Д. Благоева, А.Бурова, Г.Гачева, М.Кагана, Н.Кілщенко, В.Копніна, Н.Лейзерова та ін. У сучасному науковому дискурсі [1; 2; 3; 4; 5; 10; 11 та ін.] та на рівні освітньої практики розробляються різні аспекти розвитку творчого мислення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Творчість і творчі здібності розглядаються [4] як один із проявів обдарованості дитини.

Проблемою розвитку дизайнерського мислення молодших школярів займалися: Г. Ермаш, А. Козарева, А. Матюшкін, Я. Пономарьов, Н.Казьмірчук, Н.Конишев, К.Павлик, Т.Носаченко, Л.Вержиковська, В.Вільчинський,

Л.Маліновська, Б. Неменський, О. Олійник, В. Сирота, В.Тименко, М.Фішер та ін. Специфіка дизайнерського мислення знайшла своє відображення в роботах теоретиків дизайну: Г. Демосфеновой, Е.Жердева, В. Пузанова, В.Сідоренко.

Аналіз наукової літератури [7, с. 324] дає нам можливість стверджувати, що розвиток дизайнерського мислення відбувається за допомогою художньої діяльності. Художню діяльність ми розглядаємо не лише як процес набуття художніх знань і вмінь, а, насамперед, як універсальний засіб особистісного розвитку школярів на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів. У зв'язку з цим художня діяльність дітей має направляти дитину на поглиблення знань про форму предметів, просторові співвідношення між явищами, оволодіння практичними навичками. На допомогу нам приходять заняття з дизайну, які привчають молодших школярів до бачення світу в просторовому, функціональному аспекті, що відповідає інтересам самих дітей і завданням їхнього подальшого розвитку [8, с. 341].

Передусім проаналізуємо сутність поняття «дизайн». Звертаючись до історії, ми з'ясували, що цей термін введений у науковий обіг на початку ХХ ст.; має англійське походження, що означає «креслення, малюнок або проект». У сучасному розумінні «дизайн» тлумачиться як:

1) творча діяльність, мета якої є формування гармонійного предметного середовища, яке найповніше задовольняє матеріальні й духовні потреби людини;

2) особлива сфера діяльності, що передбачає проєктивну та науково-організаційну розробку всебічно досконалих умов життя людини [9, с. 14].

На сьогоднішній день слово «дизайн» посідає одне з ключових місць серед понять, які пов'язані зі способом життя та рівнем комфорту. Дизайн ми розуміємо як художню діяльність спрямовану на створення гармонійного предметного середовища і його елементів.

Щоб розкрити слово «дизайн» у всіх аспектах потрібно визначити сутність дизайнерського мислення. Поняття «дизайнерське мислення» вперше було введено Н. Конишевою. На думку вченої, воно обумовлює наявність у людини таких оціночних суджень і способів творчої діяльності, які визначають естетичне ставлення до світу речей і до навколишньої дійсності в цілому [8, с. 152].

Дизайнерське мислення передбачає: діяльність спрямовану на виконання якісних конструктивних дій, нестандартне і творче мислення в різних сферах діяльності. Молодших школяр опановує дизайнерське мислення уже з малечку хоча сам цього ще не розуміє, на прикладі оформлення свого робочого місця, розташування предметів, продумування оформлень малюнка та в інших сферах своєї діяльності. До компонентів дизайнерського мислення ми включаємо: конструктивність, доцільність, варіативність, гнучкість, почуття стилю і стильової гармонії.

Конструктивністю ми називаємо таку якість мислення, яка дозволяє здійснювати перетворювальну діяльність на основі функціонального аналізу початкової предметної ситуації. Це загальна здатність до перетворювальної діяльності. Виходячи з характеристики конструктивності, можна зробити висновки і про шляхи її формування в рамках навчального процесу. Перед

дизайнером-професіоналом ставить відповідні завдання та проблемні ситуації життя. А якщо ми ведемо мову про молодших школярів, то ми розробляємо такі ситуації спеціально. Формування конструктивності відбувається у процесі *відтворення* конструкції (тобто із прикладу), так як учні їх аналізують і відтворюють. Для формування конструктивного компоненту в дітей молодшого шкільного віку доцільно використовувати завдання які сприятимуть формуванню просторового мислення. Такими завданнями можуть головоломки, завдання які спеціально даються в процесі *аналізу* конструкції: «Розглянь зразки і скажи, скільки деталей у цьому квадраті. Назви їх. Як ти думаєш, якою геометричною фігурою є розгортка основи куба? А його зовнішній частині? Чи можуть вони бути однакового розміру? Спробуй розповісти, як робити такий куб». корисно та потрібно включати в уроки, починаючи з першого класу.

Доцільність дизайнерського мислення тісно пов'язана з конструктивністю. Доцільність - це здатність будувати систему дій в точній відповідності до цієї мети. Доцільність ми можемо побачити вже на стадії розробки конструкторської ідеї: чим точніше уявна модель відповідатиме вимогам, що стоять, тобто цілі, тим вона вдаліша. Під час доцільності відбувається розуміння зв'язку декоративно-художніх і конструктивних властивостей предмету з галуззю його функціонування. Наявність цієї якості мислення обумовлює можливість розробки конструкції з урахуванням функціональних і естетичних вимог до неї. *Вибір матеріалу, кольору, декору* також відбувається на основі доцільності. Завданням на доцільність є виготовлення коробочки для подарунку в 1 класі. Учні пропонується зіставити різні варіанти об'ємних конструкцій коробочки з їх плоскими розгортками. Виконуючи таке завдання, молодші школярі виконують серйозну розумову роботу, вправляючи конструктивні якості мислення.

Варіативність і гнучкість мислення дозволяє створювати і розробляти не один, а декілька варіантів проектів, що відповідають меті. Варіативність мислення молодших школярів підвищується з розширенням досвіду і знань. Результативними завданнями на варіативність та гнучкість можуть бути, завдання на створення образу за асоціацією, домальовування незавершеного малюнка. Але потрібно не забувати що творча уява молодших школярів залежить від їх реальних вражень, чим більше вони бачать і запам'ятовують тим простіше їм оперувати та створювати щось нове. Завдання які спонукають дитину вивчати навколишні предмети, розглядати їх, сприяють формуванню *варіативного мислення*. Що стосується гнучкості то потрібно давати молодшим школярам такі завдання які направляють на творче використання декоративних і пластичних властивостей різноманітних матеріалів в художньо-комбінаторних завданнях. Також важливо привчати дітей працювати не за інструкцією, а самостійно розробляти та придумувати різні варіанти конструкції та декору.

Почуття стилю і стильової гармонії дозволяє молодшим школярам підходити до оцінки і творення предметного довкілля як до єдиного цілого. В молодших школярів ми формуємо поняття про доцільність речі та її поєднання з навколишнім оточенням, за допомогою конструкції, пластику та декору.

На основі дослідженої літератури можна сказати, що суспільству потрібні спеціалісти з нестандартним дизайнерським мисленням, які здатні відкрити світ дизайнерського мислення перед молодшими школярами.

Отже, розвиток творчого мислення молодших школярів є важливо проєктною педагогікою початкової освіти в умовах реформування вітчизняної педагогіки. В контексті художньої діяльності розглядається дизайнерське мислення. Такий феномен є складним конструктом, до компонентів дизайнерського якого відноситься конструктивність, доцільність, варіативність, гнучкість, почуття стилю і стильової гармонії.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голук, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58–65.
2. Білик Т.С. Особливості вивчення величин як засіб творчого розвитку дітей / Т.С. Білик // Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень: зб. наук. пр. – Випуск 10(13) / редкол. : Р.С. Гуревич (голова) [та ін.]; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. – С. 111–114.
3. Голук О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голук, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – P. 223–229.
4. Демченко О. П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі / О.П.Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук.пр. - Випуск 51. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. – С.137-143.
5. Імбер В.І. Психологічні передумови формування творчості в молодшому шкільному віці / В.І.Імбер // Наукові записки. Серія : Психологія : зб. матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів. – Вип. 4. – Вінниця, 2013. – С. 14–16.
6. Коньшева Н. М. Методика трудового обучения младших школьников. Основы дизайнообразования : учебное пособие для студентов средних педагогических учебных заведений / Н. М. Коньшева. - М. : Академия, 1999. - 192 с
7. Марущак О.В. Дизайн у системі професійної підготовки майбутніх учителів технологій / О.В.Марущак., І.В.Савчук., Н.С.Казьмірчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: б. наук. пр. – Випуск 50. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. – С. 322-326.
8. Марущак О. В. Дизайн як проектна складова підготовки майбутніх учителів технологій / О. В. Марущак, І.В. Горбенко, Д. К. Клоченок // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Випуск 38. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. – С. 339-344.
9. Поліщук Ю.В. Формування елементарного дизайнерського мислення особистості молодшого школяра як напрямку професійної діяльності / Ю.В.Поліщук // Учитель початкової школи. - №5. – 2017. – С.13-16.
10. Сіваш Т.Д. Особливості середовищного підходу у формуванні художньо-творчих здібностей дитини / Т.Д. Сіваш // Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 26-27 травня 2017 р. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2017. – С. 113–117.
11. Стахова І.А. Розвиток креативності молодшого школяра засобами природничо-екологічної проєктної діяльності / І.А. Стахова // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : матеріали третьої науково-практичної Інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 4 / упорядники : О.І. Кілініченко, Л.І. Хімчук. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 91-93.

ІНКЛЮЗИВНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНОГО ПРИНЦИПУ «ВСІ МИ РІЗНІ – ВСІ МИ РІВНІ»

*Білоконна Ніна, кандидат педагогічних наук, доцент
Лисевич Олександра, кандидат педагогічних наук, доцент
Криворізький державний педагогічний університет (Україна)*

INCLUSIVE PRACTICE AS A MEANS OF REALIZING THE DEMOCRATIC PRINCIPLE OF «WE ARE ALL DIFFERENT – WE ARE ALL EQUAL»

Bilokonna Nina, Candidate of Pedagogic Sciences (Ph D)
Lysevich Oleksandra, Candidate of Pedagogic Sciences (Ph D)
Kyryvi Rih Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі сьогодення. Ідея інклюзії перетворюється в умовах Нової української школи на основоположну категорію дидактики. Сучасне суспільство визнає різноманітність та рівноправність людської спільноти.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, Нова українська школа, різноманітність та рівноправність учнів.

Abstract. The article is devoted to the actual problem of today. The idea of inclusion turns into a leading didactic category in the New Ukrainian School. Modern society recognizes the diversity and equality of the human community.

Keywords: inclusion, inclusive Education, New Ukrainian School, diversity and equality of Students.

Сучасна українська освіта перебуває в динамічному процесі кардинальних змін та інноваційного розвитку. У освітній системі для осіб з особливими потребами відбувається переоцінка цінностей, долання усталених стереотипів щодо дітей з особливими потребами та процес їхнього інтегрування в середовище однолітків. На думку зарубіжних і вітчизняних науковців (А.Клім-Клімашевська, Є.Новак, Марта Богданович, Пол Е.Денніксон, Й.Аирес, Т.Лореман, К.Жегналек, А.Колупаєва, О.Таранченко), основоположними засадами нової інклюзивної освіти має стати забезпечення доступності всіх освітніх ресурсів на основі врахування індивідуальних особливих потреб кожної дитини.

Більшість дослідників [5; 6; 8 та ін.], визначаючи сутність *інклюзії* (*inclusion* (англ.) – залучення), звертають увагу на чотири елементи, які ілюструють її характерні особливості:

- інклюзія – це процес;
- інклюзія пов'язана з визначенням перешкод та їх подолання;
- інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення;
- інклюзія передбачає фокусування уваги на тих учнях, які входять до «груп ризику» (йдеться про виключення або обмеження в навчанні).

Концепція інклюзивної освіти спирається на одну з головних демократичних ідей: *всі ми різні – всі ми рівні*. Отже, всі діти – цінні й активні члени суспільства. Практика свідчить, що спільне навчання та взаємодія дітей з особливими освітніми потребами зі здоровими дітьми позитивно впливає на когнітивний, фізичний, мовленнєвий, соціальний та емоційний розвиток усіх суб'єктів освітнього процесу; сприяє налагодженню між ними дружніх

стосунків. Завдяки такій взаємодії школярі вчаться природно сприймати та толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги. Погоджуємося з думкою вітчизняних науковців (А.Колупаєва [5-6], О.Таранченко [8]), що діти з типовим рівнем розвитку не лише демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами, а й мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань і вмінь.

Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивна освіта спирається на принцип забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання.

Аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що *інклюзивне навчання* – це гнучка індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах загальноосвітньої школи за місцем проживання. Вчителів необхідно постійно шукати ефективні шляхи задоволення індивідуальних потреб усіх дітей. Навчання, у разі потреби, відбувається за індивідуальним планом розвитку, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом. У цьому випадку відмінності розглядаються як позитивне явище, яке стимулює навчання дітей.

Особливої ваги інклюзивному навчанню надає можливість присутності дітей з особливими потребами в загальноосвітньому навчальному закладі та пристосування, необхідні для цього. Беручи участь у процесі навчання, такі учні набувають позитивного досвіду, в них значно змінюється рівень власної самооцінки.

Учителі, які працюють в інклюзивних класах, глибше розуміють індивідуальні відмінності й особливості дітей, а також ефективніше співпрацюють з батьками й іншими фахівцями (спеціалістами з лікувальної фізкультури, логопедами, соціальними педагогами та ін.).

Інклюзивне навчання в умовах Нової української школи позитивно сприймається родинами дітей з особливими освітніми потребами, оскільки вони краще розуміють, у чому розвиток їхніх дітей типовий, а в чому – атиповий, активніше беруть участь у процесі навчання й виховання, отримують підтримку та взаємодопомогу інших батьків.

У сучасних умовах реалізації інклюзивної освіти необхідно забезпечувати розвивально-виховні умови, сприятливі для соціалізації кожної дитини, в тому числі й з особливими освітніми потребами [3]. З огляду на це, педагогам потрібно добирати інноваційні технології та методи роботи з дітьми з різними нозологіями [2; 4; 7 та ін.]. Реалізувати ключові положення інклюзивного підходу зможе лише спеціально підготовлений педагог, який у роки навчання в ЗВО набуде відповідної компетентності [1].

Отже, інклюзія в демократичному суспільстві – це ситуація, коли учні з особливими потребами інтегровані в фізичному, академічному й соціальному плані до колективу однолітків із типовим розвитком у місцевій школі (Вольц, Брейзіл і Форд, 2001). Забезпечити якісну освіту для всіх можливо за умов:

врахування школами різноманітних потреб своїх вихованців; узгодження різних видів і темпів навчання; розробці стратегії викладання; реалізації партнерських зв'язків з громадськістю.

Список використаних джерел:

1. Голюк О. А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі / О.А.Голюк / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії // Зб. тез. доп. / редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 79-82.
2. Грошовенко О. Особливості вивчення природознавства гіперактивними молодшими школярами / О.П.Грошовенко // Освіта дітей з особливими потребами : від інституалізації до інклюзії // Зб. тез доп. / Редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма —Планер, 2016. – С. 85-88.
3. Демченко О.П. Формування соціальної компетентності дітей з особливими потребами у процесі використання виховних ситуацій / О.П.Демченко // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова : серія 19. Корекційна педагогіка та соціальна психологія : зб. наукових праць. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – С.60-63.
4. Колосова О.В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О.В.Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм / за ред. О.А. Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
5. Колупаєва А. Інклюзія – соціальна модель устрою суспільства / А. Колупаєва, О.Таранченко // Початкова школа. - 2017. - №2. – С.47-50
6. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи : монографія / А.А.Колупаєва. – К. : САММІТ-книга, 2008. – 272с.
7. Лазаренко Н.І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н.І. Лазаренко, А.В. Хіля, А.М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. – Вип. 13. – С. 124–156
8. Таранченко О.М. Освіта дітей з особливими потребами за часів незалежності України: етапність у стратегічному вимірі / О.М.Таранченко // Особлива дитина : навчання і виховання. – 2016. - № 3 (79). – С.7-18.

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

*Боднар Наталія, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: Анна Хіля, кандидат педагогічних наук,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

FORMATION OF AESTHETIC CULTURE OF KINDERGARTEN CHILDREN BY ART THERAPY

*Bodnar Natalia, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

***Анотація.** У статті здійснено аналіз питань формування естетичної культури дитини засобами арт-терапії. Розглянуто основні напрямки арт-терапевтичної роботи, що може здійснюватися у закладах дошкільної освіти, основні технології та методи.*

***Ключові слова:** естетична культура, арт-терапія, дошкільні заклади освіти.*

***Abstract.** The article analyzes the issues of formation of aesthetic culture of the child by means of art therapy. The basic directions of art-therapeutic work, which*

can be carried out in pre-school educational establishments, basic technologies and methods, are considered.

Keywords: aesthetic culture, art therapy, preschool educational institutions.

Естетичне виховання вважається одним з основних напрямків педагогічної діяльності в школі. «Естетика» в перекладі з грецького означає «чуттєве сприйняття». У своєму сучасному значенні воно було введено в науковий обіг німецьким філософом вісімнадцятого століття А.Баумгартеном, який заклав основи естетики як науки про чуттєве пізнання [1, с. 6]. Сучасна педагогіка розглядає естетичне виховання як одну її основних складових культурної особистості, адже це процес формування і розвитку естетичної, емоційно-чуттєвої і ціннісної свідомості особистості, що відповідає її діяльності [8, с. 625; 7]. Оскільки внутрішній стан людини відбивається в зовнішньому світі щоразу, коли вона малює, танцює, співає, пише вірші, картину, музику, створює скульптуру, творить рукотворний світ навколо себе. Саме тому особливої уваги під час навчально-виховного процесу слід приділяти естетичному вихованню, адже залучаючи дитину до світу мистецтва, ми здійснюємо її гармонійний розвиток, відбувається знайомство з загальнолюдськими цінностями, формується здатність сприймати і цінувати прекрасне, виробляється естетичний смак і, що особливо важливо, стимулюється творча активність дитини.

Якщо говорити про арт-педагогіку та арт-терапію як про інноваційний підхід, слід згадати роботу О.Булатової, яка розглядає їх з точки зору суміщення в процесі виховання логічного та художнього аспектів. Цікаво те, що автор прирівнює поняття «арт-педагогічний підхід» до поняття «художньо-педагогічний підхід», тому саме слово «арт» пов'язано, перш за все, з діяльністю артистів [2, с. 5].

Необхідно зауважити, що на відміну від традиційного естетичного виховання, яке звертається до використання ригідно-дидактичних і пояснювально-ілюстративних методів, в арт-педагогіці застосовуються особистісно-орієнтовані, розвиваючі технології, спрямовані на саморозкриття творчого потенціалу дитини [7, с. 9].

Залежно від характеру творчої діяльності та її продукту виділяються наступні види арт-терапії: малюнкова терапія (або ізотерапія), бібліотерапія, музикотерапія, імаготерапія, вокалотерапія, кінезітерапія, казкотерапія тощо.

– *Ізотерапія* забезпечує лікувальний вплив, корекцію за допомогою образотворчої діяльності. Малюнкова терапія виконує психотерапевтичну функцію, допомагаючи дитині впоратися зі своїми психологічними проблемами. У сучасній ізотерапії виділяють два напрямки: використання вже існуючих творів образотворчого мистецтва шляхом їх аналізу та інтерпретації дітьми; спонування до самостійних творчих проявів в образотворчій діяльності.

– *Бібліотерапія* – лікувальний вплив, корекцію за допомогою читання спеціально підібраної літератури з метою нормалізації або оптимізації психічного стану дитини.

– *Музикотерапія* – є цілим психокорекційним напрямом, адже музика впливає на психічну сферу особистості, оптимізує психовегетативні реакції, поступово в міру прослуховування музики, навіть діти з вираженими інтелектуальними порушеннями в стані зосереджено слухати та концентрувати свою увагу.

– *Іммаготерапія* – в театральній студії лікувальний вплив відбувається через образ. Вона сприяє розвитку мови, збагаченню словникового запасу. Слід використовувати драматизацію дитячих казок і потішок, які дозволяють навчатися невербальному вираженню емоційних станів, розвивати психічні функції, формувати здатність до колективної взаємодії, покращує моторику.

– *Вокалотерапія* – лікування співом.

– *Кінезітерапія* – цей вид терапії заснований на єдності рухів. Різні форми і засоби рухів змінюють загальну реактивність організму, підвищують її стійкість, руйнують патологічні стереотипи, що виникають під час хвороби, і створюють нові, що забезпечують необхідну адаптацію. Рух під музику забезпечує також корекцію порушень комунікативної сфери, допомагає встановити контакти в груповому танці.

– *Казкотерапія* – метод, який використовує казкову форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, вдосконалення взаємодії з навколишнім світом [10, с. 101-106].

Таким чином, арт-терапія використовує різні методи творчого самовираження в художньо естетичному розвитку дітей, зокрема: метод переконання; метод привчання; метод проблемних ситуацій; метод спонукання до співпереживання. Технологію ігротерапії варто поєднувати з ігровими виховними ситуаціями, які методами опосередкованого впливу на дитину, так званими «м'якими способами» взаємодії педагога з дитиною, в тому числі й з особливими освітніми потребами [5]. Вагомим [3; 4] у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами та підготовці педагога до реалізації інклюзивного підходу є використання комунікаційного потенціалу Інтернет.

У дошкільний період одним з головних завдань є стимуляція розвитку сенсомоторних умінь і роботи головного мозку. Арт-терапевтичні техніки служать не тільки для розвитку особистості, вони допомагають дитині впоратися зі своїми психологічними проблемами, і дають можливість виходу негативним емоціям. Так як в цьому віці вдосконалюється робота органів чуттів і накопичується інформація про якісне різноманіття навколишнього світу, а в результаті підвищуються адаптаційні можливості дітей в повсякденному житті. Новою оригінальною ідеєю є використання можливостей мультиплікаційного фільму як засобу формування соціальних умінь у дітей дошкільного віку, який використовується як елемент терапевтичної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами [6].

Таким чином, ми вважаємо, що в процесі дошкільної освіти вихователі та інші фахівці повинні приділити особливу увагу такому педагогічному напрямку як арт-терапія, оскільки методи і технології арт-терапії сприяють не лише естетичному вихованню дитини, а й формуванню гармонійно розвиненої особистості, що досить важливо в контексті сучасних реалій, адже естетичне

виховання тісно пов'язане з морально-етичними цінностями і засадами суспільства, занепад яких спостерігається в останні десятиліття. А значить, необхідно вже на етапі дошкільної освіти не просто збагачувати знання дитини про навколишній світ, а й закладати в неї ідеї, які в подальшому стануть основою для позитивної естетично спрямованої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Анисимов В.П. Искусство и нравственность: к проблеме определения предмета арт-педагогике / В.П.Анисимов // Современные проблемы науки и образования. – 2009. – 2. – 7-9 с.
2. Булатова О.С. Арт-педагогический подход в образовании: монография / О.С.Булатова. – Тюмень: ТГУ, 2004. – 230 с.
3. Голюк О.А. Використання комунікаційного потенціалу Інтернет у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ДНЗ // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 47 / редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 48-52.
4. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132
5. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
6. Казьмірчук Н.С. Формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі навчання у ВНЗ //Науковий часопис імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: зб.наук.праць. – Вип.18 (28). – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2012. – С.83-86.
7. Колосова О.В. Мультиплікаційний фільм як засіб формування соціальних умінь у дітей дошкільного віку з раннім дитячим аутизмом / О.В. Колосова, О.В. Антонюк // Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 08-09 листопада 2018 р.) / редкол.: О.П. Демченко, Н.О. Комарівська, Л.В. Любчак, Л.А. Присяжнюк ; за заг. ред. О. А. Голюк. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2018. Вип. 1. – С. 85 – 90.
8. Педагогическая энциклопедия / гл. ред. В.В. Давыдов. – М., 1999. – Т.2. – С. 625.
9. Хіля А.В. Використання елементів арт-терапії у роботі вчителя початкової школи та вихователя закладу дошкільної освіти (теоретичний аспект) А.В.Хіля // Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (VII школа методичного досвіду): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 21-22 листопада 2018 року. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2018. – С.278-281.
10. Хіля А.В. Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арттерапії [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / А.В.Хіля ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. - Вінниця, 2017. - 339 с.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ГРУПІ

Бондарчук Маргарита, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Анна Хіля, кандидат педагогічних наук,

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE OF THE PRESIDENCY CHILDREN IN THE INCLUSIVE GROUP

Bondarchuk Margarita, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкриваються питання корекційно-розвиваючої роботи по формуванню соціальної компетентності. Зокрема, формування у

дітей знання про соціальні норми, норми поведінки через когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти.

Ключові слова: соціальна компетентність, інклюзія, старші дошкільники.

Abstract. *The article addresses the issues of corrective and developmental work on the formation of social competence. In particular, the formation in children of knowledge about social norms, norms of behavior through cognitive, emotional and behavioral components.*

Keywords: *social competence, inclusion, preschoolers.*

Одним з пріоритетних напрямків модернізації спеціальної освіти визнано компетентнісний підхід до побудови інклюзивної моделі освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Компетентнісний підхід передбачає перехід від знанневої моделі передачі досвіду до практико-орієнтованої, поведінкової. Ідея орієнтації на підготовку дітей з особливими освітніми потребами до життя в соціумі і взаємодії з ним, особливо в системі інклюзивної освіти, висуває особливі вимоги до рівня соціальних компетенцій [1].

Результати проведених досліджень констатують [2; 5; 7], що основною метою роботи з формування соціальної компетентності в старших дошкільників, зокрема із затримкою психічного розвитку, має бути формування основних компонентів соціальної компетентності. Саме тому було визначено три взаємопов'язаних напрямки корекційно-розвиваючої роботи: формування когнітивного, емоційного і поведінкового компонентів соціальної компетентності.

Процес цілеспрямованого формування соціальної компетентності, на наш погляд, повинен носити комплексний характер. У зв'язку з цим зазначені напрямки можуть бути реалізовані лише за активізації всебічної взаємодії з дитиною [8]. Корекційно-педагогічна робота повинна проходити і на спеціальних заняттях, спрямованих на формування соціальної компетентності, і під час занять, передбачених основною програмою, і в процесі повсякденного життя дитини в закладі дошкільної освіти та у родині.

Головними принципами, яких необхідно дотримуватися при роботі з дітьми, зокрема з дітьми із затримкою психічного розвитку, при формуванні соціальних компетенцій, є наступні: проектування ситуацій успіху, надання дитині права вибору, права на помилку, права на щоденну радість.

Так, проектування ситуацій успіху є пріоритетним для дорослих, адже тут є необхідним створення специфічних умов, всебічної допомоги дітям в розкритті їх потенційних можливостей. Важливо сприяти досягненням дітей, створюючи ситуації успіху в різних видах діяльності, і проживати перемогу з кожною дитиною. Від цього залежить ефективність виховання і навчання.

Надаючи дитині право вибору, необхідно надавати максимально повну можливість вибору життєвого «сценарію» через розкриття перед дитиною світу людських стосунків у всій їх складності та суперечливості, виділення з взаємодії між людьми тих, які ведуть до успіху.

Право на помилку в традиційній системі освіти не надається, тримаючись на страху дитини перед помилками. Тому, варто роз'яснити дитині, що через помилки приходиться досвід і знання і цих помилок не потрібно боятися.

Також, дитині необхідно дати право на щоденну радість: діти чекають яскравих, радісних подій, тому потрібно забезпечити для них можливість цікаво і радісно проживати кожен день з однолітками і дорослими, наповнити час перебування в об'єднанні улюбленими видами дитячої діяльності.

Спеціальні заняття, націлені на формування соціальної компетентності, повинні проводитися психологом 1-2 рази в тиждень. Психолого-педагогічні умови формування соціальної компетентності припускають, що, по-перше, необхідно дотримуватися досить частої зміни видів діяльності на занятті для профілактики перевтоми [8]. По-друге, в ході занять потрібно використовувати якомога більше наочності, яскравий за своєю формою дидактичний матеріал з метою привернути увагу дитини. Також слід розуміти, що ігрові мотиви залишаються провідними для старшого дошкільника, що обумовлює необхідність використання ігрових методів і прийомів в процесі формування соціальної компетентності.

Атмосфера доброзичливості, віра в сили дитини, індивідуальний підхід, створення кожної ситуації успіху необхідні для їхнього нормального психофізичного стану.

Формування соціальної компетентності на спеціальних заняттях включає три етапи: підготовчий, основний, заключний. На кожному етапі ставиться свій блок завдань. Так, завдання підготовчого етапу орієнтовані на створення безпечної атмосфери психологічного комфорту, формування мотивації на участь в заняттях.

Завдання основного етапу пов'язані з формуванням всіх компонентів соціальної компетентності (когнітивного, емоційного, поведінкового); при цьому необхідно звертати увагу на розвиток тих умінь, які недостатньо сформовані у дітей в групі, зокрема дітей з особливими освітніми потребами [5].

Когнітивний компонент:

–формування здатності до адекватної оцінки своїх можливостей та поведінки;

–розвиток здатності розуміння і оцінки поведінки інших людей;

–формування здатності орієнтуватися в проблемній ситуації і шукати конструктивні шляхи виходу з неї.

Емоційний компонент:

– емоційний розвиток дитини (формування вміння розпізнавати почуття і емоції власні та інших людей);

– формування навичок просоціальної поведінки.

Поведінковий компонент:

– формування здатності вибирати лінію поведінки, що відповідає прийнятним в суспільстві нормам і правилам;

– формування здатності до регуляції поведінки, підпорядкування її суспільно значущим мотивами.

Завдання заключного етапу пов'язані з закріпленням отриманих в ході роботи знань, умінь, навичок [5].

Формування соціальної компетентності дітей є важливим завданням у контексті сучасної інклюзивної освіти, тому потребує спеціальної підготовки педагогів. В умовах ЗВО необхідно використовувати всі можливості освітнього процесу для набуття студентами, майбутніми педагогами, необхідних для цього якостей [1; 3; 4].

Отже, запропонована корекційно-розвивальна робота по формуванню соціальної компетентності дає можливість формувати у дітей знання про соціальні норми, норми поведінки; інтенсивно розвивати здатність дитини усвідомлювати власні почуття і емоції, почуття і емоції інших людей; формувати здатності адекватно реагувати в складних ситуаціях; використовувати ефективні форми взаємодії з оточуючими тощо.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.
2. Демченко О.П. Формування соціальної компетентності дітей з особливими потребами у процесі використання виховних ситуацій / О.П.Демченко // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова : серія 19. Корекційна педагогіка та соціальна психологія : зб. наукових праць. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – С.60-63.
3. Казьмірчук Н.С. Формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі навчання у ВНЗ // Науковий часопис імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: Зб.наук.праць. – Вип.18 (28). – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2012. – С.83-86.
4. Колосова О.В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О.В.Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм / за ред. О.А. Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
5. Проект исследования формирования социальных компетенций у детей старшего дошкольного возраста с задержкой психического развития в условиях инклюзивного образования / А.В. Селина, О.Л. Леханова // Череповецкие научные чтения – 2015: материалы VII Всероссийской научно-практической конференции. – Череповец, 2015;
6. Селина А.В. Результаты эмпирического исследования сформированности уровня социальных компетенций у детей старшего дошкольного возраста с задержкой психического развития / А.В. Селина // Общественные науки: Всероссийский научный журнал. – Москва. – 2011. – № 4. – С. 195–201.
7. Селина А.В. Формирование социальных компетенций у детей старшего дошкольного возраста с задержкой психического развития на занятиях по физической культуре как условие успешного включения в инклюзивное пространство [Электронный ресурс] / А.В. Селина, О.Л. Леханова. – URL: <http://www.scienceforum.ru/2016/pdf/19444.pdf>.
8. Хіля А.В. Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арттерапії [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / А.В.Хіля ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. - Вінниця, 2017. - 339 с.

СКЛАДОВІ ГОТОВНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ В СФЕРІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Божик Анна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Зоряна Савчук, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

COMPONENTS OF MODERN TEACHERS READINESS TO WORK IN THE FIELD OF INCLUSIVE LEARNING

Anna Bozhik, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical Universiti (Ukraine)

Анотація. Проаналізовано складові готовності вчителя загальноосвітнього закладу до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання

Ключові слова: інклюзивна освіта, психофізичні порушення, індивідуально-психологічні особливості, професійні компетенції.

Abstract. This article analyzes the components of a teacher's readiness to work with children with special educational needs in an inclusive setting.

Keywords: inclusive learning, psychophysical disorders, individual-psychological differences, professional competencies.

Проблема інклюзивної освіти є чи не найважливішою в сучасному освітньому просторі. Адже, за даними ВОЗ, лише 20% дітей умовно можна вважати здоровими, решта 80% – це діти, які або мають труднощі в психофізичному розвитку, або займають стан між хворобою та здоров'ям.

Слід зазначити, що тривалий час основними закладами виховання і навчання дітей з психофізичними вадами були спеціалізовані заклади, що орієнтувалися на певний недолік дитини та його виправлення. В уявленнях цих закладів не було моделі здоров'я на яку б потрібно було орієнтуватися. Самі вихованці або учні цих закладів в процесі навчально-виховної роботи не бачили зразка для наслідування в обличчі нормотипових дітей.

Узагалі здорове оточуюче середовище позитивно впливає на розвиток і становлення особистості. Адже, не дарма кажуть, що думки матеріалізуються. А ставлення дитини до себе, в більшій мірі, формується під впливом ставлення до неї дорослих: батьків і педагогів. Тому ще одним важливим аспектом інклюзивної освіти на сучасному етапі розвитку суспільства є готовність педагога до роботи в інклюзивному середовищі: щоб педагог фокусував свою увагу не на недоліках учня, а на його можливостях і ресурсах, не на жалю до дитини, а на прагненні навчити і виховати.

Ці завдання дозволяє виконати модернізація сучасної освіти, яка прагне ввести інклюзивне навчання в освітнє середовище. Але, слід зазначити, що існує ціла низка проблем та труднощів, які стоять на шляху впровадження інклюзивних форм освіти в сучасне суспільство. Зокрема до таких труднощів належать:

– відсутність загального бачення проблеми інклюзивної освіти і шляхів її вирішення;

– не підготовленість та недостатня компетентність педагогів щодо використання та застосування форм інклюзивної освіти в своїй діяльності;

– байдужість та відсутність стимулів сучасної освіти до впровадження інклюзивної освіти;

– цінності та ідеали сучасної освіти, яка орієнтується на результат, а не на особистість.

Слід зазначити, що ці бар'єри є, були і будуть існувати на загальнодержавному рівні. Але, найбільшою проблемою сучасної інклюзії є те, що педагог не готовий до її впровадження та застосування. А це є чи не найважливішим питанням. Тому, дослідження основних складових готовності педагога до роботи в інклюзивному просторі є дуже актуальним і важливим питанням, яке дасть змогу вирішити низку як теоретичних, так і практичних питань.

У вітчизняній і зарубіжній науці накопичений великий досвід у дослідженні проблем формування професійної готовності педагога. Велика кількість наукових праць присвячених аналізу професійної освіти (Е.Белозерцев, А.Вербицький, В.Краєвський та ін.), проблемі розвитку особистості педагога (С. Сластьонін, А. Кошелева), готовності педагога до корекційно-педагогічної діяльності (А. Биков, І. Бех, В. Бондар, С. Болтівець, Г.Бондаренко, Т. Данилова, Н. Дементьєва, Т. Ілляшенко, А. Кігічак, А. Панов, О. Хохліна, Т. Шульга та ін.

Аналіз зарубіжної та вітчизняної практики впровадження інклюзії в освітній процес дав можливість виокремити праці вчених, які зробили найбільший внесок у розробку теоретико-методичних основ інклюзивної освіти (В. Засенко, Д. Деплер, Т. Дмитрієва, А. Колупаєва, Т. Лорман, Н. Назарова, Н. Семаго, М. Семаго, Д. Харві, Н. Шматко, О. Ярська-Смирнова та ін.). Проте питання саме складових готовності сучасного педагога до роботи в умовах інклюзивного простору є мало дослідженим явищем. Однак сучасні дослідники [5] наголошують на низці актуальних проблем, які потрібно розв'язати в контексті реалізації вимог інклюзивної освіти.

Тому, метою статті є аналіз і характеристика основних складових готовності педагога до роботи в сучасному інклюзивному середовищі.

Звертаючись до питання складових готовності педагога до роботи в сфері інклюзивної освіти ми повинні розглядати не тільки його професійні, але і особистісні, індивідуально-психологічні особливості.

Наукові узагальнення дослідниці І. Садової дали їй змогу визначити такі компоненти професійно-особистісної готовності педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти:

– особистісний – рефлексивна установка, мотиваційна спрямованість свідомості, волі і відчуттів педагога на інклюзивну освіту дітей;

– мотиваційний – сукупність стійких мотивів до роботи в умовах інклюзивної освіти, спрямованість на визнання кожної дитини суб'єктом навчально-вихованої діяльності;

– креативний – творча активність і особистісні якості педагога, які дозволяють створювати нові матеріальні і духовні цінності, а також розвивати творчий потенціал дітей з особливостями психофізичного розвитку, враховуючи їхні можливості;

– діяльнісний – система професійно-педагогічних знань про проблему [8, с. 316].

Також дослідниця розкриває основні умови формування професійно-особистісної готовності педагога до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку, до яких належать:

– рефлексія вчителя та внутрішня мотивація до здійснення інклюзивної освіти;

– орієнтація на особистісну індивідуальність кожного вихованця, забезпечення диференційного та індивідуально-творчого підходу;

– інформаційне забезпечення підготовки педагога, застосування комунікаційних технологій, інтернет-ресурсів, модульна побудова процесу формування підготовки, що передбачає переведення студентів з пасивного виконавця в активного суб'єкта саморозвитку;

– включення студентів в науково-дослідну роботу через залучення до проектної діяльності та участі в міжвузівських студентських олімпіадах;

– використання проблемних, інтерактивних, дискусійних, інноваційних методів [8, с. 316].

Важливими аспектом у процесі підготовки педагогів до роботи в інклюзивних умовах є формування у них професійно-ціннісних орієнтацій, професійно-особистісних якостей, умінь та компетенцій.

Професійно-ціннісні орієнтації педагога, який працює з дітьми з особливими освітніми потребами – це спрямованість на розвиток особистості в цілому, а не тільки на отримання освітнього результату, усвідомлення своєї відповідальності за дітей.

До професійно-особистісних якостей вчителя належить: емпатія, толерантність, педагогічний оптимізм, високий рівень самоконтролю.

Професійно-особистісними вміннями педагога є: креативність, творчий підхід до вирішення проблем; вміння дотримуватися конфіденційності службової інформації та особистісних таємниць вихованця.

У сучасній науці виділяють такі види професійної діяльності і професійні компетенції:

– дидактична (здатність враховувати в навчально-виховному процесі психологічні, вікові, індивідуальні особливості вихованців);

– виховна (готовність використовувати адекватні віковим, компенсаторним і психологічним можливостям способи, прийоми виховання);

– комунікативна (запобігання і вирішення конфліктних ситуацій, що виникають між вихованцями, встановлення позитивного контакту з батьками);

– методична (готовність до планування, реалізації і діагностики навчального процесу і фахового коректування результатів навчання) [2, с. 317].

Готовність фахівців С.Альохіна розглядає через два основні показники: професійна готовність та психологічна готовність. Складові *професійної готовності* наступні: інформаційна обізнаність; володіння педагогічними технологіями; знання основ психології і корекційної педагогіки; знання індивідуальних відмінностей дітей; застосування варіативності у процесі

навчання; знання індивідуальних особливостей дітей з вадами розвитку. Складові *психологічної готовності* такі: емоційне прийняття дітей з різними типами порушень у розвитку; залучення дітей з вадами в діяльність на уроці; задоволеність власною педагогічною діяльністю [1, с. 85-86]. На думку О.Голюк [2], З.Савчук [7], в умовах вищої педагогічної освіти необхідно забезпечити підготовку майбутніх вихователів і вчителів початкової школи до реалізації інклюзивного підходу, різних аспектів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Серед напрямів такого підходу є оволодіння студентами сучасними

Як бачимо, кожен автор по своєму визначає складові готовності до роботи в інклюзивній освіті, але всі вони опираються на два найважливіші компоненти: професійний і особистісний.

Слід зазначити, що сфера інклюзії є все-таки специфічною та незвичною ланкою для сучасного педагога, тому йому просто необхідно знати свої обмеження в роботі в цьому просторі та звертати на них увагу в процесі навчання і виховання учнів, що потребують до себе особливої уваги. Для задоволення особливих освітніх потреб дітей в умовах інклюзивної освіти необхідно добирати сучасні ефективні методи й технології, забезпечуючи умови для набуття учнями соціальної компетентності [3; 4; 6 та ін.].

Отже, проблема готовності педагога до роботи в умовах інклюзії є дуже важливим і актуальним питанням в сучасному освітньому просторі. Якщо розглядати основні складові готовності до вище зазначеної діяльності, то слід звернути увагу на такі її основні рівні як особистісний, мотиваційний, креативний та діяльнісний. Слід з акцентувати увагу на тому, що науковці звикли розглядати професійні компетенції тільки скрізь призму професійних якостей, але слід зазначити, що якщо ми говоримо про загальну, комплексну готовність до роботи в інклюзивному просторі, то чимале значення слід надавати і індивідуально-особистісним компетенціям, які сприятимуть успішній роботі.

Список використаних джерел:

1. Алёхина С.В. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании / С.В. Алёхина // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 1. – С. 83–93.
2. Голюк О.А. Особливості підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки в контексті реформування вищої освіти України / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. мат. наук.-практ. конф.– Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип.4. – С. 437-440
3. Демченко О.П. Формування соціальної компетентності дітей з особливими потребами у процесі використання виховних ситуацій / О.П.Демченко // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова : серія 19. Корекційна педагогіка та соціальна психологія : зб. наукових праць. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – С.60-63.
4. Казьмірчук Н.С. Особливості підготовки вчителів початкових класів до реалізації принципу наступності дошкільної та початкової ланок освіти // Наукові записки: зб. матеріалів науково-практичної конференції викладачів та студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво» /За ред. Л.В.Старовойт. – Вінниця, 2018. – С. 89-93.
5. . Колосова О.В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О.В.Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм / за ред. О.А. Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
6. Лазаренко Н.І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н.І. Лазаренко, А.В. Хіля, А.М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. – Вип. 13. – С. 124–156.

7. Савчук З.С. Психологічна готовність вчителя до роботи в інклюзивному просторі: теоретичний аспект / З.С.Савчук, Л.В.Москалюк // Особлива дитина: навчання і виховання: наук. журнал -2017.-№2(82).-С.42-48.
8. Садова І. Особливості підготовки майбутнього вчителя до навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти / І. Садова // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2015. – Вип. 14. – С. 313–318.

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК ФАКТОР БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Вороніна Ірина, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Баб Анастасія, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: Лариса Руденко, доктор педагогічних наук, професор
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (Україна)*

PSYCHOLOGICAL RESISTANCE AS A FACTOR OF SAFETY OF YOUNG PUPILS 'LIVES

Voronina Irina, master's student

Bab Anastasia, bachelor's student

Lviv State University of Life Safety (Ukraine)

***Анотація.** У статті здійснений дефінітивний аналіз поняття «психологічна стійкість», проаналізовано особливості її формування у молодших школярів. Розкриваються складові та аспекти психологічної стійкості. Досліджуються причини, що призводять до виникнення нестабільних станів у молодших школярів.*

***Ключові слова:** психологічна стійкість, психологічне здоров'я, молодші школярі.*

***Abstract.** The definitive analysis of the concept of "psychological stability" is carried out in the article, the peculiarities of its formation in younger students are analyzed. The components and aspects of psychological stability are revealed. The reasons that cause unstable conditions in younger students are investigated.*

***Keywords:** psychological stability, mental health, junior school students.*

На зниження рівня здоров'я української нації, науковці відзначають вплив наступних факторів: екологічних, соціально-економічних, реформи в системі охорони здоров'я, а також недостатньо сформовану психологічну культуру молодого покоління. Психологічна культура особистості включає знання про основні чинники і закони розвитку внутрішнього світу людини, способи і прийоми психічної саморегуляції, діяльність щодо збереження та покращення власного здоров'я. Володіння прийомами психічної саморегуляції дозволить особистості в екстремальних умовах діяти максимально правильно, що дозволить їй зберегти своє життя (здоров'я) та життя інших людей.

Як зазначається в Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), здоров'я людини це стан повного фізичного, душевного (психічного) та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб або фізичних

дефектів [4]. Вважаємо, що психологічна культура особистості виховується у процесі формування психічної складової здоров'я.

Проблеми охорони здоров'я, здорового способу життя, валеологічної освіти досліджували Т. Бойченко, О. Волошин, Т. Єрмакова, В. Оржиховська, В. Сухомлинський, Л. Сущенко та ін. Використання народних традицій у процесі формування здорового способу життя школярів висвітлено у працях О.Бенца, О.Гука, І.Карпової, М.Крука, Є.Пристипи, Л.Сливки, М.Стельмаховича, О. Сухомлинської, М. Чепіль та ін.

Психічне здоров'я людини тісно пов'язане із наявністю і збереженням психологічної стійкості, яка охороняє особистість від дезінтеграції й особистісних розладів, створює основу для внутрішньої гармонії, забезпечує реалізацію фізичних і духовних потенцій людини, включає захисні механізми у небезпечних ситуаціях.

Термін «stability» перекладається як: 1) стійкість, стабільність, стан рівноваги; 2) сталість, твердість; а mental stability – психічна стабільність (стійкість) [2]. У словнику А. Ребера [3] «стійкий» розуміється як характеристика індивіда, поведінка якого надійна та послідовна.

До складових психологічної стійкості належать (див. рис.1).

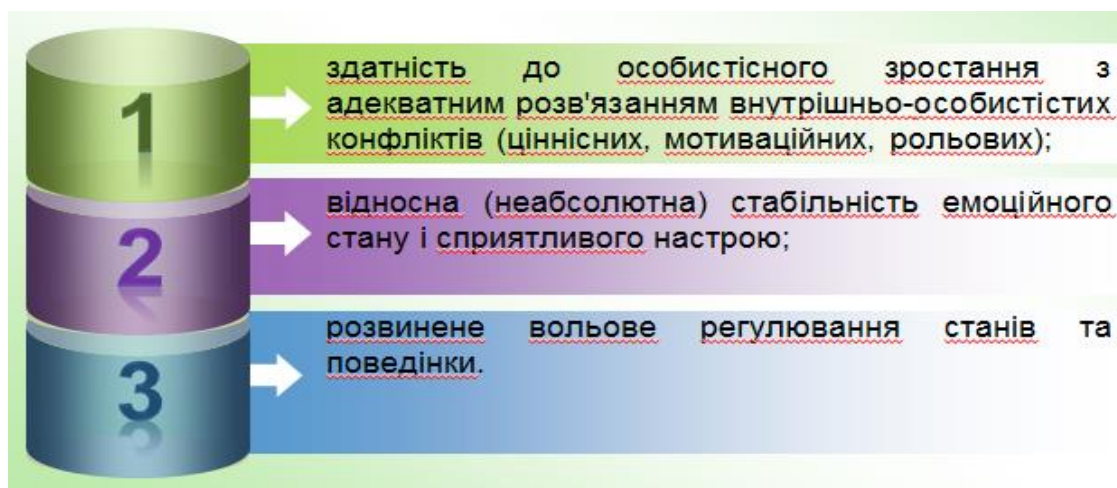

Рис.1. Складові психологічної стійкості

Науковці розглядають психічну стійкість як особливу рису характеру, яка дозволяє особистості зберігати оптимальний психологічний стан в умовах частої зміни обставин і обумовленого цим стресу. Психічна стійкість не тотожна стійкості нервової системи. Вона пов'язана скоріше з гнучкістю психіки, здатністю пристосовуватися до мінливих обставин, адекватно реагувати на них. Виділяють наступні аспекти психологічної стійкості (табл. 1).

Таблиця 1.

Аспекти психологічної стійкості

Аспекти	Характеристика
стабільність	здатність протистояти труднощам, зберігати віру в себе в ситуаціях фрустрації, постійний рівень настрою, здатність до ефективної психічної саморегуляції, розвитку, адаптації.
урівноваженість	здатність зіставляти рівень напруження з ресурсами своєї

	психіки й організму, здатність уникати крайностей у силі відгуку на події, що відбуваються.
пропорційність	баланс приємних і неприємних почуттів, які зливаються в почуттєвому тоні
опірність	здатність протистояти тому, що обмежує свободу поведінки, свободу вибору і щодо окремих рішень, і щодо вибору способу життя загалом

Отже, психологічна стійкість дає змогу особистості протистояти життєвим труднощам, несприятливому тискові обставин, зберігати здоров'я і працездатність у різних випробуваннях, небезпечних ситуаціях. Сформованість психічної стійкості є результатом процесу виховання, самовиховання, набуття досвіду. Для забезпечення психологічної стійкості важливо, що у дітей було сформоване почуття власної гідності, які пов'язані з самооцінкою та впливають на тривожність дитини [4]. До того ж, погоджуємося з дослідниками [5], що великою мірою внутрішній психологічний стан залежить від учителя, його тактовності, стилю спілкування.

Учні молодшого шкільного відрізняються підвищеною збудливістю на тлі слабкої гальмівної діяльності мозку (нестриманість, непосидючість, нетерпимість), значними змінами в емоційній сфері (фантазування, мрійливість, прожектерство), інтенсивним розширенням функцій кори головного мозку (здатність до синтезу, аналізу, розвиток процесів внутрішнього гальмування, початок формування самосвідомості та ін.) Найбільш несприятливо для психічного здоров'я в цьому періоді позначається зміна звичної життєвої ситуації, вплив невідомих раніше подразників, а також пред'явлення до дитини надмірно підвищених вимог. В результаті можуть розвиватися стрес, неврози, психози, невrogenні реакції.

До причин, що призводять до виникнення нестабільних станів, відносять: 1) надмірне розумове навантаження; 2) нездатність справитися з навчальним навантаженням; 3) ворогуюче ставлення педагога до учня; 4) зміна шкільного колективу, 5) неприйняття учня дитячим колективом [7, с. 190].

Отже, за певних умов, а зокрема: недоліках в організації педагогічної роботи, несприятливому емоційно-психологічному кліматі – в школі можуть виникати передумови для порушення психічного здоров'я учнів. Що в свою чергу вплине на стійкість щодо подолання труднощів, збереження віри в себе, впевненості в собі, своїх можливостях, досконалість психічного саморегулювання, рівень настрою. Тому, на нашу думку, особливої уваги серед ознак психічного здоров'я заслуговує критерій психічної стійкості. Адже від ступеня вираженості психічної стійкості залежить урівноваженість дитини з об'єктивними умовами, її пристосованість до них.

Список використаних джерел:

1. Безпека життєдіяльності : навчальний посібник / С.М.Мохняк, О.С.Дацько, О.І. Козій і ін. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. - 264 с.
2. Вакуленко О. Теоретико-методологічні засади формування здорового способу життя / О. Вакуленко, Л.Жаліло, Н. Комарова, Р. Левін, І. Солоненко, О. Яременко // режим доступу: [http : //www.health.gov.ua/Publ](http://www.health.gov.ua/Publ).

3. Васильева О. С., Филатов Ф.Р. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / О.С. Васильева, Ф.Р.Филатов. – М.: Издательский центр “Академия”, 2001. – 352 с.
4. Голук О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей / О. А. Голук, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland). – 2018. – № – 1 (8), January. – Vol.5. – С.13-17.
5. Любчак Л.В. Підготовка майбутнього педагога до реалізації принципів педагогіки партнерства / Л.В.Любчак, Л.П.Дабіжа // Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern urope and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. – p.539-560.
6. Преамбула до Статуту ВООЗ, ухваленого Міжнародною конференцією охорони здоров'я, яка проходила в Нью-Йорку 19-22 червня 1946 р., та підписаного 22 липня 1946 р. представниками 61 держави (Official Records of the World Health Organization, no. 2, p. 100). Статут набрав чинності 7 квітня 1948 р.
7. Сіліна Г.О. Дослідження психосоціального здоров'я молодших школярів / Г. О. Сіліна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць. – Київ-Житомир: Ви-во ЖДУ, 2004. – Кн.1. – С. 189-192.

ВПЛИВ БУЛІНГУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ

Глухенька Ангеліна, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Боровська Дар'я, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: Олена Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THE EFFECT OF BULLING ON THE MENTAL HEALTH OF PUPILS

Gluhenka Angelina, bachelor's student

Borovska Daria, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті здійснений дефінітивний аналіз поняття «булінг», проаналізовано причини виникнення булінгу серед учнів. Досліджуються форми булінгу, методи та форми пропедевтичної роботи щодо запобігання булінгу.*

***Ключові слова:** булінг, мобінг, молодші школярі, переслідувач (булі), жертва та спостерігач.*

***Abstract.** The article provides a definitive analysis of the concept of "bullying", analyzes the causes of bullying among students. Forms of bullying, methods and forms of propedeutical work on prevention of bullying are investigated.*

***Keywords:** bullying, mobbing, junior school students, persecutor (bulls), victim and observer.*

Суттєві зміни в економічній сфері та соціальній політиці, криза сучасної родини, низький соціальний статус, безробіття, нав'язування ідеології споживання, відмова суспільства від одних моральних цінностей та перехід до нових орієнтирів – усе це є чи не найголовнішими чинниками, що сприяють процесу віктимізації неповнолітніх.

Останніми роками визнано поширення в освітній практиці такого явища, як шкільний булінг. Це соціальна проблема всього світу протягом останніх ста

років, однак вона ще й досі не достатньо вивчена. Перші публікації на тему шкільного цькування з'явилися досить давно, ще в 1905 р. К. Дьюкс опублікував свою працю з цієї проблематики, але перші систематичні дослідження булінгу належать скандинавським ученим, серед них: Д. Олвеус, А. Пікас, Є. Роланд, П. Хайнеманн. Д. Олвеус і сьогодні залишається найавторитетнішим дослідником проблеми булінгу. Згодом інтерес виник і у Великобританії. Серед британських дослідників слід відзначити Д. Лейна, Є. Мунте, В. Ортона, Д. Таттума. У США особливу увагу до булінгу стали проявляти на початку 1990-х рр. Р. Каталано, Т. Харачі, Л. Хоукінс [3, с. 160]. Цю проблему також досліджували російські науковці І. Бердишев, М.Бутовська, І. Кон, Е. Луценко, М. Нечаєва, К. Ткачук та ін. Незважаючи на досі недостатньо розвинений розгляд питання булінгу в українській психологічній науці, наразі інтерес до цієї проблеми активно зростає.

Булінг – це залякування, фізичний або психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати в іншого страх і тим самим підпорядкувати його собі. Подібна поведінка часто повторюється і є звичною. Вона, як правило, спрямована проти людини («жертви»), яка свідомо слабша (психологічно або фізично) за того, хто займається цькуванням («кривдник», «агресор»). Причинами такої поведінки стають відмінності в класі, расі, релігії, статі, сексуальній орієнтації, зовнішньому вигляді, здібностях. Якщо цькування здійснюється групою, воно має назву мобінг. Насильство у закладах освіти може відбуватися між дітьми або викладачами по відношенню стосовно учнів.

Форми прояву булінгу досить різноманітні: фізична (завдання ударів, штовхання, пошкодження або крадіжка власності), словесна (обзивання, глузування або висловлювання, якими ображається стать, раса або сексуальна орієнтація), соціальна (виключення інших із групи чи розповсюдження пліток або чуток), письмова форма (написання записок або знаків, що є болючими чи образливими), електронна або кібербулінг (розповсюдження чуток та образливих коментарів з використанням електронної пошти, мобільних телефонів, сайтів соціальних мереж) [7, с. 211].

Мотивацією до булінгу стають заздрість, помста, відчуття неприязні, прагнення відновити справедливість; боротьба за владу; потреба підпорядкування лідерів, нейтралізації суперника, самоствердження тощо аж до задоволення садистських потреб окремих осіб [1]. Однак суть явища булінгу вчені вбачають не в самій агресії чи злості кривдника, а в почутті зневаги, презирства, відрази агресора щодо жертви [4, с. 177].

Соціальна структура булінгу, як правило, містить три елементи, а саме: переслідувач (булі), жертва та спостерігач. У сучасній науці існує декілька підходів до вивчення булінгу. Одні дослідники зосереджують увагу на пошуку й визначенні особистісних рис, властивих особі булі та її жертві. Інші намагаються розглядати булінг як соціально-психологічний феномен [8].

Незважаючи на те, що явище булінгу відоме досить давно, наукове його осмислення розпочав норвезький психолог Д. Олвеус наприкінці ХХ ст. Він визначив такі типові риси учнів, схильних ставати булі: вони відчувають сильну потребу панувати й підпорядковувати собі інших учнів, переслідуючи

власні цілі, вони імпульсивні й легко шаленіють; вони часто зухвалі та агресивні у ставленні до дорослих (передусім батьків і вчителів); вони не виявляють співчуття до своїх жертв; якщо це хлопчики, вони зазвичай фізично сильніші за інших.

Типові жертви булінгу також мають свої риси: вони похливі, вразливі, замкнуті й сором'язливі; вони часто тривожні, невпевнені в собі, нещасні й мають низьку самооцінку; вони схильні до депресії й частіше за своїх ровесників думають про самогубство з дорослими, ніж з однолітками; якщо це хлопчики, вони можуть бути фізично слабшими за своїх ровесників.

Ці риси є водночас і причиною, і наслідком булінгу. Водночас, на думку окремих дослідників, відтворити типовий портрет агресора та жертви неможливо.

У закладі загальної середньої освіти в булінгу найчастіше бере участь ціла група учнів. Якщо лідер групи – булі (булер), то інші наслідують його поведінку і беруть участь у цькуванні однокласників. Це дає групі внутрішній імпульс, що, з одного боку, створює ефект причетності, згуртування. Інший результат спільного цькування – послаблення почуття відповідальності за свої дії. «Там був не лише я», – кажуть, щоб виправдати себе і дорослі, і діти. Коли усвідомлення особистісної відповідальності слабшає, гальмують стримувальні механізми [6].

Необхідно пам'ятати, що значну роль у виникненні булінгу відіграє сім'я: батьки як агресорів, так і жертв відрізняються неконструктивними стилями вирішення конфліктів, проблемами в комунікації. Стиль батьківського виховання, якого дотримуються деякі батьки не є ідеальним, і не є авторитетно-демократичним. Діти-агресори досить часто спостерігають ситуації насильства в сім'ї, а також зазнають тілесних покарань. Виникає так зване «коло насильства»: дитина бачить насильство в сім'ї, відтворює його в закладі освіти, а потім у власній родині, і цикл повторюється в наступному поколінні. У групі однолітків має місце ситуація соціального навчання: перший епізод насильницьких дій, що не отримав негативної оцінки з боку дорослих, стає «пусковим гачком» для поширення подібних ситуацій у групі. Тому необхідно використовувати різні форми роботи педагогів з батьками дітей [3].

Необхідно підкреслити, що до роботи з профілактики та подолання такого негативного явища як булінг мають бути залучені всі учасники навчально-виховного процесу – батьки, адміністрація освітнього закладу, учні, педагоги. Бесіди щодо запобігання булінгу можна проводити під час години виховання або на перервах. Вплив буде стійким, якщо обговорення теми стане постійним продовженням шкільного буденного життя. Однак чіткий графік бесід теж необхідний тому, що систематичність щодо обговорення автоматично гарантує, що тема насильства серед учнів не залишиться без уваги. Короткі, але часті розмови набагато ефективніші, ніж рідкісні та довготривалі.

Не слід учням із вираженою агресивністю доручати керівництво однолітками чи молодшими дітьми, адже це може спровокувати прояви жорстокості. У так званих агресорів потрібно формувати вміння аналізувати свої почуття і почуття інших людей, а також вчити ставитися з розумінням до

індивідуальних відмінностей у різних людей, виробляти навички справлятися з міжособистісними проблемами цивілізованим шляхом [10]. Педагог має бути толерантним і тактовним з дітьми, виявляючи в спілкуванні педагогіку партнерства та співпраці [9].

У такий спосіб можливо захистити психічне здоров'я молодших школярів і забезпечити їм комфортну атмосферу для навчання й особистісного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Воронцова Е. Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти [Електронний ресурс] / Е.Воронцова. – Режим доступу: <http://xn--d1acjtrgde.kiev.ua/2017/08/24/profilaktika-ta-podolannya-bulinguu-zakladah-osviti/>.
2. Голюк О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей / О. А. Голюк, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland). – 2018. – № – 1 (8), January. – Vol. 5. – С.13-17.
3. Голюк О.А. Организация воспитателем ДОО педагогической поддержки семьи через социальные сети / О.А. Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 15-16 апр. 2015 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. – С. 47-51
4. Ениколопов С. Н. Психометрический анализ русскоязычной версии Опросника диагностики агрессии А. Басса и М. Перри) / С.Н.Ениколопов, Н.П.Цибульский // Психологический журнал. - 2007. - № 1. С. 115–124.
5. Косолапов Н. А. Глоссарий по политической психологии [Електронний ресурс] / Н.А.Косолапов. – Режим доступу: <https://vocabulary.ru/termin/povedenie.html>.
6. Куртова С. Булінг у школі [Електронний ресурс] / С.Куртова // Освіта. - http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/42788/.
7. Кутузова Д. А. Травля в школе: что это такое и что можно с этим делать. Журнал практического психолога. 2007. № 1. С. 72–90.
8. Лейн Д. А. Школьная травля (буллинг). Детская и подростковая психотерапия / под ред. Д. Лейна, Э.Миллера. - СПб. : Питер, 2001. - С. 240–274.
9. Любчак Л.В. Підготовка майбутнього педагога до реалізації принципів педагогіки партнерства / Л.В.Любчак, Л.П.Дабіжа // Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern urope and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. – p.539-560.
10. Макарова Ю. Л. Характеристика буллинг-структуры на основе гендерного подхода. Детство, открытое миру. / отв. ред. Е. В. Намсинк. Омск: изд-во ОмГПУ, 2017. - 29 – 31.

ОПТИЧНА ДИСГРАФІЯ:

ПОНЯТТЯ, КОРЕКЦІЯ, ПРОФІЛАКТИКА

*Годлевська Валентина, доктор історичних наук, професор
Франчук Наталія, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

OPTICAL DYSGRAPHY:

CONCEPT, CORRECTION, PREVENTION

*Hodlevska Valentyna, PhD in History (Doctor of Historical Sciences), Full Professor
Franchuk Nataliia, PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences)
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. Розглядається поняття оптичної дисграфії, особливості її прояву у дітей молодшого шкільного віку. Авторами аналізується система

профілактики оптичної дисграфії та запропоновані шляхи корекції вад писемного мовлення, пов'язаних з формами оптичної дисграфії.

Ключові слова: писемне мовлення, дисграфія, оптична дисграфія, корекція дисграфії, профілактика дисграфії.

Abstract. *The article discusses the concept of optical dysgraphia, especially its manifestation in children of primary school age. The authors analyze the system for the prevention of optical dysgraphia and suggest ways to correct the shortcomings of written speech associated with the forms of optical dysgraphia.*

Keywords: *written speech, dysgraphia, optical dysgraphia, correction of dysgraphia, prevention of dysgraphia.*

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки суттєво актуалізувалися проблема упровадження інклюзивного підходу в освіті. Дослідники [1; 2; 4; 5 та ін.] розробляють різні аспекти роботи з різними категоріями дітей з особливими освітніми потребами.

Одним з найбільш важливих питань сучасної теоретичної та практичної логопедії є профілактика порушень писемного мовлення у дітей. Письмо – складний вид психічної діяльності, що вимагає повноцінного формування і взаємодії сенсомоторних, вищих психічних функцій, розумових операцій і мови [10, с. 34].

Питаннями патології читання і письма займалися з давніх часів. Вперше на ці порушення як на самостійну патологію мовленнєвої діяльності вказував А. Куссмауль (1877). У кінці XIX і на початку XX століть існували дві протилежні точки зору: одні автори розглядали порушення читання і письма як один з компонентів розумової відсталості (Ф. Бахман, Г. Вольф, В. Енгер); інші (А. Куссмауль, О. Беркан, Д. Гіншельвуд) підкреслювали, що патологія читання і письма є самостійним, ізольованим порушенням, не пов'язаним з інтелектуальними порушеннями дитини [11, с. 440].

Найбільш поширеною серед специфічних порушень письма є дисграфія, обумовлена порушеннями звукового аналізу і синтезу. Розрізняють такі види дисграфії: артикуляторно-акустична, акустична, дисграфія на ґрунті порушення мовного аналізу і синтезу, аграматична, моторна, оптична.

При оптичній формі дисграфії в дітей спостерігається порушення зорового сприйняття, аналіз і синтез, а також моторна координація, неточність уявлень про форму і колір, величину предмета, недорозвиненість пам'яті, просторового сприйняття і уявлень, труднощі оптико-просторового аналізу, несформованість оптичного образу.

Дослідники виділяють дві групи етіопатогенетичних факторів, що призводять до оптичних помилок: несформованість зорових функцій і несформованість рухового акту.

При оптичній дисграфії спостерігаються такі види порушень письма: спотворене відтворення букв (неправильне відтворення просторового співвідношення буквених елементів, дзеркальне написання букв, недописування елементів, зайві елементи); заміна і змішування графічно

подібних букв; труднощі в орієнтуванні на площині (на аркуші паперу); нестабільний почерк (коливання розміру букв, висоти і нахилу).

Корекційна робота проводиться в наступних напрямках: 1. Розвиток зорового впізнавання і сприйняття (кольори, форми і величини). 2. Розширення обсягу та формування зорової пам'яті. 3. Формування просторового сприйняття, просторових уявлень. 4. Розвиток зорового аналізу і синтезу. 5. Розвиток графомоторних навичок, оволодіння графічною символізацією. 6. Диференціація букв, що мають оптичну і кінетичну схожість [8, с. 153-155].

Таким чином, усунення оптичної дисграфії здійснюється прийомами, спрямованими на розвиток зорового гнозису, просторових уявлень та їх мовних позначень, розвиток зорового аналізу і синтезу. Велика увага приділяється порівнянню подібних букв з максимальним використанням різних аналізаторів.

Список використаних джерел:

1. Голюк О. А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі / О.А.Голюк / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії // Зб. тез. доп. / Редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 79-82.
2. Демченко О.П. Формування соціальної компетентності дітей з особливими потребами у процесі використання виховних ситуацій / О.П.Демченко // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова : серія 19. Корекційна педагогіка та соціальна психологія : зб. наукових праць. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – С.60-63.
3. Корнев А.Н. Нарушения чтения и письма у детей / А. Корнев. – СПб.: Речь, 2003. – 330 с.
4. Король А.В. Мовленнєва картка з картинками: логопедичне обстеження рівня мовленнєвого розвитку дитини / А. В. Король. – Вид. 2-ге, зі змін. і доп. – Тернопіль : Мандрівець, 2018. – 24 с.
5. Лазаренко Н.І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н.І. Лазаренко, А.В. Хіля, А.М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. – Вип. 13. – С. 124–156.
6. Лазарева І. А. Проблеми профілактики оптичної дисграфії у дітей в умовах загальноосвітнього навчального закладу [Текст] / І. А. Лазарева // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та психологія : научное издание / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Київ: НПУ, 2008. – Вип. 9 : До 175-річчя НПУ імені М.П. Драгоманова. – С. 65-68.
7. Лалаєва Р. И. Логопедическая работа в коррекционных классах [Текст] : методическое пособие для учителя-логопеда / Р. И. Лалаєва. - Москва: Гуманитарно-издат. центр ВЛАДОС, 2004. – 220 с.
8. Логинова Е.А. Нарушения письма. Особенности их проявления и коррекции у младших школьников с задержкой психического развития : учебное пособие / Е.А.логинова ; под ред. Л.С. Волковой. – СПб.: ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2004. – 208 с.
9. Логопедия : учебник для студентов дефектол. фак. пед. вузов / под ред. Л.С. Волковой, С.Н. Шаховской. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 680 с.
10. Максимишина С. А. Логопедическая работа по коррекции оптической дисграфии у младших школьников / С. Максимишина // Молодой ученый. – 2017. – №22. – С. 182-183.
11. Пічугіна Т. В. Рання діагностика дітей із дислексією та дисграфією (методичні рекомендації) / Т. Пічугіна // Дефектологія. – 1998. – № 1. – С. 6–12.
12. Orlando Delgado González, Edilberto Díaz Reyes, Ileana Digurnay Durruthy. Caracterización de disgrafía en niños y niñas / Orlando Delgado González, Edilberto Díaz Reyes, Ileana Digurnay Durruthy // Rev Inf Cient. – 2016. – 95(6). – P. 883-892.

РОБОТА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У МОНТЕССОРІ СЕРЕДОВИЩІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ВИХОВАТЕЛЯ)

Гончарук Дар'я, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Оксана Голюк, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

WORK WITH CHILDREN OF SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN MONTESSORI ENVIRONMENT (FROM THE KINDERGARTEN TEACHER'S EXPERIENCE)

Honcharuk Darya, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical Universiti (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуто особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та їх реалізація в освітньому процесі. Проаналізовано теорію вільного виховання М. Монтессорі. Показано її значення в для розкриття внутрішнього потенціалу, що формується в процесі діяльності дитини. Доведено, що така педагогічна технологія допомагає краще зрозуміти потреби дитини з обдарованістю, вчасно виявити та знайти індивідуальний підхід і методи розвитку дитини.

Ключові слова: педагогічна ідея, особливі освітні потреби, саморозвиток, спостереження, індивідуальний підхід, внутрішній потенціал, середовище.

Abstract. The features of work with children of special educational needs and their fulfilment in the educational process are discussed in the article. The theory of free education of M. Montessori as an important component for the disclosure of internal potential, which is formed in the process of the child's activity are described. It was noticed about the Pedagogical technology that helps to better understand the portrait of a child with talent, time to discover and find an individual approach and methods of child's development.

Key words: pedagogical idea, self-development, observation, individual approach, inner potential, environment.

Проблема обдарованості протягом декількох десятиріч активно розробляється в психології та педагогіці. Єдиного універсального визначення такого феномену допоки немає. Зокрема, зустрічаємо декілька теорій, в яких представлено як спільні, так і відмінні позиції щодо цього питання. За одного з підходів, обдарованою прийнято вважати інтелектуально розвинену дитину з високими пізнавальними здібностями, рівень яких вищий ніж в основній кількості дітей. У науковому дискурсі зустрічаємо терміни «обдарованість», «обдарована дитина», «дитина з проявами обдарованості» тощо [6].

Вивчаючи обдарованість, можна також говорити про прискорений інтелектуальний розвиток. Часто в обдарованих дітей присутня дисинхронізація (термін, введений французьким психологом Терасье у 1985 р.), що вказує на невідповідність між інтелектуальним розвитком, що набагато вище норми в одній або декількох областях, розвитком емоційних відносин та віком дитини [3, с. 29-38].

Це викликає тривожний стан, оскільки така особистість не може знайти порозуміння серед однолітків. Існує сильна мотивація до поглиблення тем вивчення, що цікавлять обдаровану дитину, разом із сильною здатністю до концентрації уваги, хоча і не в усіх областях.

На думку вчених [5; 7], обдарована дитина є особистістю з особливими освітніми потребами, для задоволення яких необхідно створювати додаткові умови. Зустрічаємо наукові розробки, в яких представлено сучасні підходи до пояснення термінів «обдарованість» і «обдарована дитина» [3], характеристику різни них видів обдарованості, зокрема математичної [6].

Погоджуємося з позицією вчених [1; 4; 6; 9; 10], що обдарованим дітям притаманна творчість, що дозволяє виробляти речі або ідеї, а не просто повторювати те, що було сказано або зроблено раніше. Також необхідно згадати про те, що певні італійські вчені вважають, що ключ до обдарованості та секрет його розуміння потрібно шукати у ДНК. Було досліджено групу дітей з високими показниками інтелекту. Серед них 90 % досліджуваних дітей мали у своєму ДНК специфічну азотисту основу, що призводить до видозміненої транскрипції багатьох білків і впливає на загальний рівень розвитку, а інші 10 % – мали набуту обдарованість [4, с.16-22].

Обдаровані діти віддають перевагу самостійній діяльності, розраховують лише на себе, люблять систематизувати власне життя, організовувати речі і людей, дотримуватись в усьому порядку. Щоб привернути до себе увагу вони принижують, дражнять і навіть б'ють інших дітей. Такі діти створюють складні правила і системи, через що можуть здатися не гнучкими, владолюбними. Вони можуть довго концентруватися на будь-чому одному, діють цілеспрямовано та наполегливо, а також часто нехтують своїми обов'язками, порушують графіки діяльності інших людей. Саме тому у роботі потрібно використовувати не традиційний підхід у навчанні [4, с.16-22].

Українські дослідники, як і багато провідних педагогів Європи та світу, відзначають універсальність та дієвість застосування Монтессорі-педагогіки як однієї з найрезультативніших в якості отриманих освітніх послуг. Зокрема, дослідженню педагогічної системи М. Монтессорі присвятили праці Л.Андрушко, В.Золотоверх, А.Ільченко, І.Дичківська, Н.Кравець, М.Левківський, Н.Лубенець, Т.Михальчук, Г.Міленіна, Д.Орлова, Т.Поніманська, Н. Прибильська, С. Русова, О. Хілтенен, Ю. Фаусек, М. Чепіль, С. Якименко. Популяризації практичного використання досвіду роботи навчальних закладів, які працюють за системою М. Монтессорі, стосуються праці відомого українського вченого Б. Жебровського. Під його керівництвом у 1992 р. створена асоціація Монтессорі руху в Україні і успішно представлена доробком В. Горюнової, Т. Коршунової, Г.Міленіної, О.Надворної, Т.Михальчук, Н. Кравець, Н. Прибильської та ін. [3, с.30].

Дитина ще до народження має певний внутрішній потенціал «духовний ембріон», який після народження розвивається за умов: постійний взаємозв'язок з навколишнім середовищем, в якому однакову роль відіграють і люди і речі, які оточують дитину; свобода як здатність вибрати найкраще для себе й для інших, розвинута природним шляхом. Якщо одна з цих умов відсутня, то дитячий потенціал не розкривається повністю і зростання її як особистості може зупинитися [3, с.37-38].

Звернення науковців і практиків до педагогічних ідей Марії Монтессорі пов'язане насамперед з очевидним соціальним запитом українського

суспільства на виховання вільної особистості, здатної до самостійних активних пошуків та самореалізації [1, с. 34].

Завдання педагога полягає насамперед у наданні дитині засобів для саморозвитку і розкритті правил їх використання. Такими засобами є автодидактичні (самонавчальні) Монтессорі-матеріали, з якими дитина працює, спочатку діючи за зразком, а потім – самостійно виконуючи вправи. А звідси відкриття М. Монтессорі – основний девіз її методу: «Допоможи мені зробити це самому» [3, с.35].

Отже, використання даної технології є суспільною вимогою, що відповідає віковим та психологічним потребам дитини, має чіткі правила та форми роботи у різновіковій групі. Ґрунтується на багаторічному досвіді роботи, який показав високий рівень навчання дітей. Дає педагогові більше можливостей та способів організації навчального процесу. Педагогічна технологія допомагає краще зрозуміти потреби дитини з обдарованістю, вчасно виявити та знайти індивідуальний підхід і методи розвитку дитини.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Голюк О. А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі / О.А.Голюк / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії // зб. тез. доп. / редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 79-82.
3. Вісник Монтессорі. Ювілейний випуск / за заг. ред. Б.М. Жебровського, президента Всеукраїнської асоціації Монтессорі-вчителів, першого заступника Міністра освіти і науки України. - К., 2007. – 169 с.
4. Грошовенко О. Особливості вивчення природознавства гіперактивними молодшими школярами / О.П.Грошовенко // Освіта дітей з особливими потребами : від інституалізації до інклюзії // Зб. тез доп. / Редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма —Планер, 2016. – С. 85-88.
5. Демченко Е.П. Одаренный ребенок как личность с особыми потребностями в инклюзивном пространстве учебного заведения / Е. Демченко, О. Зайцева // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 26th-27th. – 2017. – P. 61–71.
6. Демченко О. П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі / О.П.Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук.пр. - Випуск 51. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. – С.137-143.
7. Кит Г.Г. Пошуково-дослідницька діяльність як особлива освітня потреба інтелектуально обдарованих молодших школярів // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії : Збірник тез доповідей / Редкол.: Б.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 169-171.
8. Ємець В. Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей в Італії / В.Ємець, Т.Слинькова // ПЕДАГОГІКА. – 2016. – Випуск 1/5. –С.16-22.
9. Імбер В.І. Психологічні передумови формування творчості в молодшому шкільному віці // Наукові записки. Серія: Психологія: зб. матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів. – Вип. 4. – Вінниця, 2013. – С. 14–16.
10. Казьмірчук Н.С. Педагогічні умови використання казки як засобу розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку / Н.С. Казьмірчук, Т.О. Бондарчук // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 132-136.
11. Колосова О.В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О.В.Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм / за ред. О.А. Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
12. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУКИ В ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Гончарук Наталія, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Галина Кім, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського*

DEVELOPMENT OF SMALL MOTOR MOTOR IN CHILDREN WITH DISORDERS OF SPEECH

Goncharuk Natalia, master's student

Vinnitsia Mikhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті розглядаються теоретичні аспекти розвитку дрібної моторики руки в дітей з порушенням мовлення. Представлені різноманітні форми та методи розвитку дрібної моторики руки в дітей з порушенням мовлення.

Ключові слова: розвиток, дрібна моторика, порушення, мовлення, дитина, ігри.

Abstract. The article deals with the theoretical aspects of the development of fine motor skills in children with speech impairment. Various forms and methods of development of fine motor skills in children with speech impairment are presented.

Keywords: development, fine motor skills, disorders, speech, child, games.

Найважливішим чинником сучасного суспільства є гуманне, дбайливе ставлення до дітей з обмеженими можливостями, які не можуть вести повноцінне життя внаслідок певних вад фізичного та психічного розвитку. Фундаментальною основою розвитку дітей дошкільного віку є розвиток дрібної моторики. Розвиток і вдосконалення дрібної моторики кисті і пальців рук є головним стимулом розвитку центральної нервової системи, всіх психічних процесів та мовлення. Розвиток головного мозку і вищої нервової діяльності пов'язаний з виконанням маніпуляцій за участю дрібних предметів.

У руках знаходиться безліч рецепторів і нервових закінчень, що роблять безпосередній вплив на мовленнєвий розвиток. Все залежить від того, що батьки та педагоги не приділяють належної уваги розвитку дрібної моторики. Тому саме в дошкільному віці важливо розвинути механізми, необхідні для оволодіння письмом, створити умови для накопичення дитиною рухового і практичного досвіду. Діти з порушенням мовлення потребують більшої уваги у розвитку дрібної моторики, ніж їхні здорові однолітки.

Л. Арутюнян, М. Кольцова, І. Левченко, В. Лубовський, О. Мастюкова, М. Певзнер у своїх дослідженнях звертають увагу на необхідність і педагогічну доцільність роботи з розвитку дрібної моторики в дітей у комплексі корекційно-розвивальних заходів.

Наукові дослідження Л. Виготського, В. Лубовського, Р. Левіної, Є. Соботович та сучасних українських науковців: Ю. Рібцун, В. Синьова, В. Тищенко, М. Шеремет довели, що в дітей із загальним недорозвиненням

мовлення на становлення мовленнєвої функції в значному ступені впливає розвиток дрібної моторики рук. Для розвитку дрібної моторики дітей учені та педагоги практики пропонують різні методики [4; 5; 6; 7; 11 та ін.].

Починати роботу з розвитку дрібної моторики потрібно з самого раннього віку. Вже в дитячому віці можна виконувати масаж пальчиків, впливаючи тим самим на активні точки, пов'язані з корою головного мозку. У ранньому і молодшому дошкільному віці потрібно виконувати прості вправи, супроводжувані віршованим текстом, не забувати про розвиток елементарних навичок самообслуговування: застібання і розстібання гудзиків, зав'язування шнурків. І, звичайно, в старшому дошкільному віці робота по розвитку дрібної моторики і координації рухів руки повинна стати важливою частиною підготовки до школи [2, с. 5].

Мовлення вдосконалюється під впливом кінестетичних імпульсів від рук, точніше – від пальців. Звичайно дитина, яка має високий рівень розвитку дрібної моторики, уміє логічно міркувати, у неї на достатньому рівні знаходиться формування активної дитячої мови, рідше зустрічаються порушення звуковимови. Тому тренування рухів пальців і кисті рук є найважливішим чинником, що стимулює мовленнєвий розвиток дитини, сприяє поліпшенню артикуляційних рухів, підготовці руки до письма й, що не менш важливо, є потужним засобом, що стимулює працездатність кори головного мозку, стимулює розвиток мислення дитини [3, с. 65].

Відомий педагог А. Машталер у своїй роботі велику роль надає вправам, формам і методам розвитку дрібної моторики у дітей з порушенням мовлення [10, с. 244]. Першочергову роль він відводить пальчиковим іграм наголошуючи, що коли дитина займається пальчиковою гімнастикою, відбуваються певні зрушення в її психофізичному розвитку. А саме це:

- виконання вправ і ритмічних рухів пальцями індуктивно призводить до зрушень в мовленнєвих центрах головного мозку та різкого посилення узгодженої діяльності мовленнєвих зон, що, в результаті стимулює розвиток мовлення;

- ігри з пальчиками створюють сприятливий емоційний фон, розвивають уміння наслідувати дорослого, вчать вслухатися і розуміти зміст мовлення, підвищують мовленнєву активність дитини;

- дитина вчиться концентрувати свою увагу і правильно її розподіляти;

- якщо дитина буде виконувати вправи, супроводжуючи їх короткими віршованими рядками, то її мовлення стане більш чітким, ритмічним, яскравим, посиляться контроль за виконуваними рухами;

- розвивається пам'ять дитини, бо вона вчиться запам'ятовувати певні положення рук і послідовність рухів;

- розвивається уява і фантазія, оволодівши всіма вправами дошкільник зможе невербально розповісти цілі історії;

- у результаті освоєння всіх вправ кисті рук і пальці отримують силу, хорошу рухливість і гнучкість, а це надалі полегшить оволодіння навичкою письма [10, с. 244].

Щоб сприяти розвитку пальців рук і тим самим розвивати мовлення вашої дитини, можна запропонувати малюкам наступні завдання: розминати пальцями пластилін, глину; катати по черзі кожним пальчиком камінці, намистинки, шарики; нанизувати намистинки на тоненьку стрічку, робити намисто; стискати та розтискати кулачки; робити м'які кулачки, які можна легко розжати і в які дорослий може просунути свої пальці; двома пальцями руки (вказівним та середнім) «ходити» по столу, спочатку повільно, а потім швидко, наче вони біжать; вправа проводиться спочатку правою, а потім лівою рукою; показувати окремо тільки по одному пальчику; барабанити, постукувати всіма пальцями обох рук по столу; махати в повітрі тільки пальцями, не рухаючи долонею та інше.

Отже, розвиток дрібної моторики руки дітей активізує й стимулює діяльність кори головного мозку, підвищує працездатність позитивно впливає на формування в дошкільному віці вищих пізнавальних функцій, особливо мислення та мовлення. А для того, щоб дрібна моторика рук виконала велику місію, покладену на неї, необхідно організувати роботу належним чином. Тільки розвиваючи рухи рук дитини регулярно, всебічно, методично грамотно, можна досягти найбільшого ефекту від усієї проведеної роботи.

Список використаних джерел:

1. Биковець Л. Л. Вплив рухів пальців рук на розумовий та мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку / Л. Л. Биковець // Таврійський вісник освіти. – 2012. – №2. – С. 124–131
2. Большакова С. Е. Формування дрібної моторики рук: Ігри та вправи / С. Е. Большакова. – М: ТЦ Сфера, 2006. – 89 с.
3. Виноградова А. Д. Практикум по розвитку дрібної моторики розумово відсталого дитини / А. Д. Виноградова. – М. : Просвітництво, 1985. – 144 с.
4. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // *Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph*. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132.
5. Демченко О.П. Формування соціальної компетентності дітей з особливими потребами у процесі використання виховних ситуацій / О.П.Демченко // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова : серія 19. Корекційна педагогіка та соціальна психологія : зб. наукових праць. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – С.60-63.
6. Кіт Г. Г. Розумовий розвиток дитини – стратегічний орієнтир Павлівської школи / Г. Г. Кіт // Реалізація ідей В.О. Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи: Збірник матеріалів регіональних педагогічних читань / відп. за випуск: І.І.Козак, І.М.Лапшина, Л.В.Любчак. – Вип. 8. – Вінниця: ВДПУ, 2012. – С. 16-21.
7. Колосова О. В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О. В. Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 5-6 квітня 2017р.) / за ред. О.А. Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
8. Король А.В. Мовленнєва картка з картинками: логопедичне обстеження рівня мовленнєвого розвитку дитини / А. В. Король. – Вид. 2-ге, зі змін. і доп. – Тернопіль : Мандрівець, 2018. – 24 с.
9. Лугова І. Розвиток дрібної моторики пальців рук в учнів шестирічного віку / І. Лугова // Початкова школа. – 2008. – №7. – С. 6-10
10. Машталер А. С. Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення / А. С. Машталер // Таврійський вісник освіти. – 2015. – № 4. – С.242-247.
11. Стахова І.А. Розвиток креативності молодшого школяра засобами природничо-екологічної проектної діяльності / І.А. Стахова // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : матеріали третьої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 4 / Упорядники : О.І. Кілініченко, Л.І. Хімчук. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 91-93.

**ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ
ДЕФІНІТИВНИХ ПІДХОДІВ**

Гриб Аліна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Олена Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

**THE PROBLEM OF FORMING TOLERANCE IN OLDER PRESCHOOLS
IN THE CONTEXT OF MODERN DEFINITIVE APPROACHES**

Gryb Alina, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті здійснений дефінітивний аналіз поняття «толерантність», проаналізовано особливості формування толерантності у старших дошкільників. Розкриваються особливості психофізичного розвитку дітей дошкільного віку. Досліджуються методи та форми формування толерантності у старших дошкільників.*

***Ключові слова:** виховання, толерантність, старший дошкільник, міжособистісні взаємини.*

***Abstract.** The definitive analysis of the concept of "tolerance" is made in the article, the peculiarities of forming of tolerance in senior preschoolers are analyzed. The features of psychophysical development of preschool children are revealed. Methods and forms of tolerance formation in older preschool children are investigated.*

***Keywords:** education, tolerance, senior preschool age, interpersonal relationships.*

Сучасна епоха, що характеризується глобальними і радикальними змінами у політичній, соціальній, економічній сферах життя суспільства, перебудовою національної системи освіти, потребує нових форм співіснування, за яких агресивність, конфронтація, жорстокість у сучасному світі повинні поступитися гуманному, толерантному ставленню людей одне до одного, взаєморозумінню і довірі.

Проблема виховання толерантності у дітей висвітлена у працях І. Беха, А.Богущ, М. Воробйової, Н. Гавриш, А. Гончаренко, О. Запорожець, І.Княжевої, В. Котирло, С.Кулачківської, С.Ладивир, І.Печенко, Т.Поніманської, Т.Пономаренко, Н.Химич, О. Хролець та ін. Дослідники зазначають, що дошкільний є сенситивним для розвитку і становлення толерантних взаємостосунків завдяки низці вікових і психологічних новоутворень, провідних мотивів поведінки та характерних проявів у взаєминах із оточуючими.

У педагогічному словнику толерантність (лат. *tolerantia* – терпіння) трактується як терпимість до чужих думок, вірувань, переконань, поведінки [2,

с. 228]. Феномен толерантності розкривається в сімох аспектах: медико-біологічному, етичному, політичному, соціологічному, психологічному, філософському і педагогічному (табл.1).

Таблиця 1.

Аспект	Дефініція «толерантність»
Філософський	ознака впевненості у собі й усвідомлення надійності особистих позицій, ознака відкритого для всіх ідейного плину, що не боїться порівняння з іншою точкою зору і не уникає духовної конкуренції.
Етичний	норма цивілізованого компромісу між конкуруючими культурами і готовність до прийняття інших логік і поглядів; виражається методами пояснення і переконання.
Політичний	умова успішної соціалізації, що полягає у здібності жити у гармонії з самим собою, з оточуючим мікро- й макросередовищем.
Соціологічний	передбачати реакції інших людей і вміти пристосовуватися до них (вибачення, милостивість, делікатність, співчуття, прихильність до іншого).
Медичний	витривалість, здатність без значного збитку для організму переносити біль та інші несприятливі фактори, а також дію лікарських препаратів.
Психологічний	установка ліберального прийняття моделей поведінки, переконань, цінностей іншого.
Педагогічний	характеристика індивідуальної свідомості, особлива особистісна риса, що може бути сформована відповідною педагогічною взаємодією.

Про необхідність формування толерантності у старших дошкільників зазначається у Базовому компоненті дошкільної освіти [1], в якому визначений зміст освітньої лінії «Дитина у соціумі», розроблені показники сформованості соціально-комунікативної компетенції, яка включає в себе толерантність. На кінець старшого дошкільного віку діти мають оволодіти елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин, умінням дотримуватись їх під час спілкування, здатністю взаємодіяти з людьми, які їх оточують: узгоджувати свої дії і поведінку з іншими; усвідомлювати своє місце у соціальному середовищі; позитивно сприймати себе. З'являються вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим, обрати відповідні способи спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Отже, процес формування толерантності дуже тривалий і починати його необхідно з раннього віку. В старшому дошкільному віці виникають особистісні новоутворення такі як довільна поведінка, супідрядність мотивів, здатність емоційного передбачення, зміна соціальної ситуації розвитку, які є передумовами формування толерантності.

Багатозначність поняття «толерантність» робить його досить абстрактним і загальним, що викликає певні складнощі під час наукового дослідження, при розробці педагогічних методик по формуванню толерантної свідомості [5, с.177].

Робота з формування толерантності має відбуватися на спеціальних заняттях, на яких дітей будуть ознайомлювати з народами світу, з різними людськими расами, особливостями їх зовнішнього вигляду, національними звичаями та традиціями (одягом, промислами, культурою), з традиціями та звичаями українців, що проживають на сході, заході, півдні і півночі нашої держави («Подорож Україною», «Земля – дім людства», «Улюблені заняття юних землян», «Подарунки нашим друзям» тощо). Також доречним на таких заняттях стане формування уявлень про права та обов'язки дітей, переваги доброзичливих і ширих взаємин над байдужістю та жорстокістю.

Для розв'язання проблем міжособистісних взаємин слушною буде постановка театральних вистав за змістом українських казок і казок народів світу («Котигорошко», «Попелюшка», «Дюймовочка», «Маша і Ведмідь», «Бременські музики» та ін.). Аналіз ситуацій представлених у казках дозволить усвідомити дітям, що всі люди зустрічаються з однаковими проблемами, і алгоритм вирішення таких проблем схожий.

Значний виховний потенціал щодо формування толерантності мають міжнародні та народні свята українців і народів світу, які допоможуть дітям навчитися взаємодіяти з дорослими, розуміти і приймати іншу культуру, розуміти свої та чужі почуття («Міжнародний день захисту дітей», «Всесвітній день здоров'я», «День усмішки», «Свято ліхтариків» (Китай), «День єднання» (Німеччина), «Дожинки» (Білорусь) тощо) [6].

Ефективним буде застосування казкових ігрових технологій («Острів розуміння», «Дзвіночки совісті», «Промінчики людяності», «Квітка доброти»), енергетичних вправ («Жива вода», «Серце на долоні», «Тепло рук друга»), які сприяють формуванню у старших дошкільників навичок знаходити слова розради, підтримувати друзів і рідних, встановлювати контакти з іншими людьми, з повагою ставитись до них, уміння вислухати інших, узгоджувати свої бажання і прагнення з інтересами однолітків, розуміти людські взаємини. Така діяльність збагачує соціальний досвід старших дошкільників, формує соціально-комунікативну компетентність та толерантність.

Для виявлення проявів толерантності в дітей необхідно використовувати різні методики, одним з доступних серед яких є метод спостереження. Погоджуюся з думкою вчених, що «спостереження більшою чи меншою мірою присутнє у педагогічній діяльності кожного вихователя-практика. Створюючи виховні ситуації, педагог мимовільно спостерігає за поведінковими реакціями дітей на її різних етапах. Однак не будь-яке спостереження є методом психолого-педагогічного дослідження. Науковим методом воно стає в тому випадку, якщо передбачає цілеспрямоване і планомірне вивчення педагогом психічних особливостей вихованців, що виявляються в їхній діяльності й поведінці, на основі безпосереднього сприйняття у процесі створення виховних ситуацій, результати якого фіксуються й аналізуються педагогом» [6, с.109].

Важливо систематично спостерігати за дітьми з метою виявлення особливості моральної поведінки в цілому, прояву толерантності як важливої якості [2; 4; 5]. Поведінка вчителя також має бути для дітей прикладом тактовності та чуйності [7].

Таким чином формування толерантної особистості – процес складний, який здійснюється всією соціальною дійсністю, що оточує людину, суспільством, у якому вона живе, під впливом взаємин у родині, поглядів і відносин її членів до інших людей і суспільства в цілому, під впливом спілкування з однолітками й оточуючими людьми.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) – К., 2012. – 26 с.
2. Голюк О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции моральногуманистических ценностей/ О. А. Голюк, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland). – 2018. – № – 1 (8), January. – Vol.5. – С.13-17.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П. Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 5. – Луганськ, 2009. – С.105–114.
5. Казьмірчук Н.С. Педагогічні умови використання казки як засобу розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку / Н.С.Казьмірчук, Т.О.Бондарчук // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С.132-136.
6. Колосова О. В. Діагностика уявлень молодших школярів про толерантність у процесі формування основ правової культури / О. В. Колосова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. – № 5 (березень). – Ч. I. – С. 176-182.
7. Любчак Л.В. Підготовка майбутнього педагога до реалізації принципів педагогіки партнерства / Л.В.Любчак, Л.П.Дабіжа // Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern urope and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. – p.539-560.

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДБАЙЛИВОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ПРИРОДИ

*Григорович Ольга, кандидат педагогічних наук, доцент
Скрипник Альона, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

GAME TECHNOLOGIES AS A MEANS OF FORMING YOUNG PUPILS 'ATTITUDE TO NATURE

*Hryhorovych Olga, Cand. ped. science, associate professor,
Associate Professor of Preschool and Primary Education
Skripnik Alyona, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті порушено проблему формування дбайливого ставлення до природи як основи екологічної культури особистості молодшого школяра. Особливу увагу акцентовано на урахуванні етапної методики, ключовими елементами якої є емоційно-ціннісний, інтелектуальний, діяльний.

Ігрові технології визнано найбільш дієвим засобом комплексного впливу на усі сфери особистості молодшого школяра.

Ключові слова: дбайливе ставлення, молодший шкільний вік, ігрові технології.

Abstract. *The article deals with the problem of formation of a caring attitude towards nature as a basis of ecological culture of the personality of a younger schoolboy. Particular attention is focused on taking into account the step-by-step methodology, the key elements of which are emotional, intellectual, and active. Gaming technology is recognized as the most effective means of comprehensive influence on all areas of the personality of the younger student.*

Keywords: *caring attitude, younger school age, game technologies.*

Ідея формування дбайливого ставлення до природи – основа виховання екологічної культури особистості. Комплексний підхід до розв’язання цієї проблеми забезпечить використання таких методик, які б уможлиблювали одночасний вплив на емоційно-ціннісну, інтелектуальну та дієво-практичну сферу особистості молодшого школяра. Реалізацію такого підходу забезпечує одна із найбільш ефективних форм організації навчання, виховання і розвитку учня в початковій школі, а саме гра.

Дослідження Л.Божович, І.Яновської, Л.Виготського, С.Шмарова та ін. [3; 4] вказують на виняткове значення гри як засобу формування ціннісних орієнтацій, організації діяльності, в процесі якої успішно відбувається засвоєння норм поведінки в природі; засобу розвитку творчих сил, естетичних почуттів, уяви, фантазії учнів тощо. Гра в екологічному вихованні молодших школярів забезпечує успіх ненав’язливого оволодіння нормами і правилами поведінки в природі, дає можливість корекції мотиваційної сфери учнів, забезпечує ефективність пізнавальних процесів, створює умови для реалізації вчинкової діяльності.

У сучасній педагогічній теорії та виховній практиці широко використовується ігри та ігрові ситуації. Вчені розкривають види, обґрунтовують вимоги, показують чіткі алгоритми їх організації та педагогічного супроводу [1; 6-8].

Однією з умов формування дбайливого ставлення молодших школярів до природи є забезпечення “живого” спілкування з природою [5]. Однак в умовах міської школи таке спілкування вкрай обмежене, що, власне і позначається на здатності молодших школярів до практичної діяльності, відсутності ціннісних орієнтацій на взаємодію з природою. Використання гри дає можливість викликати особистісні установки на взаємодію з природою, активно діяти, оцінювати ситуацію, самостійно приймати рішення.

Поставити себе на місце того чи іншого природного об’єкта, зануритись у його простір, ситуацію чи обставини допомагали розроблені нами ігрові ситуації, основу яких складала екологічна ідентифікація. Такі завдання стимулювали процеси психологічного моделювання стану природних об’єктів, сприяють тому, що учні втілювались у той чи інший образ, поглиблювали

власні уявлення про природний об'єкт. Прийом екологічної ідентифікації актуалізує сприятливу поведінку ставлення до природних об'єктів. Наведемо приклади ігрових завдань на ідентифікацію:

“Сонечко”

Завдання. Уяви себе в ролі комахи сонечка, яку виловили і закрили у сірниковій коробці. Що ти відчуваєш? Які думки у тебе виникають? опиши свої почуття.

“Ялинка”

Завдання. Уяви себе на місці ялинки, яку хочуть зрубати на новорічне свято. опиши свої відчуття.

На етапі корекції емоційно-ціннісних установок молодших школярів на взаємодію з природою результативними є ігри-співпереживання: “Проліски”, “Спаплюжене життя”, “Пташеня”, “Голуб”, “Бджілка” та ін., основою дії яких є емпатія, тобто переживання тих станів, які відчуває рослина, тварина шляхом ототожнення себе з ними (співпереживання), а також переживання власних емоцій і почуттів з приводу стану природних об'єктів (співчуття). Процеси суб'єктифікації тут відіграють основну роль:

“Пташеня”

З'явившись на світ, малесеньке пташеня випало з гніздечка. Незграбне та худе, здається, воно просило допомоги, та поряд не було жодної живої душі. Йому стало холодно, біль охопив його малесеньке тільце.

Завдання: використовуючи пластичні імпровізації передати почуття тварини, намагаючись яскраво зобразити її біль, страждання, образу.

Завдяки подібним вправам учні вчаться співпереживати, ототожнювати себе з об'єктами природи, що сприяє розширенню їхнього емоційно-ціннісного діапазону у спілкуванні з природою.

Пропонуючи такі ігрові вправи варто дотримувались таких вимог: забезпечення максимального впливу на емоційно-чуттєву сферу молодших школярів; розвиток інтелектуальної та дієво-практичної сфери; реальність і зрозумілість емоційно збагаченої, цікавої інформації, закладеної в основі кожної ситуації для дітей; спрямованість кожної ситуації на розвиток у дитини здатності власною працею зберегти окремі об'єкти довкілля; особистісна значущість розв'язання кожної ситуації для дитини (від розв'язання її залежить якість життя, настрої, комфорт, здоров'я дитини як частини природи); створення доброзичливої атмосфери спілкування, партнерських стосунків між учителем і учнями.

Отже, систематично організовуючи ігрову дітей варто дотримуватись таких правил: гра має впливати на розвиток емоційно-чуттєвої сфери, викликати позитивні емоції, переживання; ігрова ситуація має забезпечити розуміння взаємозалежностей, що існують у природі, підкреслювати її самоцінність та універсальність; гра має провокувати дбайливі дії учнів у природі; до гри доцільно залучати усіх дітей; в основу гри має бути покладена ситуація, програвши яку, діти зможуть використати отримані навички.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голук, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58–65.
2. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І.Д.Бех.– Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід : Теоретико-технологічні засади : навчальний-метод. вид. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Психологические исследования / Л.И.Божович. – Москва: Просвещение, 1968. – 464 с.
4. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии / Л.С. Выготский. – Санкт-Петербург.: Союз, 1999. – 224 с.
5. Григорович О.П. Екологічне проектування як інноваційна технологія формування екологічної свідомості дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку / О.П.Григорович, Н.О.Пахальчук // Сучасна освіта – доступність, якість, визнання: збірник наукових праць міжнародної науково-методичної конференції, 14–15 листопада 2018 року, м. Краматорськ / під заг. ред. д-ра техн. наук., проф. С. В. Ковалевського. – Краматорськ : ДДМА, 2018. – 281 с.
6. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
7. Казьмірчук Н.С. Педагогічні умови використання казки як засобу розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку / Н.С. Казьмірчук, Т.О. Бондарчук // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 132-136.
8. Кіт Г.Г. Творчий характер дослідницької діяльності учасників педагогічного процесу // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 34. – Вінниця, 2011. – С. 320-325.
9. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності : практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП "Документ Принт", 2017. – 196 с.
10. Стахова І.А. Розвиток креативності молодшого школяра засобами природничо-екологічної проектної діяльності / І.А. Стахова // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : матеріали третьої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 4 / упорядники : О.І. Кілініченко, Л.І. Хімчук. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 91-93.

ШЛЯХ ДО УСПІХУ: ВИКОРИСТАННЯ ЦЕЛИНОК LEGO У 1 КЛАСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Гуцалюк Софія, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: Кім Галина, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THE WAY TO SUCCESS: USE LEGO IN 1 CLASS OF NEW UKRAINIAN SCHOOL

Hutsaliuk Sofia, bachelor`s student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskui State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті описано ігровий підхід в реалізації концепції Нової української школи та досвід використання цеглинок Lego в 1 класі на різних уроках.

Ключові слова: НУШ, ігровий підхід, гра, цеглинки Lego, навчальні предмети.

Abstract. The article describes the game approach in implementing the concept of the New Ukrainian School and the experience of using Lego bricks in 1 class in different lessons.

Keywords: NUSH, game approach, game, Lego bricks, educational subjects.

Українська освіта, яка ступила на шлях ґрунтового реформування, в центр розвитку особистості підростаючого покоління ставить наскрізні уміння та м'які навички (Soft Skills), до яких належить емоційний інтелект, креативність, комунікативність. Даний акцент зумовлений світовими прогнозами роботодавців міжнародних компаній щодо того, яка саме модель кваліфікованого працівника буде затребувана через кілька десяти років. Тобто, навчання дітей у школі стало перспективним з точки зору освоєння компетентностей, які будуть надзвичайно актуальними для них в майбутньому.

Реформа НУШ зумовила зміну Державного Стандарту, за яким відбувається освітній процес в загальноосвітніх закладах. Новий Державний Стандарт 2018 року базується на таких принципах: визнання талановитості кожної дитини та цінності періоду дитинства, радість пізнання здобувачів освіти, принцип розвитку вільної особистості, формування здорового способу життя та морально-етичних цінностей. Реалізувати ці принципи в реальності покликане інтегроване навчання, яке здійснюється при активній взаємодії п'ятих підходів – діяльнісного, компетентнісного, ігрового, тематичного, інтеграційного. Це означає, що вивчаючи якийсь поняття чи явище, дитина в НУШ розглядає його в цілісності картини світу, обов'язково залучена в активну діяльність, яка відповідає тематиці тижня/дня і при цьому опановує певні компетентності. Поняття «дитина» в цьому твердженні співвідноситься із ігровим підходом в інтегрованому навчанні, оскільки розвиток і опанування компетентностей не буде ефективним, якщо не зважати на вікові та психофізіологічні особливості здобувача освіти.

Ігровий підхід в навчальній діяльності допомагає дитині пізнати нове та складне через призму ігрового завдання та матеріалу. Видатний український педагог В.О. Сухомлинський ще за радянських часів вважав: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається живлючий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості» [5; 13].

Аналіз праць сучасних учених [1; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11 та ін.] показує, що гра та ігрові виховні ситуації активно розроблюються на рівні теорії та впроваджуються в практичній діяльності сучасної педагогів. Важливими є методичні поради дослідників [6], які детально описують алгоритми організації різних видів ігор.

Міністерство освіти та науки України стверджує, що пізнання світу та набуття власного досвіду через гру набагато цікавіше для дітей, аніж просте засвоєння теоретичної інформації. Коли діти навчаються через гру, вони – вмотивовані, з упевненістю можуть вирішити складні завдання, експериментують, досліджують, ставлять запитання, творчо мислять, генерують щось нове, а найголовніше – не бояться помилитися, бо у грі завжди можна спробувати знову й знову [1, с. 5].

Актуальним, універсальним та близьким до дитячої психіки є використання в освітньому процесі НУШ цеглинок Lego. Державні інституції в сфері освіти намагаються забезпечити данським конструктором усі класи

НУШ. Існує чимало технологій його використання: Lego Play Box (дозволяє моделювати, будувати об'єкти та втілювати в реальність творчі задуми учнів), «6 цеглинок» (активно використовується для вирішення навчальних завдань), Lego game (авторська розробка) тощо. Використовуючи у своїй діяльності різнобарвні деталі конструктора, педагог забезпечує ігровий підхід до дітей, має змогу встановити з ними зворотній зв'язок, активізувати їхнє мислення та фантазію. Найбільша цінність Lego – його універсальність та можливість використання під час опанування усіх освітніх галузей.

Вивчаючи числа в межах 10 на уроках математики, цеглинки Lego можна застосовувати як своєрідну візуалізацію та лічильний матеріал. Наприклад, варто порівняти числа 8 та 5. Учень моделює вежу з 8 і 5 цеглинок і порівнює їх висоту. Оскільки вежа із 8 цеглинок вища, то $8 > 5$. За допомогою цієї вправи діти вчаться не лише порівнювати числа, а й оперувати величинами.

В нашому педагогічному досвіді зустрічалися учні, яким важко зрозуміти абстрактні дії додавання та віднімання. Лічильний матеріал, олівці, асоціації з цукерками чи грошима лише заплутували дитину. Ниткою успіху стало Lego.

– Візьми 6 цеглинок Lego будь-якого кольору. (Дитина самостійно/з допомогою дорослого рахує в межах 6)

– Відрахуй із цієї вежі 2 цеглинки і поклади їх окремо.

– Скільки цеглинок в тебе залишилось? (Дитина рахує і робить висновок, що залишилось 4 цеглинки)

– Яке число ми запишемо у відповідь? (4!)

Така вправа допомагає освоїти вміння додавання (коли ми до вежі ще прибудовуємо цеглинки) та віднімання (коли ми від вежі відраховуємо цеглинки і відкладаємо їх в сторону). Дуже важливо, аби при виконанні цих дій педагог був для дитини не вчителем, а партнером, який допоможе при труднощах. Розв'язуючи приклади правильно, учень наповнюється вірою у свої можливості і значно підвищується його інтерес до занять.

Цеглинки Lego – чудовий дидактичний засіб для вивчення матеріалу мистецької освітньої галузі. З його допомогою учні вивчають основні та похідні кольори, хроматичні й ахроматичні. Наприклад:

– Мар'яно, візьми червону та жовту цеглинку. Якщо ці кольори змішати між собою, то якого кольору утвориться цеглинка?

Для ознайомлення дітей із нотним станом, розвитку їх музичного слуху, уважності, логічного мислення та встановлення міжпредметних зв'язків пропонуємо дидактичну гру «Музична математика». Кожний учень забезпечується набором із 7 цеглинок. Послідовність гри: діти заплющують очі, учитель відтворює певну кількість звуків на музичному інструменті, потім дітям варто відрахувати відповідно до прослуханих звуків кількість цеглинок і підняти їх вгору, щоб просигналізувати учителю. Для ускладнення цієї гри учитель може грати кілька разів одну й ту саму ноту, але на запитання «Діти, скільки нот я зіграла?» учні піднімуть лише одну цеглинку.

Під час вивчення мовно-літературної освітньої галузі теж доцільно залучати в освітній процес дитячий конструктор. Діти можуть рахувати склади в слові і піднімати відповідну кількість цеглинок. Звукову модель слова можна

зображати не усім звичними рисками та кружечками, а з допомогою Lego. Наприклад, коли чуємо приголосний звук, розміщаємо цеглинку вертикально, а при голосному звуці – горизонтально. Тоді слово «молоко» схематично виглядатиме ось так: |— | — |—.

Для розвитку зв'язного мовлення, уміння фантазувати та для згуртування класної спільноти можна запропонувати дітям змодельювати з Lego Play Vox будь-який об'єкт на їхній власний розсуд, не зв'язаний ні з якою темою, а потім спробувати колективно створити казку/розповідь з усіма істотами чи предметами, які збудував клас. Діти – справжні фантазери, тому вчителю варто зайняти позицію друга і підключитись до справи, лише підправляючи хід думок, дозволивши дітям розслабитись і не боятись творити словами.

Таким чином, окреслені нами вправи та ігри із використанням конструктора Lego доводять, що цей засіб при активному використанні в початковій школі є багатофункціональним та дозволяє реалізувати основні підходи інтегрованого навчання. Різнобарвні цеглинки розвивають дрібну моторику дітей, дозволяють крізь призму гри дізнатися незвідане, пізнати складні знання в атмосфері успіху. Запропоновані техніки не будуть ефективними для всіх учнів, оскільки у кожної дитини існує своя індивідуальна траєкторія. Але завдяки творчій роботі педагога та його вірі в дитину цеглинки Lego можуть стати надійним супутником у нелегкій праці здобуття дітьми умінь та навичок, набуття ними впевненості у своїх силах.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58–65.
2. Гра по-новому, навчання по-іншому : методичний посібник / упорядник О. Рома – The LEGO Foundation, 2018 – 44 с.
3. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132.
4. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
5. Кит Г.Г. Розумовий розвиток дитини – стратегічний орієнтир Павлівської школи / Г.Г. Кит // Реалізація ідей В.О. Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи: Збірник матеріалів регіональних педагогічних читань / відп. за випуск: І.І.Козак, І.М.Лапшина, Л.В.Любчак. – Вип. 8. – Вінниця: ВДПУ, 2012. – С. 16-21.
6. Кит Г.Г. Творчий характер дослідницької діяльності учасників педагогічного процесу // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 34. – Вінниця, 2011. – С. 320-325.
7. Казьмірчук Н.С.. Педагогічні умови використання казки як засобу розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку / Н.С. Казьмірчук, Т.О. Бондарчук // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 132-136.
8. Колосова О.В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О.В. Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 5-6 квітня 2017р.) / за ред. О.А. Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
9. Крутій К.Л. Природничо-наукова підготовка майбутніх учителів початкової школи засобами STEAM-освіти / К.Л. Крутій, І.А. Стахова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 51 / редкол. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. – С. 391–395.

10. Лапшина І.М. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» / І.М. Лапшина, Н.Ю. Родюк. – Вінниця, 2018. – 60 с
11. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП "Документ Принт", 2017. – 196 с.
12. Стахова І.А. Розвиток креативності молодшого школяра засобами природничо-екологічної проектної діяльності / І.А. Стахова // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : матеріали третьої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 4 / Упорядники : О.І. Кілініченко, Л.І. Хімчук. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 91-93.
13. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям / В.Сухомлинський // Сухомлинський В. Вибрані твори : в 5 т. / В. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 7-279.
14. Шикиринська О. В. Розвиток логіко-математичного розвитку старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи. // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.
15. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ВИНАХІДНИЦЬКИХ ЗАДАЧ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ ЕВРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Дзюбенко Анастасія, Поворознюк Сніжана, здобувачі ступеня вищої освіти
«бакалавр»*

*Науковий керівник: Імбер Вікторія, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

PROVIDING TECHNOLOGY OF SOLVING INVENTIVE PROBLEMS TO MATH LESSONS IN PRIMARY SCHOOL

*Dziubenko Anastasia, Povorozniuk Snizhana, bachelor's students
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті представлено технологію розв'язування винахідницьких задач, а також конкретизовано методи розвитку творчого мислення та уяви молодших школярів на уроках математики, зокрема круги Луллія.

Ключові слова: молодший школяр, творче мислення, урок математики, круги Луллія.

Abstract. The article deals with technology of solving inventive problems. Development methods of creative thinking and the imagination of primary school children in mathematics lessons, particularity circles of Lulliya, are described.

Keywords: primary school children, creative thinking, lesson of math, circles of Lulliya.

На сучасному етапі розвитку педагогіки початкової освіти важливого значення надається розвитку творчих здібностей дітей. У науковому дискурсі

дослідники [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9 та ін.] пропонують різні методики розвитку творчого потенціалу дітей, які є ефективними.

Однак вважаємо, що альтернативною до евристичної технології в сучасній дидактиці розпочала становлення в минулому столітті технологія розв'язування винахідницьких задач, розроблена великим педагогом Генріхом Альтшуллером.

Ця методика докорінно змінює стиль роботи з дітьми молодших класів, робить їх вільними, вчить думати, шукати, розв'язувати свої проблеми самостійно, а головне – допомагає дорослим життєрадісно та винахідливо збуджувати інтерес дітей до творчості, виховує душу, здатну робити добрі і прекрасні вчинки. Це сумісна творчість вчителів та учнів початкової школи. Дорослі при цьому лише слідкують, ідучи позаду. Тут немає вчителів та учнів, а є одна загальна справа розвиток творчого мислення. ТРВЗ допомагає пробудити у дитині «особистість», активізувати її творчий потенціал.

Довгий час єдиним інструментом розв'язання творчих задач - задач, які не мають ефективних механізмів розв'язання, – був метод спроб і помилок.

Г.С. Альтшуллер, який створив «Теорію розв'язання винахідницьких задач» поставив задачу інакше: «як без перебирання варіантів виходити відразу на сильне вирішення проблеми?». Розв'язати цю задачу дозволяють принципи які лежать в основі ТРВЗ [2, с. 37].

Здійснювати компетентнісний підхід до навчання, що є головною ціллю навчання в загальному, вчителю допомагають методи розвитку творчого мислення та уяви теорії розв'язання винахідницьких задач.

Рис. 1. Методи розвитку творчого мислення та уяви

Розглянемо один із методів детальніше та наведемо приклади їх застосування на уроках математики в початкових класах.

Круги Луллія, даний метод отримав свою назву від творця Раймондо Луллія, можуть використовуватися не тільки як метод розвитку уяви, але й як пристрій для репродуктивної діяльності для ознайомлення з довідками, розвитку

мовлення, математики та ін. Найчастіше метод використовується для уточнення знань учнів з різних галузей діяльності людей; розвитку варіативності уявних образів. Тренінги з кругами Луллія складаються з двох частин: I частина – реальне завдання, II частина – фантастичне завдання на розвиток уяви.

Наведемо приклад використання методу «Круги Луллія» у 1 класі на уроці математики за темою «Поняття «доба», «частина доби», «дні тижня». Задачі, що містять одиниці часу».

Вчитель на кругах Луллія пише назви днів тижня, кольори, матеріал і пропонує скласти істинне та хибне висловлювання (реальне та фантастичне).

П'ятниця, червоний, скляний. (Діти купили у п'ятницю мамі червону скляну вазу. На червону скляну планету прилетів Лунтик зі своїм другом П'ятницею.) На основі міркувань та створених висловлювань (сюжетів) учні складають та розв'язують задачу.

Отже, метод кругів Луллія створює умови для розвитку творчого мислення. Розв'язуючи подібні завдання, учень шукає нестандартне (евристичне) вирішення навчальної проблеми. Систематичне використання на уроках математики подібних завдань сприяє формуванню в учнів загальних прийомів евристичної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Альтшуллер Г. С. Найти идею: введение в теорию решения изобретательских задач / Г. С. Альтшуллер. - Новосибирск: Наука, 1991. - 224с.
3. Білик Т.С. Особливості вивчення величин як засіб творчого розвитку дітей / Т.С. Білик // Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень: зб. наук. пр. – Випуск 10(13) / редкол. : Р.С. Гуревич (голова) [та ін.]; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. – С. 111–114.
4. Блоцька О. Г Роль евристичних завдань на уроках математики в початкових класах / О. Г. Блоцька // Початкова школа. – 2016. - №6. – С. 16-18.
5. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132.
6. Демченко Е.П. Одаренный ребенок как личность с особыми потребностями в инклюзивном пространстве учебного заведения / Е. Демченко, О. Зайцева // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 26th-27th. – 2017. – P. 61–71.
7. Кит Г. Г. Розумовий розвиток дитини – стратегічний орієнтир Павлиської школи / Г. Г. Кит // Реалізація ідей В.О. Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи: Збірник матеріалів регіональних педагогічних читань / відп. за випуск: І.І.Козак, І.М.Лапшина, Л.В.Любчак. – Вип. 8. – Вінниця: ВДПУ, 2012. – С. 16-21.
8. Кит Г.Г. Творчий характер дослідницької діяльності учасників педагогічного процесу // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 34. – Вінниця, 2011. – С. 320-325.
9. Імбер В.І. Психологічні передумови формування творчості в молодшому шкільному віці / В.І.Імбер // Наукові записки. Серія : Психологія : зб. матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів. – Вип. 4. – Вінниця, 2013. – С. 14–16.
10. Лапшина І.М. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» / І.М. Лапшина, Н.Ю. Родюк. – Вінниця, 2018. – 60 с.
11. Шикиринська О. В. Розвиток логіко-математичного розвитку старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи. // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «АГОС» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.
12. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ОБДАРОВАНА ДИТИНА ЯК ОСОБИСТІТЬ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: СТАТУС У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ

*Демченко Олена, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

GIFTED CHILD AS A PERSON WITH SPECIAL NEEDS: STATUS IN THE PROBLEMATIC FIELD OF INCLUSIVE PEDAGOGY

*Demchenko Olena, Candidate of Pedagogic Sciences (Ph D)
Vinnytsia Mykhaylo Kotsiubynsky State Pedagogical University(Ukraine)*

***Анотація.** Показано протиріччя між формальним визнанням обдарованих дітей категорією осіб з особливими освітніми потребами та недостатньою увагою до них в контексті практичної реалізації інклюзивної освіти.*

***Ключові слова:** інклюзивна освіта, обдарованість, особливі освітні потреби, асинхронне розвиток, діти з успішністю нижче їх можливостей.*

***Abstract.** Displaying contradiction between the formal recognition of gifted children category of persons with special educational needs, and insufficient attention to them in the context of the organization of inclusive education.*

***Key words:** inclusive education, gifted, special education needs, asynchronous development, underachieving gifted students.*

Протягом декількох десятиліть у високорозвинених країнах світу реалізується інклюзивний підхід, спрямований на забезпечення рівного доступу до освітніх послуг, створення індивідуальної комфортної траєкторії для саморозвитку і самореалізації кожної особистості, незалежно від стану здоров'я, здібностей і можливостей, соціального стану та інших відмінностей. В Україні, яка приєдналася до відповідних міжнародних законодавчих актів, на державному, науковому та практичному рівнях актуалізувалася робота зі створення інклюзивного освітнього простору для дітей з особливими потребами.

Узагальнення наукового фонду показує, що вчені фокусують увагу на різних аспектах інклюзивної освіти, проте деякі питання залишаються дискусійними і недостатньо розробленими. Зокрема, в науковому обігу немає єдиного терміну для позначення дітей, для яких необхідно створювати інклюзивний освітній простір. В останні роки в зарубіжному і вітчизняному дискурсі все частіше використовується дефініція «діти з особливими освітніми потребами». Однак однозначно не визначено категорії осіб, що мають такий статус. З одного боку, найбільш уразливою соціальною групою, яка в першу чергу потребує психолого-педагогічної підтримки і супроводу, вважаються

особи з обмеженими можливостями здоров'я, в тому числі й з інвалідністю. Тому інклюзивна освіта розвивається перш за все щодо такої категорії дітей, забезпечуючи їм можливість переходу від навчання в спеціальних установах закритого типу в масові.

З іншого боку, в законодавчих актах і роботах учених декларується, що особливі освітні потреби, окрім дітей з інвалідністю, з незначними порушеннями здоров'я мають також діти із соціальними проблемами і соціально вразливі групи, обдаровані діти та молодь. Разом з тим, у реальній практиці обдаровані особистості залишаються поза інклюзивним процесом. Виходячи з цього, вважаємо, що не тільки формально, а й фактично обдаровані діти повинні бути в фокусі уваги інклюзивної педагогіки. Наші судження базуються на наступних наукових сентенціях.

По-перше, виходимо з визначення інклюзивної освіти як повного залучення всіх учнів до всіх аспектів навчання і шкільного життя, незалежно від наявності тих чи інших індивідуальних відмінностей. Такий підхід передбачає усунення будь-яких форм шкільної сегрегації, зокрема спеціальних шкіл і класів для тих, хто не відповідає умовному стандарту «нормальності». В рамках інклюзивної моделі всі діти навчаються разом у звичайних школах, класах та в інших контекстах, які, в свою чергу, активно адаптуються і змінюються, щоб враховувати і задовольняти потреби кожного» [15, с. 13].

Виходячи з цього, обстоюємо думку [3; 4; 6; 8], що інклюзивна освіта передбачає спільне навчання різних категорій дітей (у тому числі й обдарованих), які мають певні відмінності в психічному і фізичному розвитку, поведінці, проблеми з однолітками в умовах звичайного закладу освіти, наближеного до їх місця проживання.

По-друге, вважаємо, що обдаровані особистості є важливою категорією «нетипових дітей», створення сприятливих умов для навчання і розвитку яких є метою інклюзивної педагогіки. Більшість дітей кожної вікової групи має так звані «типові» (середні) показники розвитку та особистісні характеристики, які відповідають загальноприйнятим фізіологічним, психічним, психологічним, соціальним нормам. Обдаровані діти відносяться до специфічної групи осіб, які характеризуються розвитком, що відрізняється від умовної норми, і чий освітні потреби виходять за рамки загальноприйнятих стандартів. Вони мають істотні відмінності в психічному та особистісному становленні завдяки наявності значних здібностей. Згідно з позицією Б.Теплова, обдарованість є якісним своєрідним поєднанням здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого чи меншого успіху у виконанні тієї чи іншої діяльності [16, с. 22].

Неординарні творчі, пізнавальні, художні, соціальні чи інші здібності та особливе вміння сприймати дійсність визначають унікальну особистість, яка якісно відрізняється від однолітків і перевищує вікову норму розвитку.

По-третє, результати досліджень (Ю.Гільбух, О.Матюшкін, В. Моляко, О.Савенков, Е.Уйтмор, О.Фокіна, Л.Холлінгзуорт, Е.Циганкова, В.Чудновський, В.Юркевич та ін.) показують, що багато обдарованих дітей, незважаючи на наявний у них великий творчий і особистісний потенціал, високий рівень розвитку здібностей і значні успіхи в певному виді діяльності, є досить вразливими і мають

низку соціально-психологічних проблем. Багато з них емоційно незахищені, імпульсивні, нестримані, категоричні у висловлюваннях і діях.

Часто обдаровані особистості не можуть «втиснутися» в стандартні рамки, нерідко в них недостатньо сформовані вольові звички і способи саморегуляції, спостерігаються порушення відчуття реальності, відсутність соціальної рефлексії та навичок соціальної поведінки. Вчені навіть відносять деяких з них до категорії «девіантних», «важких», «групи ризику», «ізолюваних». Як стверджує М.Бітянова [1], у звичайній школі обдарованість може проявлятися в двох видах: благополучний розвиток дитини в усіх сферах життєдіяльності чи проблема дитини і оточуючих її людей.

По-четверте, вважаємо за необхідне апелювати до наукового підходу (О.Бевз, Л.Виготський, К.Домбровський, Н.Поморцева, Дж.Террасье, А.Роупер, Л.Сільверман, Л.Холлінгворт та ін.), згідно з яким обдарованість трактується як асинхронний розвиток. Яскравим прикладом цього є істотне відставання фізичного стану обдарованої особистості від її розумового розвитку. Чим більшою є різниця, тим сильніше дитина відчуває себе негармонійно в соціальному аспекті та стосовно до навчального плану. В такому контексті пояснення обдарованості також вживається термін «діти з успішністю нижче їх можливості» («underachieving gifted students»), який характеризує учнів, що демонструють велику розбіжність між очікуваними і фактичними досягненнями [14].

По-п'яте, особливий акцент в інклюзивній педагогіці апріорі повинен бути на обдарованих дітях, що мають деякі порушення здоров'я, яких Дж.Галехер [14] назвав «двічі особливими». Як стверджує вчений, приблизно 2% осіб з інвалідністю є обдарованими і найбільш часто зустрічаються серед дітей з синдромом дефіциту уваги, диспраксії, Аспергера; ознаками гіпрелексії; гіперактивністю; з соціальними та емоційними проблемами в поведінці; аутистів; нездатних до читання та ін.

Таким чином, обдаровані особистості є категорією дітей, що мають особливі освітні потреби, обумовлені їхніми високими здібностями, асинхронним розвитком, проблемами соціально-психологічного характеру і «подвійний винятковістю».

Найбільш поширене визначення «особливих потреб» представлено в Міжнародній класифікації стандартів освіти. Такими можуть бути: персонал (для надання допомоги в процесі навчання); матеріали (різні методи навчання, в тому числі допоміжні та корекційні); фінансові (бюджетні асигнування для отримання додаткових спеціальних послуг. Для задоволення особливих освітніх потреб необхідно добирати ефективні методи навчання [5], які забезпечать успішність і реалізацію здібностей і творчого потенціалу [7; 8; 9; 10]. У контексті підготовки майбутніх педагогів до реалізації інклюзивного підходу [2] необхідно також робити акцент на необхідно вироблення в них спеціальної компетентності для розвитку обдарованості дітей.

Отже, вважаємо, що для задоволення спеціальних потреб обдарованих дітей у контексті інклюзивної педагогіки потрібна особлива організація освітнього простору як інтегративного психолого-педагогічного конструкту, що

об'єднує різнорівневі соціально-культурні та навчально-виховні умови (природні та спеціально змодельовані, педагогічно структуровані і впорядковані). Вони сприятимуть формуванню суб'єктності обдарованої особистості в процесі інтеріоризації цінностей і розвитку її здібностей, досягнення високих успіхів, задоволення особливих освітніх і екзистенціальних потреб в ході різнорівневої взаємодії з усіма суб'єктами простору.

Список використаних джерел:

1. Бітянова М. Психолог у школі : зміст діяльності й технології / М.Бітянова. – К.: Главник, 2007. –160 с.
2. Голюк О. А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі / О.А.Голюк / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії// Зб. тез. доп. / Редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 79-82
3. Демченко Е.П. Одаренный ребенок как личность с особыми потребностями в инклюзивном пространстве учебного заведения / Е. Демченко, О. Зайцева // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 26th-27th. – 2017. – P. 61–71.
4. Демченко Е.П. Статус одаренного ребенка в проблемном поле инклюзивной педагогики / Е.П.Демченко // Инклюзивное образование как организационная основа педагогики многообразия : сб. науч. ст. по итогам Международного образовательного проекта «Подготовка и переподготовка педагогов и руководителей образования в среде многообразия». - Мозырь : МГПУ им. И. П. Шамякина, 2016. – С. 105-109.
5. Демченко О. П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі / О.П.Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук.пр. - Випуск 51. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. – С.137-143.
6. Демченко О.П. Формування соціальної компетентності дітей з особливими потребами у процесі використання виховних ситуацій / О.П.Демченко // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова : серія 19. Корекційна педагогіка та соціальна психологія : зб. наукових праць. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – С.60-63.
7. Імбер В.І. Психологічні передумови формування творчості в молодшому шкільному віці / В.І.Імбер // Наукові записки. Серія : Психологія : зб. матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів. – Вип. 4. – Вінниця, 2013. – С. 14–16.
8. Кіт Г.Г. Пошуково-дослідницька діяльність як особлива освітня потреба інтелектуально обдарованих молодших школярів // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії : збірник тез доповідей / редкол.: Б.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. - С. 169-171.
9. Казьмірчук Н.С.. Педагогічні умови використання казки як засобу розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку / Н.С. Казьмірчук, Т.О. Бондарчук // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 132-136.
10. Колосова О. В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О. В. Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 5-6 квітня 2017р.) / за ред. О.А. Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
11. Лазаренко Н.І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н.І. Лазаренко, А.В. Хіля, А.М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. – Вип. 13. – С. 124–156.
12. Лорман Т. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практ. посібн. / [Т.Лорман, Дж. Деспелер, Д. Харві] ; пер. з англ. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2011. – 296 с.
13. Теплов Б. М. Способности и одаренность // Избр. труды : в 2 т. / Б.М. Теплов. – М. : Педагогика, 1985. – Т. 1. – С. 15-42.
14. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.
15. Gallagher J.J. National agenda for educating gifted students: Statement of priorities / J.J. Gallagher // Exceptional Children. – 1988. – №55.– P.107-114.
16. Reis S. M. Characteristics of gifted and talented learners: Similarities and differences across domains / S. M. Reis, A. M. Housand // Achieving excellence : Educating the gifted and talented ; F. A. Karnes K. R. Stephens (Eds.). – Upper Saddle River, NJ: Pearson, 2008. – P. 62-81.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Добряк Дар'я, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Олена Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF SUICIDAL BEHAVIOR OF GIFTED CHILDREN

Dobriak Darya, master's student

Vinnitsia Mikhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

На сучасному етапі через низку соціально-психологічних проблем неповнолітні, з властивими їм емоційною нестійкістю, імпульсивністю, високою навіюваністю, опиняються в складних умовах самовизначення, не можуть задовольнити соціально значущі потреби та адаптуватися в соціумі. Деадаптований підліток часто вибирає позбавлення себе життя як спосіб розв'язання «клубка проблем», ствердження своєї позиції, пов'язуючи це поняттями «протест», «відмова», «відхід» тощо.

Зважаючи на поширення в останні десятиріччя суїциду серед підлітків і молоді, феномен суїцидальної поведінки все більше стає предметом дослідження у психології, соціальній педагогіці (А.Амбрумова, Е.Бархаленко, М.Винник, І.Кон, В.Кондрашенко, Н.Конончук, Н.Короленко, В.Москалець, А.Холмогоров, Л.Шнейдер та ін.). Так, А.Амбрумова [2] пояснює суїцидальну поведінку як наслідок соціально-психологічної дезадаптації особистості в умовах мікросоціального конфлікту.

Відзначимо, що потенційно суїцидальними старшокласниками є також обдаровані діти. На думку О.Антонової, обдаровані школярі вирізняються серед своїх однолітків яскраво вираженими успіхами в досягненні результатів на якісно високому рівні. Однак вони часто мають проблеми соціалізації, що унеможлиблює їх успішне пристосування до вимог середовища навчального закладу [2, с.35].

Незважаючи на великий творчий і особистісний потенціал, високий рівень розвитку здібностей і значні успіхи в певному виді діяльності, обдаровані діти є досить вразливими і мають низку проблем, їх часто відносять до категорії «важких», «групи ризику», девіантних, «ізольованих». Дослідники [1; 2; 8; 11; 12; 14 та ін.] акцентують увагу на труднощах у житті обдарованих, показують трагізм у долях багатьох з них, указують на негативні наслідки нереалізованості, пояснюють причини схильності до суїциду. Також обдаровані діти визнані категорію осіб з особливими потребами, в спілкуванні та особистісному зростанні яких спостерігається низка соціально-психологічних проблем [4; 5; 12].

Насамперед, підштовхнути обдаровану особистість позбавити себе життя можуть проблеми, пов'язані з навчальною діяльністю: неуспішність з певних

предметів, втрата творчого потенціалу, зниження інтелектуальної активності та мотивації до діяльності тощо. Зарубіжні (Є.Уїтмор, Л.Холлінгзуорт та ін.) і вітчизняні вчені (О.Лосієвська, С.Харченко, Е.Циганкова та ін.) виділяють також чинники, пов'язані з специфічністю психіки та особистісних якостей обдарованої дитини, врахування яких має важливе значення для вирішення проблеми їх схильності до суїцидальної поведінки.

У свій час, Л.Холлінгзуорт [13] показала декілька проблем адаптації інтелектуально обдарованих дітей, які обумовлюють їх стресовий стан і схильність до суїцидальної поведінки: неприязнь до школи, конформність; занурення у філософські проблеми про зміст життя, смерть тощо; невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком.

Як показує аналіз наукових джерел [11], обдарованим дітям притаманна схильність ставити нереалістичні цілі та прагнення до досконалості (перфекціонізм). Вони не можуть заспокоїтися, не досягнувши вищого рівня, дуже критично ставляться до своїх досягнень. Постійна необхідність демонструвати свою перевагу в усіх сферах життя й діяльності накладає на них чималі зобов'язання, велике психологічне навантаження, а відтак викликає відчуття власної неадекватності, невдоволеності, тривожності, невпевненості. Обдаровані підлітки важко переживають поразки, їм складно визнавати помилки і прорахунки. Тому навіть одна погана оцінка, зайняте друге місце може стати приводом для поганого настрою, депресії, втрати впевненості й віри в себе, відчуття сорому та підштовхнути їх до думки про суїцид.

Обдарованим дітям характерна надчутливість, яка пов'язана з загостреним сприйняттям ними сенсорних стимулів, кращим розумінням відносин і зв'язків, здатністю стежити за кількома подіями одночасно. Але така здатність до сприйняття супроводжується вразливістю, схильністю оцінювати слова або невербальні сигнали як прояв неприйняття себе оточуючими, емоційними перепадами, загостреним відчуттям соціальної несправедливості, постійне переживання яких може привести до суїцидальних намірів.

Обдаровані підлітки часто бувають надмірно педантичними, дріб'язковими; ретельно продумують кожен свій крок; якщо прийняли рішення, то принципово його не змінюють. Це може бути дуже небезпечним у ситуації виникнення суїцидальних намірів. Обдаровані діти можуть піти на цей відчайдушний крок тільки тому, що вони прийняли таке рішення, як єдиноможливе, і вже не можуть його змінити [1, с.77].

Наступні, соціальні причини схильності обдарованих до суїцидальної поведінки, обумовлені труднощами входження в мікросередовище і спілкування з однолітками. Зокрема, в обдарованих дітей часто виникають суперечки і конфлікти з однокласниками, спостерігаються труднощі інтеграції в спільноту однолітків, невизнання їх учнівським мікрооточенням. Нерідко відбувається приниження, знуцання, гоніння з боку однолітків через те, що обдаровані визнаються не такими, як усі: «білими воронами», «дивними», «зарозумілими», «філософами», «не від світу цього» ін.

З другого боку, обдаровані часто самі виявляють зверхність до ровесників, що стоять нижче за них в інтелектуальному розвитку. Вони можуть відштовхувати оточуючих зауваженнями, виражати презирство чи нетерпіння.

Навіть педагоги іноді не розуміють дитячої індивідуальності, часто не допомагають розкритися обдарованій особистості, пригнічують в них допитливість, ініціативність і оригінальність. Учителі не завжди поділяють і підтримують їхню особистісну позицію, бажання відстоювати власну думку, відкритість, прямолінійність, загострене почуття справедливості.

Наслідком таких негативних тенденцій стають висока тривожність, низька самооцінка і стресостійкість, моторний дисбаланс, постійні міжособистісні та внутрішньоособистісні конфлікти, а відповідно низький рівень соціальної адаптації та соціалізації.

Натомість обдаровані гостро відчують потребу у визнанні, повазі, розумінні, підтримці з боку однокласників і вчителів. Тому соціометричний статус обдарованого школяра, його занижена самооцінка можуть сприяти виникненню відчуття меншовартості, неспроможності, стану підвищеного стресу, депресії та стати чинниками, які сприяють схильності до суїциду [9].

В обдарованих дітей і підлітків виникають проблеми також з батьками, які ставлять до них дуже високі вимоги, виявляють авторитаризм, гіперопіку, перфекціонізм, відгороджують їх від спілкування з однолітками. Часто дорослі хочуть за всяку ціну реалізувати свої батьківські амбіції за рахунок досягнень обдарованої дитини. Багато з обдарованих них вважають, що люблять не їх, а відзнаки, призи і славу, яких вони вдостояються; здібності, якими вони наділені від природи.

У ході проведення експериментального дослідження, спрямованого на виявлення схильності підлітків до суїцидальної поведінки і визначення серед них обдарованих дітей, нами було використано методики: карта визначення ризику суїцидальності (В.Прийменко), тест на виявлення суїцидальних намірів (Н. Шавровська, О. Гончаренко, І. Мельникова), методика вивчення схильності до суїцидальної поведінки (М.Горська), модифікований опитувальник для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків (О. Лічко, С. Подмазін).

Показники, отримані під час діагностування учнів 7-11-их класів шкіл м.Вінниці (всього 87 респондентів, серед них 26 учнів (22,2%) з різними видами обдарованості) за методикою вивчення схильності до суїцидальної поведінки (М.Горська), були наступними: низький рівень схильності до суїцидальної поведінки виявили 57,3%, середній рівень – 26,5%; високий рівень та такий, що вимагає корекційної роботи – 16,2% опитаних.

Нас цікавило, скільки серед респондентів з середнім та високим рівнем схильності до суїцидальної поведінки дітей з різними типами обдарованості. Так, серед 31-го опитаного середнього рівня є 6 обдарованих учнів, які складають 19,4% від кількості респондентів цієї групи; серед респондентів з високим рівнем – 5 осіб, (26,3%). Як бачимо, аналіз результатів проведеного тестування показав, що всього схильність до суїциду виявлено в 11-ти обдарованих, які складають 9,4% від загальної кількості респондентів та 42,3% від частки обдарованих серед учасників експерименту. З огляду на такий

високий показник та тривожну тенденцією, вважаємо, що обов'язковим має стати соціально-педагогічний супровід і підтримка обдарованих дітей і молоді в навчальних закладах, яка включатиме роботу з оптимізації взаємодії дитини з найближчим оточенням та допомогу й розв'язанні особистісних проблем.

З огляду на це, важливою є визнання статусу обдарованих дітей як особистостей з особливими освітніми потребами [5]. Педагога повинні спостерігати за дітьми, виявляти їхні соціально-психологічні проблеми та забезпечувати професійний супровід такої категорії учнів. Варто спеціально готувати фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи з такою категорією дітей [5], добирати ефективні технології та методи роботи [1; 7; 8; 9 та ін.].

Отже, обдаровані діти мають низку соціально-психологічних проблем у спілкуванні з однокласниками, порушення взаємодії з учителями, непорозуміння з батьками, прояви девіантної поведінки, відсутність навичок просоціальної поведінки на різних рівнях (від побутового до громадського) тощо. Негативними наслідками можуть стати депресивні стани та суїцидальні наміри в цієї категорії дітей і підлітків. Тому такі діти мають стати об'єктом соціально-педагогічного супроводу та допомоги фахівців.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голук, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58–65.
2. Амбрумова А. Г. Анализ состояний психологического кризиса и их динамика / А. Г. Амбрумова // Психологический журнал. – № 6. – 1985. – Т. 6. – С. 107–115.
3. Антонова О. Є. Обдарованість : досвід історичного і порівняльного аналізу : [монографія] / О. Є. Антонова. – Житомир : ЖДУ, 2005. – 456 с.
4. Демченко Е.П. Статус одаренного ребенка в проблемном поле инклюзивной педагогики / Е.П.Демченко // Инклюзивное образование как организационная основа педагогики многообразия : сб. науч. ст. по итогам Международного образовательного проекта «Подготовка и переподготовка педагогов и руководителей образования в среде многообразия». - Мозырь : МГПУ им. И. П. Шамякина, 2016. – С. 105-109.
5. Демченко О. П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі / О.П.Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук.пр. - Випуск 51. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. – С.137-143.
6. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П. Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 5. – Луганськ, 2009. – С.105–114.
7. Казьмірчук Н.С. Особливості підготовки вчителів початкових класів до реалізації принципу наступності дошкільної та початкової ланок освіти // Наукові записки: зб. матеріалів науково-практичної конференції викладачів та студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво» /За ред.. Л.В.Старовойт. – Вінниця, 2018. – С. 89-93.
8. Кит Г.Г. Пошуково-дослідницька діяльність як особлива освітня потреба інтелектуально обдарованих молодших школярів // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії : Збірник тез доповідей / редкол.: Б.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 169-171.
9. Колосова О.В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О.В.Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм / за ред. О.А. Голук. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
10. Лазаренко Н.І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н.І. Лазаренко, А.В. Хіля, А.М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. – Вип. 13. – С. 124–156.
11. Лосієвська О.Г. До питання про суїцидальні тенденції у поведінці підлітків // Теоретичні і прикладні проблеми психології та педагогіки / О.Г. Лосієвська : збірник наукових праць СНУ ім. В.Даля за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем вищої освіти «Університет і регіон». – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2006. – С.77-80.

12. Циганкова Е. Обдарованість як проблема / Е.Циганкова // Психопрофілактика. – К. : Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. – С. 54-65.
13. Hollingworth L. S. Gifted children / L. S. Hollingworth. – New York : Macmillan, 1926. – 194 с.
14. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

*Донець Віталій, директор
Державна реабілітаційна установа ЦКРД «Промінь» (Україна)*

TRAINING OF PEDAGOGICAL SPECIALISTS TO WORK IN INCLUSION CONDITIONS

*Donets Vitaliy, Director
State rehabilitation institution of RCCM "Promin" (Ukraine)*

Анотація. Проаналізовані особливості підготовки фахівців педагогічних спеціальностей до роботи в умовах інклюзії та проблеми, які виникають при цьому. На підставі аналізу наукових джерел з'ясовано, що до найпоширеніших недоліків в процесі впровадження інклюзивного навчання науковці відносять недостатню підготовку фахівців до здійснення професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі, нестачу висококваліфікованих фахівців, які здатні забезпечити процес навчання в умовах інклюзії, а також психологічна неготовність учителів до роботи з дітьми з особливими потребами.

Ключові слова: фахова підготовка, удосконалення навчального процесу, інклюзія, інклюзивна освіта.

Abstract. The peculiarities of the training of pedagogical specialties specialists to work in the conditions of inclusion and the problems that arise during this are analyzed. Based on the analysis of scientific sources revealed that the most common shortcomings in the process of implementation of inclusive learning, scientists include the lack of training for professional activity in an inclusive educational environment, the lack of highly qualified specialists who are able to provide training in inclusive, as well as psychology to work with children with special needs.

Keywords: professional training, improvement of educational process, inclusion, inclusive education.

На сучасному етапі в середній освіті відбувається зміна ціннісних орієнтирів, відбувається визнання індивідуальності та особливостей кожного учня, впровадження гуманістичної освітньої парадигми «освіта для всіх, школа для всіх». Значним досягненням нашої держави на цьому шляху стала розробка та запровадження концепції розвитку інклюзивної освіти. Потреба її запровадження полягає в тому, що кількість дітей з особливими потребами в

Україні та світі щорічно збільшується. Кількість таких дітей у нашій державі наразі перевищила більше мільйона.

Існування толерантного суспільства неможливе без інклюзії. Діти з особливими потребами в умовах інклюзії успішно соціалізуються, повноцінно взаємодіють із суспільством, а здорові діти – навчаються нормально співпрацювати, взаємодіяти та сприймати вади інших дітей. Але включення дітей з особливостями потребами в навчальний процес закладів середньої освіти вимагає наявності фахівців, які зможуть керувати цим процесом. Робота в умовах інклюзії вимагає від учителя педагогічної майстерності, творчого мислення, вміння організувати роботу всього класу, навчити всіх дітей поводитися толерантно.

Погоджуємося з думкою Н. Назарової в тому, що «вітчизняна освітня інтеграція впроваджується без серйозної спеціальної підготовки учителя масової системи освіти до роботи в умовах інтеграції. Педагоги не достатньо володіють сьгодні технологіями підготовки вчителів масової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти» [10]. Наразі проблема підготовки вчителів до роботи в умовах інклюзивного навчання є суттєвою та вимагає пошуків методичних шляхів формування цієї готовності.

В останні роки як у зарубіжному, так і вітчизняному науковому дискурсі активно розробляються різні аспекти реалізації інклюзивного підходу в освіті. Зокрема, вчені [3; 5; 6; 7 та ін.] розглядають актуальні проблеми організації освітнього процесу в початковій школі в контексті реалізації ідей інклюзивної освіти, обґрунтовують організацій-педагогічні умови набуття майбутніми педагогами фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі, визначають методи й прийоми розвитку соціальної компетентності дітей з особливими освітніми потребами тощо.

Існують різні підходи до визначення поняття «інклюзивне навчання». Відповідно до концепції розвитку інклюзивного навчання інклюзивне навчання визначене, як «комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» [8]. А, на думку В. Бондаря, це «спільне перебування та навчання осіб, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, з їхніми здоровими однолітками [1]. В такому трактуванні інклюзивне навчання виступає не просто як спільне перебування та навчання дітей з різними фізичними можливостями, а як продуманий, методично забезпечений та організований навчально-виховний процес.

Колектив авторів під керівництвом М. Буйняк обґрунтував, що для ефективної організації інклюзивної освіти в нашій державі потрібно створити оптимальні умови: нормативно-правові, психологічні, науково-методичні, матеріальні, кадрові, санітарно-гігієнічні, соціальні, мотиваційні тощо. Тільки в такому разі можна говорити про повноцінне впровадження інклюзії в закладах середньої освіти [4].

У цьому контексті доцільно звернутися до досвіду країн, де інклюзивна освіта впроваджується вже тривалий час. Автор П. Аліковські, який досліджував проблеми підготовки фахівців для інклюзивної освіти в початковій школі, вважає перспективним напрямком її розвитку залучення до проведення уроків в одному класі одночасно двох вчителів. На його думку, такий підхід зменшує навантаження на одного вчителя та дозволяє краще спланувати урок [11]. Хоча проведене ним опитування показало, що більшість вчителів схиляються до думки, що потрібно формувати класи з меншою кількістю учнів, а не призначати у великі класи двох учителів. Це обґрунтовується тим, що другий вчитель почуває себе обмеженим у можливості реалізації власних ідей та розробок, адже управління в класі здійснюється одним із них.

Модель інклюзії в Україні передбачає саме такий варіант роботи, коли у класі одночасно працюють вчитель та його помічник. Нами було проведене опитування серед вчителів та їх асистентів, які працюють в умовах інклюзії щодо доцільності організації такої форми інклюзивного навчання. Всього в опитуванні прийняли участь 27 вчителів та 25 їх помічників. Серед опитаних вчителів 81% (22 особи) висловили доцільність залучення до роботи в класі в умовах інклюзії помічника вчителя. З іншого боку, 76 % помічників вчителя (19 осіб) висловили незадоволення такою організацією інклюзивного навчання, мотивуючи це тим, що вони в таких умовах не здатні в повній мірі реалізувати свою педагогічну майстерність. Ці результати підтвердили висновки дослідника П. Аліковські та вказують на ще один недолік в організації системи інклюзивної освіти – неготовність більшості наших учителів працювати в умовах інклюзії [10].

В Ізраїлі впровадження системи інклюзивної освіти в навчальних закладах розпочалося саме з вищої школи: було прийняте рішення про вдосконалення професійної підготовки фахівців зі спеціальної освіти для формування їхньої готовності до майбутньої діяльності в умовах інклюзії. Крім того, збільшилися обсяги підготовки фахівців, які здатні здійснювати інклюзивне навчання дітей з різними освітніми потребами.

Такий підхід є більш доцільним, адже впровадження інклюзивного навчання має здійснюватися силами педагогів, які готові до такої роботи. Тому готовність учителів до здійснення професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання повинна формуватися ще на етапі їхньої підготовки. Відомо, що успішність будь-якої законодавчої ініціативи залежить від ефективної її реалізації безпосередніми виконавцями. В свою чергу, практикуючі вчителі висловлюють стурбованість роботою в умовах інклюзії та наголошують на відсутності належних знань, умінь, навичок і компетенцій для роботи з дітьми з різними освітніми потребами, що позначається на їхній мотивації до здійснення фахової діяльності.

Отже, основною проблемою при впровадженні інклюзивного навчання є відсутність достатньої кількості вчителів, які спроможні виконувати таку роботу належним чином. Аналіз наукових публікацій з проблеми дослідження показав, що наявна необхідність у розробці механізмів формування готовності майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзії, а також вдосконалення

педагогічної майстерності вчителів в умовах післядипломної освіти, з метою набуття вмінь та навичок до роботи з дітьми з особливими потребами.

Список використаних джерел:

1. Бондар В. І. Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів для його реалізації / В. І. Бондар // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Сер. 19. Корекційна педагогіка та психологія. – 2010. – Вип. 15. – С. 39–42.
2. Голюк О. А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі / О.А.Голюк / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії // Зб. тез. доп. / Редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 79-82
3. Демченко О.П. Формування соціальної компетентності дітей з особливими потребами у процесі використання виховних ситуацій / О.П.Демченко // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова : серія 19. Корекційна педагогіка та соціальна психологія : зб. наукових праць. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – С.60-63.
4. Інклюзивна освіта: теорія та практика: навчально-методичний посібник / [за заг. ред. М. Г. Буйняк, І. В. Возняк, Л. В. Годовнікова, О. І. Дмитрієва, А. М. Змужко]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. – Ч. 2. – 184 с.
5. Імбер В.І. Упровадження мультимедійних технологій у підготовку майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / В.І.Імбер // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – 2-15. – №5(49). – С. 247-255.
6. Казьмірчук Н.С. Особливості підготовки вчителів початкових класів до реалізації принципу наступності дошкільної та початкової ланок освіти // Наукові записки: зб. матеріалів науково-практичної конференції викладачів та студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво» / За ред. Л.В.Старовойт. – Вінниця, 2018. – С. 89-93.
7. Кіт Г.Г. Творчий характер дослідницької діяльності учасників педагогічного процесу // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 34. – Вінниця, 2011. – С. 320-325.
8. Наказ МОН України № 912 «Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання». від 01.10.2010.
9. Назарова Н. М. Интегрированное (инклюзивное) образование: генезис и проблемы внедрения» / Н. М. Назарова // Научно-методический журнал «Коррекционная педагогика». – 2010. – № 4 (40). – С. 15–26.
10. Alikoski P. The work profile of special teachers in the upper stage schools in Espoo. Bachelor thesis, University of Helsinki, Finland, 2008.

**НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ
ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА**

*Казьмірчук Наталя, кандидат педагогічних наук, доцент
Поліхун Руслана, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

**NATIONAL EDUCATION FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS BY
MEANS DECORATIVE AND APPLIED ART**

*Kazmirchuk Natali, candidate of pedagogical sciences, associate professor
Polihun Ryslana, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті розглядається особливості національно-патріотичного виховання студентів педагогічних навчальних закладів, розкрито цінність народного декоративно-прикладного мистецтва, виокремлено організаційно-структурні компоненти національного виховання молоді та виділено основні блоки наукової та художньої інформації для

удосконалення системи національно-патріотичного виховання студентів засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Ключові слова: народне декоративно-прикладне мистецтво, національно-патріотичне виховання студентів, організаційно-структурні компоненти, історична пам'ять, національна свідомість.

Abstract. *The article deals with the peculiarities of national-patriotic education of students of pedagogical educational institutions, reveals the value of folk arts and crafts, identifies organizational and structural components of national youth education and identifies the main blocks of scientific and artistic information for improving the system of national-patriotic education*

Keywords: *folk arts and crafts, national-patriotic education of students, organizational and structural components, historical memory, national consciousness.*

Формування творчої, ініціативної, національно свідомої особистості вимагає наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу, змістом, який би відображав історію, мистецтво, культуру, символіку, природу рідного краю та забезпечував можливості постійного духовного самовдосконалення особистості, формування її інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності суспільства.

Народне декоративно-прикладне мистецтво є невичерпним джерелом культури народу, яка має унікальні можливості впливу на особистість та формування в неї національного світогляду, характеру, глибокої духовності. Завдяки декоративно-прикладному мистецтву, яке є віковічною скарбницею моральних та духовних здобутків народу і відображає стиль різних епох, регіонів, зберігає багаті невмирущі традиції, пізнаються історія, світогляд, моральні якості наших предків, їхня героїчна боротьба за незалежність нашої держави, формуються основи культурно-духовного багатства українського народу. Народному декоративно-прикладному мистецтву притаманна особлива якість представляти собою художній геній, споконвічні прагнення українського етносу, разом з тим і багатоетнічну загальнолюдську систему культури [1, с. 25]. Детально основні народно-педагогічні засоби в цілому, використання декоративно-прикладного мистецтва розкриває в посібнику Г.Кіт [5]. Дослідники [2; 3; 6; 7] також пропонують використання ефективних засобів народної педагогіки у виховній роботі з молодшими школярами, організовуючи різні форми роботи в сучасній початковій школі.

На думку науковців (Д.Антонович, В.Винниченко, О.Воропай, М.Грушевський, М.Гончаренко, Є.Маланюк та ін.), саме в середовищі національної культури з використанням надбань традиційної педагогіки можливе успішне розв'язання проблеми формування творчої, всебічно розвиненої особистості з високим рівнем національної самосвідомості. Зокрема, багато діячів культури та педагогів-дослідників, такі як В.Афанасьєв, С.Божович, С.Герасимов, Д.Джола, І.Зязюн, Н.Кочережко, В.Предко та ін. виділяють особливу роль декоративно-ужиткового мистецтва в естетичному,

моральному та трудовому вихованні молодого покоління.

Декоративно-прикладне мистецтво має великі потенціальні можливості в моральному, духовному, культурному та патріотичному вихованні молоді. Але в процесі аналізу навчальних та виховних програм, підручників, методичних джерел з'ясувалося, що цей виховний потенціал використовується недостатньо. Це зумовлено низьким рівнем дослідженості національно-патріотичного виховання студентської молоді засобами мистецтва, зокрема, декоративно-прикладного, а також відсутністю розробок практичного застосування властивостей впливу декоративно-прикладного мистецтва на особистість. В цій статті ми розкриємо наші напрацювання з даної проблеми.

Національно-патріотичне виховання студентів - складний і багатогранний процес, який має на меті виховати розвинуту особистість, сформувати в неї загальнолюдські цінності, політичну зрілість та патріотичну переконаність, активну життєву позицію, вміння вбирати і передавати весь накопичений людством досвід підростаючому поколінню.

Отже, національне виховання у вищих педагогічних закладах повинно бути спрямовано на формування: наукових знань, які розкривають основи національно-патріотичного виховання студентів; свідомого ставлення до патріотичної діяльності; любові до своєї Батьківщини, свого народу; загальнолюдських моральних цінностей і високої педагогічної культури; шанобливого ставлення до історичного минулого українського народу, його мови та духовних цінностей своєї держави; прагнення підвищення добробуту свого народу, держави; вироблення активної життєвої позиції до суспільно-корисної діяльності; взаєморозуміння та поваги до інших націй і народів.

З метою вивчення стану національно-патріотичного виховання та можливості покращення і подальшого удосконалення системи виховання студентської молоді вищих навчальних закладів ми вирішили з'ясувати рівень національної культури першокурсників. Серед опитаних студентів 1 курсу 58% вважають, що отримали в школі середній рівень знань щодо національної культури та декоративно-прикладного мистецтва; 39% респондентів отримали низький рівень інформованості щодо національної культури та декоративно-прикладного мистецтва; лише 3% опитаних задоволені тим рівнем знань з історії й розвитку національної культури та декоративно-прикладного мистецтва, який отримали в загальноосвітніх закладах і вважають його високим. Ці студенти (3%) характеризуються добрими знаннями з історичного минулого свого народу, мають чіткі уявлення про декоративно-прикладного мистецтво, звичаї та обряди українського народу. Вони володіють деякими техніками декоративно-прикладного мистецтва. Ці студенти відчувають потребу в систематичному оволодінні спеціальними знаннями, вміють оцінювати події суспільного життя. Усвідомлюючи необхідність отримання ґрунтовніших знань, вони вміють самостійно поглиблювати їх, працюючи в бібліотеках, музеях, лабораторіях. Такі студенти характеризуються розвиненими патріотичними почуттями, високою гуманністю та культурою, добротою, вмінням піклуватися про свою родину та друзів. Їм притаманне бережливе ставлення до національної культури, рідної природи. Вони з повагою ставляться до представників інших

народів. Саме такі студенти виявляють активність в організації і проведенні навчально-виховної роботи, ініціативу та самостійність у підготовці до цих виховних заходів, творчо застосовуючи знання та навички, отримані під час уроків, занять на факультативах, гуртках та громадській діяльності.

Але, як бачимо, таких студентів дуже мало. І нашою метою є збільшення кількості таких студентів, в яких, завдяки ґрунтовним знанням історії українського декоративно-прикладного мистецтва, звичаїв та обрядів, володінню техніками декоративно-прикладного мистецтва, участі у виховних заходах народознавчого, мистецького характеру сформується патріотичні почуття до свого народу, Батьківщини, утвердиться позитивне ставлення до інших народів.

Проаналізувавши теоретичний та практичний педагогічний досвід у вирішенні проблем національно-патріотичного виховання, ми прийшли до висновку про важливість вдосконалення національно-патріотичного виховання студентів вищих навчальних закладів. Наша система національно-патріотичного виховання студентів засобами декоративно-прикладного мистецтва ґрунтувалася на таких основних теоретичних положеннях та організаційно-структурних компонентах:

1. Теоретико-методологічні положення Державної національної програми “Освіта” (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти.

2. Концептуальні основи національного виховання (С.Русова, Г.Ващенко, В.Сухомлинський).

3. Організація різноманітних форм діяльності студентів, яка ґрунтується на застосуванні декоративно-прикладного мистецтва в навчально-виховному процесі, реалізація виховних відносин суб’єктів педагогічного процесу (О.В.Киричук, О.В. Безпалько та ін.)

4. Проектування та прогнозування формування в студентів національно-патріотичних якостей на основі особистісно орієнтованого застосування засобів декоративно-прикладного мистецтва.

5. Послідовна поетапна реалізація національно-патріотичного виховання: визначення завдань, діагностика, впровадження положень, напрямків і форм впливу на студентів, суб’єктивно-об’єктивні взаємодії та моніторинг динаміки рівнів національно-патріотичної вихованості студентів.

Проаналізувавши основні теоретичні положення та практичний досвід з даної проблеми, ми вирішили удосконалити систему національно-патріотичного виховання студентів засобами декоративно-прикладного мистецтва та виділити основні блоки наукової та художньої інформації:

1. Сутнісно-змістова, образно-символічна інформація, яка розкриває істотні ознаки, змістові характеристики, образну і символічну наснаженість декоративно-прикладного мистецтва, різних його видів, складових. Цей блок інформації допомагав студентам розуміти орнаментику, символіку, колористику декоративно-ужиткового мистецтва.

2. Історично-мистецька інформація, завдяки якій студенти пізнавали історичні витоки, джерела виникнення декоративно-прикладного мистецтва, етапи еволюції і вдосконалення мистецьких творів, нарощення їх емоційно-

естетичного, морально-духовного потенціалу.

3. Навчально-пізнавальна інформація, спрямована на пробудження і формування в студентів умінь правильно усвідомлювати особливості декоративно-прикладних виробів, сприймати і розуміти мистецтво.

4. Розвивально-виховна інформація, завдяки якій у студентів цілеспрямовано розвивалися емоційна, інтелектуальна і волява сфери, виховувалися естетичні, моральні, ідейні, духовні цінності, якості особистості засобами декоративно-прикладного мистецтва.

5. Практично-творча інформація, спрямована на пробудження в студентів інтересу до декоративно-ужиткового мистецтва, формування потреб займатися практичною діяльністю з метою збереження, розвитку культури, мистецтва, оволодіння різними видами декоративно-прикладного мистецтва.

Реалізуючи нашу систему, ми виходили з того, що для здійснення національно-патріотичного виховання потрібно виявити, підтримати й розвинути в особистості студента вже сформовані риси, естетичні потреби і на основі них сформувані глибокі патріотичні якості, закласти механізми самореалізації особистості.

Ми проектували діяльність студентів, створювали умови для їхньої патріотичної діяльності, розвитку їхніх талантів, нахилів, здібностей; реалізовували педагогіку співробітництва і співтворчості, яку клали в основу національно-патріотичного виховання засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Глибоке пізнання історичного минулого рідного народу, оволодіння його національними, духовними цінностями, вищими здобутками в різних галузях культури, життя – важливі компоненти національно-патріотичного виховання студентської молоді, без якого неможливе збереження історичної пам'яті, розвиток духовності. Теоретичне та практичне оволодіння декоративно-прикладним мистецтвом є надійною основою формування у студентів патріотичних почуттів, їх національної самосвідомості, відчуття невід'ємності від українського народу, готовності до використання скарбниці рідної культури, продовження славних ідейно-естетичних традицій свого народу. Дотримання кращих набуток історичного досвіду, декоративно-прикладного мистецтва, мови українського народу, пізнання і застосування вищих досягнень інших народів, сприяє поглибленню духовності студентської молоді, підносить особистість до вершин цивілізації.

Національно-патріотичне виховання студентів є ефективним, якщо у вищих педагогічних закладах забезпечується: систематичність засвоєння культурно-історичних, морально-духовних, ідейно-естетичних знань, цінностей, сконцентрованих у декоративно-прикладному мистецтві; глибоке пізнання студентами національних традицій, звичаїв, обрядів, символів та оволодіння історичними аспектами, витоками, динамікою розвитку духовних цінностей, техніками творення виробів декоративно-прикладного мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Білий Л. Г. Особливості національно-патріотичного виховання студентів у вищих навчальних закладах недержавної форми власності / Л.Г.Білий // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та

- історикоправові проблеми: збірник матеріалів доповідей X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. - Харків, 2017 – С.49 – 58.
2. Голук О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции моральногуманистических ценностей/ О. А. Голук, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland). – 2018. – № – 1 (8), January. – Vol.5. – С.13-17.
3. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації : інноваційний підхід / О. П. Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць : у 2-х част. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. ; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Київ-Вінниця : Вінниця, 2002. – Ч.2. – С. 39-43.
4. Казьмірчук Н.С. Особливості національного виховання молоді у ВНЗ / Н.С.Казьмірчук // Досягнення і проблеми сучасної науки: збірник матеріалів доповідей XVI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22 січня 2018 року. – Вінниця, 2018. – Ч.4. - С.31-37.
5. Кіт Г.Г. Українська народна педагогіка. Курс лекцій: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Г.Г.Кіт, Г.С.Тарасенко. – Вінниця: ПП “Едельвейс і К”, 2008. – 302 с.
6. Колосова О.В. Проблема формування загальнолюдських цінностей дітей у педагогічній спадщині В.Сухомлинського / О.В.Колосова // Актуальні проблеми вивчення педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського: збірник наукових праць / за ред. Тарасенко Г.С., Поясик О.І. та ін. – Івано-Франківськ: НАІР, 2013. – С.261-266.
7. Мазур К.В. Формування художньо-естетичної культури в дітей дошкільного віку як нагальна потреба сьогодення / К.В.Мазур // Педагогічний пошук. Збірник наукових праць студентів і молодих вчених. – Випуск 1. - Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. – С.77-80.

ФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ ДИТИНИ В СЕРЕДОВИЩІ СПІВПРАЦІ СІМ'Ї І ЗДО

*Казьмірчук Наталя, кандидат педагогічних наук, доцент
Попелюська Вікторія, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

FORMATION OF SCHOOL MATURITY CHILD IN THE ENVIRONMENT OF FAMILY AND DZO COOPERATION

*Kazmirchuk Natali, candidate of pedagogical sciences, associate professor,
Populuska Viktoria, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiyi State Pedagogical University (Ukraine)*

***Анотація.** В статті описано стан взаємодії сім'ї та закладів дошкільної освіти у процесі формування шкільної зрілості дошкільників на основі аналізу результатів констатувального експерименту та обґрунтовано педагогічні умови покращення співпраці між батьками та вихователями ДЗО.*

***Ключові слова.** Шкільна зрілість, готовність дитини до школи, взаємодія сім'ї та ДЗО, «батьки-вихователі-діти».*

***Abstract.** The article describes the state of interaction between family and pre-school education institutions in the process of formation of school maturity of preschool children on the basis of analysis of the results of the ascertainment experiment, and substantiates pedagogical conditions for improvement of cooperation between parents and preschool teachers.*

***Keywords.** School maturity, the child's readiness for school, the interaction of the family and the school, the "parent-child-carer".*

Важливу роль у формуванні готовності до шкільного навчання відіграє сім'я дошкільника. Від того, які традиції прийняті в сім'ї, яке місце займає майбутній школяр, яка виховна лінія членів сім'ї по відношенню до нього, залежить дуже багато. Під керівництвом батьків дитина набуває свій перший життєвий досвід, елементарні відомості про навколишньої дійсності, вміння і навички життя в суспільстві. Батьки кожного майбутнього першокласника прагнуть, щоб їхня дитина була в класі найкмітливішою і найстараннішою. Тож вони висувають до дошкільного закладу високі вимоги щодо підготовки дитини до школи, здебільшого до розвитку її інтелектуальної сфери. Завданням педагогів є через ефективні форми співпраці переконати батьків, що поряд з розумовим розвитком дітей важливо не меншу увагу приділяти зміцненню їхнього здоров'я, забезпеченню психологічного благополуччя, стимулюванню інтересу до пізнання [3; 4; 9; 10].

«Гармонійна взаємодія дошкільного закладу і сім'ї є запорукою повноцінності буття дитини, розкриття та реалізації її потенціалу, виходу на нові орбіти соціальної реальності. І все-таки, найвища відповідальність за виховання дітей із цієї взаємодії належить сім'ї» - зазначено в Законі України «Про дошкільну освіту». А завдання навчального закладу – допомогти, направити у правильне русло ті виховні методи, які формують шкільну зрілість дошкільника.

Зв'язок дошкільного закладу з сім'єю багатогранний. Об'єктом вивчення є співпраця педагогів-дошкільників з батьками із метою підвищення якості виховання дітей. Засвоєння 6-річками знань, передбачених програмою, формування моральних якостей, визначених вимогами сьогодення, може бути успішним тільки у випадку, якщо між дитячим закладом і батьками побудована тісна взаємодія.

З метою визначення рівнів шкільної зрілості старших дошкільників було проведено дослідження дітей, їх батьків та вихователів. Дослідженням було охоплено 22 дітей старшої групи, 20 батьків та 6 вихователів Шаргородського ЗДО №1. Оскільки поняття шкільна зрілість є комплексним, то ми в ході констатувального експерименту ми досліджували кожен з компонентів окремо, а саме рівень фізичної, інтелектуальної, емоційно-вольової та соціальної готовності.

У результаті першого етапу констатувального експерименту ми з'ясували, що у дітей 6-річного віку:

– найвищі показники інтелектуальної готовності дошкільників до навчання у школі; що підсилюється ще й акцентом батьківської уваги саме до даної складової шкільної зрілості дітей дошкільного віку;

– друге місце посідає соціальна готовність, тобто майбутні учні уже усвідомлюють завдання і вимоги оточуючих, розуміють рамки поставлених до дитини завдання;

– на третьому місці мотиваційна готовність до навчання у школі, оскільки значна увага педагогів-дошкільників на сьогоднішній день звертається до формування позитивної мотивації дошкільників., в той же час батьки

самостійно створюють проблеми або залякуючи дітей (уже не буде часу гратись), або малюючи лише позитивні картини навчання у школі (гарний портфель, ти доросла, цікаво);

– викликає занепокоєння переважно низький рівень емоційної готовності дітей дошкільного віку. Вивчаючи дану проблему серед батьків ми з'ясували, що вони також не звертають належної уваги на цей, на нашу думку, дуже важливий компонент шкільної зрілості. У дошкільному навчальному закладі емоційний розвиток у переважній більшості зводиться до визначення емоцій за картинками та прояву емоцій під час інсценізації художніх творів. В той же час, ми переконані, що емоційна готовність дошкільника має розвиватись цілісно і системно у тісній співпраці батьків та вихователів.

У ході другого етапу констатувального експерименту, проаналізувавши анкетування батьків можемо зробити висновок, що у сучасних батьків переважає низький рівень педагогічної культури, який потребує цілеспрямованої роботи з боку психологів та педагогів-дошкільників.

Крім того, було з'ясовано, що у третини сімей на сьогодні порушена цілісність сімейного виховання у зв'язку із соціальними та політичними чинниками, а саме третина сімей перебуває у статусі «штучно неповної», оскільки батьки тимчасово живуть окремо, адже один з них змушений заробляти кошти на проживання сім'ї поза межами України, або захищаючи нашу державу від ворога на сході України.

У той же час, як відзначають вихователі ДЗО 7% батьків навпаки вважає себе достатньо компетентними у питаннях навчання та виховання власних дітей, що й не відвідують заходи, які спрямовані на їх розвиток і не вважають за необхідне брати активну участь у спільних заходах.

У ході констатувального експерименту нами було проаналізовано документацію дошкільного закладу освіти, що дає право зробити такий висновок, що робота проводиться системно і спрямована у переважній більшості на підвищення рівня педагогічної культури батьків вихованців, як правило використовуються традиційні колективні та індивідуальні форми співпраці, які на даний момент уже не задовольняють жодну із сторін навчально-виховного процесу.

Узагальнивши психолого-педагогічну та методичну літературу [2; 3; 5; 7; 8; 9; 10; 11 та ін.], а також результати констатувального експерименту ми виокремили та обґрунтували такі педагогічні умови покращення взаємодії між батьками та вихователями ДЗО, зокрема:

– *Перша умова* полягає у зміні стилю спілкування між батьками і вихователями ДЗО, що передбачає відмову від монологу та звички керувати батьками, водночас зміну пасивної поведінки батьків на активну позицію рівноправного учасника навчально-виховного процесу власної дитини.

– *Другою педагогічною умовою* є організація заходів партнерського спілкування за участю батьків і педагогів-дошкільників поза стінами дошкільного закладу освіти.

– *Третьою умовою* є використання інноваційних форм та методів співпраці батьків і вихователів ДЗО.

– Четверта умова передбачає упровадження спільної проектної діяльності дітей, батьків та педагогів для розв’язання актуальних завдань, саморозвитку всіх учасників та зміцнення дружніх й родинних стосунків.

– П’ята умова - це вдосконалення індивідуальної роботи із сім’ями, завдяки таким формам роботи, як “Адресна допомога”, “Відверта розмова”, “Кишенькова бібліотечка”, “Як живеш, малюк?” або “Сімейна педрада” (під час відвідування родин удома).

Під час формувального експерименту ми мали на меті: підвищити педагогічну обізнаність батьків з приводу підготовки дитини до школи та впроваджувати інноваційні форми співпраці, зокрема як інтерактивний стенд “Батьківське віконечко”, батьківські збори, які організовували та проводили саме батьки, однією з мам нашої групи було проведено майстер-клас для батьків, дітей та вихователів, де всі навчились виготовляти іграшки для лялькового театру, а також відвідали психологічний тренінг для батьків та вчителів на тему: «Вчимося керувати емоціями».

Отже, можемо констатувати, що всі ці форми посприяли набагато кращій взаємодії батьків і вихователів, збагатили досвід батьків та сприяли покращенню атмосфери між дітьми, батьками та вихователями. Гармонійна взаємодія дошкільного закладу і сім’ї є запорукою повноцінності буття дитини, розкриття та реалізації її потенціалу, виходу на нові орбіти соціальної реальності. І все-таки, найвища відповідальність за виховання дітей із цієї взаємодії належить сім’ї.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми дошкільної освіти : теорія і практика в умовах вищого навчального закладу : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / під ред. С.О.Нікітчиної. - К.: Слово, 2014. - 368с.
2. Більська О. Особливості адаптації першокласників до умов навчання в школі / О. Більська, Ю. Присяжнюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 9-11 квітня 2014 р.) / ред. кол.: Г. С.Тарасенко, В. І. Шахов, М. Библук. - Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. -Вип. 3. - С. 242-243
3. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДОУ к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест :БрГУ, 2016. – С.47-51.
4. Голюк О.А. Организация воспитателем ДОУ педагогической поддержки семьи через социальные сети / О.А. Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 15-16 апр. 2015 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. – С. 47-51
5. Демченко О.П. Формування соціальної компетентності дітей з особливими потребами у процесі використання виховних ситуацій / О.П.Демченко // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова : серія 19. Корекційна педагогіка та соціальна психологія : зб. наукових праць. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – С.60-63.
6. Деркач О. Я - школяр: формування внутрішньої позиції дошкільника засобами мультимодальної арт-педагогіки / О. Я.Деркач // Дошкільне виховання. - 2013. - № 2. – С. 12-16.
7. Казьмірчук Н.С. Особливості підготовки вчителів початкових класів до реалізації принципу наступності дошкільної та початкової ланок освіти / Н.С.Казьмірчук // Наукові записки: зб. матеріалів науково-практичної конференції викладачів та студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво» / за ред. Л.В.Старовойт. – Вінниця, 2018. – С. 89-93.
8. Карук І. В. Траєкторія розвитку дітей з особливими потребами в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / І. В. Карук. – 4 с.

9. Кит Г. Формирование педагогической культуры родителей как приоритет сотрудничества семьи и школы в Украине / Галина Кит // Педагогика семьи в контексте образовательных приоритетов Украины и Беларуси: коллективная монография / под ред. Г.С.Тарасенко. – Винница-Мозырь: ООО «Нилан-ЛТД», 2013. – С. 210-220.
10. Любчак Л.В. Родина педагогіка: Курс лекцій : посібник. – 2-е вид., доп. / Л.В.Любчак. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю, 2012. – 150 с.
11. Шикиринська О.В. Використання прикладної складової курсу «Педагогіка» у професійній підготовці майбутнього вчителя //Матеріали наукової конференції викладачів кафедри теорії та історії педагогіки 22 березня 2018 року / за наук. ред. Л. П. Вовк, В. Б. Вишківської.- Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. - с. 113-119.

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ МУЗИЧНО ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА

Картавова Ольга, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Коваль Альона, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Ірина Барановська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)

CREATIVE SELF-REALIZATION OF MUSICALLY GIFTED PUPILS AT ART LESSONS

Kartavova Olga, Bachelor of Higher Education

Koval Alona, Bachelor of Higher Education

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Стаття присвячена проблемі розвитку музично обдарованих учнів. Характерною особливістю музично обдарованих учнів є інтегральна якість – музичність, що включає музичний та гармоній слух, здатність до слухових уявлень, почуття ритму. Вчитель мистецтва в початковій школі має бути наставником, коуч-тренером для музично обдарованих учнів, який спрямовує (розвиває вміння та навички), надихає, висовує вимоги і водночас стимулює до нових досягнень (спонукає до творчості), інформує про нові заходи (мотивує).

Ключові слова: обдарованість, музичність, уроки мистецтва, творча самореалізація.

Abstract. The article is devoted to the problem of developing musically gifted students. The characteristic feature of the musically gifted students is the integral quality - musicianship, which includes musical and harmony of hearing, ability to auditory representations, sense of rhythm. An elementary school art teacher should be a mentor, coach-coach for music-gifted students who directs (develops skills), inspires, demands and at the same time stimulates new achievements (encourages creativity), informs about new activities (motivates).

Keywords: giftedness, musicality, art lessons, creative self-realization.

Усі діти від природи по-своєму неповторні та унікальні, наділені здібностями та талантами. Вони з'являються на світ, щоб творити своє майбутнє життя, самореалізуватися. Здатністю відкрити найкращі обдарування школяра

наділений лише той учитель, хто насправді любить дітей і вміє прокласти стежки до їхнього розуму й серця. Обдарованість – це маленький паросточок, зазначав В. Сухомлинський, який ледь проклюнувся з землі і вимагає до себе величезної уваги. Необхідно пестити і леліяти, доглядати за ним, зробити все, щоб він виріс і дав рясний плід. Завдання вчителя початкових класів – знайти це зерно, відкрити золоту жилку, поставити дитину на ту життєву доріжку, йдучи якою, вона засяє своїм неповторним блиском.

Виявлення та розвиток обдарованості – багатогранна проблема. Вчені А. Кульчинська, Н. Лейтес, І. Новик, О. Матюшкін, В. Моляко, О. Музика, Дж. Рензулі вивчали питання ранньої діагностики обдарованості; О. Антонова, В. Виготський, Г. Іванюк, Г. Костюк, Л. Руденко, О. Савенков – індивідуальні особливості обдарованих дітей; Б. Ельконін, В. Паламарчук – розвитку обдарованості на різних вікових етапах; І. Барановська, Г. Балл, О. Голюк, О. Демченко, В. Киричук, А. Калашніков – досліджують інноваційні форми і методи роботи з обдарованими дітьми. Більшість питань, які цікавлять вчених, а саме: проблеми психології обдарованості, методи діагностики обдарованості, особливості розвитку та навчання обдарованих дітей, піднімаються та актуалізуються в новій українській школі.

На думку вчених [5] необхідно коректно відноситися, що використання терміну «обдарована дитина». Така позиція є гуманною по відношенню до особистості, яка перебуває на етапі самопізнання, становлення, формування «Я – концепції» та самооцінки. Але, з другого боку, якщо педагог виявив одну або декілька проявів обдарованості, він обов'язково має звернути особливу увагу на таку особистість як потенційно талановиту. Одним з проявів обдарованості є великий креативний потенціал учня, а також оригінальність у діяльності [1; 6; 7; 8; 9; 10]. Дослідники також показують специфіку різних видів обдарованості, неповторність прояву кожної з них [8; 14].

В останні десятиріччя в Україні все частіше піднімаються питання навчання учнів з особливими освітніми потребами, до яких віднесено категорію «обдаровані діти». На державному рівні прийнято низку документів, цільових програм, а саме: «Обдарована дитина», «Діти України», розроблено Концепцію художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх та позашкільних закладах.

Україна – відома на весь світ як співуча країна, багата на красиві, соковиті голоси. Українські народні пісні з давніх-давен відзначаються надзвичайною милозвучністю та ліричністю, про що свідчать історичні джерела. Найбільшою цінністю для країни сьогодні стає неповторна дитяча особистість з її нахилами та обдаруваннями.

«Термін «обдарованість» походить від слова «дар», який означає «особливо сприятливі внутрішні передумови розвитку людини, – зазначає О. Музика. Обдарованість як генетично зумовлений компонент здібностей, що розвиваються у відповідній діяльності та деградує за її відсутності, розглядали В. Виготський, Н. Лейтес, О. Савенков. Фундаментом обдарованості, як зазначає П. Тадеєв, є задатки – спадкова передумова розвитку здібностей.

Якщо вони не розвиваються, настає так зване «заморожування» задатків – такий механізм знищення будь-якої обдарованості [12, с. 78].

На думку О. Антонової, обдарованість – це індивідуальна потенційна своєрідність внутрішніх (задатки), зовнішніх (сприятливе соціальне середовище) та особистісних (позитивна «Я»-концепція, наявність відповідних вольових якостей, спрямованості, наполегливості тощо) передумов для розвитку здібностей особистості до рівня, вищого за умовно «середній», завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності [2], тобто самореалізуватися.

У педагогічній науці поняття самореалізація визначається як прагнення до прояву та визнання свого «Я» оточуючими. Вирішальним фактором в реалізації себе самого і свого потенціалу є не природні задатки людини, а особистісні якості, що сформувалися у процесі виховання і навчання, людина може самореалізуватися як унікальна цілісна особистість тільки спілкуючись з іншими. Як зазначає І. Барановська, творча самореалізація є «складним, свідомим, особистісним процесом, який забезпечує активність, самостійність особистості, його адаптованість в умовах навчальної діяльності, мобілізацію на якісний розвиток та втілення у музичній діяльності свого творчого потенціалу» [3; 4]. Це постійний процес руху до нових ідей, пошуку шляхів і можливостей розкриття себе та своїх талентів.

Навчання музично обдарованих учнів в початковій школі – нелегке завдання. Такі школярі потребують від учителя більшої уваги, вмінь, терпіння та відповідної підготовки. Уроки мистецтва – це поле для творчості та розкриття художніх обдарувань учнів. Б. Теплов у своїй праці «Психологія музичних здібностей» звертає увагу на те, що слухові уявлення майже ніколи не бувають чисто слуховими і мають включати зорові, рухові та інші. У психології цей феномен отримав назву «синестезія» (від грец. – одночасне відчуття). Вона виникає тоді, коли у свідомості людини під впливом взаємодії різних чуттєвих модальностей, наприклад зорової та слухової, виникають полімодальні – звукокольорові образи [13, с. 188]. Вчений довів, що успішність виконання музично-творчої діяльності зумовлена інтегрованою здібністю, яку він назвав «музичність», що включає, як складові компоненти: *мелодичний слух* – здатність диференціювати висоту звуків, їх темброві особливості, сприймати мелодію як певну звуковисотну послідовність, що утворює єдине ціле, впізнавати і відтворювати її, точно інтонувати, почувати закінченість чи незмінність мелодії (ладове чуття); *гармонічний слух*, що виявляється у сприйманні співзвуч і, отже, багатоголосої музики, в розрізненні інтервалів; *здатність до слухових уявлень*, тобто уявлень про висотні і ритмічні співвідношення звуків, оперувати про себе ними мислено, довільно відтворювати мелодії; *почуття ритму* – здатність активно (рухомо) переживати музику, відчувати емоційну виразність музичного ритму і точно відтворювати, тобто сприймання та відтворення певної часової організації (ходи) музики. Ці компоненти в єдності характеризують здатність чути музику, переживати її, відчувати її виразність, емоційно відгукуватись на неї. Вони утворюють «ядро» музичності [13, с. 183]. Учні, які мають високий

рівень музичних здібностей, на нашу думку, можна вважати музично обдарованими.

Дж. Рензулі розглядає обдарованість, як поєднання трьох компонентів: високі вміння (навички), креативність, мотивація [10]. Вчитель мистецтва в початковій школі має бути наставником, коуч-тренером для музично обдарованих учнів, який спрямовує, надихає, висовує вимоги і водночас стимулює до нових досягнень, інформує про нові заходи, тощо. Розглянемо деякі методи та форми роботи з музично обдарованими учнями на уроках мистецтва. Урок мистецтва має тематичну побудову, що дає можливість об'єднати на одному уроці різні види музичної діяльності (слухання та сприймання музики, виконання, засвоєння необхідних музичних понять і термінів, елементарне музикування, інсценування пісень, ритмічна й пластична імпровізація тощо). На уроці використовуються творчо-ігрові методи навчання, що базуються на принципі «м'яких змагань». В таких творчих змаганнях-вправах не буває неправильних відповідей, вони стимулюють активність учнів, дозволяють подолати скутість та створити веселий настрій на уроці. Наприклад, урок починається з привітання вчителя та учнів – кожен має проспівати у відповідь своє ім'я та привітання вчителю. Цікаво, що діти не повторюються, а кожен урок намагаються створити свою унікальну мелодію та власний ритм.

Зазначимо, що музично обдаровані діти мають стати помічниками вчителя на уроці. Важливим моментом є самоствердження такої дитини в результаті співпраці та взаємодії з іншими учнями. Наприклад, учень заспівує пісню перед класом, а інші учні створюють музично-ритмічний та шумовий супровід за допомогою оплесків, клацання чи шумових музичних інструментів.

Таким чином, робота з музично обдарованими учнями на уроках мистецтва вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової, аналітичної, дослідницької, творчої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58–65.
2. Антонова О. Обдарованість: досвід історично-порівняльного аналізу: монографія / О.Антонова. – Житомир: ЖДУ, 2005. – 456с.
3. Барановська І.Г. Методичні засади художньо-творчої самореалізації підлітків в умовах діяльності ансамблю народної музики / І.Г.Барановська: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – Київ, 2007. – 177 с. <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/1371>
4. Барановська І.Г.. Інноваційні підходи розвитку творчої обдарованості дітей у позашкільних закладах освіти / І.Г. Барановська, А.С.Чернятинська, С.С.Похила // *Освітологічний дискурс*. – 2019. –№ 3-4 (26-27) – С.. 206 – 219
5. Демченко О. П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі / О.П.Демченко // *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук.пр. - Випуск 51. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. – С.137-143.
6. Імбер В.І. Психологічні передумови формування творчості в молодшому шкільному віці // *Наукові записки*. Серія: Психологія: Зб. матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів. – Вип. 4. – Вінниця, 2013. – С. 14–16.
7. Казьмірчук Н.С. Формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі навчання у ВНЗ / Н.С.Казьмірчук // *Науковий часопис імені М.П.Драгоманова*. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: зб.наук.праць. – Вип.18 (28). – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2012. – С.83-86.

8. Кіт Г.Г. Пошуково-дослідницька діяльність як особлива освітня потреба інтелектуально обдарованих молодших школярів // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії : Збірник тез доповідей / Редкол.: Б.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. - С. 169-171.
9. Лапшина І.М. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» / І.М. Лапшина, Н.Ю. Родюк. – Вінниця, 2018. – 60 с
10. Рензулли Дж. Модель обогочаючого шкільного обучения. Основные концепции одаренности и творчества. Москва: Молодая гвардия, 1997. 416 с.
11. Стахова І.А. Розвиток креативності молодшого школяра засобами природничо-екологічної проектної діяльності / І.А. Стахова // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : матеріали третьої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 4 / упорядники : О.І. Кілініченко, Л.І. Хімчук. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 91-93.
12. Тадеєв П. Обдарованість і творчість особистості: американський підхід: монографія. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2008. 240с.
13. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. М.-Л. : Изд-во АПН РСФСР, 1947. 336 с.
14. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580 - 597.

ПРОБЛЕМА ДІАГНОСТИКИ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ЗАРУБІЖНІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Кльоц Юлія, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Ольга Більська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THE PROBLEM OF DIAGNOSTICS OF CREATIVE ABILITIES IN FOREIGN PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL SCIENCE

Klots Julia, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті представлено огляд методів дослідження творчих здібностей та креативності дитини. Значна увага приділена тестам креативності, визначенню їх переваг та недоліків. Висвітлюються основні показники творчого мислення, виділені дослідниками з метою діагностики рівня його розвитку.*

***Ключові слова:** Творчі здібності, креативність, діагностика, конвергентне та дивергентне мислення, тести креативності.*

***Abstract.** The article presents an overview of methods researching creativity of a child. Much attention is paid to creativity tests. The author determines their strengths and weaknesses. The main indicators of creative thinking to diagnose the level of its development are highlighted.*

***Keywords:** Creative abilities, creativity, diagnostics, convergent and divergent thinking, tests of creativity.*

У сучасному світі особливо актуальною і гострою стає об'єктивна потреба в активному розвитку творчого, інтелектуального потенціалу кожної

особи. В реалізації цього завдання провідна роль належить освіті, навчанню, вихованню. Але, які б новаторські ідеї не застосовувались вчителем, їх відокремлене втілення у шкільну практику не призведе до бажаного результату. Досягти значних успіхів у вихованні творчої особистості неможливо без уважного вивчення та строгого обліку властивостей та особливостей кожного учня, темпу розвитку його творчих здібностей. Саме діагностика надає корисні відомості про особливості розвитку та становлення творчої особистості дитини, а врахування цих даних дозволяє виявити недоліки попередніх дій, конкретніше спрямувати свою подальшу діяльність та спрогнозувати очікувані результати.

Значний внесок у розробку проблеми діагностування здібностей здійснили В.Андреев, О.Лук, В.Моляко та ін. Розроблено відповідні методики для діагностики творчих здібностей (методика Д.Богоявленської, експрес-методика А.Азарян та ін.). Пошук нових підходів до розробки даного питання пов'язується з модифікаціями існуючих тестів (Т.Галкіна, В.Дружинін, О.Дяченко, В.Кудрявцев, А.Матюшкін та інші) [4]. Дослідження вітчизняних учених із проблеми здібностей тісно перепліталися з досягненнями зарубіжних учених у цій галузі. Якщо праці вітчизняних науковців були спрямовані на теоретичну розробку проблеми, то зарубіжні вчені досліджували здібності переважно експериментальними методами.

Серед зарубіжних дослідників проблемою діагностики творчих здібностей переймалися Ф.Баррон, К.Бейттел, Ф.Беррон, А.Біне, М.Воллах, Дж.Гілфорд, В.Гордон, Ф.Джексон, Н.Коган, Є.Мейман, С.Медник, Г.Мессик, Т.Сімон, Ч.Спірмен, Ж.Торндайк, Д.Томпсон, Е.Торренс, В.Лоуенфельд, Дж.Уелш та багато інших. Але на сьогоднішній день визначення критеріїв оцінки творчих здібностей залишається відкритою проблемою, яка частково розв'язується в межах досліджень, присвячених окремим питанням проблеми дитячої творчості.

Перші тести креативності з'явилися в 50-х роках ХХ століття. Їх розвиток поступово визначав один з провідних напрямків психодіагностики, пов'язаний з вивченням механізмів розвитку творчих здібностей. Здатність висувати нові ідеї, знаходити нетрадиційні способи вирішення проблемних задач була відокремлена від інших здібностей і названа креативністю.

Засновники психометричного підходу щодо дослідження креативності Дж.Гілфорд і Е.П.Торренс у розробці теорій і тестів розумових і творчих здібностей виділяли два типи мислення: *конвергентне* й *дивергентне* [5]. Слід зазначити, що сучасна педагогіка передусім орієнтована саме на конвергентне мислення, при якому учням пропонується пригадати певну фактичну інформацію. Більшість психодіагностичних тестів креативності орієнтована на виявлення здібностей до дивергентного мислення. *Дивергентні здібності (або креативність)* – це здатність породжувати безліч різноманітних оригінальних ідей у нерегламентованих умовах діяльності [6]. При дивергентному мисленні учень надає багато різних відповідей на питання, при чому правильність відповіді є дещо суб'єктивне. Поширення набули також вербальні та фігурні тести Торренса, які на відміну від тестів Гілфорда розраховані на більш широкий віковий спектр: від дітей дошкільного віку до дорослих.

Існує інша концепція креативності, розроблена С.Медніком, у відповідності з якою творчий процес включає як конвергентні, так й дивергентні складові. На її основі був розроблений діагностичний тест і виділені параметри креативності: *продуктивність, оригінальність, унікальність, селективність (вибірковість)*. П.Джексон і С.Мессік вважають, що критерії креативності визначаються комплексом певних властивостей інтелектуальної діяльності: *оригінальність, усвідомленість, трансформація, об'єднання* [6].

У психологічній літературі висвітлені два погляди на процес визначення творчості. Один з них базується на системі єдиної оцінки, тобто оцінки діагностичних даних за конкретною методикою. Другий – заснований на комплексній оцінці, яка включає значну кількість оціночних процедур (тестування, опитування батьків й вчителів тощо). Однак, навіть кваліфіковане використання найкращих тестів не гарантує відсутність “помилко” при виявленні творчих здібностей. Перш за все пов'язано це з тим, що жоден з існуючих тестів не охоплює всіх видів творчості (технічної, художньої, вербальної, музичної, математичної та ін.). Тому не можна перебільшувати можливості тестів і недооцінювати роль неекспериментального вивчення особливостей розвитку творчих здібностей особистості.

Внаслідок визнання недостатності традиційних тестів креативності відбулось підвищення інтересу до менш формалізованих методів діагностики. Значний інтерес для вивчення творчості представляє так званий *біографічний метод*. За останній час вивчення життєвого шляху почали розглядати як досить ефективний підхід до з'ясування і виявлення творчих можливостей дитини в даний період, а також як прогноз на майбутнє. В психології розвитку зростає інтерес до загальновікового підходу, який охоплює весь життєвий цикл. Такі дослідження кожний раз підтверджують: процеси розвитку характеризуються не лише підйомами, але й спадами.

Розробка біографічного методу пов'язана з використанням таких способів отримання інформації, як *опитувальники*, звернені до самого досліджуваного, бесіди та інтерв'ю з ним, а також опитувальники для осіб, які супроводжують його в той чи інший віковий період або при виконанні тієї чи іншої діяльності. Значна увага приділяється вивченню продуктів діяльності, щоденників, листів та ін. Коли мова йде про дітей, біографічний метод передбачає спостереження, бесіди з батьками, вчителями, ознайомлення з письмовими роботами, малюнками. Таке комплексне неформалізоване вивчення, як правило, повинно завершитися психологічною характеристикою, яка включає аналіз і заключення з приводу того, що вдалося побачити і про що дізнатися. Але не завжди відокремлене використання біографічного методу зможе забезпечити повне надання необхідної інформації для індивідуального прогнозу.

Щоб зробити висновок стосовно наявності чи відсутності екстраординарних творчих можливостей дитини, необхідно виявити те сполучення психологічних властивостей, яке притаманне саме їй, тобто потрібна цілісна характеристика, яка може бути отримана шляхом цілеспрямованого *спостереження*. Перевага спостереження в тому, що воно

може відбуватися в природних умовах і надавати величезну кількість додаткової інформації.

Ефективним методом вивчення творчих здібностей учнів в умовах сучасної школи є *природний експеримент*, який потребує створення необхідних досліднику умов для спостереження процесу творчої діяльності і фіксації її проміжних та остаточних результатів. З цією ж метою нерідко використовують й *включене спостереження*, що надає можливість досліднику отримати інформацію саме про переживання учнем ситуації невизначеності, яка не завжди доступна зовнішньому спостерігачу.

Творчі здібності дитини важливо спостерігати і вивчати у розвитку. Для їх оцінки необхідно досить тривале спостереження змін, які виникають при переході від одного вікового періоду до іншого, систематичне спостереження за досліджуванним впродовж декількох років (лонгітюдне дослідження).

Діагностувавши рівень сформованості творчих здібностей, необхідно кожному педагогові добирати ефективні технології та методи розвитку розвитку творчих здібностей дітей. Сучасні дослідники [1; 2; 3; 4; 7; 8; 9; 11 та ін.] пропонують апробовані методики й технології, які є ефективними для розвитку творчого потенціалу кожної особистості.

Отже, кардинальні зміни в суспільстві, які спричиняють потребу в розвитку і використання на благо суспільства творчі здібності особистості, диктують необхідність оновлення сфери освіти. Одним з пріоритетних її напрямів має стати формування творчої особистості, здатної до гнучкої адаптації в будь-яких умовах. Проте на сьогодні діагностування рівня розвитку творчих здібностей залишається однією з найбільш складних процедур, що пов'язано з нечіткістю визначення дефініції творчих здібностей, їх критеріїв і, як наслідок, відсутністю оптимальних методик для їх діагностики. Саме тому існує потреба у вдосконаленні існуючих діагностичних систем та психологічних підходів до встановлення рівня творчого розвитку дітей.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Більська О. Суперечності та перспективи розвитку освітніх систем країн Західної Європи / О. Більська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 9-11 квітня 2014 р.) / ред. кол.: Г. С. Тарасенко, В. І. Шахов, М. Библук. - Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. -Вип. 3. - С. 15-18.
3. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects : monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – P. 223–229.
4. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
5. Дружинин В.Н. Экспериментальное исследование формирующего влияния микросреды на креативность / В.Н. Дружинин, Н.В. Хазратова // Психологический журнал. – 1994. – №4. – С.83-93.
6. Кульчицька О.І. Творча обдарованість. Специфіка дитячої обдарованості / О.І.Кульчицька // Обдарована дитина. – 2001. – № 1. – С.12-14.
7. Лапшина І.М. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» / І.М. Лапшина, Н.Ю. Родюк. – Вінниця, 2018. – 60 с

8. Імбер В.І. Психологічні передумови формування творчості в молодшому шкільному віці // Наукові записки. Серія: Психологія: Зб. матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів. – Вип. 4. – Вінниця, 2013. – С. 14–16.
9. Стахова І.А. Розвиток креативності молодшого школяра засобами природничо-екологічної проектної діяльності / І.А. Стахова // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : матеріали третьої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 4 / упорядники : О.І. Кілініченко, Л.І. Хімчук. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 91-93
10. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М.А. Холодная. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.
11. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ПРОБЛЕМА НАСИЛЬСТВА ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У СІМ'Ї

*Кобильняк Тетяна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: Олена Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THE PROBLEM OF VIOLENCE OF GIFTED CHILDREN IN THE FAMILY

*Kobylnyak Tatiana, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті розкрито причини і показано наслідки насильства обдарованих дітей у сім'ї як соціально-педагогічної проблеми.

Ключові слова: обдаровані діти, насильство, психічне насильство, причини насильства обдарованих.

Abstract. The article deals with the causes and consequences of violence shown gifted children in the family as a social and educational problems.

Keywords: gifted children, violence, psychological violence, the causes of violence gifted.

У сучасному суспільстві однією із складних проблем є булінг стосовно різних категорій дітей. Об'єктом насмішок і насилля неріко стають обдаровані особистості, які є нетиповими в своїй поведінці та судженнях. В оцінках обдарованих людей, яких часто вважають не такими, як усі, залишається багато шаблонів і стереотипів. Незважаючи на те, що обдаровані особистості є інтелектуальною цінністю держави й гордістю для родини, суперечливе ставлення до них виявляється, як з боку соціуму, так і зі сторони батьків. У межах інклюзивного підходу обдаровані діти вважаються однією з категорій осіб з особливими потребами.

На думку дослідників [3; 4; 5; 7; 14], обдаровані діти потребують створення спеціальних умов у закладах освіти для розвитку здібностей і талантів, особливої психолого-педагогічної уваги, соціально-педагогічного супроводу, використання сучасних педагогічних технологій. Але натомість нерідко вони стають об'єктом різних форм насилля серед однолітків, а також і в умовах родини.

Фахівці наголошують на тому, що обдаровані діти часто виростають в інтелігентних сім'ях, і справа тут не в особливих генах, а в сімейному мікрокліматі, в системі сімейних цінностей. Значне місце в таких родинах посідає атмосфера пізнавальних інтересів батьків (багато читають, відвідують виставки тощо, не нав'язуючи цього дітям) і створення сприятливого середовища, в якому обдарована дитина успішно розвивається (постійне спілкування з батьками та їхня увага до дитини, наявність книг, доступ до широких джерел інформації, можливість бути господарем у своєму оточенні, при цьому відчувати довіру та підтримку тощо).

З іншого боку, обдаровані діти для консервативних і малоосвічених батьків часто стають не «подарунком долі», а великою проблемою. Оскільки своєю допитливістю, нестандартністю, інколи неуспішністю в навчанні й конфліктами з однолітками, необхідністю створення сприятливих умов і додаткових матеріальних витрат із сімейного бюджету суттєво ускладнюють життя родини. Наслідком цього може бути негативна реакція найближчого оточення на обдаровану дитину, яка нерідко виявляється в різних формах насилля над нею.

Проблема насильства дітей у сім'ї досліджується багатьма вченими в таких напрямках: теоретичні засади проблеми насильства над дітьми (І.Зверева, Н.Максимова, К.Мілютіна та ін.); природа та наслідки сімейного насильства (Т.Сафонова, Е.Цимбал та ін.); соціально-педагогічні умови, причини і фактори виникнення, виявлення та подолання сімейного насильства дітей (Т.Гончарова, О.Коломієць, О.Кочеміровська та ін.); правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти попередження насильства в сім'ї (В.Бондаровська, Г.Лактіонова, Ю.Онишко, Р.Хаар, Г.Христова та ін.) тощо.

Дослідники визначають насилля як дії, що чиняться однією (або декількома) особами й характеризуються такими ознаками:

- здійснюються свідомо, спрямовані на досягнення певної мети;
- завдають шкоду (фізичну, моральну, матеріальну тощо) іншій особі;
- порушують права й свободи людини;
- той, хто здійснює насилля, має значні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо), це унеможливорює ефективний захист жертви насилля [11].

Часто насилля – не окремий акт, а тривалий процес, при якому встановлюється специфічна система взаємин між насильником і жертвою насилля. Як правило, так трапляється, коли насильник і жертва члени однієї сім'ї, одного колективу (формального чи неформального).

Домашнє насилля тлумачиться як «певні свідомі дії одного члена сім'ї стосовно іншого, якщо ці дії порушують конституційні права й свободи члена сім'ї як громадянина та завдають шкоду його фізичному, психічному або аморальному здоров'ю, а також розвитку дитини» [13, с. 14].

Розрізняють чотири основні форми жорстокого поводження з дітьми: фізичне, сексуальне, психічне насильство, нехтування основними потребами дитини (моральна жорстокість). Незалежно від того, в якій формі відбувається насильство, з часом його прояви стають дедалі жорстокішими. Найбільш поширеними в сімейних стосунках є психологічне насильство: грубість (48%

сімей), приниження одне одного (14% сімей), а також фізичне насильство, зокрема – побиття (6%) [1, с. 87].

На нашу думку, проблема сімейного насильства дітей є гострою та актуальною в сучасному суспільстві. При аналізі психологічної та соціально-педагогічної літератури нами визначено, що недостатньо розробленою та дослідженою залишається питання насильства обдарованих дітей у сім'ї.

Психічне (емоційне) насильство передбачає періодичний, тривалий чи постійний психічний вплив на дитину, гальмує розвиток особистості й призводить до формування патологічних рис характеру. Таке насильство може бути зумисним, усвідомленим чи не усвідомленим, але це завжди поведінка, яка продовжується протягом певного часу, а не є поодиноким випадком [1].

Форми психічного насильства: відкрите неприйняття і постійна критика дитини; погрози на її адресу, які проявляються в словесній формі; зауваження, висловлені в образливій формі, що принижують гідність дитини; навмисна фізична або соціальна ізоляція дитини; пред'явлення до дитини вимог, що не відповідають її віку і можливостям; брехня і невиконання обіцянок з боку дорослих, порушення довіри дитини; грубий психічний вплив, що викликає у дитини психічну травму.

Окрім того, до проявів психічного насильства відносяться також дії, спрямовані на приниження самооцінки та самоповаги людини (наприклад, постійна критика, заниження можливостей); залякування, погрози завдати фізичної шкоди собі, партнеру, дітям, друзям або їхнім родичам, убивство домашніх тварин, знищення особистих речей партнера, насильницька ізоляція від сім'ї або друзів.

Особливості поведінки дорослих, що дозволяють запідозрити психічне насильство відносно дитини: публічні образи, звинувачення або приниження дитини; критичне ставлення до дитини; негативна характеристика дитини; ототожнення дитини з нелюбом або ненависним родичем; перекладання на дитину відповідальності за власні невдачі; відкрите визнання нелюбові до дитини [9, с. 25-26].

Наслідки психічного насильства дитини: затримка фізичного і розумового розвитку; наявність різних соматичних захворювань (різка втрата маси тіла, ожиріння, виразка шлунку, шкірні захворювання, алергічні реакції); нервові тики, енурез, порушення апетиту, занепокоєння або тривожність, порушення сну, тривалий пригнічений стан, схильність до самоти; труднощі у встановленні контактів з дорослими, ровесниками, низька самооцінка; агресивність або надмірна поступливість, низька успішність тощо.

Нехтування потребами дитини, як одна із форм насильства, виявляється у відсутності з боку батьків або осіб, які їх замінюють, елементарної турботи про дитину, в результаті чого порушується її емоційний стан і з'являється загроза здоров'ю або розвитку. До нехтування елементарними потребами дитини належать: відсутність адекватного віку і потребам дитини харчування, одягу, житла, освіти, медичної допомоги (включаючи відмову від лікування дитини); відсутність належної уваги і турботи, в результаті чого дитина може

стати жертвою насильства, нещасного випадку, залученим до вживання алкоголю, психоактивних речовин, у вчинення злочинних дій.

Можливі наслідки нехтування потребами дитини: низький зріст або відставання в фізичному розвитку; недостатня для віку маса тіла, яка збільшується при регулярному, достатньому харчуванні; затримка мовного і моторного розвитку, яка усувається при зміні ситуації; повторювані випадки травм або отруєнь; уповільнені хронічні або часті інфекційні захворювання; гігієнічна занедбаність; втомлений, сонний вигляд; постійний голод або спрага, крадіжка їжі; прагнення будь-якими засобами привернути до себе увагу дорослих; пригнічений настрій, апатичність, низька самооцінка; агресивна або імпульсивна поведінка; прояви девіантної поведінки, аж до вандалізму; порушення соціальних контактів; труднощі в навчанні, часті пропуски навчальних занять тощо [9, с. 26-27].

Стосовно обдарованих дітей такі форми насильства, як психічне, нехтування їхніми потребами у визнанні особливих здібностей, недостатня оцінка обдарованості та незабезпечення умов для особистісного зростання, є досить поширеними. Нерідко в сім'ях обдаровану дитину батьки не помічають, не розуміють, не створюють належних умов для розвитку й здібностей і самореалізації. Зокрема, ранній і незвичайний розвиток дитини не помічають батьки з низьким рівнем освіти або невисоким загальним культурним розвитком. У сім'ях, де дитина є єдиною або навпаки, всі діти мають особливі здібності, теж нерідко «упускають» обдаровану дитину, тому що її немає з ким порівнювати. Інший варіант – батьки опираються визнанню своєї дитини обдарованою. Але коли батьки «заплющують очі» на особливі здібності дітей, вони однак продовжують впливати на взаємини дитини з тими, хто поруч. Часто дитині самотійно доводиться розбиратися в складних ситуаціях. Почуття провини, неприйняття себе, бажання «бути як усі» можуть утруднювати чи навіть нівечити розвиток особистості [11, с. 46].

Нерідко батьків дратує висока активність обдарованих дітей, швидкий інтелектуальний розвиток та опанування мовою, особливо її словниковим багатством, які вносять ускладнення у сімейні стосунки. Безліч запитань обдарованих дітей своїм батькам часто залишається без відповідей, а поступовий розвиток агресивності викликає в дітей бажання взагалі припинити спілкування і вже не розкривати свої намір і свої можливості будь-кому [2].

За висновками дослідників, однією з причин, які викликають психологічне насильство над обдарованими дітьми є те, що в них бачать лінивих, упертих, інколи аномальних, «не відсвіту цього».

З другого боку, насильство обдарованих дітей у сім'ї часто проявляється в симбіотичних стосунках (гіперопіці). Батьківська опіка часто виявляється в надмірному захощенні дитини до якоїсь однієї сфери, наносячи шкоду іншим. Дитина швидко починає розуміти, що в ній особливо цінують батьки, і може розвиватися однобоко, засвоївши, що перемогти, стати кращим, першим – це єдиний спосіб заслужити максимум батьківської уваги.

Англійський психолог А. Міллер у праці «Для твого особистого блага» описала комплекс виховних дій, які вона назвала «отруйною педагогікою», що

травмує особистість дитини. Використовуючи правила «отруйної педагогіки», батьки, щиро вважаючи, що роблять усе для блага дитини, калічать її душу. В такій ситуації формуються залежні особистості, не соціалізовані, зі «вбитою душею», які, виростаючи, також стають «душогубами». Методи, якими батьки досягають послуху, різні: обман, дволикість, намовляння, маніпуляції, залякування, ізоляція, приниження, недовіра, недодання любові, знецінення дорослими всього того, що робить дитина в сім'ї тощо.

Насильство обдарованої дитини в сім'ї часто має негативні наслідки, призводить до тяжких переживань, коли дитина може надовго замкнутися в собі. В поведінці дитини можуть також з'явитися прояви агресії, протесту, небажання вчитись і працювати, а іноді й жити.

З огляду на це, завдання соціального педагога, практичного психолога, вчителів полягає у виявленні факту психологічного насильства шляхом використання низки діагностичних процедур. Психологічне вивчення насильства в сім'ї полягає в систематизації проблематики міжособистісних дитячо-батьківських взаємостосунків, що розвиваються як неадекватне батьківство, що заважає нормальному функціюванню сім'ї. Виявивши ознаки психологічного насильства в сім'ї дасть можливість працювати з батьками, з метою попередження або усунення загострення стосунків обдарованої дитини не тільки з батьками в сім'ї, але й поза нею [2; 7; 8; 10].

Отже, проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з питань сімейного насильства, ми дійшли висновків, що жорстоке поводження з обдарованими дітьми є складною проблемою й потребує подальшого вивчення й розробки. Насильство будь-яких дітей у сім'ї, в тому числі обдарованих, має бути винесено з розряду приватної проблеми родини на держаний рівень. Механізм правового та соціального захисту дітей залишається недосконалим. Велике значення в боротьбі з насильством має профілактична діяльність.

Список використаних джерел:

1. Алексеев Т.Ф. Социальная педагогика теория и технологии : учебник / Т.Ф. Алексеев. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 314 с.
2. Голук О.А. Организация воспитателем ДОО педагогической поддержки семьи через социальные сети / О.А. Голук // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 15-16 апр. 2015 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казарчук (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. – С. 47-51.
3. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
4. Демченко Е.П. Статус одаренного ребенка в проблемном поле инклюзивной педагогики / Е.П.Демченко // Инклюзивное образование как организационная основа педагогики многообразия : сб. науч. ст. по итогам Международного образовательного проекта «Подготовка и переподготовка педагогов и руководителей образования в среде многообразия». - Мозырь : МГПУ им. И. П. Шамякина, 2016. – С. 105-109.
5. Демченко О. П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі / О.П.Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук.пр. - Випуск 51. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. – С.137-143.
6. Карне М. Одаренные дети / М.Карне. – М. : Прогресс,1991. - 224 с.
7. Кит Г. Формирование педагогической культуры родителей как приоритет сотрудничества семьи и школы в Украине / Галина Кит // Педагогика семьи в контексте образовательных приоритетов Украины и Беларуси: коллективная монография / под ред. Г.С.Тарасенко. – Винница-Мозырь: ООО «Нилан-ЛТД», 2013. – С. 210-220.

8. Колосова О.В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О.В.Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм / за ред. О.А. Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
9. Крылова Т. Работа социального педагога с семьей группы риска / Т.Крылова, М. Струкова // Социальная педагогика. – 2009. – №4. – С. 23- 29.
10. Лазаренко Н.І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н.І. Лазаренко, А.В. Хіля, А.М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. – Вип. 13. – С. 124–156.
11. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічний аспект проблем насильства / Н.Ю. Максимова, К. Л. Мілютіна. – К. : Либідь, 2003. – 337 с.
12. Марінушкіна О. Е. Родина та обдарована дитина / О. Е. Марінушкіна, Г.В.Шубіна. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 191 с.
13. Шаргородська С. Насилля в сім'ї : види, наслідки, шляхи подолання/ С.Шаргородська // Соціальний педагог. – 2007. – №2. – С. 14 – 16.
14. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ПІДХОДУ

Коломієць Юлія, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Олена Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

VOLUNTEERING AS AN INNOVATION AREA IN SOCIAL WORK IN THE CONTEXT OF AN INCLUSIVE APPROACH

Kolomiets Julia, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Показано значення волонтерства в сучасному суспільстві, розкрито сутність і функції волонтерської діяльності. Визначено місце соціальних працівників у волонтерському русі. Представлено досвід участі студентів у різних напрямках волонтерства.*

***Ключові слова:** волонтер, волонтерство, волонтерська діяльність, соціальний працівник, соціальна робота.*

***Abstract.** The importance of volunteerism in modern society is shown, the essence and functions of volunteer activity are revealed. The place of social workers in the volunteer movement was determined. The experience of student participation in different areas of volunteering is presented.*

***Keywords:** volunteer, volunteerism, volunteer activity, social worker, social work.*

У сучасних умовах громадськість, державні органи все глибше усвідомлюють важливість оптимізації різноманих аспектів соціального розвитку. Соціальні проблеми мають неухильно розв'язуватись, успіх намічених змін залежатиме від кваліфікації працівників, зайнятих соціальним обслуговуванням і захистом, що передбачає відповідну підготовку кадрів.

Формування потужного волонтерського руху є одним з важливих шляхів до продуктивної соціальної роботи в будь-якій державі.

У світовому та національному контекстах волонтерство є актуальним і важливим з різних причин. По-перше, як свідчить багаторічний досвід використання праці волонтерів, це ефективний спосіб вирішувати складні проблеми окремої людини, суспільства та довкілля, які часто виникають на ґрунті недостатньої турботи про суспільне благо. По-друге, волонтерство приносить у соціальну сферу нові, як правило, творчі та сміливі ідеї щодо вирішення найгостріших і найскладніших проблем. Тому саме завдяки йому безвихідні, на перший погляд, ситуації знаходять своє вирішення. По-третє, волонтерство – це спосіб, за допомогою якого кожний представник суспільства може брати участь у покращенні якості життя. По-четверте, це механізм, за допомогою якого люди можуть прямо адресувати свої проблеми тим, хто здатний їх вирішити [1].

Волонтерська діяльність в Україні є такою, що дозволяє говорити про неї як про суспільне явище та як про важливу складову діяльності недержавних соціальних служб. Вивчення волонтерського руху та його активне поширення свідчать про те, що в нашому суспільстві утверджуються ідеї безкорисливої допомоги соціально вразливим категоріям населення у вирішенні проблем інтелектуального, психічного, емоційного та фізичного розвитку та сприяння їх соціальному становленню та самовизначенню. Це свідчить також про формування в Україні громадянського суспільства, невід'ємною складовою якого є волонтерство.

Особливості розвитку волонтерського руху досліджувала низка вчених (М. Бостанджогло, Р. Колосова, М. Фурлан, К. Хаджи-Міцева, Г.Чейнен, О.Щекова та ін.). У контексті вітчизняного досвіду волонтерства можна виокремити праці О. Главник, О. Карпенко, Т.Лях, І. Пінчук та ін. Окремі аспекти проблеми волонтерської діяльності в Україні розкрито в роботах вітчизняних науковців: О. Безпалько, Р. Вайноли, Н. Заверико, І. Зверєвої, А.Капської, Г. Лактіонової, С. Савченка, С.Харченка та ін.

Існує декілька підходів до визначення волонтерства та волонтерської діяльності, багато думок щодо того, хто такий волонтер. Зокрема, *волонтерство* – це добровільна неприбуткова діяльність, що сприяє покращенню ситуації різних вразливих категорій населення [7]. Воно може бути організованим або неорганізованим, здійснюватися індивідуально / в групі, в громадських / приватних організаціях [1, с.171].

Зустрічаємо, що *волонтерська діяльність* – це будь-яка соціальна, суспільно корисна, систематична та вмотивована неприбуткова діяльність фізичних та юридичних осіб, що проводиться шляхом виконання робіт, надання послуг громадянам, організаціям і суспільству загалом. Волонтерська діяльність – індивідуальна чи колективна – це спосіб підтримки та зміцнення таких людських цінностей, як піклування та надання допомоги членам громади; використання кожної людини своїх прав та обов'язків як члена певної громади в процесі навчання та розвитку впродовж всього життя, реалізуючи весь свій людський

потенціал; взаємодія між людьми, незважаючи на всі відмінності, для суспільного вироблення нових способів вирішення проблем які виникають [7, с. 37].

У Законі України «Про волонтерську діяльність» [6] визначену *мету волонтерської діяльності* - розвиток громадянської свідомості, патріотичного виховання, посилення суспільної згуртованості громадян України на основі загальнолюдських цінностей і національних традицій. Волонтерська діяльність здійснюється на *принципах* неприбутковості; добровільності; доброчинності; законності; гуманності; етичності; конфіденційності; суспільної корисності; доступності та відкритості; невтручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у волонтерську діяльність [6].

У нашій країні в останні роки суттєво активізувався волонтерський рух. За результатами проведеного дослідження «Волонтерський рух в Україні» [2] 74 % з них давали кошти на різні цілі коли-небудь у житті, з яких 25 % зробили благодійні внески протягом останніх 12-ти місяців. Найбільш активно громадяни України жертвували на допомогу українській армії, пораненим та хворим дітям. У 2014 р. кількість таких громадян збільшилась (63 %), тоді як раніше в середньому по жертви здійснювали 49 % з них. Волонтери допомагають збирати кошти, одяг, їжу, медикаменти на потреби Збройних Сил України, добровольчих загонів, переселенців із зони проведення АТО, дітей-сиріт, на проведення медичних операцій.

Волонтери з різних громадських об'єднань надають широкий спектр соціальних послуг різним категоріям населення, проте основний акцент у своїй діяльності роблять на матеріальній підтримці окремих груп чи сімей: фінансовій допомозі, розподілі гуманітарної допомоги, підтримці малозабезпеченої частини населення продуктами харчування. Майже половина громадських організацій (49%) залучені саме до таких видів соціальної роботи. До актуальних послуг належить сфера дозвілля, якою опікуються 28% громадських організацій, 22% – приділяють особливу увагу питанням морального виховання молоді і планування сім'ї [2].

Волонтери дитячих громадських об'єднань надають соціальну допомогу, як правило, соціально незахищеним категоріям, перш за все громадянам похилого віку, пенсіонерам, людям з обмеженими функціональними можливостями. Помітне місце у волонтерській роботі студентів посідає також і матеріальна допомога. Вони активно долучаються до збору речей, продуктів для дітей-сиріт, дітей з інвалідністю, пенсіонерів.

Аналіз досвіду волонтерства в Україні показав, що така робота серед молоді набуває масового характеру в різних сферах діяльності: освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, служб для молоді тощо[1]. До прикладу, у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за підтримки ректорату було започатковано соціальний проект «Школа Волонтерства», засновник Я.Пилипенко [10]. Його учасниками є соціально активна й здібна молодь, які здійснюють громадську, суспільно корисну й благодійну діяльність, спрямовану на допомогу різним категоріям дітей з особливими потребами.

Досвід організованої роботи з підготовки студентів до волонтерської діяльності за умов ЗВО склався у «Волонтерському клубі» м. Луцька, який є молодіжною громадською організацією, що створена ініціативною групою викладачів і студентів Волинського національного університету імені Лесі Українки на засадах спільності інтересів для реалізації мети і завдань, визначених статутом [2]. Метою діяльності клубу є сприяння розвитку соціальних ініціатив у молодіжному середовищі, допомога соціально вразливим категоріям дітей та молоді. У Київському університеті імені Бориса Грінченка існує інноваційна форма підготовки студентів до волонтерської роботи завдяки успішній діяльності тренерської студії, волонтерських осередків в академічних групах, соціальному партнерству з Всеукраїнським громадським об'єднанням «Волонтер» [2].

Участь у волонтерській діяльності є ефективним фактором підготовки молодого фахівця, оскільки створює умови для соціалізації особистості студента, максимально сприяє його професійному та особистісному розвитку; формуванню вірних (з позиції загальнолюдських цінностей) орієнтирів розвитку особистості та за необхідності її корекції. Однак виявлено проблему щодо підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до реалізації соціальних програм та навчання волонтерів. У зв'язку з цим поділяємо думку О.Голюк [3] про спеціальну підготовку майбутніх педагогів до реалізації інклюзивного підходу в цілому, так і до включення у волонтерську діяльність зокрема.

Погоджуємося з позицією О.Демченко [4], що участь майбутніх фахівців соціономічного профілю у волонтерській діяльності як хелперській сприяє формуванню некогнітивних якостей педагога в цілому (соціального й емоційного інтелекту, організаторських здібностей і лідерських якостей), розвитку мотивації та збагаченню досвіду роботи з людьми з особливими потребами. Високий рівень сформованості яких засвідчує про соціальну обдарованість студентів .

Ознакою соціальної обдарованості є суб'єктність особистості, її активність у сфері соціальних взаємодій, яка є важливою як для педагогічної, так і волонтерської діяльності. *Суб'єктність волонтера як соціально обдарованої особистості* в умовах інклюзивного освітнього простору виявляється у високому рівні соціальної мотивації, стійкій потребі до спілкування з людьми з особливими освітніми потребами, участі в громадському житті та благодійних акціях; постійній готовності до допомагати людям з особливостями психофізичного розвитку; самостійності суджень, незалежності, ініціативності, рішучості, наявності власної позиції й оригінального стилю поведінки в ході розв'язання соціально-комунікативних завдань, пов'язаних з підтримкою людей з інвалідністю [5].

Отже, в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників волонтерська практика і активне залучення їх до волонтерської діяльності мають відігравати важливу роль. Волонтерська робота дозволяє молодій людині здобувати досвід майбутньої професійної діяльності, набувати професійно важливих спеціальних знань і вмінь, формувати професійно зумовлені особистісні якості. Адже у волонтерській діяльності має місце постійне вдосконалення знань, взаємовідносин із світом майбутньої

професійної діяльності, входження у професійне співтовариство, пізнання власного внутрішнього світу, своїх прагнень і бажань.

Список використаних джерел:

1. Волонтерський рух в Україні (Громадські об'єднання в Україні [Електронний ресурс] : навч. посіб. / за ред. В.М. Бесчастного. – К. : Знання, 2007. – 415 с.
2. Всеукраїнське соціологічне дослідження «Ставлення молоді до участі у волонтерській діяльності» [Електронний ресурс]. – Програма. – Київ, 2015. 6 с. Режим доступу: http://www.4uth.gov.ua/library_science/sociological_study/volunteering%20program.docx
3. Голюк О.А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі / О.А.Голюк // Освіта дітей з особливими потребами : від інституалізації до інклюзії : зб. тез доповідей / редкол. В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця, ТОВ фірма «Планер», 2016. – С.79-82.
4. Демченко Е.П. Статус одареного ребенка в проблемном поле инклюзивной педагогики / Е.П.Демченко // Инклюзивное образование как организационная основа педагогики многообразия : сб. науч. ст. по итогам Международного образовательного проекта «Подготовка и переподготовка педагогов и руководителей образования в среде многообразия». - Мозырь : МГПУ им. И. П. Шамякина, 2016. – С. 105-109.
5. Демченко О.П. Формування суб'єктності соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі як умова її соціалізації / О.П.Демченко // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка : Серія психологія. – 2017. – №6. - С.47-51.
6. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
7. Поліщук В. Роль волонтерської практики в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників [Електронний ресурс] / В. Поліщук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. - 2013. - Вип. 29. - С. 153-157.
8. Постанова «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-p>
9. Рудева Л.С. Сутність волонтерського руху як виду соціально-психологічної роботи [Електронний ресурс]: // Вісник психології та педагогіки. – 2010. – №2. - Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua/>
10. <https://www.facebook.com/shkolavolonterstva/> – сторінка соціального проекту «Школа Волонтерства».

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

Колосова Олена, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

Мариянчук Ольга, вчитель-дефектолог

Державна реабілітаційна установа «Центр комплексної реабілітації дітей-інвалідів «Промінь»»

FEATURES OF EDUCATION AND TRAINING CHILDREN WITH AUTISM

Kolosova Olena, Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.)

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Mariyanchuk Olga, teacher - defectologist

State Rehabilitation Institution «Center for Integrated Rehabilitation of Handicapped Children «Promin»».

Анотація. У статті проаналізовано особливості виховання та навчання дітей з аутизмом, проблема їх соціальної адаптації. Розкриваються особливості психофізичного розвитку дітей з аутизмом. Досліджуються методики соціалізації, навчання та виховання дітей з аутизмом.

Ключові слова: діти з аутизмом, холдінг-терапія, оперативне навчання, групова терапія, метод вибору, TEACCH-програма.

Abstract. *The article analyzes the peculiarities of education and training of children with autism, the problem of their social adaptation. The features of psycho-physical development of children with autism are revealed. Methods of socialization, education and upbringing of children with autism are explored.*

Keywords: *children with autism, holding therapy, operative training, group therapy, method of choice, TEACCH program.*

Процес інклюзії передбачає включення дітей з обмеженими можливостями в середовище звичайних однолітків в системі освіти, що наразі є відображенням часу і являє собою реалізацію прав дітей на освіту відповідно до законодавства. До категорії «діти з обмеженими можливостями психофізичного здоров'я» відносять дітей з досить широким спектром особливостей розвитку: з недорозвиненням психічних функцій, з розладами аутистичного спектру, з порушеннями опорно-рухової системи, з сенсорними порушеннями та ін. Такі діти відрізняються не тільки своєрідністю психічного розвитку, а й мають проблеми соціальної адаптації, навчання та включення в соціальне життя.

Проблема аутизму вивчалася у медичній, психологічній і педагогічній сферах та представлена у дослідженнях Г. Аспергера, Л. Бендера, Е. Блейлера, М. Бристоля, Д. Гіляровського, Т. Ілляшенко, С. Коноплястої, К. Лебединської, О. Нікольської, К. Островської, М. Рождественської, С. Харісса, М. Химко.

Медики відносять аутизм до розладів загального розвитку. Основними ознаками аутизму є: відсутність потреби в контактах з оточуючими; слабкість емоційного реагування стосовно близьких людей; чутлива реакція на зорові та слухові подразники; стан дифузної тривоги і невмотивованих страхів; прагнення до збереження незмінності оточуючого простору (феномен тотожності за А.Канером), неофобія; стереотипність та одноманітність поведінки, рухів; різноманітні інтелектуальні та мовленнєві порушення; розлади соціальної взаємодії.

Отже, діти з аутизмом страждають в першу чергу від власної нездатності встановлювати ефективний контакт з оточуючими людьми. Страх спілкування породжує відсутність у дитини потреби в ньому та виникненню більшого інтересу до неживих об'єктів, ніж до живих (людей). Дітям із аутизмом практично недоступні такі комунікативні аспекти, як соціальна адекватність, ініціатива в спілкуванні, емпатія, розуміння емоційного стану інших людей. Що в свою чергу робить світ аутичної дитини закритим для зовнішніх впливів, спотвореному сприйнятті зовнішньої інформації та провокує неадекватну поведінкову реакцію [2, с. 86]. Утім така дитина повинна й може бути адаптована до соціуму.

Результатами світових наукових досліджень особливостей дітей з аутизмом стала розробка ефективних методів корекції, навчання та соціалізації, а саме: утримуюча (холдінг) терапія («підсилене торкання»), оперативне

навчання (поведінкова терапія), групова терапія, метод вибору, евритмія, ТЕАССН–програма.

Так, методика оперативного навчання (поведінкова терапія) передбачає створення зовнішніх умов, які сприяють індивідуальному формуванню бажаної (заданої) поведінки в різноманітних аспектах (соціальному, побутовому, навчальному, виробничому, мовленнєвому). Основою цієї методики є імітація (невербальна і вербальна). Діти з аутизмом вчать спостерігати за тим, як діють інші та наслідувати їх, навички відпрацьовуються вдома, а потім ці навички відпрацьованої поведінки зі звичних домашніх умов переносяться в соціум [3, с. 45]. За такою біхевіориською програмою будь-який позитивний прояв навички поведінки нагороджується (підсилюється), а негативний – або ігнорується, або карається.

Ефективність оперативного навчання достатньо висока, оскільки майже 50-60% вихованців оволодівають програмою масової школи, можуть успішно працювати, в окремих випадках вступають у коледжі й університети. Проте навички поведінки, отримані за цією методикою, з труднощами переносяться в інші умови, носять часто механічний характер та ускладнюють процес гнучкої адаптації до життя у суспільстві.

Ученими Р.Райхлер і Г.Месібов створена ТЕАССН–програма, яка спрямована не на адаптацію дитини до світу, а на створення умов навчання і розвитку, які б відповідали особливостям сформованості у неї сукцесивно-симультанних структур. За ТЕАССН-програмою робота здійснюється у 9-ти функціональних сферах та корекції поведінки, а саме: велика моторика, дрібна моторика, координація рук і очей, імітація, сприйняття, пізнавальна діяльність, мова, самообслуговування, соціальні відносини. Кожна сфера забезпечена методичними рекомендаціями, оціночними листами і можливими завданнями. Ідеальними умовами для використання цієї методики є розвиток і навчання дитини з аутизмом в домашніх умовах, за яких можна досягнути позитивних стійких змін в роботі навіть з дуже важкими випадками аутизму [5, с. 32].

Метод холдінг-терапії (М. Уелш), або терапії утримування, полягає у спробі форсованого, майже насильницького утворення фізичного зв'язку між матір'ю і дитиною, оскільки відсутність такого зв'язку вважається центральним порушенням при аутизмі. Тобто, головним результатом такої терапії має стати привчання дитини до контакту з матір'ю, поки вона не відчує задоволення від тактильного спілкування. Саме привчання до такого спілкування має стати початковим соціальною адаптації дитини з аутизмом [3, с. 57].

За методикою «групової терапії» відбувається спільне навчання дітей з аутизмом та типових, яке сприяє забезпеченню відповідності особливої дитини груповій нормі і досягненню імітації нею відпрацьованої моделі поведінки. Метою групової терапії є стабілізація дитячої емоційної сфери, яка знаходиться в ослабленому стані, яка досягається через підтримку дитини ритмом групи, в якій вона є рівноправною. Важливими у цьому процесі виступають спільні фізичні вправи, які впливають на фізичний розвиток дитини, сприяють формуванню навичок самообслуговування, певною мірою забезпечують інтелектуальний розвиток.

А. Кауфманом розроблений метод «Вибору», який передбачає роботу з дитиною з аутизмом один на один протягом дня. Даний метод припускає, що комунікативні і когнітивні утруднення дитини з аутизмом біологічно зумовлені. Оскільки мозок дитини має здатність відновлювати свої функції до нормального стану, то необхідно створити відповідні умови для цього процесу, а саме, змінити точку зору батьків і педагогів щодо дитини, що в свою чергу буде продукувати зміни у самій дитині. До труднощів застосування даного методу вчені відносять повну ізоляцію дитини з аутизмом протягом декількох років та важкістю щироого прийняття батьками захворювання дитини. Проте А. Кауфман вважає, що це єдиний шлях оволодіння дитиною з аутизмом навичками самоконтролю [6, с. 65].

Метод «Комунікативної терапії» передбачає використання музики з метою формування емпатії в дитини з аутизмом. Основна мета комунікативної терапії полягає у створенні взаємостосунків між дитиною і значущою для неї людиною (батьками, педагогами) через музику. Оскільки музика є гнучкішою, ніж мовлення, особливо у поєднанні з рухами тіла, контактом очей, співом. В процесі даної терапії створюється патерн діалогічного спілкування для подальшого мовленнєвого розвитку. За допомогою музичної комунікативної терапії до дитини доносять розуміння важливості діалогу між людьми, про її комунікаційні можливості.

Дослідники [1] вважають, що найменш розробленою в площині формування соціальної компетентності у дітей із особливими потребами, які інтегруються в педагогічний процес загальноосвітнього закладу, є питання використання ефективних методів, завдяки яким створюються умови для виховання важливо необхідних якостей, умінь і навичок, набувається соціальний досвід дитини з аутизмом.

Таким чином, для дітей з аутизмом найважливішою проблемою є розвиток соціальних якостей. Тому важливо організовувати для них соціальну ситуацію, багату спілкуванням і різноманітними формами взаємодії. Для введення дітей з аутизмом в соціальний простір необхідно залучати їх до навчально-вихованого процесу у освітніх закладах та здійснювати з ними корекційно-розвивальну роботу.

Список використаних джерел:

1. Кит Г. Формирование педагогической культуры родителей как приоритет сотрудничества семьи и школы в Украине / Галина Кит // Педагогика семьи в контексте образовательных приоритетов Украины и Беларуси: коллективная монография / под ред. Г.С.Тарасенко. – Винница-Мозырь: ООО «Нилан-ЛТД», 2013. – С. 210-220.
2. Колосова О.В. Мультипликаційний фільм як засіб формування соціальних умінь у дітей дошкільного віку з раннім дитячим аутизмом / О.В. Колосова, О.В. Антонюк // Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 08-09 листопада 2018 р.) / редкол.: О.П. Демченко, Н.О. Комарівська, Л.В. Любчак, Л.А. Присяжнюк ; за заг. ред. О. А. Голук. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2018. Вип. 1. – С. 85 – 90.
3. Либлинг М. М. Холдинг-терапия как форма психологической помощи семье, имеющей аутичного ребенка / М.М. Либлинг // Дефектология. — 1996. - № 3. - С. 56-66.
4. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги. Навчальний посібник / К.О. Островська. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 110 с.
5. Тарасун В Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів / В.Тарасун, Г.Хворова ; за наук. ред. В.Тарасун – К.: 2004. – 103 с.

6. Шикиринська О. В. Розвиток логіко-математичного розвитку старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи. // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.
7. Шульженко Д. Аутизм – не вирок / Д. Шульженко. – Львів: Кальварія, 2010. – 224 с.
8. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

СПЕЦИФІКА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Коренський Дмитро, Олейнік Тарас, здобувачі ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник, Олександр Черкашин, старший викладач кафедри пожежної та рятувальної підготовки, кандидат педагогічних наук, підполковник служби цивільного захисту

Національний університет цивільного захисту України (Україна)

THE SPECIFICITY OF VOCATIONAL GUIDANCE WITH YOUNGER STUDENTS IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL SPACE

Korensky Dmitry, Oleinik Taras, bachelor's students

National University of Civil Protection of Ukraine (Ukraine)

***Анотація.** Розкрито сутність, мету й завдання профорієнтаційної роботи в початковій школі. Показано особливості ознайомлення молодших школярів з професією рятувальника. Визначено значення профорієнтації в умовах реалізації інклюзивного підходу.*

***Ключові слова:** інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, профорієнтація, профорієнтаційна робота, рятувальник.*

***Abstract.** The essence, purpose and tasks of vocational guidance in elementary school are revealed. The peculiarities of acquaintance of younger pupils with the profession of lifeguard are shown. The value of vocational guidance in terms of inclusive approach is determined.*

***Keywords:** inclusive education, children with special educational needs, vocational guidance, vocational training, lifeguard.*

В умовах реалізації інклюзивної освіти важливо виділити напрями роботи, які потрібно реалізовувати з дітьми з особливими освітніми потребами. Виходячи з права особливої дитини включатися в усі сфери шкільного життя, варто серед напрямів виховання організовувати з ними й профорієнтаційну роботу. Учні з особливостями психо-фізичного розвитку мають у роки навчання в закладі освіти також бути ознайомлені зі світом професій та зорієнтуватися в майбутній сфері професійної діяльності.

У сучасному науковому дискурсі розроблено різні аспекти здійснення профорієнтації: психологічні основи (Б.Ананьєв, Е.Клімов, О.Леонтєв, К.Платонов, Б.Федоришин та ін.); економічні, правові особливості (В.Водзинська, В.Журавльов, В.Кузьмін, І.Назімов та ін.); соціальне значення (С.Батишева, В.Полякова, М.Скаткін та ін.); особливості організації на різних вікових етапах (О.Ватульова, Т.Воробйова, О.Зайцева, П.Ігнатенко, В.Панков, Н.Побірченко, В.Сидоренко, В.Тименко, М.Янцур та ін.).

Констатуємо, що частково обґрунтовані теоретичні засади професійної роботи з молодшими школярами (М.Гладкова, Л.Йовайша, В.Сахаров, Е.Павлютенко, С.Чистякова та ін.). Проте вважаємо за необхідне здійснювати пошук інноваційних форм і методів ознайомлення молодших школярів зі світом професій в умовах реформування української системи освіти. Профорієнтація як складна динамічна система має організовуватися відповідно до вікових особливостей дітей і починатися в дитячі роки, поступово ускладнюючись у підлітковому та юнацькому віці.

Профорієнтація як нормотипових, так і атипичних молодших школярів має здійснюватися передусім у процесі трудового виховання і навчання (підготовка до праці та вибору професії). У кожній дитині необхідно виховувати любов до праці, оволодіння найпростішими знаряддями і способами праці, формування готовності до праці, потреби й розуміння її необхідності, розвиток загальнотрудових навичок.

У науковому дискурсі визначено етапи здійснення профорієнтації відповідно до вікових особливостей дітей і, як правило, молодший шкільний вік виділяють в окремий етап. М.Тименко [7] показує це на прикладі вибору учнями життєвого шляху в школах Англії, який має чотири ключові етапи (keystages). Зокрема, *перший* (1-2 р. навчання, вік учнів 5–7 р.); *другий* (3-6 р. навчання, вік учнів 8-11 р.) є складовими початкової, а третій та четвертий – обов'язкової середньої освіти.

У вітчизняній науці [1] визначено два періоди: *допрофесійний і професійний*, що включають етапи, на кожному з яких більшою чи меншою мірою реалізуються компоненти професійної орієнтації. *Допрофесійний* період охоплює початковий, ознайомлювально-пошуковий і базовий (визначальний) етапи. Зокрема, *початковий етап* припадає як на дошкільний, так і молодший шкільний вік. Для старшого дошкільного віку характерне в цілому позитивне емоційно-образне ставлення до професій і людей праці в цілому, сформованість початкових трудових умінь у доступних видах діяльності. Далі в початковій школі профорієнтаційна робота має на *меті* вироблення позитивного ставлення до себе, праці, суспільства, професійної діяльності й навколишнього середовища. В молодших школярів формується перший інтерес до професій та трудової діяльності, розвивається самосвідомість дитини.

Хоча в дитячі роки ще не стоїть завдання вибору майбутньої професії, але цей період є надзвичайно важливим для розвитку позитивного ставлення до трудової й професійної діяльності, ознайомлення учнів з професіями. В сучасному світі, наповненому надзвичайними ситуаціями природного, техногенного, соціального характеру, набуває актуальності професія рятувальника. Зважаючи на

те, що в розвитку в молодших школярів інтересу до професій важливе значення відіграє зовнішня яскрава сторона, є всі передумови ознайомлення їх з діяльністю рятувальника, яка асоціюється з мужністю, емоційністю, романтикою.

Відповідно до цього, як складова інклюзивного освітнього процесу профорієнтація повинна здійснюватися за *напрямами*: ознайомлення дітей з окремими професіями; формування емоційно забарвленого, позитивного ставлення до різних видів професійної діяльності, інтересу до пізнання власної особистості; діагностику задатків, створення умов для реалізації здібностей дітей, проведення з батьками консультацій щодо розвитку їх дітей [11].

Цей етап також називають *пропедевтичним*, який є важливим для формування у дітей любові та сумлінного ставлення до праці, розуміння її ролі в житті людини і суспільства, усвідомлених уявлень про світ праці та професії, розвитку інтересу до професій батьків і знайомих [9]. Відповідно до вікових особливостей молодших школярів пропедевтика перспективного профвибору відбувається на основі продовження формування емоційно-вольової та інтелектуальної сфер, розвитку рефлексії та об'єктивної самооцінки, оволодіння вміннями самопізнання.

Існує думка [8], що профорієнтаційну роботу з дітьми можна органічно імплементувати в різні напрями виховання: ознайомлення з мистецькими професіями (естетичне), професійною спортивною діяльністю та трудовими професіями (фізичне), рятувальника (вивчення основ безпеки життєдіяльності) тощо.

Дослідники [1; 11] зазначають, що період з 2,5-3-х років і до 10-12-и років є сприятливим для розширення уявлень дітей про професії з різних джерел: шляхом спостереження за дорослими в житті та в засобах масової комунікації, читання художньої та енциклопедичної літератури. Також діти в ході ігрової діяльності копіюють дії представників професій, які їм сподобалися. Поступово, коли провідна ігрова діяльність змінюється навчальною і та стає визначальною в розвитку школяра, його уявлення про різні професії необхідно розширювати, використовуючи можливості освітнього процесу.

За твердженням учених [8], у процесі профорієнтації молодших школярів необхідно враховувати особливості цього віку. Відповідно до цього, в молодшому шкільному віці профорієнтацію: не варто подавати інформацію школярам про різні види трудової діяльності дорослих на складному науковому рівні, із застосуванням спеціальної термінології; поступово вводити дітей у світ професій, учити їх орієнтуватися в ньому; необхідно здійснювати на наочній основі, на чому буде далі базуватися наступний розвиток професійної самосвідомості; в яскравій захоплюючій формі показати дітям палітру професій.

Дослідники (О.Зайцева, В.Кравецький, Є.Унтілова, С.Чистякова) виділили *завдання* профорієнтації в початковій школі: ознайомити дітей із суспільно-значущими професіями, дати загальні відомості про трудову діяльність, умови праці, правила поведінки та обов'язки людей певних професій, розглянути професійні якості особистості, яких вимагають ці професії від людини; сформулювати мотивацію й інтерес до трудової й навчальної діяльності, прагнення

до суспільно-корисної праці; виховувати працьовитість, сумлінність, чесність, старанність, акуратність, наполегливість, дбайливе ставлення до результатів своєї й чужої праці [11].

Хоча в дитячі роки ще не стоїть завдання вибору майбутньої професії, але цей період є надзвичайно важливим для розвитку позитивного ставлення до трудової й професійної діяльності, ознайомлення учнів з професіями. В сучасному світі, наповненому надзвичайними ситуаціями природного, техногенного, соціального характеру, набуває актуальності професія рятувальника. Зважаючи на те, що в розвитку в молодших школярів інтересу до професій важливе значення відіграє зовнішня яскрава сторона, є всі передумови ознайомлення їх з діяльністю рятувальника, яка асоціюється з мужністю, емоційністю, романтикою.

Для реалізації профорієнтації необхідно вибрати адекватні меті й завданням форми й методи роботи. На наш погляд, вони мають бути комплексними, й одночасно вирішувати завдання виділених нами етапів ознайомлення з професією рятувальника. Логіці виділених нами етапів ознайомлення дітей з професією рятувальника відповідає наступна класифікація форм і методів за структурними компонентами профорієнтації: *ознайомлювальної роботи* (бесіди; зустрічі з фахівцями; екскурсії на виробництва, підприємства; організація та оформлення в школах матеріалів з профорієнтації; *організації цілеспрямованої діяльності учнів щодо підготовки їх до свідомого вибору професії* (індивідуальні завдання; конкурси на звання «Кращий за професією»; завдання, що передбачають ознайомлення з професією); *вивчення індивідуальних особливостей учнів*: спостереження, індивідуальні бесіди, вивчення результатів діяльності учнів [13]. У науковій літературі [1; 8; 11 та ін.] визначені форми профорієнтаційної роботи та її елементи, спрямовані на активізацію діяльності учнів по підготовці їх до свідомого вибору професії відносять: індивідуальні завдання, конкурси, вечори, тижні техніки і праці, фотомонтажі про професії, участь у трудових об'єднаннях, гуртках за інтересами тощо.

Серед методів ознайомлення дітей з професією рятувальника виділимо ігри (*ситуаційно-рольова, сюжетно-рольова, драматизація, інсценування*) [3; 4; 5; 6; 13 та ін.] *та ігрові ситуації* [2], що передбачають створення умовно вигаданих небезпечних ситуацій, в які, згідно зі статистичними даними, потрапляють діти; відтворення порядку дій, повідомлення відповідним службам про небезпечні ситуації, поведінкову реакцію рятувальників. О.Черкашин [9-10] пропнує ігри: «Зателефонуй до Служби порятунку та розкажи про свою ситуацію» - моделювання розмови дітей з диспетчером Служби порятунку про пожежу чи загорання; електронна гра «Основи пожежної безпеки для дітей»; профорієнтаційна гра-пантоміма «Вгадай професію», «Згадаймо назви слів» (назвати якомога більше професій, які починаються на певні літери); «Кому належить» (обрати з карток приладдя й знаряддя праці, пов'язані з конкретною професією) ігри; ігри-загадки тощо.

Отже, в ознайомлення дітей зі світом професій та формування в них позитивного ставлення до трудової діяльності необхідно здійснювати ще в дитячі роки. Молодший шкільний вік вважається підготовчим/пропедевтичним етапом у

складній системі професійної орієнтації особистості, який далі стане основою для свідомого вибору професії. Проте аналіз наукової літератури показує, що акцент переважно зроблено на організації такої роботи з учнями підліткового та юнацького. В системі профорієнтаційної роботи на рівні теорії та практики молодші школярі нерідко залишаються поза увагою як науковців, так і педагогів-практиків.

Список використаних джерел:

1. Гладкова В.М. Профорієнтація : навч. посіб / В.М.Гладкова. – Львів : Новий світ, 2007. – 160 с.
2. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
3. Демченко О. П. Свято як форма національного виховання молодших школярів: технологічний аспект/ О. П. Демченко // Проблеми українського національного виховання : збірник наукових праць / за ред. Н. Скотної, М. Чепіль. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім.І.Франка, 2013. – С.261-272. +
4. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП "Документ Принт", 2017. – 196 с.
5. Пахальчук Н. А. Использование игр-путешествий в физическом воспитании детей старшего дошкольного возраста // Социально- педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в оногенезе : сб. материалов междунар. нау.-прак. конф., Брест, 15-16 апр. 2015 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г.Н. Казарчик, Т.В. Александрович, М.С.Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. – С. 193-197.
6. Стахова І.А. Розвиток креативності молодшого школяра засобами природничо-екологічної проектної діяльності / І.А. Стахова // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : матеріали третьої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 4 / упорядники : О.І. Кілініченко, Л.І. Хімчук. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 91-93
7. Тименко М. М. Організація профорієнтаційного та кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів Англії / М. М. Тименко // Мова. Освіта. Культура: античні цінності – сучасне застосування : Міжнар. дискус. форум (Умань, 19–20 трав. 2016 р.) / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань, 2016. – С. 289–292.
8. Унтілова Е.А. Педагогічні умови профорієнтаційної роботи в початковій школі / Е.А. Унтілова // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 445-448.
9. Черкашин О. В. Основи пожежної безпеки в системі навчання та виховання молодших школярів / О. В. Черкашин // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія : Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 3 (85). – С. 152–157.
10. Черкашин О. В. Основи пожежної безпеки для дітей : навч.-метод. пос. / О. В. Черкашин. – Северодонецьк : Лисичанська друкарня, 2015. – 42 с.
11. Шикиринська О. В. Розвиток логіко-математичного розвитку старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи. // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «АГОС» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.
12. Янцур М.С. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи. Курс лекцій : навчальний посібник / М.С. Янцур. – К. : Видавничий Дім «Слово». – 2012. – 464 с.
13. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЧИТАННЯ НОТ З АРКУША

В ПРОЦЕСІ САМОПІДГОТОВКИ З ОСНОВНОГО МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТА (БАЯНА, АКОРДЕОНА)

Кочірі Наталія, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Валентина Фрицюк, доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

ORGANIZATION OF READING OF NOTES FROM SHEET IN THE PROCESS OF SELF TUITION FROM BASIC MUSICAL INSTRUMENT

(BAYAN, ACCORDION)

Kochiri Natalia, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядаються методичні особливості організації самопідготовки студента до гри на музичному інструменті (баяні, акордеоні).

Ключові слова: самопідготовка, студент, читання нот з аркуша.

Abstract. In the articles described methodical features of organization of self tuition of student are to playing the musical instrument those (bayan, accordion).

Keywords: self tuition, student, reading of notes from sheet.

Виконавська культура музиканта великою мірою залежить від сформованості певних виконавських навичок. Зокрема, неабиякого значення у професійному розвитку виконавця набуває вправне читання нот з аркуша. Ця необхідна професійна навичка не є природним даром, а, скоріше, стає езультатом міцної фахової підготовки та самопідготовки.

Читання нот з аркуша являє собою процес, заснований на використанні певних прийомів розумової діяльності для визначення способів розкодування сприйнятої інформації під час обробки її мозком. Підвищення ефективності читання нот з аркуша, її продуктивності та якості входить до найважливіших завдань фахової підготовки вчителя музики. Кожний грамотний музикант повинен уміти правильно і швидко читати з аркуша, запам'ятовувати прочитане і відтворювати його по пам'яті.

Мета статті – висвітлити особливості організації самопідготовки студента до гри на основному музичному інструменті (баяні, акордеоні), розкривши методику розвитку навички читання нот з аркуша.

Проблема удосконалення читання нот з аркуша в процесі оволодіння грою на баяні та акордеоні плідно вивчається в музикознавчій літературі (Ю.Акімов, В.Бесфамільнов, К.Булиго, В.Власов, П.Гвоздьов, М.Говорушко, Л.Горенко, М.Давидов, Ф.Ліпс, А.Мірек, М.Різоль, Г.Ципін, Г.Шахов та ін.). Педагогічні аспекти удосконалення цієї навички в процесі фахової підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей поки що недостатньо висвітлені в методичній літературі (А.Береза, Л.Гончаренко, В.Гусак, В.Дорохін, В.Князєв, Б.Нестерович, А.Семешко та ін.).

Дослідники одноставно підкреслюють, що читання нот з аркуша в процесі гри на баяні чи акордеоні являє собою складний процес синтезу зорової, слухової та моторної діяльності, у якій задіяні увага, мислення, воля, пам'ять, інтуїція і творча уява виконавця. Великої ваги набуває розробка певних алгоритмів сприймання та обробки нотної інформації. Існують інтегральні алгоритми читання нот з аркуша, які створюють різнобічний якісний фільтр, що захищає мозок від надмірної інформації та забезпечує якісну обробку тексту музичного твору. Застосування таких алгоритмів у процесі навчання студентів гри на баяні уможлиблює успішне читання ними нот з аркуша [1].

Використання інтегрального алгоритму читання нот з аркуша обумовлено

особливостями роботи мозку людини, а також специфікою розгортання художнього діалогу в системі «автор – виконавець». Так, музичний текст є мовою вираження художнього задуму композитора. Музичні тексти створюються митцями, а виконавці ці тексти читають і виконують. Значить, музична мова підпорядкована певним закономірностям, які є спільними як для автора музики, так і для виконавця. Вона організовує сприймання і вираження не тільки творця твору, але й його виконавця. Музична мова перетворюється на інтегральний складник співтворчості автора і виконавця.

Утім читання нот з аркуша, попри вдумливу художньо-образну обробку виконавцем музичної інформації, підпорядковане ще й певній структурній побудові. Спеціальні дослідження доводять, що багаторазове повторення переростає в стійкий стереотип на рівні механічної діяльності [5, с. 112]. Виконавець опановує певну систему навичок, яку доволі легко, без особливого розумового напруження, навіть механічно використовує в практичній діяльності. Спостереження дослідників-методистів засвідчують, що використання інтегрального алгоритму читання нот формує у виконавця певний динамічний стереотип, кінцевим результатом якого стає програмування виконавських навичок на відтворення усталених нотних конструктів у варіативній кількості комбінацій [6, с. 67].

Успішне читання нот з аркуша головним чином залежить від трьох професійно сформованих якостей музиканта:

- ступеня розвитку внутрішнього слуху (музично-слухових уявлень, гармонічного слуху, метроритмічного чуття), який допомагає виконавцеві уможливити об'єднувати окремі нотні зображення у цілісні музичні структури (мотиви, фрази, речення) і передчувати логіку подальшого розвитку музичної думки;

- оперативної зорової реакції виконання на “символи” нотного тексту, яка передбачає добру обізнаність з графічними зображеннями нот, інтервалів, акордів та їх обернень, ритмоформул;

- бездоганної клавіатурно-аплікатурної орієнтації, спрямованої на миттєве відтворення внутрішньо-слухових уявлень у реальному звучанні на інструменті [3, с. 24].

Методика організації самопідготовки студента до засвоєння техніки швидкого читання музичних творів спрямована не лише на оволодіння комплексом знань, але й на освоєння граматики творчого-виконавського процесу. В цьому процесі задіяна велика кількість психофізіологічних, психодіагностичних здібностей учня – зорове сприйняття, відчуття, увага, пам'ять, слухова уява, швидкість реагування, самоаналіз почутого, психо-емоційний стан тощо. Алгоритмізація читання нот з аркуша спирається на закономірний шлях: від зорового сприйняття, через зорову уяву до моторики відтворення і врешті до аналізу відтвореного. Блискавичність відтворення залежить від швидкості сприйняття нотного тексту, його усвідомлення, передачі сигналу у рухомі центри мозку, які миттєво посиляють наказ у м'язовий апарат, після чого відбувається рух, обумовлюється відтворення і звучання. Таким чином, успішне формування навичок читання нот з аркуша залежить від щільної

взаємодії слухових і рухових дій.

Пропонуємо своєрідний методичний алгоритм виконавської самопідготовки студента щодо читання нот з аркуша:

– По-перше, перед початком читання нот з аркуша слід уважно проглянути і осмислити нотний текст: тональний план, гармонічний виклад, темпоритм, розмір, знаки альтерації, характер твору, лад.

– По-друге, відбувається поглиблення аналізу нотного тексту – динамічних нюансів, темпових відхилень, пауз, штрихів, гармонії акомпанементу, ритмічних формул, мелодичних ліній обох рук та ін. Аналізуючи музичну тканину – ритмоформули, паузи, штрихи, нюанси, агогічні відхилення, гармонічні забарвлення, мелодичну лінію тощо, слід усвідомити їх образно-змістове навантаження.

– По-третє, за допомогою вольових зусиль особливу роль слід приділяти формуванню зоро-слухових і слухо-моторних взаємозв'язків, тобто подумки уявляти характер клавіатурно-аплікатурних відтворень побаченого і внутрішньо озвученого хоча б у загальних рисах. Саме зоровий аналіз створює підґрунтя для взаємодії музично-слухових, музично-моторних навичок і творчо-технічних уявлень.

– По-четверте, читання нот з аркуша вимагає уповільненого відтворення музичного твору з можливими зупинками і поправками. Успішне виконання цього завдання цілковито залежить від рівня підготовленості виконавця.

– По-п'яте, розвиток навички читання нот слід починати від простого до складного, дотримуючись основних дидактичних принципів. Слід використовувати прості і знайомі мелодії, прикладом яких можуть бути народні пісні, дитячі пісні з фольклорної скарбниці, колядки, щедрівки тощо.

Для успішного комплексного сприймання студентом нотного тексту слід вчити його розумінню певних закономірностей нотного запису, зокрема: особливостей групування нот, що сприяє швидкому сприйманню напрямку руху мелодії; розташування ліг, що підказує фразування; нотного графічних алгоритмів позначення співзвуччя (інтервалів, акордів), що обумовлює відтворення не окремих звуків, а цілісних нотно-звукових конструктів.

Можливість алгоритмізації читання нот з аркуша не виключає індивідуально-творчого підходу до розвитку даної навички. Вибір того чи іншого шляху залежатиме від рівня особистісної креативності студента, а також від складності музичного тексту і поставлених завдань.

Успішність описаного методичного алгоритму залежить від дотримання таких організаційно-методичних умов самопідготовки:

– формування у студента мотиваційної установки на систематичне читання з аркуша і ознайомлення з методичною літературою;

– розвиток візуально-слухових зв'язків з подальшою трансформацією побаченого у внутрішньо озвучене і лише потім у відтворення;

– забезпечення вільної рухової орієнтації пальців на клавіатурах інструмента, розвиток швидкої і точної реакції пальців на нотну графіку.

Отже, в процесі читання нот з аркуша студент має змогу засвоїти широкий спектр професійних знань і навичок – осмислити засоби музичної

мови (тривалість, розмір, лад, штрихи, паузи, темп, динаміку, знаки альтерації), уявити орієнтовний план виконавської інтерпретації, «наскрізно» охопивши характер і логіку розвитку музичного тексту. Читка нот з аркуша – це своєрідний «ключ», який швидко відкриває виконавцю музичний задум автора. Оволодіння цією навичкою в процесі самопідготовки значно підвищить рівень виконавської культури музиканта.

Список використаних джерел:

1. Акимов Ю. О проблеме сценического самочувствия исполнителя-баяниста. Баян и баянисты / Ю.Акимов, В. Кузовлев // Сов.композитор. – 1984. – Вып. 4. – С. 79–96.
2. Голюк О. А. Застосування наочності як засобу підвищення ефективності навчання в практиці початкової школи XIX століття / О. А. Голюк, Н. Ю. Родюк // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VI (71), Issue: 173, 2018 Sept., P. 7-10
3. Нестерович Б. Виконавська самопідготовка баяніста: методичні рекомендації / Б.Нестерович. – Вінниця : Вид-во Планер, 2016. – 81 с.
4. Нестерович Б.І. Інструментальна підготовка студента-баяніста (контекст формування виконавсько-педагогічних навичок майбутнього вчителя музичного мистецтва) : навчально-методичний посібник / Б.І.Нестерович. - Вид-во ФОП Рогальська І.О., 2017. - 312 с.
5. Цыпин Г. О чтении с листа в практической деятельности учителя музыки в общеобразовательной школе. Музыкальное воспитание в школе / Г Цыпин. – М. : Музыка, 1972. - С. 111-113.
6. Шахов Г.И. Игра по слуху, чтение с листа и транспонирование в классе баяна / Г.И.Шахов. –М. : Музыка, 1987. - 118 с.

**ДЕЗАДАПТАЦІЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ
ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

Кошарко Вікторія, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Олена Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)

**DISADAPTATION OF GIFTED CHILDREN IN EDUCATIONAL
INSTITUTIONS AS A SOCIAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM**

Kosharko Victoria, master's student

Vinnitsia Mikhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуто особливості та основні проблеми соціалізації обдарованої дитини, з'ясовано причини їх виникнення. Показано, що негативним наслідком неуспішної соціалізації обдарованої особистості є дезадаптація.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані діти, соціалізація, соціальна адаптація, дезадаптація.

Abstract. The article deals with the features and main problems of socialization of the gifted child and the causes of their emergence. It has been shown that the negative consequence of unsuccessful socialization of the gifted person is maladaptation.

Keywords: giftedness, gifted children, socialization, social adaptation, maladaptation.

Помітне прискорення в осмисленні соціального, економічного та культурного значення обдарованих людей у житті суспільства, викликало необхідність створення системи підтримки і захисту інтересів обдарованих дітей. У цих умовах спостерігається зростаючий інтерес вітчизняної та зарубіжної науки і практики до вдосконалення системи роботи з дітьми з проявами різних типів обдарованості. В той же час, усе більш гостро постає питання про включенні даної категорії дітей у соціокультурний простір, у розвиток соціальних процесів в цілому.

Важливим пріоритетом сучасної освіти є адаптація кожної дитини, в тому числі й обдарованої, до умов життя в ринковому суспільстві. Тому виникає потреба розвивати в дітях самостійність, ініціативу, підприємливість, почуття власної гідності та відповідальності. Адаптація до нових умов також передбачає можливість максимальної самореалізації обдарованої дитини, а звідси – глибоку увагу до індивідуальних особливостей потреб і можливостей кожної дитини [4; 5; 8; 14].

В ідеалі обдарована дитина має почувати себе комфортно серед однолітків, здобувши авторитет і довіру ровесників. Проте загальновідомими є дані про дезадаптованість обдарованих дітей як результат неуспішної соціалізації. Тому аспект соціалізації обдарованих, попередження дезадаптації яких дітей стає пріоритетом у педагогічних дослідженнях. Соціалізація обдарованих дітей є складним, безперервним, багатофункціональним процесом, який відбувається на біологічному, психологічному, соціальному, культурному та управлінсько-педагогічному рівнях, що проходить у взаємодії з навколишнім світом і орієнтує особистість обдарованої дитини на успішність в діяльності, спілкуванні, самосвідомості, самовдосконаленні, саморозвитку; розширення, множення соціальних зв'язків індивіда із зовнішнім світом в ім'я його розвитку.

У 70–80-х рр. російськими вченими на запит педагогічних працівників шкіл було проведено дослідження, що стосувалося проблеми дезадаптованих дітей в умовах масової школи (І.Дубровіна, В.Каган, Б. Карвасарський, В. Мурзенко, М. Певзнер та ін.). У соціально дезадаптованих підлітків, як засвідчують результати низки досліджень (Г.Істріна, Е.Кайдановська, Е.Карпова, Д.Ширінська та ін.), дещо спотворений «Я-образ» особистості, що призводить до зміни уявлень індивіда про себе й особливостей емоційного ставлення до себе, перегляду, переоцінки цінностей і цілей, збільшення соціально-психологічної дезадаптованості, втрати свого місця в соціумі. Це відбувається внаслідок порушення гармонії між зовнішнім і внутрішнім світом особистості (М.Боришевський, І.Зубкова, О.Кочубейник, М.Кузнецов, В.Столін, Є.Соколова, І. Чеснокова та ін.).

Досліджуючи труднощі в процесі спілкування підлітків з однолітками, вчені (Н.Толстих, О. Новікова) встановили, що однією з причин неадаптивної поведінки, виникнення афективних переживань є порушення взаємин підлітка з однолітками. Науковці (С.Болтівець) за результатами досліджень пропонують класифікацію дезадаптованих проявів у поведінці сучасних підлітків: реакції активного протесту (агресивність, негативізм у стосунках, афективна напруженість, що виражається у спалахах гніву, роздратуванні); реакції

пасивного протесту (депресивний стан, наявність страхів, відсутність інтересу до навчання, ігор, розваг); реакції тривожності та невпевненості (напруженість, скутість, нестійкі контакти з однолітками).

Соціальна дезадаптація – це часткова або повна втрата людиною здатності пристосовуватися до умов соціального середовища. Соціальна дезадаптація означає порушення взаємодії індивідуума зі середовищем, що характеризується неможливістю здійснення ним в конкретних мікросоціальних умовах своєї позитивної соціальної ролі, відповідно до його можливостей. Соціальна дезадаптація має чотири рівні, що відображають глибину дезадаптованості людини:

- нижній – прихований, латентний рівень прояву ознак дезадаптації;
- «половинний» – починають проявлятися дезадаптивні «пертурбації», коли відхилення стають поворотними: то виникають, виявляють себе, то зникають, щоб знову з'явитися;
- стійкий – відображає глибину, достатню для руйнування колишніх адаптивних зв'язків і механізмів;
- дезадаптація, що закріпилася, – має очевидні ознаки результативності [3, с.57].

Дезадаптованість – це специфічна, інтегральна властивість індивідуальності людини, що проявляється в емоційній нестабільності, психогенних реакціях, тривожності, низькій мотивації досягнення та у видимій акцентуації рис характеру. Процес і результат дезадаптації зумовлюється внутрішніми (когнітивними, мотиваційними та емоційними), зовнішніми (соціальними й поведінковими) та характерологічними чинниками. Залежно від дестабілізуювальних умов дезадаптивність характеризується ситуативним, стійким, очевидним і критичним рівнем розвитку [12].

Узагальнення наукового фонду з проблеми соціальної дезадаптації сучасних дітей і підлітків, дало нам підставу зробити висновок, що особливо гостро на сучасному етапі постала проблема соціальної адаптації обдарованої дитини. Аналіз результатів сучасних досліджень свідчить про те, що рівень адаптивності дитини в сучасному суспільстві залежить від рівня її обдарованості. Діти з особливою обдарованістю характеризуються різким зниженням адаптаційних характеристик, підвищеним рівнем тривожності. Обдаровані діти не однаково легко вживаються, адаптуються до нових умов навчання в школі та поза школою з групою однолітків, тому в них виникає чимало труднощів на різних етапах шкільного навчання.

З огляду на складність феномену «обдарованості» та специфіки особистості та поведінки обдарованої дитини, узагальнено основні проблеми соціальної дезадаптації обдарованих дітей, з'ясовано причини її виникнення.

У ході вивчення наукової літератури було встановлено, що існує низка ризиків соціалізації обдарованих дітей, труднощів соціальної адаптації, які пов'язані з унікальністю обдарованої особистості, суттєвим випередженням у розвитку, специфікою сприйняття ровесниками й дорослими. Причини й характеристики труднощів обдарованих дітей виявили відомі психологи (Ю.Гільбух, О.Матюшкін, В.Моляко, А.Савенков, О.Фокіна, Г. Цукерман,

В.Чудновський та ін.). Дослідники (Ю.Бабаєва, О.Демченко, Н.Лейтес, О.Марінушкіна, Л.Токарева, Л.Туріщева, О.Щелбанова та ін.) виділили особистісні характеристики обдарованих дітей, які ускладнюють процеси соціалізації та адаптації.

Висока ймовірність соціальної дезадаптації обдарованих дітей часто пов'язана з їхніми індивідуальними особливостями.

– Нерідко феномен «обдарованості» супроводжується асинхронним розвитком, коли неординарні пізнавальні здібності й особливе вміння сприймати навколишню дійсність створюють таке світосприйняття, яке якісно відрізняється від норми.

– До проблем соціалізації та адаптації обдарованих школярів відносять такі, що пов'язані з: особистісними рисами характеру обдарованих школярів (чутливість, активність, неадекватність самооцінки); впливом мікросоціуму (відчуття дискомфорту в класі, конфлікти з однолітками, відчуття незадоволеності, або, навпаки, переоцінювання власної діяльності, нехтування досягненнями інших дітей, нетерпимість до дітей, які проявляють низький рівень інтелектуальних здібностей).

– Вагомими серед яких можуть бути прояви ворожості до освітньої установи, пов'язаної з тим, що навчальний план не відповідає здібностям обдарованої дитини; відмінність ігрових та дозвіллевих інтересів, оскільки обдарованим дітям подобаються складні ігри й нецікаві ті, якими захоплюються їхні однолітки середніх здібностей, що призводить до відчуження обдарованих дітей в колективі однолітків; схильність до комфортності та зануренню в філософські проблеми; невідповідність між фізичним, інтелектуальним та соціальним розвитком, що призводить до прагненню спілкуватися і грати з дітьми старшого віку і утруднення, в зв'язку з цим, розвиток лідерської позиції тощо.

– Процес соціальної адаптації ускладнює складність і амбівалентність внутрішнього світу обдарованої дитини, яка, маючи свої цінності, часто вимушена протистояти тій чи іншій соціальній групі, яка не бажає її приймати. Психологічні дослідження засвідчують [6; 11; 12; 14] про внутрішній конфлікт між бажанням обдарованих бути такими, як усі, чи бути обдарованими, що, в свою чергу, в підлітковому та юнацькому віці веде до втрати обдарованості.

У наукових працях [2] обґрунтовано й перевірено психолого-педагогічні умови успішної соціалізації обдарованих учнів у закладі освіти:

– навчання і виховання вчителя та підготовка його до соціалізації обдарованих учнів соціально-виховними засобами навчально-виховного середовища профільного загальноосвітнього закладу;

– забезпечення різноманітних видів спілкування обдарованих дітей з дорослими, однолітками із звичайних шкіл і груп, із талановитими й здібними дітьми.

У якості критеріїв соціальної адаптації вчені пропонують наступні: рівень комфортності обдарованої дитини в колективі однолітків; рівень її включеності в інноваційні рішення, їх обґрунтованість, логіка, послідовність; уміння

аналізувати, узагальнювати й освоювати соціальний досвід; сформований рівень культури обдарованої дитини [3].

Ефективність роботи з соціалізації обдарованих учнів залежить від системи роботи, яка передбачає дотримання таких етапів:

– адаптивно-діагностичний, який передбачає оцінку труднощів в адаптації та соціалізації в цілому, розподіл дітей за типами обдарованості; установлення соціальних зв'язків обдарованих зі спеціалізованими освітніми та дозвіллевими установами; орієнтація позиції батьків на позитивне сприйняття, розуміння і фасилітації розвитку обдарованої дитини в сім'ї;

– дослідницько-прогностичний, що спрямований на формування стійкого статусу обдарованої дитини, його здатності до самостійного управління різними видами діяльності, рефлексивного аналізу та накопичення власного соціокультурного досвіду;

– проєктивно-творчий, під час якого відбувається становлення комфортно-орієнтованого соціально-культурного середовища обдарованої дитини, вибудова траєкторії розвитку й саморозвитку її особистості [6].

Отже, процес соціалізації обдарованої дитини об'єднує в собі її соціальну адаптацію та активність, самовираження і самореалізацію. Найважливішими інститутами соціалізації особистості є сім'я та школа. Основні проблеми соціалізації обдарованої дитини пов'язані з неприйняттям або ігноруванням факту обдарованості дитини батьками, дисгармонією сімейних стосунків, нездатністю багатьох сучасних сімей виконувати соціалізуючі функції, проблемами адаптації обдарованої дитини в школі, які, в свою чергу, пов'язані з психологічними та соціальними особливостями таких дітей і, як результат, призводять до втрати віри в себе, у свою індивідуальність, неповторність. Тож, щоб уникнути таких проблем, зусилля батьків і вчителів повинні бути об'єднані спільною метою: допомогти обдарованій дитині відкрити її життєве покликання, створити всі необхідні умови для її духовного та інтелектуального зростання.

Список використаних джерел:

1. Бабаєва Ю.Д. Особенности развития эмоциональной сферы одаренных детей и подростков / Ю.Д. Бабаева // Одаренный ребенок. – 2003. – №1. – С. 6-23.
2. Болтівець С. І. Педагогічна психогієна : теорія та методика [монографія] / С. І. Болтівець. – К. : Редакція «Бюлетеня ВАКУ України», 2000. – 302 с.
3. Губанова Н. В. Социальная дезадаптация одаренных детей: проблема или норма? / Н.В. Губанова // Актуальные вопросы психологии : Материалы III Международной научно-практической конференции. 15 декабря 2012 г.: Сборник научных трудов. – Краснодар, 2012. – С. 55-58.
4. Демченко Е.П. Статус одаренного ребенка в проблемном поле инклюзивной педагогики / Е.П.Демченко // Инклюзивное образование как организационная основа педагогики многообразия : сб. науч. ст. по итогам Международного образовательного проекта «Подготовка и переподготовка педагогов и руководителей образования в среде многообразия». - Мозырь : МГПУ им. И. П. Шамякина, 2016. – С. 105-109.
5. Демченко О.П. Формування суб'єктності соціально обдарованої особистості в культурноосвітньому просторі як умова її соціалізації / О.П.Демченко // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка : Серія психологія. – 2017. – №6. - С.47-51.
6. Завгородня Н.М. Система педагогічних умов соціалізації обдарованих учнів / Н.М. Завгородня // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 1. – С.101-105.
7. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати до-сліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
8. Кіт Г.Г. Пошуково-дослідницька діяльність як особлива освітня потреба інтелектуально обдарованих молодших школярів // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії : Збірник тез

- доповідей / Редкол.: Б.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 169-171.
9. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Н.М. Лавриченко. – К.: ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.
10. Литвак Р. А. Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал) / Р.А. Литвак, Т.В. Бондарчук.– №1(09). – 2012. – Режим доступа: www.sisp.nkras.ru
11. Колосова О. В. Виховання совісті молодших школярів у контексті формування правової культури / О. В. Колосова // Професійна підготовка педагогічних кадрів у контексті європейського освітнього простору : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. аспірантів та молодих учених (Хмельницький, 23 жовтня 2008 р.) / Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницька обласна рада. – Хмельницький : ХГПА, 2008. – С. 182-187.
12. Сабанадзе І. О. Соціально-психологічні фактори дезадаптивності та її корекція у підлітків : дис... канд. психол. наук : 19.00.07 / І. О. Сабанадзе ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К. : [б. в.], 1997. – 260 с.
13. Токарева Л. Деякі аспекти соціалізації обдарованого молодшого школяра // Наукові записки. Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України: В 4 т. / За ред. академіка С. Д. Максименка – К. : Главник, 2005. – Т. IV. – Вип. 26 – С. 149-157.
14. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ

Діана Кошляк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Ольга Григорович, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

FORMATION OF THE BASICS OF ECONOMIC CULTURE OF YOUNGER STUDENTS BY MEANS OF STORY-ROLE PLAY

Diana Koshliak, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Статтю присвячено проблемі економічного виховання підростаючого покоління, актуалізовано необхідність формування у молодших школярів основ економічного мислення, свідомості, поведінки. Особливу увагу приділено активним методам та формам роботи з молодшими школярами. Сюжетно-рольову гру визнано одним із методів, що дозволяє моделювати економічні відносини, вступати в діалог, вивчати нову термінологію, оперувати арифметичними прийомами.

Ключові слова: молодші школярі, економічне виховання, гра.

Abstract. The article is devoted to the problem of economic education of the younger generation. Particular attention is paid to active methods and forms of work with younger students. The role-playing game is recognized as one of the methods that allows to model economic relations, enter into dialogue, learn new terminology, and use arithmetic techniques.

Keywords: junior students, economic education, game.

Особливості розвитку сучасного суспільства, глибокі соціально-економічні зміни, перехід суспільства до ринкової економіки поставили перед освітньою системою України завдання формування економічно освіченого молодого покоління. З цією метою в навчальних закладах активно впроваджуються навчальні елементи економічного змісту. Відсутність або слабе економічне виховання стає особистих економічних проблем. В цілому для всієї економічної системи «неправильні» вчинки і рішення її суб'єктів призводять до зайвого витрачання коштів, неефективного використання ресурсів, що, в свою чергу, є причиною порушення координаційних механізмів господарювання, розривів економічних і соціальних зв'язків, макроекономічної нестабільності, соціальної напруженості.

Аналіз сучасної освітньої практики показує, що надання школярам необхідних економічних знань не гарантує високого рівня сформованості їхньої економічної культури. Сучасні учні часто не можуть протистояти негативним явищам ринкового середовища. У зв'язку з цим постала проблема формування основ економічної культури, яка набуває тепер особливого значення і вимагає ефективного педагогічного управління.

Однак аналіз практики свідчить про те, що початкова школа мало уваги приділяє формуванню економічної культури молодших школярів. Поза увагою залишаються технології поширення економічних знань та формування конкретних практичних умінь. Сучасний етап розвитку нашої країни вимагає поєднання морального становлення особистості і розвитку її прагматичних якостей. Узагальнення матеріалів, представлених у вітчизняній і зарубіжній літературі, аналіз практичного досвіду показують, що забезпечення тільки однієї економічної грамотності молоді недостатньо для її адаптації в нових соціально-економічних умовах. Школа сьогодні має усі потенційні можливості задля формування у молодших школярів економічної культури.

Економічна культура – дуже складний феномен, оскільки має місце і на рівні суспільної, і на рівні індивідуальної свідомості. Він є результатом тривалої економічної соціалізації, або процесу становлення соціальності особистості у сфері економічних відносин. Оперуючи матеріальними і духовними речами, особистість навчається нормам і прийомам колективного буття. Таким чином, спеціально організовані соціально-психологічні умови шкільного економічного виховання сприятимуть інтеріоризації школярем цих цінностей та формуванню основ його економічної культури. Економічна культура проявляється в системі тих економіко-психологічних якостей, які забезпечують особистості гармонійне включення у економічні відносини.

Погоджуємося з А.Проніною, О.Колосовою стосовно того, що з метою розвитку основ економічної культури доцільно застосовувати ігрові елементи, аналізувати соціально-економічні ситуації, організовувати екскурсії (на підприємства, в банки, страхові компанії, магазини тощо), проводити конкурси, застосовувати математичні задачі з економічним змістом, бесіди на економічні теми в групах продовженого дня тощо. Саме на таких заняттях інтегруються міжпредметні знання, вміння і навички, які є предметом формування в учнів початкової школи економічної культури [7].

Особливу роль у формуванні основ економічної культури молодших школярів має сюжетна гра, у процесі якої відбувається розумовий розвиток дитини, формується її поведінка в громадських місцях (магазин, ринок, інтернет-магазин), дитина набуває навичок вибору та купівлі товару, послуги, оплати тощо. У грі вирішуються проблеми міжособистісних відносин, сумісності, партнерства, дружби. Гра є сферою неповторної людської активності. Гра та ігрова ситуація як методи виховання достатньо обґрунтовані в науково-методичній літературі [2; 5; 6], де представлено алгоритми їх використання з метою розв'язання різних завдань виховання молодших школярів.

Сюжетно-рольові ігри економічного змісту сприяють формуванню у молодших школярів моральних якостей та комунікативних навичок, різних соціальних ролей тощо. К. Байкачова вважає, що сюжетно - рольова гра це образна гра за певним задумом дітей, який розкривається через відповідні події (сюжет) і розігрування ролей [1]. Цю тезу підтверджено і у психолого - педагогічних дослідженнях (А.Богуш, А. Вихрущ, Н.Грами, В.Грошевої, М.Ібрагімової, С.Золотухіної, З.Курлянд, П. Матвєєва, М.Мельник, А.Нисимчук, В.Струманського, Б. Струманського та ін.).

Науковці особливу увагу звертають на шляхи та методи формування основ економічної грамотності молодших школярів (А.Аменд, К.Байкачова, А.Бірман, Л.Бекірова, Ю.Васильєва, В.Жаміна, В.Касараба, Н.Клепач, О.Мельникова, І.Сасова, І.Смолюк, О.Падалка та ін.). Науковий фонд дозволяє констатувати, що саме сюжетно-рольова гра дозволяє вибудовувати економічні відносини, вступати в діалог, засвоювати нову економічну термінологію, виробляти рахунок, оперувати арифметичними прийомами.

У процесі сюжетно-рольової гри молодші школярі знайомляться з різними видами праці, професіями, які існують в даних умовах. Діти вибирають сюжети, пов'язані з їхніми уявленнями про світ: магазин, перукарня, лікарня, меблева фабрика, бензозаправка, кінотеатр та ін.

Свобода в задумі сюжетно-рольових ігор та їх сценарії на економічні теми дозволяє дитині розвинути активність і самостійність, формуються такі якості, як ініціативність, підприємливість, планування покупок і послуг, контроль за своєю поведінкою, раціональне витрачання грошей з урахуванням ігрового (свого) бюджету. В процесі гри сюжет доводиться до логічного завершення, формується особистісне ставлення дітей до тих чи інших видів професійної та соціальної діяльності («хочу - не хочу бути продавцем», «подобається - не подобається бути лікарем», «коли я виросту, буду пожежним, (водієм, кухарем, бухгалтером, директором, підприємцем) як тато чи мама». В процесі сюжетно-рольових ігор одним з найважливіших педагогічних моментів є ознайомлення дитини з існуючими видами праці, такими поняттями, як *матеріальний достаток сім'ї, рівень заробітної плати, кількість грошей, необхідних для життя людини, обов'язкові та інші витрати та ін.*

Отже, на етапі молодшого шкільного віку дані сюжети, з нашої точки зору, потрібно програвати не тільки в процесі сюжетно-рольової гри, але і в процесі ділової гри, проводити екскурсії в магазин, щоб дитина вчилася

здійснювати необхідні покупки, маючи необхідний мінімум кишенькових грошей тощо. Управління сюжетно-дидактичною грою вимагає педагогічної майстерності і такту педагога та оперування ним сучасними освітніми технологіями.

Список використаних джерел:

1. Байкачова К.В. Сучасний стан і проблеми економічної освіти молодших школярів [Електронний ресурс] / К.В. Байкачова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2012. – Вип. 32. – С. 75-79. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2012_32_18/.
2. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
3. Загривий В. Економічне виховання школярів / В. Загривий // Рід. школа. – 1999. – 9. – С. 34 - 35.
4. Кицкай Л. І. Економічна культура як складова економічної освіти / Л. І. Кицкай // Вісник національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут” : Філософія. Психологія. Педагогіка. – 07/2007. – № 3. – Ч. 1. – С. 43-47.
5. Казьмірчук Н.С. Педагогічні умови використання казки як засобу розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку / Н.С. Казьмірчук, Т.О. Бондарчук // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 132-136.
6. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності : практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП "Документ Принт", 2017. – 196 с.
7. Проніна А. Формування основ економічної культури у молодших школярів [Електронний ресурс] / А. Проніна, О. Колосова. – Режим доступу : [https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3130/Формування основ економічної культури у молодших школярів.pdf](https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3130/Формування_основ_економічної_культури_у_молодших_школярів.pdf)

ВИКОРИСТАННЯ КАЗКИ В МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Кошмелюк Лариса, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: Олена Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

TALES USE IN THE MORAL EDUCATION OF YOUNGER STUDENTS *Koshmelyuk Larisa, master's student*

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті проаналізовано особливості морального виховання молодших школярів. Розкриваються особливості морального розвитку учнів початкових класів. Досліджується роль казки у моральному вихованні дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: моральне виховання, молодші школярі, казка.

Abstract. The peculiarities of moral education of younger students are analyzed in the article. The features of moral development of elementary school students are revealed. The role of fairy tales in moral education of young school children is investigated.

Keywords: moral education, elementary school children, fairy tale.

Соціальні зміни, перехід до ринкових відносин, якими позначене наше сьогодення, відображаються не тільки на економічному розвитку держави, але і на суспільному становленні її громадян. Тому за цих соціокультурних умов проблема морально–етичного виховання молодших школярів набуває актуальності, а одним із найважливіших завдань школи постає виховання гармонійної, духовно багатой та національно свідомой особистості.

У Державній національній програмі «Освіта» Україна ХХІ століття наголошується, що без подолання девальвації загальнолюдських цінностей, нігілізму та відірваності освіти від національних джерел немислеме виховання справжнього громадянина [5, с. 1].

До проблеми морального виховання дітей у своїй творчості зверталися Б.Ананьев, Л.Виготський, І.Зязюн, М. Каган, Г.Костюк, О.Леонтьев, В.Сухомлинський та інші.

Мораль як одна з форм суспільної та особистісної свідомості є системою поглядів, уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей. Вона охоплює всі сфери суспільного буття: ті, що регулюються державою (політика, виробництво, соціальна сфера, сім'я тощо), і ті, які держава чи громадські організації не регулюють (дружба, любов, товаришування) [1, с. 94]. Найвищим шаблоном розвитку людської моралі є свідомо моральність, яка спирається на добровільне спрямування на добро, здатність на сувору самодисципліну, добровільний вибір вчинків та відповідальність за них. Моральне виховання – це спільна діяльність школи і сім'ї з формування стійких моральних якостей, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі [7, с. 35-37].

На думку вчених, молодший шкільний вік є найбільш чутливим для морального становлення особистості [3]. Уже з молодшого шкільного віку (поки дитина сприйнятлива до емоційних впливів) потрібно формувати у дітей основні поняття про добро, істину, обов'язок, відповідальність шляхом розкриття азбуки загальнолюдської моралі. На можливість формування моральності у молодших школярів вказують наступні психологічні утворення: у даний віковий період у дитини з'являється первинна готовність, на основі елементарного усвідомлення смислу моральної вимоги, підпорядкувати свою поведінку, ставити «необхідно» вище за «хочу»; виникають елементи довільної позитивної поведінки і вимоги «необхідно» – «не можна» починають виявлятися як внутрішні вимоги дитини до самої себе і до інших. У цьому віковому періоді уточнюються моральні орієнтації, поглиблюється моральна свідомість і моральна воля, збагачується зміст почуття обов'язку [8, с. 183]. Найважливішим показником необхідності формування моральності у молодших школярів є виникнення рефлексивних процесів у моральній свідомості [10, с. 86]

У моральному вихованні молодших школярів важливе місце посідає такий жанр усної народної творчості як казка. Виховне та розвивальне значення казки у своїх працях розкривали С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко та ін. На їх думку, знайомство з казкою допомагає дитині зрозуміти

оточуючий світ, оскільки розповідає про основні закони життя, дає приклад вирішення складних життєвих ситуацій та поведінки.

Казковий епос поділяють на казки про тварин, чарівні, соціально-побутові, новелістичні, гумористичні казки, казки-легенди, казки-анекдоти, казки-притчі. Учені наголошують на схожості сюжетів, персонажів казок різних країн світу, що свідчить про їх уніфікованість. Існують такі теорії походження казок: 1) міфологічна (брати Грїмм, О. Афанасьєв, Ф.Буслаєв), згідно якої всі казки мають витоки з прадавнього міфу; 2) міграційна (Т.Бенфей, С.Ольденбург), за якою казки «мандрують» по світу та відображають певний етап життя народу, який її склав [9, с.81].

У центрі казки завжди перебуває герой-добротворець і антигерой-злотворець. Герой-добротворець визволяє рідну землю від зміїв, чужоземців, рятує красуню; антигерой засуджується, його проганяють, він гине. Образу жінки, дівчини-героїні притаманні вірність коханому, материнському обов'язку, готовність до самопожертви заради дітей, чоловіка [2, с. 35]. Казкова алегорія, краса рідного слова зворушують дитину, пробуджує почуття власної гідності, посилює враження, утверджує моральні поняття про добро і зло, справедливість і несправедливість, красу і потворність.

У початковій школі учні знайомляться із такими казками: в 1 класі з казкою про правила гостювання «Лисичка і Журавель»; в 2 класі з казками про тварин: «Вовк та козенята», «Рукавичка», «Лисичка та їжак», «Колосок», «Дрізд і голуб», з яких дізнаються про товариськість, дружбу, працелюбність, співпереживання, бажання піклуватися про іншого; у 3 класі з казками чарівного змісту («Кирило-Кожум'яка», «Кривенька качечка», «Кобиляча голова») та авторськими казками; в 4 класі з соціально–побутовими казками, такими як «Мудра дівчина».

Під час читання та вивчення казок доречним стане використання різних форм роботи, які сприятимуть збагаченню знань учнів про усну народну творчість, жанри казок, розвивати логічне мислення, уважність, спостережливість, виховувати прагнення до добра і справедливості, співчутливості, доброзичливості, чесності, моральності, порядності та ввічливості. До таких форм слід віднести різноманітні конкурси: «Назви казку за ілюстрацією», «У світі загадок про казкових героїв», «Корисні предмети у казці», змагання «Порівняй героїв», «Чарівні слова», «Добрі вчинки», уроки-фантазії «Закінчи казку», «Зміни казку», «Напиши лист герою казки» тощо [6]. У освітній роботі з дошкільниками доцільно, насамперед, створювати вербальні виховні ситуації на основі змісту казок, оскільки казка відіграє важливу роль у становленні особистості дитини цього вікового періоду. Доцільність використання сюжетів казок у процесі створення виховних ситуацій також зумовлюється тим, що забезпечення емоційності у процесі створення виховних ситуацій є однією з умов її ефективності. Як відомо, казка має великий потенціал впливу на емоційну сферу малюка [4].

Отже, використання казки у процесі морального виховання дозволяє ефективно сформувати у молодших школярів уявлення про моральні норми та

принципи, а сам процес навчання стає цікавим, знімається втома, напруга і підтримується увага протягом заняття.

Список використаних джерел:

1. Аліксійчук О. С. Морально-етичне виховання учнів початкових класів засобами українського фольклору / О.С. Аліксійчук. – Кам'янець–Подільський : Кам'янець–Поділ. держ. ун–т, інформ.–видав. вид–ня, 2004. – 123 с.
2. Бибко Н.С. Сказка приходит на урок / Н.С. Бибко // Начальная школа. – 1996. - № 9. – С. 31 – 48.
3. Голюк О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей / О. А. Голюк, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland). – 2018. – № – 1 (8), January. – Vol.5. – С.13-17.
4. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
5. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») : затвердж. постановою Кабінету Міністрів України № 896 від 03.11.1993 р.
6. Казьмірчук Н.С. Педагогічні умови використання казки як засобу розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку / Н.С. Казьмірчук, Т.О. Бондарчук // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 132-136.
7. Камінська Н. П. Особливості морального впливу на дитину з боку матері і батька / Н.П. Камінська – Освітянин. – 1998. – № 6. – 119 с.
8. Колосова О. В. Виховання совісті молодших школярів у контексті формування правової культури / О. В. Колосова // Професійна підготовка педагогічних кадрів у контексті європейського освітнього простору : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. аспірантів та молодих учених (Хмельницький, 23 жовтня 2008 р.) / Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницька обласна рада. – Хмельницький : ХГПА, 2008. – С. 182-187.
9. Лановик М.Б. Українська усна народна творчість / М. Б. Лановик. – К.: Знання–Прес, 2006. – 591 с.
10. Павелків Р.В. Психолого-педагогічні умови розвитку рефлексії в учнів початкових класів / Р.В. Павелків // Актуальні проблеми психології / за ред. С.Д.Максименка, Л.М. Карамушки. – К., 2002. – Т.1. – Ч.5.– С. 121 – 129.

РЕАЛІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ, СУПЕРЕЧНОСТЕЙ І ПЕРСПЕКТИВ

Кравцова Інна, кандидат педагогічних наук, доцент

Кравцова Аліна, асистент

Криворізький державний педагогічний університет (Україна)

REALITIES OF INCLUSIVE EDUCATION IN THE CONTEXT OF PROBLEMS, DISAGREEMENTS AND PROSPECTS

Kravtsova Inna, candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor

Kravtsova Alina, assistant Professor

Kriviy Rig State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Стаття розкриває окремі аспекти впровадження інклюзивної освіти в Україні. Розглядаються різні перспективи та суперечні питання у сфері інклюзивної освіти, які охоплюють нормативно-правові, психолого-педагогічні, змістові, соціально-психологічні напрями. Визначені характеристики інклюзивних процесів. Зосереджується увага на адаптації, соціалізації, навчанні та вихованні осіб з обмеженими можливостями у закладах освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інтеграція, особи з особливими потребами, інклюзивне середовище, порушення розвитку.

Abstract. *The article reveals certain aspects of the implementation of inclusive education in Ukraine. Various perspectives and controversial issues in the field of inclusive education are considered, which cover regulatory, psychological and pedagogical content, social and psychological directions. The characteristics of inclusive processes are determined. The focus is on adaptation, socialization, training and education of persons with disabilities in educational institutions.*

Keywords: *inclusive education, integration, people with special needs, inclusive environment, developmental disabilities.*

Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана насамперед, з тим що чисельність молодого покоління, яке потребує корекційного навчання, неухильно зростає. На сьогодні таких дітей в Україні нараховується понад 1 млн., що становить 12% від загальної чисельності дітей у країні. При цьому інклюзивною освітою охоплено лише 5,0% дітей з інвалідністю. Тому пошук підходів до активізації розвитку інклюзивної освіти є важливим державним питанням.

Проблема освіти дітей з особливими потребами в Україні регулюється законодавством, базується на Конституції України та складається із Закону України «Про освіту» [4, с. 66]. Проте, на думку вчених [9], на сьогодні залишається низка невирішених проблем у ході реалізації інклюзивної освіти в цілому, початковій школі, зокрема.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема з особливостями психофізичного розвитку, в умовах дошкільного та загальноосвітнього закладу. Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітей з особливими потребами за рахунок застосування методів виховання та навчання, що враховують індивідуальні особливості осіб з особливими потребами [1, с.12].

Серед наукових досліджень, де висвітлюються різні аспекти роботи з дітьми, які мають особливі потреби в інтегрованому освітньому середовищі, особливий інтерес мають наукові розробки М.Андрєєвої, Ю.Богінської, А.Колупаєвої, О.Расказової, М.Чайковського та ін.

Інклюзивна освіта у світлі сучасного розвитку суспільства, передусім є можливістю соціалізації осіб з нерізко вираженими вадами психофізичного розвитку, які мають мовленнєві відхилення, зниження слуху чи зору, нескладні опорно-рухові вади, порушення емоційно-вольової сфери, за умови фахового психолого-педагогічного супроводу, які цілком можуть засвоювати культурний досвіт у середовищі здорових однолітків.

До основних здобутків інклюзивного освітнього середовища варто віднести: активне залучення дітей з особливими потребами у соціумі, їх адаптацію, соціалізацію, навчання, виховання та розвиток на благо суспільства. Важливим аспектом інклюзивної освіти є забезпечення ефективності та якості навчання, застосування форм, методів та технологій, які враховують індивідуальні особливості осіб з особливими потребами. Інклюзивна освіта є

довгостроковою стратегією – від інтегрування в навчальному закладі до інтегрування у суспільстві – це і процес, і результат [8, с.88]. Важливим завданням педагогів в умовах інклюзивної освіти є забезпечення соціалізації дітей з особливими освітніми потребами [3].

Основними принципами впровадження інклюзивної освіти в дошкільних та загальноосвітніх закладах є:

- рівний доступ до виховання і навчання в дошкільних та загальноосвітніх закладах; отримання якісної освіти кожною дитиною;
- визнання здатності до соціалізації кожної дитини та необхідність створення освітнім закладом відповідних умов для цього;
- забезпечення права дітей розвиватись у соціальному оточенні інших дітей згідно вікових норм;
- залучення батьків до навчального процесу дітей, як рівноправних партнерів та вихователів;
- навчальні програми, які ґрунтуються на особистісно - орієнтованому та індивідуальному підходах, що сприяють розвитку навичок навчання протягом усього життя;
- інклюзивне навчання передбачає додаткові ресурси, необхідні для забезпечення особливих освітніх потреб дитини;
- використання результатів сучасних досліджень та практики в реалізації інклюзивної моделі навчання;
- командний підхід у вихованні та навчанні дітей, який передбачає залучення педагогів, батьків, спеціалістів.

Педагоги закладів дошкільної та загальної освіти, мають передусім, формувати позитивне ставлення здорових вихованців до дітей (учнів) з психофізичними вадами, використовуючи прийоми адекватної взаємодії та емпатії. Важливим завданням педагогів в умовах інклюзивної освіти є забезпечення соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

До суперечностей та проблем розвитку інклюзивного середовища в закладах освіти належать:

- неусвідомлення в суспільстві важливості розвитку інклюзії;
- проблема отримання освіти дітьми з особливими потребами у сільській місцевості;
- питання реального психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами у загальноосвітніх закладах;
- питання кадрового забезпечення (інклюзивна компетентність, готовність до роботи з даною категорією);
- інертне мислення педагогів, неприйняття інновацій у сфері інклюзивної освіти;
- відсутність послідовної системи поетапного впровадження інклюзивної освіти, починаючи з дошкільних закладів (не забезпечується безперервність цього процесу);
- відсутність ресурсів тощо [9, с.128].

Одним з шляхів реалізації названих суперечностей є пошук і впровадження інноваційних технологій навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами [6; 7; 8].

Отже, інклюзивна освіта відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства. Інклюзія означає розкрити особистість за допомогою освітньої програми, яка є достатньо складною, але відповідає здібностям особливих дітей. Вона враховує потреби, а також спеціальні умови та підтримку, яка забезпечується комплексним медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом осіб з особливими потребами.

Список використаних джерел:

1. Віднічук М.А. Методист. Інклюзивна освіта: наукові засади, проблеми та перспективи впровадження в загальноосвітній навчальний заклад / М.А.Віднічук, Н.А.Мельник. – К., 2018. – 12 с.
2. Голюк О.А. Особливості підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки в контексті реформування вищої освіти України / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. мат. наук.-практ. конф.– Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип.4. – С. 437-440.
3. Демченко Е.П. Статус одареного ребенка в проблемном поле инклюзивной педагогики / Е.П.Демченко // Инклюзивное образование как организационная основа педагогики многообразия : сб. науч. ст. по итогам Международного образовательного проекта «Подготовка и переподготовка педагогов и руководителей образования в среде многообразия». - Мозырь : МГПУ им. И. П. Шамякина, 2016. – С. 105-109.
4. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
5. Колосова О.В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О.В.Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм / за ред. О.А. Голюк. – Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
6. Кіт Г.Г. Пошуково-дослідницька діяльність як особлива освітня потреба інтелектуально обдарованих молодших школярів // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії : Збірник тез доповідей / Редкол.: Б.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. - С. 169-171.
7. Лазаренко Н.І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н.І. Лазаренко, А.В. Хіля, А.М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. – Вип. 13. – С. 124–156.
8. Сергієнко Н. В. Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи / Н. В. Сергієнко // Надання освіти особам з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору: Матеріали науково-практичної конференції. – Лисичанськ : ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка» – Лисичанськ: ТОВ «КИТ – Л». 2017– С.88 – 90.
9. Софій Н.З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління : [навч.-метод. посіб.] / [А.А. Колупаєва, Ю.М. Найда, Н.З. Софій та ін.]; за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К., 2007. – 128 с.

ЗАСОБИ АВА-ТЕРАПІЇ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

*Кубарь Вікторія, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: Анна Хіля, кандидат педагогічних наук,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

ABA THERAPY IN INCLUSIVE ENVIRONMENT

*Kubar Viktoria, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті розкриваються питання переваги інклюзивного навчання та використання АВА-терапії для дітей з особливими освітніми потребами. Що стосується їхньої соціалізації, навичок спілкування, розширення соціального досвіду, оскільки саме порушення соціальної адаптації в першу чергу перешкоджає розвитку дитини з РАС.

Ключові слова: АВА-терапія, інклюзія, дитина з РАС.

Abstract. The article addresses the benefits of inclusive learning and the use of ABA therapy for children with special educational needs. With regard to their socialization, communication skills, and extension of social experience, since the violation of social adaptation in the first place impedes the development of a child with RAS.

Keywords: ABA-therapy, inclusion, child with RAS.

Реалізація ідеї інклюзії як однієї з провідних тенденцій сучасного етапу розвитку національної системи освіти жодною мірою не означає згортання існуючої диференційованої системи спеціальної освіти. Ефективне інтегрування можливе лише в умовах постійного удосконалення систем загальної та спеціальної освіти, ліквідації наявних кордонів між ними. Принципово важливою тут є продумана державна політика, яка має базуватися на оптимізації процесу інтегрування учнів з особливими потребами у загальноосвітній простір та враховувати науково-методичні підходи впровадження інклюзивної освіти:

– інклюзивне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку має відбуватися за участі різнопрофільних фахівців (корекційний педагог, асистент учителя, психолог, медичний працівник, соціальний працівник, помічник учителя та ін.) й за умови вчасно проведеної корекційно-розвивальної роботи;

– необхідними є розробка й подальше удосконалення навчально-методичного забезпечення;

– ефективно інклюзивне навчання можливе лише за умови спеціальної підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів є оволодіння педагогами загальноосвітніх шкіл (дошкільних закладів) основними методами диференційованого навчання, сучасними методиками оцінювання навчальних досягнень та розвитку дітей тощо;

– широке запровадження інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку передбачає залучення батьків до навчально-виховного процесу на партнерських засадах, співпрацю з громадою та підтримку ініціатив громадських і батьківських організацій [6].

Безумовно, впровадження інклюзивної освіти має відбуватися поступово з професійним відпрацюванням усіх її складових.

Незважаючи на типовість базових проявів порушень у дітей з розладами аутичного спектру (проблеми комунікації, взаємодії дії, пізнавальної сфери), ступінь їх вираженості у конкретних дітей може значно відрізнятись. Розлади аутичного спектру (РАС) – це кілька груп порушень, які є всеосяжними

порушеннями розвитку (Pervasive Developmental Disorders; «Керівництво з діагностики і статистики психічних розладів DSM-V») [5; 6; 11; 12]. Комплексні порушення розвитку характеризуються серйозними і масштабними труднощами в декількох сферах розвитку одночасно: це навички соціальної взаємодії, навички спілкування, стереотипна поведінка, інтереси і заняття.

Поведінкова терапія для дітей з РАС за програмою АВА – це прикладний аналіз поведінки, що побудований на ідеї, що будь-яка поведінка людини тягне за собою певні наслідки, і коли дитині це подобається, вона стане повторювати цю поведінку, а коли не подобається, не стане.

Кінцева мета АВА – дати дитині можливість освоювати навколишній світ самостійно. При всій строгості навчальної програми методика АВА підходить для важких форм аутизму, синдрому Дауна і важких форм інтелектуальної недостатності. Вибір саме цієї методики виправданий, якщо поведінка дитини не піддається контролю з боку близьких, вона не реагує на прохання і заборони, не відгукується на ім'я, не прагне до комунікації, яка є немовною або мова розвинена настільки слабо, що дитина може насилу (або не може) висловити свої думки і бажання [11; 12]. АВА-терапія дозволяє поліпшити навички комунікації, адаптаційної поведінки, здатності до навчання, і досягти відповідної поведінки, обумовленої соціальними нормами.

При цьому підході всі складні навички, включаючи мову, творчу гру, вміння дивитися в очі та інші, розбиваються на дрібні блоки – дії. Кожна дія розучується з дитиною окремо, потім дії з'єднуються в ланцюг, утворюючи складне дію. Дорослий не намагається давати ініціативу дитині, а досить жорстко керує його діяльністю.

Правильні дії закріплюються до автоматизму, неправильні – строго присікаються. Для досягнення бажаної поведінки використовуються підказки і стимули, як позитивні, так і негативні. Закріпленням навик вважається тільки тоді, коли дитина зможе виконувати цю дію без помилок у 80% ситуацій незалежно від того, в якій атмосфері і ким було дано завдання.

У рамках навчальної програми з методики АВА для кожної дитини складається індивідуальний план поетапного розвитку. Дитина може освоювати одночасно два-три не пов'язаних між собою навички, педагогом вибудовується чітка система ускладнення і поетапного освоєння все нових і нових навичок. АВА може виконуватися на дому, в навчальному закладі, в дитячому гуртку. Заняття можуть бути індивідуальними і груповими – в маленьких групах (дві-три особи) і великих (п'ять-десять осіб). Важливо, щоб батьки дитини були невід'ємною частиною команди, що працює з дитиною, виховували дитину на основі поведінкових принципів навчання і допомагали їй узагальнити всі навички, які вона вивчила в програмі [5].

Технологія АВА може включати таку вправу, як «Мова-розуміння». Спеціаліст дає дитині стимул, або завдання, наприклад, «підніми руку», слідом підказує (сам піднімає руку дитини вгору), потім винагороджує її за правильну відповідь. Зробивши кілька спроб спільно (завдання - підказка - винагорода) роблять спробу без підказки: фахівець дає завдання дитині: «Підніми руку», і очікує, чи дасть дитина самостійно правильну відповідь. Якщо дитина

правильно відповідає без підказки, то отримує винагороду (дитину хвалять, відпускають грати, дають щось смачне тощо). Якщо дитина не дає відповіді або дає неправильну, спеціаліст знову проводить кілька спроб, використовуючи підказку, а потім пробує знову без підказки.

Під час використання технології АВА важливо постійно спостерігати за емоційними проявами дітей / або фіксувати їх відсутність. Адже досвідчений педагог використовуючи такий, на перший погляд, простий метод дослідження зможе отримати багато необхідної інформації про дітей з особливостями розвитку (різними формами аутизму, синдрому Дауна і важкими формами інтелектуальної недостатності) [3].

Погоджуємося з думкою вчених [2; 3; 4; 5; 7; 9; 10 та ін.], що використання технології АВА потребує поєднання / чергування з іншими інноваційними технологіями та перевіреними ефективними педагогічними методами в умовах інклюзивного простору.

Саме тому до безперечних переваг інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами можна віднести можливість ефективного розвитку соціалізації, навичок спілкування, розширення соціального досвіду. Оскільки саме порушення соціальної адаптації в першу чергу перешкоджає розвитку дитини з РАС, то навчання в інклюзивній середовищі має корекційно розвиваючий потенціал і веде до корекції порушень розвитку, а також до загального розвитку дитини з РАС.

Список використаних джерел:

1. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // *Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph*. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132
2. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДОУ к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // *Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест :БрГУ, 2016. – С.47-51.*
3. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П. Демченко // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 5. – Луганськ, 2009. – С.105–114.*
4. Казьмірчук Н.С. Педагогічні умови використання казки як засобу розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку / Н.С. Казьмірчук, Т.О. Бондарчук // *Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 132-136.*
5. Кіт Г.Г. Пошуково-дослідницька діяльність як особлива освітня потреба інтелектуально обдарованих молодших школярів // *Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії : Збірник тез доповідей / Редкол.: Б.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. - С. 169-171.*
6. Колосова О.В. Мультиплікаційний фільм як засіб формування соціальних умінь у дітей дошкільного віку з раннім дитячим аутизмом / О.В. Колосова, О.В. Антонюк // *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 08-09 листопада 2018 р.) / редкол.: О.П. Демченко, Н.О. Комарівська, Л.В. Любчак, Л.А. Присяжнюк ; за заг. ред. О. А. Голюк. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2018. Вип. 1. – С. 85 – 90.*
7. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : [монографія] / А. Колупаєва. – Київ : «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.
8. Лапшина І.М. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» / І.М. Лапшина, Н.Ю. Родюк. – Вінниця, 2018. – 60 с.
9. Лисенкова І. П. Арт-терапія як засіб соціально-педагогічної підтримки молодших школярів із затримкою психічного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна

- педагогіка» / І. П. Лисенкова ; Чорноморський державний університет ім. Петра Могили. – Миколаїв : [б. в.], 2012. – 21 с.
10. Лючак Л.В. Підготовка майбутнього педагога до реалізації принципів педагогіки партнерства / Л.В.Лючак, Л.П.Дабіжа // Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern urope and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. – p.539-560.
11. Никольская О.С. Дети с аутизмом: варианты развития / О.С. Никольская, Е.Р. Баенская // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2015. – №1. – С. 25–32.
12. Хіля А.В. Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арттерапії [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / А.В.Хіля ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. - Вінниця, 2017. - 339 с.
13. Хіля А.В. Завдання асистента вчителя під час педагогічного супроводу учня з розладами спектру аутизм / А.В.Хіля // зб. Матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні підходи до освіти та соціалізації дітей зі спектром аутичних порушень». – Київ, 2019/4/3. – С. 119-121.
14. Шикиринська О. В. Розвиток логіко-математичного розвитку старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.

СТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

*Куцолабська Наталія, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: Олена Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

CREATING A CULTURAL AND EDUCATIONAL SPACE TO MEET THE NEED FOR GIFTED CHILDREN IN CREATIVITY

*Kutsolabskaya Natalia, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

***Анотація.** Показано сучасний підхід до пояснення обдарованості як асинхронного розвитку. Розкрито амбівалентність особистісного становлення талановитої дитини. Закцентовано увагу на необхідності створення креативного середовища для задоволення особливих потреб обдарованих дітей. Визначено можливості конкурсу як форми виховання для розвитку творчих здібностей учнів.*

***Ключові слова:** обдарованість, обдарована дитина, особливі потреби, творчість, креативність, форма виховання, конкурс.*

***Abstract.** The modern approach to explaining giftedness as asynchronous development is shown. The ambivalence of personal formation of a talented child is revealed. Emphasis is placed on the need to create a creative environment to meet the special needs of gifted children. The possibilities of the competition as a form of education for the development of students' creative abilities are determined.*

***Keywords:** gifted, gifted child, special needs, creativity, creativity, form of education, competition.*

В останні роки в Україні на різних рівнях актуалізувалася робота з реалізації інклюзивного підходу, який передбачає забезпечення для всіх дітей, незалежно від стану здоров'я, здібностей і можливостей, соціального положення та інших відмінностей, рівного доступу до освітніх послуг. У сучасному науковому дискурсі вони вважаються особистостями з особливими освітніми потребами.

До таких категорій дітей належить і кожна обдарована особистість, яка за багатьма параметрами свого розвитку відрізняється від умовної вікової норми і також має бути включена в інклюзивний освітній простір. У компоративному дослідженні С.Кириченко [8] зазначено, що, коли відмовити обдарованим дітям в праві оптимального розвитку їх потенціалу, то, з одного боку, на особистісному рівні порушується принцип справедливості. З другого боку, на загальнодержавному рівні наступні покоління будуть позбавлені національного надбання у вигляді розвиненого інтелектуального таланту, необхідного для подальшого існування і процвітання будь-якої країни.

Відповідно до цього, в контексті вивчення феномену обдарованості розробляється новий напрям (О.Бевз, Л.Виготський, О.Демченко, К.Домбровський, Н.Поморцева, Дж.Террассьє, А.Роупер, Л.Сільверман, Є.Столбова, Н.Теличко, С.Цветкова, Л.Холлінгворт, В.Юркевич та ін.), у межах якого вивчаються особливі освітні потреби таких дітей і шляхи їх задоволення.

Окрім того, додаткового психолого-педагогічного супроводу потребують учні з високими спеціальними здібностями (музичними, художніми, спортивними, технічними тощо) та з особливостями психо-фізичного розвитку. Спеціальна професійна увага має бути звернена на обдарованих дітей з малозабезпечених сімей або з віддалених регіонів, емігрантів або від змішаних шлюбів та ін. Серед обдарованих учнів є група осіб із заниженим інтересом до навчання через занадто просту для них навчальну програму. Вони нерідко навмисно приховують свої здібності, щоб не виділятися серед однолітків, та відчують труднощі в навчанні. Окрім цього, є діти, чії здібності (наприклад соціальні) не завжди визнаються шкільними вчителями [11, с.14].

Відповідно до цього, вважаємо за необхідне розглянути підхід до виховання обдарованої дитини, запропонований О.Кононко [9]. Автор стверджує, що виховання обдарованої дитини вимагає наступних знань, а саме: 1) кожна психічно нормальна дитина здібна в певній сфері (якщо не в математиці чи художній діяльності, то високого рівня розвитку можуть сягнути організаційні вміння, чутливість або практична вправність); 2) достатній обсяг знань, умінь та навичок не є безпосереднім показником здібної дитини; ним є здатність дитини швидко та легко оволодівати знаннями, а відтак, вміло використовувати їх у різноманітних життєвих ситуаціях; 3) різноманітність середовища, в якому перебуває дитина, сприяє швидкому виявленню її здібностей та активності її поведінки; 4) не всі обдаровані діти дивують своїми здібностями в майбутньому: процес розвитку здібностей нелінійний, стрибкоподібний та важкопрогнозований, а відтак, залежить від багатьох чинників.

Дослідницька увага все частіше спрямовується на обґрунтування сприятливих умов для розгортання потенціалів обдарованої особистості та досягнення нею життєвого успіху. Серед завдань психолого-педагогічної роботи з такими спеціальними групами обдарованих дітей дуже важливо своєчасно виявити їхні потенційні таланти і здібності для систематичного забезпечення їхніх освітніх потреб. При цьому необхідно змінювати і адаптувати методики їх ідентифікації. Виявлення обдарованих учнів і складання для них спеціальних навчальних програм не повинно бути окремим і незалежними завданнями, а, навпаки, логічною складовою шкільної освіти [9, с. 13]. Зустрічаємо пояснення *особливих освітніх потреб для розвитку обдарованості* як потреб в умовах, необхідних для оптимальної реалізації актуальних і потенційних можливостей (когнітивних, енергетичних і емоційно-вольових, включаючи мотиваційні) [4]. Білоруські вчені [2] окреслили коло освітніх потреб обдарованих учнів.

За переконанням О.Демченко [3; 5, с.94], для задоволення особливих потреб обдарованих дітей у вимірах інклюзивної педагогіки потрібна спеціальна організація освітнього простору як *предметно-подієвого континууму та психолого-педагогічного конструкту*. Одним з аспектів створення такого простору є проведення *творчо насиченої позакласної роботи, яка спрямована на розвиток здібностей обдарованих дітей*.

Розробляючи систему педагогічної роботи з включення обдарованих дітей в інклюзивний освітній процес з метою задоволення їхніх особливих потреб, з одного боку, необхідно використовувати форми освітньої роботи, які були заплановані в закладі освіти на поточний навчальний рік, употужнивши їхній творчий ресурс. Щоб обдарована особистість могла реалізувати себе, задовольнити свої особливі потреби, необхідно, щоб вона була активною не лише в тому виді діяльності, до якої в неї є здібності, а проявляла інтерес до різних сторін шкільного життя. Тому вважаємо за потрібне використовувати комплексні виховні справи, які передбачають організацію різних видів діяльності, щоб обдаровані учні мали змогу реалізувати свої бажання, інтереси і нахили. Вони мають бути різними за складністю, змістом.

З другого боку, погоджуємося з позицією дослідників [1; 5; 6; 7; 13], що в систему роботи педагогічного колективу необхідно внести корективи й доповнити формами виховання, збагатити середовище закладу освіти, створити додаткові сприятливі умови для задоволення особливих освітніх потреб обдарованих учнів. У зв'язку з цим у роботі з обдарованими дітьми одним із напрямів може бути створення системи роботи гуртків, наприклад: фольклорно-етнографічного, «Умілі руки», спортивного танцю, бального танцю, ритміки, театрального мистецтва, фехтування, волейболу, легкої атлетики, фізичної підготовки; клубу «ЕКО», «Євроклуб» та включення в них обдарованих дітей не залежно від виду здібностей. У позаурочних об'єднаннях і гуртках обдаровані учні зможуть отримати можливості для розвитку здібностей, самореалізації своїх потенційних творчих сил, прояву себе як соціальної особистості. Під час організації виховної роботи учні з різними

видами обдарованості зможуть виконувати індивідуально та спільно з іншими дітьми творчі доручення.

Важливим для задоволення особливих освітніх потреб учнів з різними видами обдарованості є їхня участь у загальношкільних, районних, міських, обласних і всеукраїнських конкурсах, олімпіадах, інтелектуальних турнірах, оглядах знань, спортивних змаганнях, фестивалях, виставках тощо. Для забезпечення системності в підготовці обдарованих учнів до участі в конкурсах різних рівнів можна створити «Шкільний навчально-методичний тренувальний центр обдарованості», в межах якого почали працювати творчі групи «інтелектуали», «дослідники», «лідери», «митці», які повинні очолити кращі вчителі відповідного фаху.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження доводять, що провідна роль у вихованні кожної особистості, обдарованої зокрема, належить діяльності. Чим більш активніша дитина на різних етапах організації діяльності (цілепокладання, підготовка, виконання, підведення підсумків і аналіз), тим більші умови для її саморозвитку й особистісного зростання. Розвивально-виховний потенціал будь-якої діяльності безпосередньо залежить від її організації, продуманості, від того, чи враховуються вікові особливості дітей, чи відбувається чергування і дозування видів діяльності, різноплановість якої має надзвичайно важливе значення у формуванні всебічно розвиненої особистості школяра.

Для реалізації креативного потенціалу обдарованих дітей доречно використовувати технологію колективного творчого виховання. Така технологія є однією з ефективних, і в той же час, доступних, використовуючи яку можна провести будь-яку форму виховання. У процесі задоволення особливих освітніх потреб обдарованих дітей доречно організовувати конкурси як колективні творчі справи.

Отже, в сучасному науковому полі та освітній практиці утвердився статус обдарованих дітей як осіб з особливими освітніми потребами. Для задоволення інтересів дітей необхідно створювати творчо-розвивальне середовище. Використовуючи технологію колективного творчого виховання, можна употужнити креативний ресурс освітнього простору.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голук, Г.Г. Кит // Молодой ученый. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Валетов В.В. Образовательные потребности одаренных детей младшего школьного возраста г. Мозыря [Электронный ресурс] / В.В.Валетов, Н.А.Лебедев, И.А.Карпович. – Режим доступа : <http://omsiid.mspu.by/files/obraz-potr-odar-detei.pdf>.
3. Демченко О. П. Суб'єктність соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі / О. П. Демченко // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. VI: Психологія обдарованості. – Випуск 12. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 78–90.
4. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П. Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 5. – Луганськ, 2009. – С.105–114.
5. Демченко О.П. Формування суб'єктності соціально обдарованої особистості в культурноосвітньому просторі як умова її соціалізації / О.П.Демченко // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка : Серія психологія. – 2017. – №6. - С.47-51.

6. Імбер В.І. Вплив мультимедійних засобів навчання на формування навчального середовища / В.І.Імбер // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : зб. наук. пр. – Київ – Вінниця: ДОВ „Вінниця”, 2006. – Вип. 9.– С. 317-321.
7. Кіт Г.Г. Пошуково-дослідницька діяльність як особлива освітня потреба інтелектуально обдарованих молодших школярів // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії : Збірник тез доповідей / Редкол.: Б.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. - С. 169-171.
8. Колосова О.В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О.В.Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм / за ред. О.А. Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
9. Кириченко С. В. Організаційно-педагогічні засади роботи з обдарованими дітьми в системі освіти Австралії : дис... на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук ; спеціальність 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / С.В.Кириченко. – К., 2016. – 244 с.
10. Кононко О. Л. Обдарована дитина та її виховання // Методичні рекомендації до програми розвитку та виховання дитини раннього віку «Зернятко» / під ред. О.Л.Кононко. – К.: Кобза, 2004. – 188 с
11. Plucker J. Mind the [other] gap! The growing excellence gap in K-12 education / J. Plucker, N. Burroughs, R. Song. – Indiana University, 2010. – 48 p.
12. Feldhusen J. F. Talent Identification and Development in Education (TIDE) / J. F. Feldhusen // Gifted Education International. – 1993. – № 10 – P. 10-15.
13. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

**ВИКОРИСТАННЯ МНЕМОТЕХНІЧНИХ МЕТОДІВ
У РОБОТІ ФАХІВЦІВ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ ДЛЯ
ЕФЕКТИВНОГО КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОГО СЕРЕДОВИЩА**
*Куцоланська Альона, директор Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний
центр» Шаргородської районної ради Вінницької області (Україна)*

**USE OF MEMOTECHNICAL METHODS
IN THE WORK OF INCLUSIVE AND RESOURCES CENTERS FOR
EFFECTIVE CORRECTION AND DEVELOPMENT ENVIRONMENT**
*Kutsolapskaya Alena, director of the Municipal Institution
«Inclusive-Resource Center» of Shargorod District Council Vinnytsia region (Ukraine)*

***Анотація.** Мнемотехніка це свого роду схеми в основі яких лежать асоціації, що допомагають запам'ятовувати та відтворювати інформацію. На сьогоднішній день цей метод здобув результативної популярності у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.*

***Ключові слова:** мнемотехніка, пам'ять, тренування мислення, запам'ятовування, діти з особливими освітніми потребами.*

***Abstract.** Mnemonics is a kind of schema underpinned by associations that help memorize and reproduce information. To date, this method has gained considerable popularity in working with children with special educational needs.*

***Keywords:** mnemonics, memory, thinking training, remembering, children with special educational needs.*

***«Учіть дитину невідомим їй п'яти словам,
і вона буде довго і марно мучитися,
але зв'яжіть двадцять таких слів з картинками і***

Кожна людина, незалежно від стану здоров'я, особливостей фізичного та інтелектуального розвитку, має право на одержання якісної освіти. Розкриття потенційних можливостей дітей із особливостями психофізичного розвитку залежить не так від форм навчання, хоча вони й визначають різний ступінь соціальної адаптованості, як від гнучкості системи спеціальної освіти, рівня та діапазону наданих послуг, що задовольняють їхні потреби (раннє виявлення порушень, єдність діагностики і корекції розвитку, наступність дошкільного, шкільного і професійного змісту освіти) [5, с.147].

Попри те, що в Україні розвивається інклюзивна освіта, наявний контингент дітей, які потребують комплексного підходу в корекції розвитку від корекційних педагогів, практичних психологів, вчителів-логопедів, корекційних педагогів та вчителів ЛФК. Навчально-виховний процес організовано у комплексному поєднанні з корекційно-розвивальною роботою відповідно до особливостей психофізичного розвитку дітей, створено умови для допрофесійної, професійної підготовки дітей з інвалідністю, напрацьовано відповідну матеріально-технічну та навчально-методичну базу, яка зможе надавати професійні, фахові послуги [6, с.110].

Сучасні вимоги європейського рівня розвитку освіти сприяють вільному вибору засобів навчання та максимальній самореалізації в умовах психологічного комфорту. Визначення самоцінності особистості дитини, сприйняття її саме такою, якою вона є, слугує інтересам та потребам учнів, забезпечує розвиток творчості, відповідальності, зберігає психічне та фізичне здоров'я, що гарантує високу якість освіченості. Для навчання наших особливих дітей звичайні методи навчання не підійдуть, вони можуть бути адаптовані або модифіковані під дитину з інвалідністю, тому постала проблема у нових методах, які допоможуть зробити навчання і розвиток даних дітей можливими та легкими [10, с.31].

Постійне збільшення обсягу інформації у поєднанні з високою конкуренцією та вимогами суспільства, із одного боку, приводить до інтенсифікації освітнього процесу, а з другого – до цілої низки порушень психічного та соматичного здоров'я школярів. Проте одним із завдань сучасної освіти є не лише надання високого рівня знань, а й збереження здоров'я людини [2, с.221].

Головний інструмент нашого інтелекту – це пам'ять. Пам'ять – це зв'язок минулого із сьогоденням і майбутнім, процес збереження минулого досвіду, що дає можливість його повторного використання. Для того, щоб пам'ять не підводила нас у найважливіші миті життя, потрібно постійно тренувати її. Мнемотехніка покликана допомагати в цьому [7, с.32].

Одним з важливих принципів сучасної освіти є оптимізація навчання через застосування новітніх освітніх психолого-педагогічних технологій і, зокрема, мнемотехніки як одного з найефективніших методів засвоєння інформації та інформаційного перенасичення. Мнемотехніка належить до

здоров'язбережувальної технології, що забезпечує оптимізацію розумової діяльності в умовах сучасної освіти.

Застосування мнемотехніки у роботі з дітьми початкових класів має свої переваги:

- зниження інформаційного перевантаження;
- ефективне засвоєння інформації;
- розвивається вміння нестандартно мислити;
- зміцнюється здоров'я;
- розвивається мовлення.

Таким чином, прийоми мнемотехніки вирішують завдання, спрямовані на: розвиток основних психічних процесів - пам'яті, уваги, мислення, а також творчої фантазії; перекодування інформації, тобто перетворення абстрактних символів в образи; розвиток дрібної моторики рук [9, с.190]

Для успішного проведення колекційної роботи з дітьми необхідно поєднувати мнемотехніку з іншими методами та інноваційними технологіями [1; 3; 8 та ін.], враховуючи особливості розвитку та нозологію дитини.

Отже, використання мнемотехніки в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, що мають порушення мови, дає позитивні результати. Підсумкова діагностика показала достатній рівень розвитку у дітей всіх пізнавальних процесів. Мнемотехнічні прийоми передусім застосовують для поліпшення засвоєння складної інформації, що не має встановлених логічних зв'язків між її елементами з погляду людини, яка її запам'ятовує, і потребує тривалого зберігання та подальшого відтворення, наприклад: послідовність цифр, телефонні номери, історичні дати, формули [4, с.12]. Можливе запам'ятовування за допомогою мнемотехніки також різноманітної слів, термінів, географічних назв, граматичних правил, імен та прізвищ тощо. У такому разі створені за допомогою мнемотехнічних прийомів штучні асоціації засвоюються легше і швидше. Застосування мнемотехніки поліпшує показники обсягу та точності запам'ятовування і розвитку пізнавальних процесів, підвищує тривалість зберігання та якість відтворення засвоєної інформації.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голык, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Воннегут К. Мнемотехніка / К. Воннегут. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2011. – 234 с.
3. Зіганов М. Мнемотехніка. Запам'ятовування на основі візуального мислення / М. Зіганов. – К. : «Школа раціонального читання», 2000. – 124с.
4. Кашуба Л. В. Ейдетика : кроки до інтеграції освітніх технологій / Л. В. Кашуба, А. А. Кендюхова // Конструирование учебного процесса на основе ТРИЗ-педагогика : матер. научн.-практич. конф., 14-15 июня 2005 г. – Запорожье : Запорожский обл. ИППО, 2005. –179 с.
5. Кашуба Л. В. Ейдетика : шляхи інтеграції в початкову освіту шкіл інтенсивної педагогічної корекції її / Л. В. Кашуба // Розвиток творчих здібностей особистості – умова успішного навчання : матер. II науково-практич. конф., 22-24 вересня 2005 р. – Вінниця : ВОІПОПП, 2005. –112 с.
6. Кіт Г.Г. Творчий характер дослідницької діяльності учасників педагогічного процесу // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 34. – Вінниця, 2011. – С. 320-325.
7. Козаренко В.А. Мнемотехніка – розвиток пам'яті / В. А. Козаренко. – Москва, 2007. – 342 с.

8. Колосова О.В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О.В.Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм / за ред. О.А. Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
9. Чепурний Г.А. Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти. Навч.-метод посібник / Г. А. Чепурний. – Тернопіль : Мандрівець, 2017. – 201 с.
10. Чепурний Г.А. Як навчитися легко вчитися. Книга 1. Асоціативний зв'язок, цифри та творче мислення. Навчально-методичний посібник/ Г. А. Чепурний, Ю.В. Палійчук. – Вінниця : ВМГО «Розвиток», 2006. – 80 с.

КІНЕЗІОЛОГІЯ ЯК ЗАСІБ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

*Мельник Валентина, методист з питань інклюзивної освіти
Комунального закладу «Шаргородського районного методичного
кабінету» Вінницької області (Україна)*

KINESIOLOGY AS A MEANS OF ALTERNATIVE USE IN AN INCLUSIVE ENVIRONMENT WITH CHILDREN WITH DISORDERS OF SPEECH

*Melnik Valentina, a methodologist responsible for inclusive education
Municipal Institution «Shargorod District Methodical Cabinet»
Vinnytsia region (Ukraine)*

***Анотація.** З року в рік спостерігається збільшення кількості дітей різними порушеннями в розвитку, з труднощами у навчання, також збільшилася кількість дітей із мовленнєвими порушеннями. Для подолання у дітей мовленнєвих порушень та попередження розвитку патологічних станів необхідно зміцнювати їхнє психічного здоров'я і проводити комплексну психокорекційну роботу. Однією зі складових елементів даної роботи є кінезіологічна корекція.*

***Ключові слова:** логопедія, кінезіологія, дитина з с особливими потребами, інноваційні технології.*

***Abstract.** From year to year there is an increase in the number of children with various developmental disabilities, with learning difficulties, and the number of children with speech impairments has also increased. In order to overcome speech disorders in children and prevent the development of pathological conditions, it is necessary to strengthen their mental health and carry out complex psycho-corrective work. One of the components of this work is kinesiological correction.*

***Key words:** speech therapy, kinesiology, child with special needs, innovative technologies.*

***Заговори так, щоб я тебе побачив
Сократ***

Знаходячись на межі педагогіки, психології та медицини, логопедія використовує у своїй практиці нетрадиційні для неї методи і прийоми суміжних

наук, що допомагають оптимізувати, роботу вчителя-логопеда, також є ефективним психолого-педагогічним ресурсом сучасного вчителя-логопеда [9, с.123].

Основна мета кінезіології – розвиток міжпівкульної взаємодії та синхронізація роботи півкуль головного мозку, що сприяє активізації розумової діяльності. Задача кінезіології – усувати недоліки в розвитку дітей та виправляти наявні порушення [10, с.239].

Кінезіологія – це наука про розвиток розумових здібностей і фізичного здоров'я через певні рухові вправи. Її вважають особливою «гімнастикою мозку». За допомогою виконання кінезіологічних вправ процес навчання і виконання будь-якого виду діяльності стає ефективнішим та результативнішим. Завдяки «гімнастиці мозку» організм дитини координує роботу правої та лівої півкуль, розвиває взаємодію тіла й інтелекту тобто це наука про розвиток головного мозку через рух [3, с. 234].

Кінезіологія актуальна ще й тому, що на сьогодні значну увагу приділяють дітям з особливими освітніми потребами. У них обмежені можливості пізнавальної діяльності та розвитку словесно-логічного мислення. У них недостатньо розвинена мілка моторика, часто порушена координація рухів. Тому саме доцільно застосовувати та впроваджувати даний метод у практику. Завдяки «гімнастиці мозку» організм координує роботу правої та лівої півкуль, розвиває взаємодію тіла й інтелекту. Півкулі мозку людини відповідають за певні функції, а саме:

- права півкуля головного мозку – гуманітарна, образна, творча – відповідає за тіло, координацію рухів, просторове та кінестетичне сприйняття;
- ліва півкуля головного мозку – математична, знакова, мовленнєва, логічна, аналітична – відповідає за сприйняття слухової інформації, постановку мети і побудову програм [9, с.101].

Рис.1. Функції півкуль мозку людини

Для того щоб творчо осмислити будь-яку проблему, недостатньо лише задіяти обидві півкулі, необхідні їхня взаємодія й синхронізація між ними.

Кожна з півкуль є не дзеркальним відображенням іншої, а необхідним доповненням, що важливо в даному випадку [2, с. 89].

Кінезіологічні вправи допомагають подолати стресові ситуації, поліпшити роботу мозку та всього тіла, сприяють гармонійному розвитку особистості та її творчої самореалізації. Дихальні вправи, окорухові вправи, вправи для розвитку дрібної моторики, масаж, розтягування, вправи на релаксацію поліпшують інтелектуальні здібності, синхронізують роботу обох півкуль, сприяють запам'ятовуванню, підвищують стійкість уваги, допомагають відновленню мовленнєвих функцій, полегшують процеси читання і письма. Новий навчальний матеріал сприймається дітьми більш цілісно та природно, цікаво та привабливо, а тому краще запам'ятовується та дає швидкі результати.

Кінезіологічні вправи вдосконалюють механізми адаптації дитячого організму до зовнішнього середовища, знижують захворюваність і роблять життя дитини безпечнішим завдяки розвитку даних якостей, як спритність, сила, гнучкість; вони готують дитину до садочку та школи, поступово привчають її витримувати навантаження, проявляти волю; здатні допомогти дитині впоратися зі стресовими ситуаціями та адаптуватися до нового незнайомого суспільства [10, с.45].

Використання кінезіологічних вправ з дітьми з порушенням мовлення підвищує концентрацію уваги, сприяє підвищенню фізичної та інтелектуальної активності, покращує емоційно-вольовий стан дитини, часто фахівці в своїй роботі використовують дані вправи, як елемент змагань. Виконання таких вправ сприятиме також розвитку не когнітивних якостей дитини, зокрема соціальної компетентності [4]. Окрім того, в роботі педагога-логопеда варто поєднувати кінезіологію [6; 7; 8 та ін.] з іншими інноваційними технологіями. Реалізувати такі інноваційні підходи зможе лише спеціально підготовлений педагог, який оволодів відповідними компетентності ми в процесі навчання у ЗВО [1].

Отже, є цікавим і ефективним методом роботи вчителя-логопеда. Розвиток інтелекту безпосередньо залежить від сформованості півкуль головного мозку та їхньої взаємодії. Зважаючи на це, дуже важливо застосовувати на практиці методи і прийоми кінезіології, що дають змогу «тренувати» мозок у дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел:

1. Голюк О. А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі / О.А.Голюк / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії // зб. тез. доп. / редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 79-82
2. Вибрані лекції з кінезіології : метод. посіб. / розроб.: О. Ю. Рибак, Л. І. Рибак. – Львів : ЛДУФК, 2009. – Ч. 1 : Біомеханічні аспекти рухових якостей. – 109 с.
3. Енока Р. М. Основи кінезіології / Р.М.Енока. – Киев : Олімпійська література, 1998. – 398 с.
4. Деннісон П. Програма «Гімнастика розуму» / П. Деннісон, Г. Деннісон ; пер. С. М. Масгутовой. – М., 1997. – 330 с.
5. Демченко О.П. Формування соціальної компетентності дітей з особливими потребами у процесі використання виховних ситуацій / О.П.Демченко // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова : серія 19. Корекційна педагогіка та соціальна психологія : зб. наукових праць. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – С.60-63.

6. Кіт Г.Г. Творчий характер дослідницької діяльності учасників педагогічного процесу // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 34. – Вінниця, 2011. – С. 320-325.
7. Колосова О.В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О.В.Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм / за ред. О.А. Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
8. Король А.В. Мовленнєва картка з картинками : логопедичне обстеження рівня мовленнєвого розвитку дитини / А. В. Король. – Вид. 2-ге, зі змін. і доп. – Тернопіль : Мандрівець, 2018. – 24 с.
9. Лазаренко Н.І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н.І. Лазаренко, А.В. Хіля, А.М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. – Вип. 13. – С. 124–156.
10. Любимова В. Кінезіологія, або природна мудрість тіла / В. Любимова. – СПб. : «Невський проспект», 2005. – 197 с.
11. Притковська С. Д. Використання кінезотерапії у логопедичній практиці // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : збірник наукових праць / С.Д Притковська ; за ред. В. М. Синьова, О. В.Гаврилова. – Вип. V. В 2-х т., том 2 – Кам'янець-Подільський:ПП Медобори-2006, 2015 – С. 238-249.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

*Музика Олена, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: Анна Хіля, кандидат педагогічних наук,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

FORMING COMMUNICATIVE COMPETENCE IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS AT LABOR LEARNING LESSONS

*Muzika Olena, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація: У даній статті коротко характеризується питання комунікативної компетентності в учнів молодшої школи на уроках трудового навчання. Розглядаються основні поняття та їх вплив на свідомість молодшого школяра.

Ключові слова: компетенція, компетентність, комунікативна компетентність, молодші школярі, трудове навчання.

Abstract: This article briefly describes the issue of communicative competence in elementary school students in employment training lessons. The basic concepts and their influence on the consciousness of the younger student are considered.

Keywords: competence, competence, communicative competence, junior high school students, work training.

Формування комунікативної компетентності учня є найважливішим завданням сучасної школи. Сьогодні суспільству необхідна особистість, яка готова до змін та адаптації до нових умов життя, яка вміє швидко приймати рішення і навчатися упродовж всього життя. Ці якості в більшості випадків залежать від рівня сформованості комунікативної компетентності учнів.

За одним з визначень, «компетентність» – це специфічна здібність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній сфері, яка охоплює фахові знання, предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії [4]. Окрім того, комунікативна компетентність молодших школярів – це інтегральна якість особистості, до складу якої входять чимало компонентів. На практиці вона виявляється у низці важливих чинників: особистість має вміти формувати власну мотиваційно-ціннісну основу спілкування, володіти мовою, зокрема, знаннями, уміннями й навичками в цій галузі й активно їх застосовувати на практиці – у навчанні, а також бути здатною встановлювати і підтримувати контакти з людьми та ефективно працювати в різнорівневих групах [1, 3].

Саме тому, на нашу думку, дану компетентність необхідно формувати на уроках трудового навчання в початковій школі. Адже, під час занять з трудового навчання фізична діяльність учнів поєднується з розумовою. Учні розв'язують ряд творчих завдань: конструювання виробів, розробка технологій і їх виготовлення, виконання математичних розрахунків. Комунікативна компетенція на уроках трудового навчання включає наступні компоненти:

- вільне спілкування під час обговорення навчальної задачі;
- проведення уроків, диспутів, конкурсів та ігор;
- проведення захисту творчих проектів [6].

Тому, трудове навчання сприяє розвитку розумових здібностей учнів. Створюючи гарні, корисні вироби, учні відчують себе учасниками виробництва. Вони починають розуміти значення багатьох професій та їх користь у суспільстві.

Окрім того, соціальний розвиток дитини відбувається на ґрунті емоцій, якими вона зв'язана з людським оточенням. Емоції, які відчуває учень до інших людей, орієнтують його на соціальну поведінку, сприяють її точності, швидкості, адекватності [2].

Отже, творчі завдання необхідні для формування асоціативного мислення, оволодіння навичками порівняльного аналізу за допомогою міркування. Результатом розвитку творчих здібностей є формування нових цінностей та розвитку моральних якостей. Таким чином, заняття з трудового навчання не лише закріплюють знання та практичні навички учнів, а й виявляють їх творчий потенціал, розвивають здібності і надають можливість самореалізуватися у суспільстві, що підтверджує ефективність особистісно орієнтованого підходу, за якого в центр освітньої системи ставиться цінність особистості кожної дитини, забезпечення гармонійного співвідношення її особистісних і творчих якостей, формування необхідних життєвих компетентностей [5]

Список використаних джерел:

1. Демченко Е. П. Формирование креативной компетентности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Е.П.Демченко, И.Кепуле // «Young Scientist» («Молодий вчений»). – 2018. – № 5.2 (57.2). – Мау /Травень. – С.28-35.
2. Казьмірчук Н.С. Трудове навчання у контексті гуманітарно-освітнього процесу / Н. С. Казьмірчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. - 2012. - Вип. 33. - С. 102-107.

3. Колосова О.В. Форми взаємодії дошкільного закладу з сім'єю у контексті формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку / О.В.Колосова// Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. XLVI. – С. 73-77
4. Максимова О. Комунікативна компетентність вчителя початкової школи / О.Максимова // Вид. Молодь і ринок. – 2016. – №5 (136). – С. 59-63.
5. Рамен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / О.Масимова ; пер. с англ. – М., 2001. – 142 с
5. Хіля А. В. Компетентнісний підхід у професійній підготовці вчителів та спеціалістів інклюзивного освітнього простору / А.В. Хіля, І. Г. Саранча «Young Scientist» » («Молодий вчений»). – 2018. - № 5.2 (57.2). - С. 155-158.
6. Юрченко, В. І. Формування в учнів комунікативної компетентності – важливе завдання початкової школи [Текст] / В. І. Юрченко // Імідж сучасного педагога. – 2013. – № 4 (133). – С. 59–62

ПЕДАГОГІЧНА ЦІННІСТЬ ТРУДОВИХ ДОРУЧЕНЬ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Нечипорук Світлана, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: Катерина Крутій, доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THE PEDAGOGICAL VALUE OF LABOR TASKS FOR KINDERGARTEN CHILDREN

*Nechiporuk Svetlana, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті проаналізовано програмно-методичні документи, останні дослідження науковців та досвід практиків щодо системи трудових доручень для дітей старшого дошкільного віку. Доручення - це найбільш проста форма організації трудової діяльності дітей дошкільного віку, тому вони особливо важливі на молодших щаблях дошкільного віку, з метою залучення дітей до праці систематична участь у праці, виконання епізодичних трудових доручень допомагає дітям оволодівати деякими навичками. У дітей проявляється готовність виконувати будь-яке доручення, прагнення своїми силами справитись із виникаючими труднощами. При виконанні трудових доручень дітьми старшого дошкільного віку значення має їхня власна творча активність та обмірковування майбутньої роботи, підбір матеріалу, подолання труднощів.

Ключові слова: трудові доручення, трудове виховання, діти дошкільного віку.

Abstract. The article analyzes the program and methodological documents, the latest research by scientists and the experience of practitioners in the system of labor assignments for children of preschool age. Assignments are the simplest form of organizing the work activities of preschool children, therefore they are especially important for the younger steps of preschool age, with the aim of attracting children to work systematically participating in work, performing occasional labor assignments helps children learn some skills. Children show a willingness to carry out any assignment, a desire to cope with the difficulties that arise on their own. In

the performance of labor assignments by children of preschool age, their own creative activity and consideration of future work, the selection of material, and overcoming difficulties are of importance.

Keywords: labor orders, labor education, preschool children.

Традиційні дослідження науковців доводять, що праця в старшому дошкільному віці все більше відокремлюється від гри, а епізодичні трудові доручення набувають для дітей значущості постійних обов'язків. Під час праці в природі віддаленість результату вимагає від дитини тривалих фізичних і розумових зусиль, терпіння, повсякденної копіткої праці. Однак у неї ще замало досвіду, вмінь, тому дорослий має разом із дитиною виробляти чіткі правила їхньої поведінки і діяльності в природі. У старшого дошкільника поступово зникає інтерес до того виду праці, який стає звичним, повсякденним. Тому для відновлення інтересу до неї варто збагачувати її елементами новизни.

Дитина не завжди точно виконує трудове завдання, тому потрібен контроль з боку дорослого, нагадування, оцінка діяльності дитини. У дитини старшого дошкільного віку на основі розуміння суспільної значущості результатів праці складаються перші суспільні мотиви діяльності: зробити щось для іншої дитини, допомогти ровесникові досягти потрібного результату.

Аналіз програмно-методичних документів [2; 4], що визначають і направляють на сучасному етапі освітній процес в закладах дошкільної освіти і школі, свідчить про те, що: дорученням і обов'язкам відводиться достатньо місця і часу; доручення - це найбільш проста форма організації трудової діяльності дітей дошкільного віку, тому вони особливо важливі на молодших щаблях дошкільного віку, з метою залучення дітей до праці; доручення служать передумовою до виникнення почуттів і відносин; у старшому дошкільному віці пропонується введення більш тривалих доручень на 1-2 тижні з метою виховання відповідальності, самостійності [4].

Проте, ряд дослідників (Г.В. Беленька, В.Г. Нечаєва та ін.) вважають, що в старшому дошкільному віці значно знижується педагогічна цінність трудових доручень, рекомендованих програмами, що сприяє зниженню інтересу до праці, безсистемній участі дітей у праці, а це позначається на недостатню підготовленість дітей до навчальної діяльності в школі [8].

Отже, на основі аналізу програмно-методичних документів ми прийшли до висновку: у програмно-методичних документах не визначено конкретно трудові доручення; не продумано їх зміст і їх система [4]. Необхідно підвищити педагогічну цінність трудових доручень у старшому дошкільному віці, так як вони в цьому віці поступово переходять в обов'язки.

У дослідженні В.Г. Нечаєвої [8] простежується, як змінюються можливості дітей молодшого дошкільного віку при виконанні епізодичних доручень різної складності. Проведені дослідження дають можливість простежити зміну можливостей дітей виконувати доручення, що ускладнюються в міру набуття вмінь і навичок. В експерименті простежувалося, як впливають на виконання трудового доручення складність

змісту трудових дій, їх послідовність, ставлення до праці в залежності від того, в якій формі - діловий або ігровий – воно здійснювалось.

В ході експерименту дітям пропонувалося 5 завдань (привести в порядок будівельний матеріал, вимити мильниці, одягнути ляльку тощо). До виконання завдань діти ставилися по-різному, причому якщо змінювався варіант завдання, то завдання виконували краще. Емоційний прояв дітей свідчить про те, що мета такого завдання їм ближче і цікавіше. Переконливо для дітей мотивування значно впливає на їх діяльність. Діти поспішали перевезти кубики, щоб потім будувати.

Проведені дослідження показують, що в молодшому дошкільному віці, даючи епізодичні доручення, слід перед дітьми ставити не більше одного-двох завдань, які виконуються послідовно або одночасно. У тому випадку, якщо вихованці отримують завдання, для виконання якого потрібно запам'ятати три, не пов'язані між собою дії, вони з завданням не справляються. У молодшому віці діти також не справляються із завданням, якщо потрібно щось дізнатися за межами групи, або діти справляються з першою частиною завдань, не виконують другу: вони дізнаються для себе, але не для інших.

В.Г.Нечаєва робить висновок: систематична участь у праці, виконання епізодичних трудових доручень допомагає дітям оволодівати деякими навичками [8].

У дітей проявляється готовність виконувати будь-яке доручення педагога, прагнення своїми силами справитись із виникаючими труднощами. Якщо на початку діти відволікаються від виконання доручення, не доводять його до кінця, то до наприкінці року вони виконують доручення більш уважно, довше зосереджуються на роботі і виконують більш складні доручення.

У дослідженні О.Д.Шатової [9] засобом виховання позитивного ставлення до праці у дітей середнього дошкільного віку служать трудові доручення. На думку автора, даний засіб виховує дитину лише за наявності чітко розроблених правил, якими вона повинна опанувати, виконуючи завдання. Зміст правил різний і залежить від характеру організації доручень. У роботі визначається три групи правил і розробляються педагогічні умови їх виконання з метою формування позитивного ставлення до праці. За даними О.Д.Шатової видно, що діти по-різному ставляться до доручень; діти мало трудяться за власною ініціативою [9]. Тільки 3% з обстежуваних дітей самі бачать що краще зробити, можуть в потрібний момент запропонувати свою послугу, щось зробити для іншої людини, відчутти в цьому необхідність. Дані також свідчать про те, що діти по-різному ставляться до прийняття завдання. У результаті спостережень було виявлено, що 30% дітей не вміють вислуховувати завдання вихователя, не помічають повсякденної праці і, природно, не роблять спроб трудитися [5; 8; 9].

Дослідження показало, що за умови правильного виховання, трудові доручення в середньому дошкільному віці охоплюють весь день перебування дитини в дитячому саду. Вихователь в будь-який час може знайти потрібну і корисну справу для однієї дитини, для невеликої групи і для всієї вікової групи дітей. Потрібно відзначити, що в тому випадку, якщо є чітка спрямованість

доручень на отримання результату, конкретність завдання, поставленого перед дитиною, контроль за їх виконанням - все це сприяє вихованню у дітей позитивного ставлення до праці.

Як показують дослідження [1; 3; 6], вихователі періодично залучають дітей до трудових доручень, намагаються закріпити трудові навички, привчають дітей доводити роботу до кінця, вчать не відволікатись, виховують у дітей вміння планувати діяльність. У кожному дорученні вихователі передбачають виховання вміння і бажання виконати будь-яку доручену роботу, хоча вона може бути і нецікавою. При організації доручень значне місце має наявність в них способів дії.

У дослідженні О.Д.Шатової [9] показано, що виконання доручень відбувається поетапно, для їх виконання необхідно знати правила.

На I етапі діти поки недостатньо знають правила, як діяти, виконувати завдання. Найчастіше вони діють на основі наслідування праці дорослих або під впливом його вимог. Доручення діти краще виконують при наявності постійних вимог або за участю дорослих.

На II етапі діти від дорослого дізнаються, як потрібно правильно організувати свою діяльність, щоб виконати доручену.

На III етапі діти з власної ініціативи починають свідомо наслідувати правила виконання трудових доручень у звичній, знайомій обстановці. На цьому етапі відбувається активне формування навичок самостійного виконання завдання орієнтуючись на знайомі правила. На IV етапі дитина свідомо, самостійно виконує правила індивідуально або з однолітками, як у звичній, так і у відносно новій обстановці - це вже найвищий рівень оволодіння правилами. Отже, при виконанні трудових доручень дітьми старшого дошкільного віку значення має їхня власна творча активність та обмірковування майбутньої роботи, підбір матеріалу, подолання труднощів.

Отже, аналізуючи погляди на питання трудових доручень, ми знаходимо *ще один підхід у вирішенні проблеми трудових доручень - це керівництво вихователя ними.* Вибір того чи іншого доручення залежить від низки умов: від інтересів і схильностей вихователів, від умов дитячого садка, групи, від наявного досвіду дітей, від зацікавленості дітей, від постановки трудового виховання в конкретному закладі.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Особливості підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки в контексті реформування вищої освіти України / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. мат. наук.-практ. конф.– Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип.4. – С. 437-440
2. Базовий компонент дошкільної освіти: науковий керівник: А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук.; Авт. кол-в: Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л., Гавриш Н.В. та ін. - К. : Видавництво, 2012. – 26 с.
3. Більська О. Суперечності та перспективи розвитку освітніх систем країн Західної Європи / О. Більська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 9-11 квітня 2014 р.) / ред. кол.: Г. С. Тарасенко, В. І. Шахов, М. Библук. - Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. -Вип. 3. - С. 15-18.
4. Дитина в дошкільні роки : комплексна освітня програма / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2016. – 160 с. (рекомендовано, Лист МОН України від 06.11.2015 р. лист №

1/11-16160).

5. Казьмірчук Н.С. Трудове навчання у контексті гуманітарно-освітнього процесу / Н. С. Казьмірчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. - 2012. - Вип. 33. - С. 102-107.
6. Крутій К.Л. Створюємо освітній простір, дружній до дитини / Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Осінь-арабеска / К. Л. Крутій, Т.І.Грицишина, І. Б. Стеценко. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2018. – С.6-26.
7. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП "Документ Принт", 2017. – 196 с.
8. Нечаева В.Г. Воспитание дошкольника в труде / В.Г. Нечаева. - М. : Просвещение, 1990. С.29-43
9. Шатова А.Д. Трудовое поручение в детском саду и его воспитательное значение / А.Д. Шатова . - В кн. : Трудовое воспитание в детском саду (из опыта работы детских садов республики). – Минск : Прасвета, 1976. – С.45-57.

АРТ-ТЕРАПІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Нікітіна Вікторія, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

***Науковий керівник: Наталія Казьмірчук, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського(Україна)***

ART THERAPY IN WORK WITH PRESCHOOL KIDS

Nikitina Viktoriia, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті проаналізовано науково-педагогічну літературу та визначено поняття арт-терапії, як однієї із сучасних технологій у роботі з дітьми дошкільного віку, охарактеризовано види арт-терапії, особливості використання їх у сучасних дошкільних навчальних закладах.*

***Ключові слова:** арт-терапія, дошкільний вік, різновиди арт-терапії.*

***Abstract.** The article describes the concept of art therapy as one of the modern technologies in work with preschool children. Types of art therapy are characterized, peculiarities of their use in modern preschool educational institutions.*

***Key words:** art therapy, music therapy, isotherapy, fairytale therapy, preschool children, newest technologies, action with art.*

На сучасному етапі зміст освіти постійно ускладнюється, дедалі більше уваги приділяється гармонійному і всебічному розвитку особистості, творчих та інтелектуальних здібностей дітей. На зміну традиційним методам навчання приходять інноваційні новаторські методи. Молодому педагогові потрібно самовдосконалюватись відповідно до інновацій і раціонально творчо підходити процесу становлення особистості дитини.

Однією з інноваційних методів є арт-терапія. Термін арт-терапія у дослівному перекладі – це лікування мистецтвом. Великий педагог В.Сухомлинський стверджував: «Витоки здібностей і обдарувань дітей – на кінчиках їхніх пальців». Арт-терапія - це потужний та ефективний інструмент творчого потенціалу дитини, як особистості.

Методу арт-терапії приділяли увагу чимало зарубіжних соціальних педагогів, психологів, психотерапевтів. В Україні дослідженнями ефективності арт-терапії та мистецтва займаються вчені-теоретики і практики: А.Бреусенко-Кузнецов, О.Вознесенська, Н.Єщенко, О.Пинчук, А.Кап'юк та ін. [4, с. 78].

Термін арт-терапія став використовуватися в нашій країні порівняно недавно, і в перекладі з англійської означає “лікування, засноване на заняттях художньою творчістю”. Як засіб «лікування душі» пластичні мистецтва були відомі задовго до виникнення поняття про терапевтичні методи [10].

На думку М. Лібмана, арт-терапія – це використання засобів мистецтва для передачі почуттів та інших проявів психіки людини з метою зміни структури її світовідчуття [8, с. 8]. В енциклопедії соціальної роботи зазначено, що арт-терапія – це технології реабілітації людей засобами мистецтва” [8, с. 34].

На думку А. Копитіна, арт-терапія здатна простими засобами актуалізувати внутрішній потенціал кожної дитини, сприяти зціленню і встановленню гармонії особистості, формувати її творчу позицію. При цьому дитина навчається спілкуватися з навколишнім світом на рівні екосистеми, використовуючи образотворчі, рухові та звукові засоби [8, с. 125].

В основі методик і технік арт-терапії – традиційні мистецькі прийоми. З по-між основних видів арт-терапії- традиційні мистецькі прийоми. З основних видів арт-терапії розрізняють хромо-, ізо-, музикотерапію, казкотерапію, танцювальну тощо [2, с. 6].

Найпоширенішим видом арт-терапії у роботі з дітьми є ізотерапія-терапія засобами малювання. Ізотерапія призначена формувати навички творчого саморозкриття та самоконтролю. Для контролю навичок самоконтролю і саморозкриття, педагог пропонує дитині малювати за допомогою олівців та фломастерів малюнки на задані сюжети і теми. Використання олівців допоможе дитині створити чіткі лінії [2, с. 7-8].

Якщо ж у дитини проблеми з самореалізацією і творчістю, уявою, то педагог звертається до малювання малюнків на вільну тему. У роботі використовуються нетрадиційні техніки арт-терапії такі, як мазанина пальцями, ватними паличками, тощо [2, с. 8].

Іншим видом арт-терапії є музикотерапія,що передбачає контрольований вплив музики задля корекції порушень психоемоційного розвитку. Музика дає можливість встановити ритм, налаштуватись на діяльність [2, с. 8]. У роботі з дітьми дошкільного віку музикотерапія широко використовується вихователями у дошкільних навчальних закладах. За допомогою музики вихователь може зробити хвилинки релаксації, підбадьорити дітей, навіяти дітям відповідний бажаний настрій, зняти емоційне напруження, перезбудження.

Під час проведення ігор з музичним супроводом відбувається низка новоутворень, які допомагають дитині адаптуватися до навколишнього середовища. У дітей покращуються комунікативні навички, зникає напруга, тривожність, вони стають більш відкритими, упевненими, вільно висловлюють

свої думки. За допомогою ігор вони одержують нові враження, соціальний досвід, поводять себе не так, як від них вимагають, а так, як їм хочеться.

Танцювальна терапія - це метод психокорекційної роботи, де тіло є інструментом, а рух - процесом. Використання танцювальної терапії в роботі з дітьми дає можливість виконати широке коло завдань: відкорегувати емоції та почуття, вдосконалити навички комунікації, посилити життєвий потенціал, послабити комплекси, стреси, тощо. Заняття з танцювальної терапії починаються з розминки, мета якої підготуватись до заняття. Це можуть бути спонтанні рухи. Потім вихователь з дітьми разом визначає спільну тему заняття. Після цього демонструють танцювальні етюди на відповідну тему. Заняття завершується підсумком і обговоренням [2, с. 8].

Також одним з видів арт-терапії, який широко використовують у роботі з дітьми дошкільного віку є казкотерапія. Дитина асоціює себе з різними казковими персонажами і проектує на себе різні ролі. Казкотерапія активно впливає на емоційну сферу дитини, що дає змогу корегувати поведінкові розлади і впливати на почуття. За допомогою казок дитині пропонуються альтернативні способи вирішення різноманітних проблемних ситуацій.

Казка не лише вчить дитину співчувати, радіти, співчувати, хвилюватись за інших, а й стимулює розвиток мовлинневого контакту, сприяє соціалізації дитини. Окрім того, використання казкотерапії дає можливість розвивати зв'язну мову, активувати і розвивати словниковий запас, накопичити соціальний досвід і соціально доступні форми поведінки, формувати цілеспрямовану діяльність, корегувати пізнавальні процеси та емоційну сферу [4, с. 225]. Сеанс казкотерапії зазвичай відбувається у три етапи:

1. Розслаблення. Це творча дія, пов'язана із заспокоєнням і налаштуванням на подальший процес написання казки.

2. Казка. Написання або обговорення казки.

3. Прочитання казки, завершення. Важлива подія — і для автора, і для педагога, після якої дитина може розповісти про свої почуття, переживання, розкривши суть своєї вигаданої історії, а педагог може дати подальші рекомендації.

Використання арт-терапії в роботі з дітьми сприятиме розвитку в них творчих здібностей [1], соціально значимих якостей дитини, зокрема соціальної компетентності [3]; ціннісного ставлення до життя [7; 9] тощо.

Отже, методи арт-терапії використовуються як засіб реставрації почуттів, гідності, набуття стресотолерантності, реабілітації та реадaptaції дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Арт-терапія- потужний інструмент гармонійного розвитку особистості. Арт-терапія – одна із новітніх технологій, яка спирається на взаємодію з мистецтвом. Творчий характер занять допомагає дитині пізнавати себе, розвивати свої якості, розуміти себе, встановлювати взаємозв'язки з оточуючим світом. Використання прийомів ,педагогічна цінність якої полягає в тому,що вона реалізує культурологічну, творчу, освітню, виховну, корекційну, розвивальну, терапевтичну, діагностичну функцію. Впровадження арт-терапії необхідне дітям дошкільного віку, оскільки

вона несе в собі позитивний психолого-педагогічний ефект на шляху становлення особистості.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Гриньова О.В. Використання арт-терапії у роботі з дітьми дошкільного віку/ О.В.Гриньова // Періодичне видання «Практичний психолог: дитячий садок», 2015. – 85с.
3. Казьмірчук Н.С. Формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі навчання у ВНЗ//Науковий часопис імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: 36.наук.праць. – Вип.18 (28). – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2012. – С.83-86.
4. Казьмірчук Н.С. Педагогічні умови використання казки як засобу розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку / Н.С. Казьмірчук, Т.О. Бондарчук // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 132-136.
5. Кіпріянв І.Ю Використання арт-терапії у роботі з дітьми з особливими потребами / І.Ю. Кіпріянв, Т.І. Ковальчук // Науковий часопис НПУ імені Н.П.Драгоманова.- 2014.-№ 5(48) – 120с.
6. Кит Г.Г. Творчий характер дослідницької діяльності учасників педагогічного процесу // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 34. – Вінниця, 2011. – С. 320-325.
7. Колосова О.В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О.В.Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм / за ред. О.А. Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
8. Лазаренко Н.І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н.І. Лазаренко, А.В. Хіля, А.М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. – Вип. 13. – С. 124–156.
9. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП "Документ Принт", 2017. – 196 с.
10. Практикум по арт-терапии / под ред. А. И. Копытина. – СПб. :Питер, 2000. – 448 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ-АУТИСТІВ У ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Окулова Анастасія, учитель загальноосвітньої школи

I-III ступенів №8 м.Вінниці

*Окулова Любов, учитель загальноосвітньої школи I-III ступенів №8 м.Вінниці
(Україна)*

FEATURES OF ORGANIZATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES OF CHILDREN-AUTHISTS IN THE EDUCATIONAL SPACE OF THE PRIMARY SCHOOL

Okulova Anastasia, teacher of secondary school №8 in Vinnytsia

Okulova Liubov, teacher of secondary school №8 in Vinnytsi (Ukraine)

Анотація. У статті розкривається проблема організації навчання дітей, які мають аутичні розлади. Наведені методичні рекомендації щодо роботи із такими учнями у початковій школі.

Ключові слова: аутизм, аутичні розлади, початкова школа, освітнє середовище.

Abstract. *The article addresses the problem of organizing education for children with autistic disorders. Guidelines for working with such students in elementary school are given.*

Keywords: *autism, autistic disorders, elementary school, educational environment.*

Проблема навчання дітей-аутистів є надзвичайно актуальною. Вона активно обговорюється в останні роки на державному, науковому та практичному рівнях. Організація навчання дітей з аутичними розладами дозволяє створити індивідуальну комфортну траєкторію для саморозвитку і самореалізації кожної особистості, незалежно від стану здоров'я, здібностей і можливостей, соціального положення та інших відмінностей.

Особливості аутичного розладу в дітей досліджували в своїх працях С. Барон-Коен, Л. Вінг, Л. Каннер, К. Лебединська, І. Мамайчук, О. Мастюкова, О. Нікольська, Б. Римланд, В. Синьов, Т. Скрипник, В. Тарасун, О. Хохліна, Е. Шоплер, Д. Шульженко, А. Чупріков та ін.

Аутизм – це розлад, який виникає внаслідок порушення розвитку мозку і характеризується відхиленнями у соціальній взаємодії та спілкуванні, а також стереотипністю у поведінці та інтересах. Всі вказані ознаки з'являються у віці до 3 років. На відміну від усіх інших дітей з психофізичними порушеннями і без них, аутична дитина не йде назустріч іншій людині і не радіє, коли будь-хто, дитина чи дорослий, хоче, наприклад, гратися разом з нею [3, с.85].

Характерні ознаки-дитини аутиста:

1. Недостатній розвиток мови, відсутність мовлення. Учень не розуміє складних мовних конструкцій, прийнятними для нього є лише односкладові слова-команди: «Їж», «Сядь», він не може абстрактно мислити, аналізувати і узагальнювати. Водночас у такої дитини може досить інтенсивно розвиватися «автономна мова», «мова для себе».

2. Учень-аутист не сприймає навколишній світ, не реагує на події навколо себе. Часом зовсім неможливо привернути його увагу, він не реагує на своє ім'я, на звуки голосів мами і тата. Більш того, з часом він починає активно уникає спілкування, ховається.

3. Дитина, що страждає аутизмом, ніколи не грає з іграшками, і навіть не виявляє до них інтересу. Гра такого учня полягає в наборі простих рухів – вона смикає шматок одягу, крутить мотузку, смочче або нюхає частини іграшок.

5. Учень не проявляє інтерес до інших дітей, не грає з однолітками.

6. Дитина, що страждає аутизмом, не може навчитися найпростішим навичкам самообслуговування.

7. Учень-аутист потребує постійного контролю, він не розуміє і не може оцінити небезпеки навколишнього світу.

8. Незважаючи на байдужість до навколишнього світу, дитина з аутизмом може дуже часто проявляти спалахи гніву і агресії [6, с.41].

Працюючи з дітьми-аутистами варто постійно їх страхувати, бути готовими спіймати, підхопити, підкласти руку на небезпечне місце тощо. Доречно запобігти виникненню ситуації, що провокує фізичну самоагресію

дитини. Дієвим способом зводити до мінімуму небезпечні дії є їх не підкріплення своїми бурхливими реакціями (не лякатися, не засмучуватися, не сердитися). Необхідно пам'ятати, що деякі учні можуть провокувати такі реакції вчителя (асистента вчителя) і при цьому відчувати задоволення і радість.

Варто використовувати більшу прихильність учнів з аутизмом у ставленні до предметів. Доречно опосередковано налагоджувати діалог з ним, наприклад, через музичні інструменти, танці, спортивні ігри, водночас, на цій основі у дитини формується слухо-вокальна, слухо-рухова та зорово-рухова координація загальної і дрібної моторики, формується доступний для дитини рівень здатності синтезувати їх в одній діяльності.

Працюючи з учнями-аутистами необхідно систематично використовувати можливості арт-терапевтичних засобів як соціально прийнятної виходу агресивності та негативних емоцій дітей, безпечного способу зняття напруження, зменшення страхів, агресії і жорстокості. Спільна участь в малюванні, в музичних уроках, в елементарних спортивних іграх сприятиме формуванню відносин емпатії та взаємної підтримки [6, с.43].

У роботі з учнями-аутистами варто застосовувати (як можливий) метод мобілізації дітей до гри без усіляких вимог і інструкцій лише з метою налагодження емоційно сприятливого, довірливого контакту, навіть не зважаючи на те, що дитина може не звертати на вас увагу.

В учнів-аутистів слід розвивати вміння обстежувати навколишнє середовище і орієнтуватися в його предметному світі. Цю роботу необхідно здійснювати за допомогою багаторазових повторень, спираючись на коментуюче та звернене мовлення вчителя: «Подивись, це (відповідний жест) – годинник. Годинник каже: цок-цок. Де годинник?»; «Пташка (відповідний вказівний жест дорослого). Яка гарна пташка». «Де пташка? Покажи» тощо). Доречно формувати у дитини елементарний інтерес до іграшок та до інших, оточуючих її, предметів. Для цього варто вживати назви тих предметів, які їй добре відомі («Це – лялька. Лялька – твоя. Де твоя лялька? Покажи») [7, с.21].

Діти, які страждають аутизмом, охоче грають в такі ігри, де не потрібно говорити. Тому потрібно вчити дитину грати в лото, складати головоломки, пазли, викладати мозаїку, аплікації. Так може бути досягнута спільна діяльність – перший крок на шляху до спілкування та взаємодії, налагоджений контакт з малюком [1, с.85].

Слід пам'ятати про п'ять «не»: не говорити голосно, не робити різких рухів, не дивитись пильно в очі дитині, не звертатись прямо до дитини, не бути занадто активним і нав'язливим.

Для роботи з дітьми з, які страждають аутизмом, розв'язання різних завдань, пов'язаних із соціалізацією такої дитини, коригуванням її емоційної сфери необхідно шукати сучасні технології та методики. Ефективними можуть стати різні творчі прийоми [1], виховні ситуації [2], казкотерапія [4]; арт-терапія [5; 6; 7; 8].

Отже, тісне спілкування, постійні розмови з дитиною, пояснення всього, що відбувається, розвиває емоційно-чуттєві якості маленької людини, і з часом

він навчиться спілкуватися з близькими, висловлювати свої почуття і емоції за допомогою слів. Виховання малюка, котрий страждає раннім дитячим аутизмом, має свої специфічні особливості, і займає багато часу і сил. Потрібно постійно займатися з дитиною, у жодному разі не пускаючи на самоплив, інакше розвиток психоемоційної сфери дитини зупиниться або відкотиться на початковий рівень. Виховання малюка, котрий страждає раннім дитячим аутизмом, має стати способом життя сім'ї, в якій є місце добру, терпінню і великої любові до дитини.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Демченко Е.П. Статус одаренного ребенка в проблемном поле инклюзивной педагогики / Е.П.Демченко // Инклюзивное образование как организационная основа педагогики многообразия : сб. науч. ст. по итогам Международного образовательного проекта «Подготовка и переподготовка педагогов и руководителей образования в среде многообразия». - Мозырь : МГПУ им. И. П. Шамякина, 2016. – С. 105-109.
3. Засенко В.В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку / В.В. Засенко // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти колекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб.: Вип. 8. / за ред.: В.І. Бондаря, В.В. Засенка – К.: Наук. світ, 2006. – С. 85-88.
4. Казьмірчук Н.С. Педагогічні умови використання казки як засобу розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку / Н.С. Казьмірчук, Т.О. Бондарчук // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 132-136.
5. Кит Г.Г. Развивающий потенциал поисково-исследовательской деятельности детей дошкольного и младшего школьного возраста // Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2013. – № 2 (3). – (Тольятти, Самарская обл., Россия). – С. 14-17.
6. Колосова О.В. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами / О.В.Колосова // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм / за ред. О.А. Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.49-51.
7. Скрипник Т.В. Методика дослідження психічних процесів у дошкільників з аутизмом : методичні рекомендації // Т.В. Скрипник. – К. : Педагогічна думка. – 2008. – 72 с.
8. Хворова Г. М. Технологія комплексної психолого-педагогічної корекції та розвитку аутичної дитини / Г. М. Хворова // Дефектологія. – 2008. – №3. – С. 20-27.

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

*Павлик Олена, кандидат педагогічних наук, доцент,
Криворізький державний педагогічний університет (Україна)*

CURRENT REALITIES AND PROSPECTIVE AREAS OF EDUCATIONAL REFORM «NEW UKRAINIAN SCHOOL»

*Pavlyk Olena, Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D)
Kryvyi Rih State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті аналізуються ключові здобутки освітньої реформи «Нова українська школа» в галузі початкової освіти з огляду на кращі європейські практики. Окреслено перспективні напрями діяльності уряду й громади задля забезпечення якості української початкової освіти.

Ключові слова: нова українська початкова школа, євроінтеграція, ключові здобутки, перспективні напрями розвитку.

Abstract. The article analyzes the key achievements of the New Ukrainian

School educational reform in the primary education in the light of European best practices. The perspective directions of activity of the government and the community for ensuring the quality of Ukrainian primary education are outlined.

Key words: *new Ukrainian primary school, European integration, key achievements, perspective directions of development.*

В умовах глобалізації освітнього простору, входження України в європейську спільноту актуалізувався компаративний напрямок педагогічних досліджень. Новий тренд з вивчення провідних європейських освітніх систем дозволив якісно покращити об'єднувальний процес на європейському просторі й зумовив потребу в здійсненні масштабних реформ у галузі середньої освіти України. З огляду на суспільні потреби, рекомендації ЄС, кризові явища в українській школі з 2016 року було розпочато докорінну освітню реформу «Нова українська школа».

Концептуальні засади Нової української школи було сформульовано на основі вивчення кращого європейського досвіду. Аналізуючи освітні системи провідних європейських країн та переосмислюючи власні освітні здобутки, урахувавши всі світні дані щодо особливостей нової генерації школярів, автори Концепції обґрунтували потребу змін, представили формулу Нової школи і розробили дорожню карту запровадження української освітньої реформи [1].

Освітня реформа стосується різних аспектів функціонування середньої школи і покликана забезпечити економічне зростання, підвищення соціальних стандартів та розквіт України як європейської держави. Безперечно, перші кроки запровадження освітньої реформи є складними, але, як свідчить аналітичний огляд, вже помітні певні здобутки. Так, зокрема, було ухвалено ряд важливих документів, що регулюють освітню реформу. Це, насамперед, Закон України «Про освіту», Концепція Нової української школи, Державний стандарт початкової освіти, котрі ґрунтуються на європейських цінностях та найновіших європейських розробках.

Заслуговують на увагу зміни, що фіксуються на рівні усіх дев'яти ключових компонентів формули Нової школи: «новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками; умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; наскрізний процес виховання, який формує цінності; нова структура школи, котра дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя; децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію; справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти; сучасне освітнє середовище, що забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу» [3, с.11].

На основі Рекомендації 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» було визначено 10 ключових компетентностей Нової української школи. Більшість із

них є спільними для європейських еталонних рамок, зокрема: «спілкування рідною мовою, спілкування іноземними мовами, знання математики та загальні знання у сфері науки і техніки, навички роботи з цифровими носіями, соціальні та громадянські навички, навчання заради здобуття знань, ініціативність та практичність, обізнаність та самовираження у сфері культури» [6]. Причому в Концепції окрему увагу приділено екологічній грамотності і здоровому способу життя, що, на нашу думку, насамперед пов'язано з екологічними проблемами та потребою у здоров'язбереженні української спільноти.

Не обійшли увагою розробники Концепції і наскрізні уміння, які теж визнані як «важливі для всіх восьми компетенцій» в еталонних рамках: «критичне мислення, творчість, ініціативність, вміння вирішувати проблеми, оцінка ризику, вміння приймати рішення та вміння конструктивно керувати емоціями» [5]. Зазначені ключові компетентності та наскрізні уміння знайшли своє відображення у новому змісті, що реалізовано в Державному стандарті початкової освіти 2018р. та типових освітніх програмах для 1-2 класів НУШ (цикл І). Причому знаково, що новий український курикулум було написано з урахуванням стандартів європейських країн (Фінляндії, Шотландії, Франції, Ірландії, Англії тощо). Новий зміст української початкової освіти вже частково реалізовано в підручниках нового покоління для 1 і 2 класу, що було розроблено за підтримки Європейського фонду освіти. Важливим чинником оновлення змісту освіти Нової української школи стала наскрізна інтеграція, що реалізується через тематичний та діяльнісний підходи завдяки впровадженню в освітній процес методик компетентнісного навчання, сучасних технологій (стратегій розвитку критичного мислення, ротаційних моделей «Щоденні 3», «Щоденні 5»), інтегрованих курсів («Я досліджую світ»), тематичного навчання (планування тематичних днів та тижнів, місяців),

Вагомим напрямом освітньої реформи є запровадження за допомогою численних міжнародних проектів, зокрема DOCCU, «Просування громадянської освіти у початковій школі в контексті нових освітніх стандартів» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), демократичних ініціатив на різних щаблях освітньої вертикалі (учні, вчителі, адміністрація, громада), утвердження на законодавчому рівні потреби в протидії цькуванню і булінгу, боротьбі з дискримінацією і насильством, у самоврядуванні, лідерстві, у розвитку громадянської освіти, формуванні громадянської компетентності учнів, починаючи з початкової ланки освіти.

Актуальним викликом освітньої реформи стала якісна підготовка «агентів змін», спільноти відповідального учительства до втілення нових освітніх ідей через інформаційний hub (веб-ресурс НУШ), систему майстер-класів, тренінгів, (не)конференцій EdCamp Ukraine, вебінарів, дистанційних курсів, зокрема через студію онлайн-освіти Educational Era тощо. Такі заходи покликані забезпечити підготовку вчителів до роботи в нових умовах, обмін передовим педагогічним досвідом щодо запровадження ідей НУШ в початковій школі, особистісне і професійне зростання освітян. Наступним кроком стала розробка і затвердження професійного стандарту вчителя початкових класів, створення за підтримки Британської ради рамки безперервного освітнього розвитку

вчителів, підготовка до добровільної сертифікації педагогічних працівників на шляху до реалізації компонента «Вмотивований вчитель» формули НУШ.

Зважаючи на освітній аспект європейських інтеграційних процесів, зазнала змін і структура системи середньої освіти України. Так, зокрема, була втілена в шкільну практику через Державний стандарт початкової школи та типові освітні програми європейська практика циклічності освіти, що ефективно реалізується у багатьох європейських країнах, зокрема Франції, Фінляндії. Наразі триває розробка науково-методичної бази для забезпечення циклічності української середньої освіти.

Висвітлюючи ключові здобутки української освітньої реформи, не можна не згадати про дитиноцентризм як провідний принцип Нової української школи, який реалізується насамперед через запровадження циклової організації освітнього процесу, інклюзивного навчання, застосування спеціальних нейропсихологічних практик, створення сприятливого психологічно комфортного середовища. Заслуговує на увагу введення європейської практики оцінювання результатів навчальної діяльності молодших школярів через запровадження свідцтва досягнень, що замінило традиційний табель успішності школяра задля забезпечення формувального оцінювання.

Аналіз традиційного досвіду реалізації освітньої реформи в перших-других класах Нової української школи дозволив виокремити нагальні проблеми, що потребують негайного розв'язку. Так, зокрема, вимагає окремої уваги створення сучасного освітнього середовища в класних кімнатах за великої наповнюваності початкових класів, відсутність вільного простору для функціонування необхідних предметно-розвивальних осередків, групової взаємодії, організації творчого процесу. Бракує приміщень з відкритим навчальним простором, місць для учнів з особливими освітніми потребами, осередків для забезпечення індивідуальної особистісно значущої території дітей. Разом з тим, як свідчить інформаційний контент та європейський досвід, з метою створення сучасного освітнього середовища доцільно залучати не лише кошти державної субвенції, а й місцевих громад, здійснювати планування фізичного просторово-предметного оточення дітей спільно з батьками, адміністрацією та органами місцевого самоврядування на засадах педагогіки партнерства.

До речі, на сьогодні залишається проблемним питання запровадження педагогіки партнерства через неготовність батьків співпрацювати і залучатись до розбудови освітньо-професійної траєкторії дитини. Пов'язане це, на нашу думку, насамперед із негативними тенденціями, що утвердилися в останні десятиліття, щодо недовіри до освітньої системи, учительської спільноти в цілому, зниження престижності педагогічних професій в українському суспільстві через ряд економічних факторів. Болючим залишається питання відповідальності батьків за побудову індивідуальної освітньої траєкторії власної дитини, за рівень її вихованості, проведення спільного дозвілля, достатності спілкування в родині, зокрема й емоційного.

Проблемним на сьогодні також є питання щодо рівного доступу до якісної освіти. Як показали попередні результати міжнародного моніторингу

PISA 2018, проведеного в Україні, учні великих міст, обласних центрів мають більше можливостей для здобуття якісної освіти через недостатнє фінансування, брак кваліфікованих педагогічних працівників, неналежні фізично-просторові умови, відсутність обладнаних лабораторій, комп'ютерних класів, сучасних майстерень, бібліотек, інноваційних центрів тощо. Хоча окремі територіальні громади в цьому напрямку демонструють значні досягнення. Це стосується насамперед створення системи опорних шкіл нового покоління, покликаних забезпечити рівний доступ до якісної освіти усіх школярів незалежно від місця проживання, регіону, соціальних та фізичних можливостей.

Уваги та переосмислення в умовах сьогодення вимагає також компонент «Виховання на цінностях» формули НУШ. Залучення дітей до волонтерської діяльності, соціальних проєктів з огляду на європейські практики дозволить, на нашу думку, сформувати в них відповідальність за долю країни, набутти неоціненного досвіду соціальної взаємодії, участі в громадському житті тощо.

У контексті реалізації вимог Концепції «Нова українська школа» потребує особливої уваги вдосконалення підготовки вчителів до реалізації поставлених в ній складних завдань. Сучасні дослідники [1; 2; 3; 4; 5; 7] брозробляють і впроваджують інноваційні технології формування педагога нової генерації.

Таким чином, у процесі реалізації освітньої реформи «Нова українська школа» можна констатувати ключові здобутки та перспективні напрями розвитку, зважаючи на складові формули НУШ. Та попри перші успіхи наразі можна виокремити невирішені проблеми, осмислення яких в контексті європейського досвіду дозволить позитивно вплинути на якість початкової освіти в Україні. Перспективними вважаємо залучення освітян до обміну досвідом на міжнародному рівні через систему академічної мобільності, стажувань у провідних європейських країнах. Розв'язання вимагає проблема довіри суспільства до системи освіти, підвищення статусу вчителя на державному рівні, співпраця школи з громадою, батьківством, залучення додаткових інвестицій в освітню галузь, запровадження шкільного аудиту, нових технологій. Уваги потребує також проблема наповнюваності класів, реконструкції освітніх закладів, збереження ціннісних здобутків минулого, української ідентичності освітньої системи з огляду на небезпеку глобалізаційних процесів.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Особливості підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки в контексті реформування вищої освіти України / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. мат. наук.-практ. конф. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип.4. – С. 437-440
2. Кит Г.Г. Развивающий потенциал поисково-исследовательской деятельности детей дошкольного и младшего школьного возраста / Г.Г.Кит // Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2013. – № 2 (3). – (Тольятти, Самарская обл., Россия). – С. 14-17.
3. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Лазаренко Н.І. Структурні компоненти інформаційної культури викладача педагогічного вищого навчального закладу / Н.І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка та психологія. – Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016. – Вип. 47. – С.

18-23.

5. Любчак Л.В. Підготовка майбутнього педагога до реалізації принципів педагогіки партнерства / Л.В.Любчак, Л.П.Дабіжа // Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern urope and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. – p.539-560.
6. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя" від 18 грудня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_975.
7. Шикиринська О. В. Розвиток логіко-математичного розвитку старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи. // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.
8. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

РОЗВИТОК У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ СХИЛЬНОСТІ ДО ЛІДЕРСТВА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Павлюк Мирослава, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

***Науковий керівник: Олена Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)***

DEVELOPMENT IN CHILDREN OF PRESCHOOL AGE INCLINATION TO LEAD IN INCLUSIVE EDUCATION

Pavliuk Mirosлав, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Здійснено теоретичний аналіз категорій лідерства, лідерських якостей. Актуалізовано проблему виховання лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку. Показано значення виховання лідера в умовах інклюзивної освіти. Визначено перспективні напрями дослідження проблеми у контексті професійної діяльності вихователів.

Ключові слова: лідер, лідерство, лідерські якості, інклюзивна освіта.

Abstract. Theoretical analysis of the categories of leadership, leadership qualities and. The problem of nurturing leadership qualities in older preschool children has been updated. The importance of nurturing a leader in inclusive education is shown. The perspective directions of research of a problem in the context of careers' professional activity are defined.

Keywords: leader, leadership, leadership qualities, inclusive education.

На сучасному етапі реформування системи освіти в цілому, дошкільної зокрема, відбувається переосмислення мети і завдань виховання. На перший план виходить необхідність формування соціально значимих якостей, серед яких вагомими стають лідерські, організаторські, що забезпечують особистості можливість досягнення життєвого успіху. Наявність лідера в кожному

дитячому колективі є важливою умовою успішного проведення спільної діяльності та досягнення поставлених колективних цілей. Складно ефективно планувати, організовувати, мотивувати діяльність членів колективу за відсутності авторитетного лідера, здатного заохочувати інших, вести за собою, показувати приклад творчості та ефективного виконання завдань.

Лідерство як соціально-психологічне явище, лідер як сильна й харизматична особистість, стосунки між лідером і колективом були предметом дискусійного обговорення в філософських студіях, починаючи з античності й до наших часів. З утвердженням психології як науки започатковані дослідження лідерства як наукового феномену, до природи і пояснення якого існує декілька підходів. На початку ХХ ст. почалася теоретична розробка процесу управління, в контексті якого об'єктом вивчення стали також керівництво і лідерство. Починаючи з 70-х років, інтерес до вивчення лідерства суттєво зріс, про що свідчить поява робіт відомих персоністів Дж.Мак Грегора, Дж.Бернса, Р.Такера, Б.Келлермана, Дж.Пейджа. Природа, специфіка, функції, типологія лідерства як форми неофіційного керівництва досліджується в працях В.Ануфрієва, В.Гончарова, В.Зацепіна, Т.Мальковської та ін.

Прояви лідерства в дитячих групах на кожному віковому етапі, їх специфіку й організаторські та координаційні функції достатньо розглянуто в роботах Г.Драгунової, О.Залужного, І.Кона, А.Краковського, Д.Фельдштейна та ін. У сучасному психолого-педагогічному дискурсі продовжуються теоретичні й емпіричні дослідження, спрямовані на вивчення різних напрямів такого наукового феномену: педагогічного супроводу дитячого лідерства (О.Уманський); особливостей виховання лідерських якостей особистості в сучасній загальноосвітній школі (Д. Алфімов); педагогічних умов розвитку лідерських якостей дітей дошкільного і молодшого шкільного віку (Т.Вежевич); організаційно-педагогічних умов формування позитивних лідерських якостей дітей (І. Пескова) тощо.

Проблема лідерства та лідерських якостей розробляється в контексті концепції обдарованості. Згідно з теорією множинного інтелекту одним з видів обдарованості є соціальна / лідерська [4; 1].

У науковому обігу широко використовується декілька термінів «лідер», «лідерство», «лідерські якості» та ін. дослідники аналізують такі феномени, розробляють теорії їх пояснення. Лідерство вивчається на перетині багатьох наук, таких, як економіка, право, психологія, культурологія, політологія, соціологія, філософія, етика. Кожна з перерахованих галузей наук є свій аспект лідерства. Так, у менеджменті лідерство розглядається як один з інструментів ефективної організації управління підприємствами та роботи з персоналом. У філософії дослідження пов'язані з визначенням ціннісного та морального аспектів проблем. У психології досліджується процес формування особистості, в культурології – лідер є носієм культури в широкому сенсі.

Учені [1; 9; 12] у своїх працях називають особистісні риси, які за різних обставин дали б змогу визначити ефективного лідера, серед них є такі, які свідчать про високий лідерський потенціал особистості та є *домінантними*, зокрема: наявність інтелектуальних здібностей, високий рівень адаптації,

екстравертність, схильність до домінування і до змін, мужність, упевненість в собі, організаторські здібності, сильна воля, вміння зрозуміти особливості психології інших людей тощо.

Проте бувають випадки, коли, з одного боку, лідером стає людина, яка не володіє переліченими якостями; з другого – особистість може мати названі характеристики, але не бути лідером у колективі. До того ж людина, яка є лідером в одній групі, зовсім не обов'язково може займати лідерські позиції в іншій, в яка відрізняється цінностями, очікуваннями та вимогами до лідера тощо.

З'ясування теоретичних засад [10; 12] і сучасного стану виховання лідерів у закладі дошкільної освіти дало підстави для констатації того, що:

- до кінця не вирішеним ще залишається низка питань щодо виявлення лідерів у дошкільному шкільному віці та пошук шляхів і засобів розвитку лідерських якостей у дітей у різних видах спільної діяльності;

- недостатньо використовуються можливості різних видів творчої діяльності з метою виховання лідерських якостей дошкільників;

- потрібно в умовах інклюзивної освіти організувати роботу з виховання лідерських якостей дітей з особливими освітніми потребами, не зважаючи на особливості психофізичного розвитку, нерідко знижену здатність до навчання, такі учні мають схильність до лідерства.

Причиною наявності таких суперечностей є не лише недостатня теоретична розробленість різних аспектів цієї проблеми в контексті виховання в дошкільників, а також непідготовленість педагогів до її вирішення. Це зумовлює необхідність дослідження процесу виховання лідерських якостей дітей як невід'ємного чинника їхнього гармонійного особистісного розвитку та самореалізації в умовах дошкільної освіти.

Очевидним є той факт, що вже в об'єднаннях дітей дошкільного віку існує диференційоване ставлення дітей один до одного, через що простежується статусна ієрархія. Чим вище міжособистісний статус дитини, тим сильніше її психологічний вплив на членів групи [7, с. 79]. А тому проблему лідерських якостей у психолого-педагогічній літературі стосовно дошкільників розкривають через близькі поняття «впевненість у собі», «ставлення до себе», «самооцінка».

Розробляючи систему роботи з розвитку лідерських якостей у дітей дошкільного віку, апелюємо до ціннісної теорії лідерства С.Кучмарські та Т.Кучмарські [13], згідно якої лідерству можна навчатися в процесі діяльності. На думку авторів, процес навчання лідерству є безперервним і тривалим. Для того, щоб стати лідером, необхідні практика і досвід.

Зауважимо, що розпочинати формування лідерської позиції слід у дитячі роки. Якщо спостерігати за дитиною з чітко вираженими лідерськими якостями ще з раннього дитинства, то можна поділити її життя на певні періоди формування цих здібностей, наприклад, дитячий садок, школа, університет, робота і тощо. Проблема лідерства особливо гостро постає в шкільні роки, коли відбувається активне формування особистості, створюються передумови для розвитку лідерських якостей.

Розробляючи систему роботи з розвитку лідерських якостей, апелюємо до ціннісної теорії лідерства С.Кучмарські та Т.Кучмарські [13], згідно якої лідерству можна навчатися в процесі діяльності. На думку авторів, процес навчання лідерству є безперервним і тривалим. Для того, щоб стати лідером, необхідні практика і досвід.

У свою чергу, М. Ке де Врі [10] вказує, що на розвиток лідерства впливає низка факторів та обставин у процесі становлення особистості. Вчений вважає основними передумовами становлення лідера вплив сім'ї, освіти, досвід, культуру. На думку автора, якщо у конкретної людини не закладене правильне підґрунтя (сімейні та культурні цінності, освіта), то шансів на становлення лідера значно менше. Незважаючи на те, що генетичні фактори мають вагомe значення у питанні лідерства, вплив виховання та навчання на розвиток лідерського потенціалу необхідно обов'язково враховувати. Зокрема М. Ке де Врі висловлює думку проте, що батьки, які допомагають дітям відповідно до їхнього віку переживати розчарування та смуток, що є природним наслідком дитячої цікавості та потреби пізнавати світ, створюють міцну основу для незалежного майбутнього. Важливим також є раннє ознайомлення дитини з людьми інших культур (країн, національностей) через мандрівки, подорожі. Якщо ж сім'я не забезпечує необхідне міцне підґрунтя, з якого дитина може дослідити світ, культурні відмінності можуть стати не захоплюючими, а незрозумілими.

Освіта відіграє не менш важливу роль у створенні світогляду дитини, яка розвивається. Знання мов, відвідування гуртків, різноманітні захоплення сприяють всебічному розвитку особистості. Важливим фактором становлення лідерства є також вплив культури та цінностейнації (країни), де виросла дитина.

Зауважимо, що розпочинати формування лідерської позиції слід у дитячі роки. Якщо спостерігати за дитиною з чітко вираженими лідерськими якостями ще з раннього дитинства, то можна поділити її життя на певні періоди формування цих здібностей, наприклад, дитячий садок, школа, університет, робота і тощо. Проблема лідерства особливо гостро постає в шкільні роки, коли відбувається активне формування особистості, створюються передумови для розвитку лідерських якостей.

Такої позиції дотримується Д.Алфімов [1], який експериментально довів, що ефективність виховання лідерських якостей дітей залежить від того наскільки неперервно (від року до року) воно здійснюється. Під неперервністю виховання лідерських якостей особистості автором розуміється поступовість виховних дій протягом усього перебування дитини в закладі освіти, та за її межами, з урахуванням центральних психологічних новоутворень, що притаманні віковому періоду дошкільників і молодших школярів й зумовлюють диференціацію змісту, форм і методів з ускладненням відповідно до їх можливостей щодо взаємодії з членами команди. Починаючи з старшого дошкільного та молодшого шкільного віку педагогам необхідно проводити роз'яснення дітям значення лідерських якостей; організовувати розігрування рольових ситуацій, групові та індивідуальні вправи, створювати виховні

ситуації та шукати способи їх вирішення; ознайомлювати дітей з біографіями видатних лідерів світу; проводити ігрові тренінги-вправи.

Відповідно до цього, зазначимо, що формування позитивних лідерів в учнівському колективі не може бути стихійним процесом. Погоджуємося з дослідниками, які вважають, що потрібно організовувати спеціальну роботу, спрямовану на діагностику лідерських якостей у дітей та створення умов для реалізації лідерського потенціалу найбільш активних особистостей. Для цього дітей потрібно ставити в позицію активного учасника різних видів діяльності. Умови для розв'язання такого завдання закладені в освітньому процесі, в ході навчання і виховання, де сама особистість має бути би активним учасником, суб'єктом свого становлення.

Проте, з другого боку, необхідно створювати сприятливі педагогічні умови в закладі освіти, реалізація яких сприятиме розвитку лідерських якостей учнів. Аналіз праць сучасних дослідників показує, що вони обґрунтовують такі умови в своїх працях і апробовують у практичній діяльності. Зокрема, вчені [6; 11] вважають, що важливими умовами формування ефективного лідера є:

- виховання згуртованого колективу, в якому може само актуалізуватися лідер;

- організація різнобічної творчої діяльності, в якій можуть виділитися лідери різного типу, відбувається відбір і збагачення соціального досвіду дітей;

- використання ефективних педагогічних технологій управління процесом розвитку особистості, які базуються на педагогіці співробітництва, сприяють створенню ділової активності, шанобливого ставлення до кожної особистості, естетичної насиченості повсякденного життя, спільного переживання успіхів і невдач;

- застосування діагностичних методик для моніторингу динаміки розвитку лідерських якостей з метою виховання внутрішньо вільної особистості, яка шукає своє місце в суспільстві відповідно до своїх задатків, що формуються ціннісними орієнтаціями, цінностями, інтересами і схильностями.

Виховання лідерських якостей дітей дошкільного віку передбачає створення розвивального простору закладу дошкільної освіти [2; 3; 6; 8; 9; 11; 14], організація колективних форм роботи та спільної творчої діяльності. До того ж, важливо майбутнім вихователям в роки навчання ЗВО отримативі систему психолого-педагогічних знань у сфері лідерства та соціальної обдарованості, набути відповідних фахових компетентностей [5].

Отже, схильність до лідерства проявляється вже в дитячі роки. Тому низка досліджень присвячена вивченню особливостей прояву та розвитку лідерських якостей на різних вікових етапах. Встановлено, що дошкільний вік є сенситивним для того, щоб дитина виявила свій лідерський потенціал і творчо самореалізувалася у такому контексті. Важливими для нашого дослідження є висновки вчених, що в дітей дошкільного віку лідерство найчастіше виявляється у потребі надавати допомогу дорослим і одноліткам, у рефлексії власної поведінки, послідовному виконанні своїх обіцянок, у вияві суб'єктності ініціативи у грі та навчанні.

Список використаних джерел:

1. Алфімов Д. В. Виховання лідерських якостей учнів у сучасній загальноосвітній школі : монографія / Д. В. Алфімов. - Донецьк: Каштан, 2011. – 352 с.
2. Голюк О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей / О. А. Голюк, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland). – 2018. – № – 1 (8), January. – Vol.5. – С.13-17.
3. Грошовенко О.П. Використання проектної технології у формуванні основ екологічної культури дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / О.П. Грошовенко // Вісник науково-методичних досліджень Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу / [ред. кол.: Слободинська Т.С. (гол. ред.) та ін.]. – Вінниця : Вінницька міська друкарня, 2017. – Випуск 4(24). – С. 102–108.
4. Демченко О. П. Експлікація феномену соціальної обдарованості в контексті психолого-педагогічних досліджень / О. П. Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць ДДПУ : Серія «Педагогіка». – Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2015. – С. 134 –145.
5. Демченко О.П. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей в проблемному полі педагогіки вищої школи / О.П.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Випуск 6/38 (2018). – С.116-130.
6. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П. Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 5. – Луганськ, 2009. – С.105–114.
7. Іванова В. В. Проблеми лідерства в колективі дітей дошкільного віку / В. В. Іванова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія «Педагогіка, соціальна робота». Випуск 32. – С. 78-81.
8. Імбер В.І. Використання інформаційнокомунікаційних технологій під час застосування освітніх ситуацій у процесі групової діяльності з дітьми дошкільного віку / В.І. Імбер, І.В. Карук, К.А. Колесник // International scientific conference «Modernization of educational system: world trends and national peculiarities»: Conference Proceedings, February 23rd. Kaunas: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. – С. 138-140.
9. Казьмірчук Н.С. Особливості підготовки вчителів початкових класів до реалізації принципу наступності дошкільної та початкової ланок освіти / Н.С.Казьмірчук // Наукові записки: зб. матеріалів науково-практичної конференції викладачів та студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво» / за ред. Л.В.Старовойт. – Вінниця, 2018. – С. 89-93.
10. Ке де Ври М. Мистика лідерства. Развитие эмоционального интеллекта / М. Ке де Ври. – М.: Альпина Паблишер, 2003. – 311 с.
11. Кит Г. Формирование педагогической культуры родителей как приоритет сотрудничества семьи и школы в Украине / Галина Кит // Педагогика семьи в контексте образовательных приоритетов Украины и Беларуси: коллективная монография ; под ред. Г.С.Тарасенко. – Винница-Мозырь: ООО «Нилан-ЛТД», 2013. – С. 210-220.
12. Мітлощ А. В. Психологічні особливості лідерської обдарованості: концепції, діагностика, тренінги : монографія / А. В. Мітлощ, В. О. Моляко, В. С. Бажанюк, В. В. Камишин. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 290 с.
13. Kuczmariski S. Values-Based Leadership : Rebuilding Employee Commitment, Performance and Productivity / S. Kuczmariski, Th. Kuczmariski. – NJ : Prentice Hall, 1995. – 304 p.
14. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

АМБІВАЛЕНТІСТЬ ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ В КОНТЕКСТІ ЇЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Ставнича Аліна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Олена Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

AMBIVALENCE OF THE PERSONAL ESTABLISHMENT OF A GIFTED CHILD IN THE CONTEXT OF ITS SOCIALIZATION

Statutory Alina, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Розкрито сутність соціалізації як психологічного процесу. Показано особливості соціалізації обдарованих дітей. Закцентовано на проблемах і труднощах адаптації талановитих учнів до умов шкільного навчання. Виділено соціально-психологічні проблеми обдарованих особистостей, які ускладнюють процес їхньої соціалізації в школі.

Ключові слова: обдарованість, обдарована дитина, амбівалентність, соціалізація, адаптація, дезадаптація.

Abstract. The essence of socialization as a psychological process is revealed. The features of socialization of gifted children are shown. It focuses on the problems and difficulties of adapting talented students to school conditions. The socio-psychological problems of gifted individuals, which complicate the process of their socialization at school, are highlighted.

Keywords: giftedness, gifted child, ambivalence, socialization, adaptation, maladaptation.

У контексті реалізації інклюзивної освіти серед інших постає проблема визнання обдарованої дитини як особистості з особливими освітніми потребами. Дослідники визначають обдарованого школяра як дитину, яка вирізняється серед своїх однолітків яскраво вираженими успіхами в досягненні результатів на якісно високому рівні. В той же час, справедливо стверджують, що вона часто має проблеми соціалізації, що унеможливають її успішне пристосування до вимог середовища навчального закладу [1, с.35].

На думку дослідників (Ю.Бабаєва, Г.Бурменська, Н.Лейтес, О.Марінушкіна, Л.Токарева, Л.Туріщева, О.Щелбановата ін.), здібні та талановиті особистості є вразливою категорією дітей, які, окрім високих успіхів у різних видах діяльності, мають соціально-психологічні труднощі.

До таких проблем відноситься низький рівень соціалізації обдарованих учнів у освітньому просторі школи. В процесі навчання в них нерідко виникають особистісні проблеми, пов'язані з адаптацією в закладі освіти, із самореалізацією, спілкуванням з однолітками та вчителями (Ю.Бабаєва, О.Демченко, Н.Завгородня, Н.Лейтес, О.Марінушкіна, А.Мудрик, А.Петровський, Л.Токарева, Л.Туріщева, Г.Френсіс, О.Щелбанова на ін.).

Соціалізація є складним процесом входження людини в суспільство разом з її соціальними зв'язками та інтеграцією в різні типи соціальних спільнот, унаслідок чого відбувається становлення соціального індивіда. В процесі соціалізації формуються соціальні якості, цінності, знання, навички людини; відбувається перетворення природжених рис, природних рис, а також засвоєння людиною елементів культури, соціальних норм і цінностей, які існують в суспільстві [6, с.79].

Н.Завгородня [4] зазначає, що теорія соціалізації обдарованих дітей охоплює всі основні соціальні процеси і засоби в них, які впливають на формування особистості учнів в умовах загальноосвітнього простору, становлення і самореалізації дітей. Соціалізація обдарованих дітей і молоді

дослідницею розглядається як особливий і значущий вид взаємодії молоді людини та навколишнього соціуму і середовища, що забезпечує її самозбереження і розвиток.

На думку О.Демченко, з одного боку, соціалізація обдарованих дітей і підлітків має загальні закономірності й тенденції, характерні для такої категорії учнів, забезпечуючи їм можливість досягнення успіху й самореалізації. З другого боку, входження обдарованих особистостей у складну систему соціальних відносин зумовлюється наявністю в них неповторного «набору (ансамблю)» і високого рівня здібностей, які лежать в основі обдарованості. Тобто діти з певним видом обдарованості (інтелектуальної, академічної, технічної, художньої, соціальної тощо) по-своєму реагують на зовнішні обставини, реагують на комунікативні ситуації, розв'язують проблеми, пов'язані із спілкуванням. Вони мають неоднакову потребу у взаємодії з іншими (однолітками й дорослими) й різні цілі входження в комунікативний процес [3, с.51].

Успішна соціалізація обдарованої особистості, вважаємо, сприятиме задоволенню її соціально зумовлених потреб, які є важливими для досягнення нею життєвого успіху. Серед них найвагомішими для детермінації процесу самореалізації є потреби в: спілкуванні, мирному співіснуванні з іншими членами соціуму, соціальній можливості вибору параметрів самореалізації, об'єктивних передумовах для досягнення самостійно поставленої мети, досягненні суспільного престижу, владі для поширення сфери зовнішньої свободи тощо.

Тому обдарованим дітям необхідно допомогти успішно соціалізуватися, увійти в складну систему соціальних відносин, пристосуватися до реальних умов школи й учнівського колективу, щоб розвивати максимально свій творчий потенціал і задовольняти актуальні соціальні потреби. Робота з обдарованими дітьми полягає не тільки в тому, щоб у процесі навчання створити умови для розвитку їхніх здібностей, а також підготувати їх до участі в реальних процесах життєдіяльності. Обдаровані діти, як і будь-які інші, не можуть стати успішними, почувавши ти себе некомфортно в соціумі, в учнівському колективі, не маючи для цього достатнього рівня сформованості соціальних навичок.

Складність процесу соціалізації обдарованих обумовлюється тим, що вони є специфічною, неординарною категорією дітей, в особистісних якостях, психіці та поведінці яких прослідковуються ознаки амбівалентності. Апелюючи до висновків системного аналізу феномену амбівалентності, проведеного Т.Зелінською [5], стосовно обдарованих дітей будемо вживати його у значенні властивості, яка виявляється в суперечливості, двоїстості, полярності, співіснуванні рівних за силою протилежних бажань, почуттів і емоцій, думок і дій до зовнішнього чи власного, внутрішнього, світу, що закріплюється в мотиваційній, афективно-когнітивній і поведінковій сферах життя.

З огляду на це, зазначимо, що обдаровані діти мають досить високий рівень розвитку спеціальних і загальних здібностей, креативні, оригінальні, працелюбні й цілеспрямовані, показують високі успіхи в одному або декількох

видах діяльності. На наш погляд, амбівалентність виявляється в тому, що позитивні особистісні якості обдарованої дитини, як допомагають їй досягати високих результатів у сфері її творчої діяльності, так і служать джерелом конфліктів емоційного чи психологічного характеру.

Парадокс у розвитку обдарованих дітей полягає в тому, що, незважаючи на природні задатки й таланти, великий інтелектуальний і творчий потенціал, високий рівень розвитку здібностей, вони можуть мати проблеми в навчанні, бути неуспішними з окремих предметів. Помітна легкість в учінні часто супроводжується нудьгою та може стати причиною втрати інтересу [5].

Окрім цього, суперечність полягає в тому, що обдаровані діти з високими досягненнями можуть мати занижену самооцінку, низький статус, що не дає особистості вважати себе дійсно самореалізованою, почуватися успішною. Постійному розвитку обдарованих дітей заважають характерні труднощі у взаєминах з однолітками і з колективом у цілому. Будучи яскравими особистостями, вони нерідко стають безпорадними серед посередніх, пересічних людей, часто залишаються такими, яких не розуміють, іноді ігнорують або навіть насміхаються, заздять [5].

Погоджуємося з думкою вчених [2; 4; 5], що процес соціалізації обдарованих ускладнюється низкою соціально-психологічних проблем, пов'язаних тими обставинами, що вони специфічні в своїй поведінці та реагуванні на зауваження взагалі в соціумі, а особливо на зауваження учителів і ровесників. У поведінці обдарованої особистості часто прослідковуються ті чи інші акцентуації, в тому числі й демонстративність. Вона має такі психічні та особистісні якості, які приводять до проблем у спілкуванні та конфліктів. Саме на цьому наголошує Н.Завгородня, виділяючи характеристики обдарованої особистості, які ускладнюють процес її соціальної адаптації: наявність внутрішніх конфліктів, проблеми в міжособистісних стосунках, небажанні коритися суспільним нормам, авторитетам, проблеми з пристосуванням і входженням у нове соціальне середовище після закінчення школи [4, с.10].

Дослідники [2; 5; 8; 10; 11; 12] також стверджують, що обдаровані діти, попри наявність багатьох морально-вольових якостей, нерідко є досить вразливими, емоційно незахищеними, імпульсивними, нестриманими, категоричними у висловлюваннях, в них недостатньо сформовані вольові звички і принципи саморегуляції, спостерігаються порушення відчуття реальності, відсутність соціальної рефлексії та несформованість навичок просоціальної поведінки на різних рівнях. Вони не можуть «втиснутись» у стандартні рамки, що дратує всіх учителів і однокласників.

Недивлячись на те, що обдаровані діти є інтелектуальною цінністю держави й гордістю сім'ї, суперечливе ставлення до них, на думку американських дослідників (К.Текерс та М.Карне) [5], виявляється в двох площинах: батьки й обдаровані діти, суспільство й обдаровані діти.

Щодо першого аспекту, то народження обдарованої дитини в сім'ї нерідко стає проблемою. Батьків, частіше всього, дратує висока активність обдарованих дітей, швидкий інтелектуальний розвиток та опанування мовою, особливо її словниковим багатством, які вносять ускладнення у сімейні стосунки. Безліч

запитань обдарованих дітей своїм батькам часто залишаються без відповідей, а поступовий розвиток агресивності з обох боків викликають бажання у дітей взагалі припинити спілкування і вже не розкривати ні своїх намірів, ні своїх можливостей будь-кому [7].

Позиція К.Текерс і М.Карне [7] щодо реакції американського суспільства на вияви обдарованості, коли «розумники» дратують і їх не люблять, екстраполюється на відношення до обдарованих і в нашій країні. В українському менталітеті також побутує думка про необхідність співчутливого ставлення до обдарованих, як таких, що нібито мають певні соціально-особистісні недоліки та відхилення. Відчуваючи ставлення до себе, як до «не таких, як усі», коли люди не дорожать ними, не цінують їхні здібності, реагують дратівливо, обдаровані починають приховувати свої здібності та намагаються вести себе, «як усі».

З метою подолання суперечностей у процесі особистісного становлення обдарованих дітей і підлітків, труднощів і проблем спілкування необхідно проводити роботу щодо налагодження гармонійних зв'язків між обдарованою особистістю та соціальним оточенням. З огляду на це, варто звернути увагу на концепцію Л.Нечепоренко про «онто-інвайронментальне» формування особистості [11] як про ефективний шлях досягнення її злагоди з довкіллям і соціумом та встановлення з ним партнерських стосунків з метою зміцнення спокою, урівноваженості, миру.

Таким чином, в сучасних умовах утвердження державності повинен не лише змінюватися соціальний статус обдарованих учнів, їх роль і місце в суспільстві, але й істотно вдосконалюватися система роботи з ними в закладі освіти. Важливим напрямом має стати допомога обдарованій особистості в розв'язанні особистісних проблем і суперечностей, пов'язаних з спілкуванням, самореалізацією, що сприятиме їх соціальній адаптації та соціалізації.

Список використаних джерел:

1. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного і порівняльного аналізу: [монографія] / О. Є. Антонова. – Житомир : ЖДУ, 2005. – 456 с.
2. Демченко О.П. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей в проблемному полі педагогіки вищої школи / О.П.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Випуск 6/38 (2018). – С.116-130.
3. Демченко О. П. Експлікація феномену соціальної обдарованості в контексті психолого-педагогічних досліджень / О. П. Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць ДДПУ : Серія «Педагогіка». – Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2015. – С. 134–145.
4. Завгородня Н.М. Педагогічні умови соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі загальноосвітнього навчального закладу : автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Ніна Миколаївна Завгородня ; Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – К., 2006. –22 с.
5. Зелінська Т.М. Амбівалентність особистості : теорія, діагностика і психокорекція: [навч. посібн.] / Т.М.Зелінська – К.: Каравела, 2010. – 256 с.
6. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери [Текст] / за заг. ред. проф. І.Д.Зверевої. – 2-ге видання. –К., Сімферополь : Універсум, 2013. – 536 с.
7. Карне М. Одаренные дети / М.Карне. –М.: Прогресс,1991. – 224 с.
8. Кит Г. Формирование педагогической культуры родителей как приоритет сотрудничества семьи и школы в Украине / Галина Кит // Педагогика семьи в контексте образовательных приоритетов Украины и Беларуси: коллективная монография / под ред. Г.С.Тарасенко. – Винница-Мозырь: ООО «Нилан-ЛТД», 2013. – С. 210-220.

9. Крутій К.Л. Використання технології “ОСВІТНЯ ПОДОРОЖ” як форми реалізації партнерської діяльності дитини і дорослого / Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Літо-грайлик / К. Л. Крутій, І. Б. Стеценко, Т. І. Грицишина. — Запоріжжя : ТОВ “ЛІПС” ЛТД, 2018. – С.6-27.
10. Любчак Л.В. Підготовка майбутнього педагога до реалізації принципів педагогіки партнерства / Л.В.Любчак, Л.П.Дабіжа // Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern urope and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. – p.539-560.
11. Нечепоренко Л.С. Онтопедагогіка та інвайронментальна педагогіка / Л.С.Нечепоренко. – Х.: Основа, 2001. – 238 с.
12. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА

*Сташинська Олена, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: Олена Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES OF CHILDREN WITH DOWN SYNDROME

*Stashinska Olena, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті проаналізовано особливості виховання та навчання дітей з синдромом Дауна. Розкриваються особливості психофізичного розвитку з синдромом Дауна. Досліджуються методики соціалізації, навчання та виховання дітей з синдромом Дауна.

Ключові слова: діти з синдромом Дауна, методика формування основних рухових навичок, піктограми, Макатон, Л'об-система, PECS, «Нумікон».

Abstract. The article deals with the peculiarities of upbringing and education of children with Down syndrome. The features of psychophysical development with Down syndrome are revealed. Methods of socialization, education and upbringing of children with Down syndrome are explored.

Keywords: children with Down syndrome, technique of formation of basic motor skills, icons, Makaton, L'ob system, PECS, "Numikon".

Визнання Україною конвенції ООН про права дитини та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилило увагу громадськості до проблем дітей з особливими потребами, викликало необхідність створення умов для їх інтеграції в систему сучасних суспільних відносин.

Діти із синдромом Дауна у більшості залишаються ізольованими від системи освіти й суспільства. Особливості розвитку дітей із синдромом Дауна

соціально-біологічні, тому їх компенсація повинна стати не тільки внутрішнім, але й соціально опосередкованим процесом [1, с. 23].

Вивченням окремих психічних функцій дітей із синдромом Дауна та розробкою методик формування певних навичок займаються О. Гаврилов, О. Давіденкова, Г. Маринчева, О. Маллер, Г. Цикото, F. Anwar, E. Bell, K. Bleile, J. Carr, C. Cunningham, B. Dawies, C. Fanning, S. Puaschel, J. Rynders, J. Hamerton.

Розповсюдженість синдрому Дауна у світі становить 1 особу на 4 тисячі в популяції [5; 6]. За даними українських учених, поширеність синдрому Дауна в нашій країні знаходиться в межах від 0,71 до 1,12 на тисячу новонароджених [4, с. 90].

Синдром отримав назву на честь англійського лікаря Джона Дауна, який вперше описав його в 1866 році. Зв'язок між походженням природженого синдрому і зміною кількості хромосом була виявлена тільки в 1959 році французьким генетиком Жеромом Леженом. Можливість інтеграції в суспільство дітей з синдромом Дауна стала розглядатися завдяки розробці фундаментальних основ сучасної корекційної педагогіки (М. Малофєєв) та психолого-педагогічним дослідженням по проблемі ранньої корекції (Є. Баєнська, К. Лебединська, Г. Мішина, О. Нікольська, Е. Стребелев та інші).

Діти з синдромом Дауна мають характерні особливості психо-фізичного розвитку. У них спостерігається відставання в інтелектуальному розвитку, у розвитку моторики й мови. Такі діти мають знижений м'язовий тонус, у них виникають складнощі у відчутті свого тіла в просторі, що впливає на пізнавальні процеси. Для цих дітей характерна низька активність, вони бездіяльні внаслідок уповільнення формування рухових функцій, а це призводить до затримки розвитку всіх психологічних процесів [3, с. 50]. Але вже у віці трьох-чотирьох років вони стають дещо жвавіше і активніше, оскільки починають ходити. Мова у них з'являється пізно і протягом усього життя залишається недорозвиненою (недостатнє розуміння мови, бідний словниковий запас, проявляється дизартрія або дісланія). Мовні порушення у таких дітей часто пов'язані з порушенням слуху. Маленькі, вузькі вушні канали дітей з синдромом Дауна, часті інфекційні захворювання середнього вуха спричиняють зниження гостроти слуху. Що в свою чергу негативно впливає на слухове сприйняття і вміння слухати, тобто чути послідовні узгоджені звуки навколишнього середовища, концентрувати на них увагу і впізнавати їх.

Інтелектуальні порушення значно не впливають на формування емоційної сфери, оскільки «особливі діти» можуть відчувати любов до своїх близьких і рідних, вони дуже ласкаві, слухняні, доброзичливі, вміють ніяковіти, ображатися, іноді їм властива дратівливість, злостивість і впертість [3, с. 51].

За спостереженнями дослідників більшість дітей з синдромом Дауна може добре наслідувати однолітків і дорослих. Що в свою чергу дозволяє сформувати у них навички самообслуговування та праці. Стан сформованості рівня навичок і вмінь, якого можуть досягти «сонячні діти» залежить від генетики дитини та середовища існування. Для багатьох таких дітей характерним є добре розвинена пам'ять і спостережливість, це надає

можливість їх навчати, розвивати і виховувати, що дозволить адаптуватися їм у соціальний простір.

Існує велика кількість методик, що дають змогу ефективно навчати та розвивати дітей із синдромом Дауна. Однією з умов такого навчання є раннє втручання у розвиток дитини. Також залучення різних органів чуття (зору, дотику, слуху, смаку, нюху) при сприйнятті інформації. Процес засвоєння нових знань повинен відбуватись маленькими кроками; одне завдання доцільно розбивати на кілька частин. Заняття має бути цікавим, емоційно комфортним, а досягнення та успіхи дитини відзначатися похвалою та заохоченням.

Петером Лаутеслагером голландським фізіотерапевтом розроблена методика формування основних рухових навичок (ОРН), яка стимулює розвиток дітей з синдромом Дауна, дозволяє оптимально спланувати заняття з ними, сприяє абілітації дітей, попереджає та корегує відхилення в руховому розвитку дитини. Оскільки оволодіння руховими навичками забезпечує дитині певний рівень незалежного існування, це в свою чергу стимулює її психічний розвиток і комунікаційну сферу.

Як зазначалося, діти із синдромом Дауна мають затримку мовленнєвого розвитку. Для подолання такого недоліку можна використовувати оригінальну методику розвитку мовлення та читання дітей із синдромом Дауна, яку розробила Ромена Августова. У своїй книзі «Говори! Ти це можеш» автор розкриває особливості спілкування з дитиною зі складними порушеннями розвитку. Для порозуміння дітей із синдромом Дауна з оточуючими можна використовувати засоби альтернативної та підтримуючої комунікації (ААС): піктограми, Макатон, Люб-систему, систему спілкування за допомогою обміну картками (PECS), технічні засоби комунікації, комунікативні планшети тощо.

«Особливим дітям» недоступні операції пов'язані з рахунком, а також абстрактне мислення. Тому для розвитку математичних здібностей доречним стане використання «Нумікону». Такий набір навчальних матеріалів включає числа, які представлені формами-шаблонами, пофарбованими в різні кольори, що робить їх доступними для зорового й тактильного сприйняття. З метою соціалізації та формування соціальної компетентності дітей із синдромом Дауна ефективними будуть різні види вхвних ситуацій, які доречно створювати в умовах інклюзивного освітнього простору [5].

Таким чином, правильна і безперервна робота з набуття дітьми з синдромом Дауна елементарних знань та соціального досвіду в подальшому буде сприяти їх соціалізації та інтеграції в звичайне середовище однолітків.

Список використаних джерел:

1. Выготский Л.С. Проблема умственной отсталости / Л.С. Выготский. – М. : Просвещение, 1983. –Т.5. – 180с.
2. Колосова О.В. Соціальна адаптація дітей з синдромом Дауна / О.В. Колосова, Й. Гурал-Пулроле // Наук. журнал «Молодий вчений». – 2018. - № 5.2 (57.2). – 49-54.
3. Тимченко О.І. Ризик хвороби Дауна у новонароджених України / О.І.Тимченко, О.Т.Нікула. // Медичні перспективи.- 1999. – № 2. - С. 90-92
4. Bleile K. Consonant ordering in Down's syndrome phonology / K. Bleile // Journal of Communication Disorder. – 1982. – Vol.2, № 6. – p.10-12.
5. Cunningham C.C.. Mental ability, symbolic play and receptive and expressive language of young children with Down's syndrome / Cunningham C.C., Glenn S.M., Wilkinson P., Sloper P // Journal of Child Psychology and Psychiatry. – 1984. - № 8. – P.27-32.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З СИНДРОМОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ

Тернавська Вікторія, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Анна Хіля, кандидат педагогічних наук,

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE OF YOUNGER PRESCHOOLS WITH ATTENTION DEFICIENCY SYNDROME

Ternavska Viktoria, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкриваються питання формування соціальної компетентності дитини на основі її готовності до навчання. У зв'язку з чим, готовою до навчання в школі вважається дитина компетентна у фізичному, інтелектуальному, комунікативному і мотиваційному плані. Що безпосередньо впливає на виконання нею вироблених суспільством правил поведінки.

Ключові слова: соціальна компетентність, дошкільник, готовність до школи.

Abstract. The article addresses the issues of forming a child's social competence based on his / her willingness to learn. For this reason, the child is considered to be competent in physical, intellectual, communicative and motivational terms, ready to go to school. Which directly influences the implementation of the rules of behavior produced by the society.

Keywords: social competence, preschooler, school readiness.

Рівень підготовки випускників дитячого саду розглядається як критерій якості освітнього процесу закладу дошкільної освіти. Відповідно до законодавства основними характеристиками, якими має володіти дитина на виході із садочка є компетентність, креативність, допитливість, ініціативність, комунікабельність, образ «Я», відповідальність і довільність. Дані характеристики відображають ідеальні соціокультурні очікування, а не середньостатистичний рівень досягнень дітей, і не можуть виступати безпосередньою підставою оцінки якості освіти і рівня розвитку самої дитини. В основу ж оцінки якості покладено вимоги до психолого-педагогічних умов виховання та навчання (до освітньої програми, до особистісно орієнтованої взаємодії педагога з дитиною, до середовища розвитку дитини), які підлягають контролю в процесі атестації дошкільного закладу. Багато дослідників і практиків пов'язують якість результатів освітнього процесу з категорією «готовність дитини до школи».

Якщо ж визначати готовність не тільки як досягнутий, але і очікуваний результат, то вона може вважатися і однією з основних цілей дошкільної освіти. Адже готовність дитини до шкільного навчання – це такий рівень розвитку дитини, який забезпечує стійкість і успішність систематичного навчання. Разом

з тим, готовність дитини до школи може розглядатися як критерій оцінки якості освіти та рівня розвитку дитини [8].

На думку Л.Божович [1], готовність до школи складається з таких факторів як певний рівень розвитку розумової діяльності, пізнавальних інтересів, довільності регуляції діяльності і готовності прийняти соціальну позицію школяра. Л.Венгер [2] доповнював такі вище перераховані фактори необхідністю відповідального ставлення до школи та навчання, довільним управлінням своєю поведінкою, виконанням розумової роботи, що забезпечує свідоме засвоєння знань через «встановлення з дорослим і з однолітками взаємин, що визначаються спільною діяльністю».

За цією логікою освіту дітей старшого дошкільного віку можна «проектувати» відповідно до загальної ідеології модернізації системи освіти та тримати в основі за результат діяльності освітньої установи не систему знань, умінь і навичок саму по собі, а набір ключових компетенцій.

У світовій освітній практиці поняття «компетентність» виступає як центральне, оскільки вона має інтегративну природу і включає мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову, когнітивну, операційно-технологічну складові. Компетентність є результатом не лише освіти, а й впливу сім'ї, соціуму, культури і, що надзвичайно важливо, самого суб'єкта [4]. Прояв початкових компетенцій в різних видах діяльності та поведінки дозволяє визначити готовність переходу дитини старшого дошкільного віку на наступну – шкільну освітню ступінь. В психолого-педагогічній літературі компетентність розглядається як можливість, здатність до чого-небудь, готовність. У нашому дослідженні ми розглядаємо компетентність дошкільнят як критерій готовності до навчання в школі, що передбачає наявність знань, вміння, навичок, а також сформованість певних особистісних якостей.

Проблема відбору початкових ключових (базових, універсальних) компетенцій є однією з центральних для проектування змісту дошкільної освіти. Для початкових ключових компетенцій характерна багатофункціональність, їх оволодіння дозволяє дитині вирішувати різні проблеми в повсякденному житті і діяльності, вони універсальні, стереотипні і дієві в різних ситуаціях.

Початкові ключові компетенції вимагають цілісного розвитку дитини (її особистісної, емоційно-чуттєвої, інтелектуальної сфери) як суб'єкта діяльності та поведінки. Початкові ключові компетенції багатовимірні, в них представлені результати особистого досвіду дитини у всьому його різноманітті (стосунки, знання, вміння, творчість, субкультура тощо) [5].

У структурі початкових ключових компетенцій можуть бути представлені: фізична компетенція; інтелектуальна компетенція; мотиваційна компетенція; комунікативна компетенція.

Формування фізичної компетенції дошкільників до навчання в школі (в умовах закладу дошкільної освіти) є процесом взаємодії працівників медичної, педагогічної та психологічної служб дошкільного закладу з дітьми, їхніми батьками та майбутніми учителями, що включає в себе наступні структурні компоненти: комплексна медико-педагогічна діагностика фізичної готовності

до навчання в школі; реалізація індивідуально-диференційованого підходу в роботі з формування фізичної готовності; організація фізкультурно оздоровчої роботи з дітьми на основі синтезу традиційної методики і розвиваючої педагогіки оздоровлення, з опорою на загально-педагогічні та специфічні принципи і з використанням різних засобів, методів і форм організації фізичного виховання дошкільнят [1; 6].

Інтелектуальна компетенція розглядається як відповідний рівень внутрішньої організації мислення дитини, що забезпечує перехід до навчальної діяльності. Це передбачає розвинену здатність дитини проникати в сутність предметів і явищ, опанувувати розумовими операціями: аналізом і синтезом, порівнянням і узагальненням, класифікаційними навичками та ін.

При діагностиці комунікативної компетенції виділяються два критерії. Перший критерій це вміння будувати своє спілкування з дорослими. В якості другого критерію виділяється вміння будувати свою взаємодію з однолітками.

Для формування готовності дитини до шкільного навчання необхідно, щоб в рівній мірі були розвинені всі представлені компетенції. У зв'язку з вище викладеним, можна констатувати, що готовою до навчання в школі вважається дитина компетентна у фізичному, інтелектуальному, комунікативному і мотиваційному плані. Гармонійно розвинена дитина відрізняється внутрішньою розкутістю, відкритістю у спілкуванні. Разом з тим вона обережна і передбачлива, уникає травм, проявляє розумну обережність в незнайомій ситуації, при зустрічі з чужими людьми. Дитина може виконувати вироблені суспільством правила поведінки.

Список використаних джерел:

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте: психол. исслед. / Л.И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
2. Венгер Л.А. Готов ли ваш ребенок к школе? / Л.А. Венгер, А.Л. Венгер. – М.: Знание, 1994. – 234 с.
3. Гогоберидзе А.Г. Моделирование дошкольного образования в логике компетентного подхода / А.Г. Гогоберидзе // Предшкольное образование – проблемы и перспективы развития: материалы международной конференции. – Ростов н/Д: ИПО Пи ЮФУ, 2007. – С. 154-159.
4. Голюк О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей / О. А. Голюк, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland). – 2018. – № – 1 (8), January. – Vol.5. – С.13-17.
5. Кіт Г.Г. Пошуково-дослідницька діяльність як особлива освітня потреба інтелектуально обдарованих молодших школярів // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії : Збірник тез доповідей / Редкол.: Б.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. - С. 169-171
6. Хіля А. В. Актуальні проблеми організації навчально-виховного процесу у школі I-III ступенів в контексті реалізації ідей інклюзивної освіти / А.В.Хіля // Традиції та інновації в практиці початкової школи: збірник наукових праць. –Сімферополь: КІПУ, 2010. – С. 93-97.
7. Хіля А. В. Специфіка формування соціальної компетенції у дітей з функціональними обмеженнями (у розрізі Вінницької області) / А.В.Хіля // Загальна педагогіка та історія педагогіки, - 2016. – С.150.
8. Якименко В.А. Педагогические условия формирования готовности старших дошкольников к обучению в школе : автореф. дисс. канд. пед. наук. / В.А.Якименко– Калининград, 2007. – 23 с.
9. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

*Федоренко Алла, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: Анна Хіля, кандидат педагогічних наук,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

FORMATION ELEMENTARY MATHEMATICAL SKILLS OF CHILDREN WITH DISABILITIES

*Fedorenko Alla, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті представлено практичний досвід роботи з дитиною з порушеннями опорно рухового апарату; діагностика та корекція математичних уявлень дитини та вплив підібраних видів діяльності на розвиток особистості.

Ключові слова: елементарні математичні уміння, діти з інвалідністю, діагностика, корекція.

Abstract. The article presents the practical experience of working with a child with disorders of the musculoskeletal system; diagnosis and correction of mathematical ideas of the child and the influence of selected activities on the development of personality.

Keywords: elementary mathematical skills, children with disabilities, diagnostics, correction.

Учитель початкових класів в умовах інклюзивного навчання повинен таким чином організувати освітній процес, щоб виділити сильні сторони учнів, їх інтереси, вміння, тим самим пробуджуючи інтерес до самого навчального процесу [1; 2, с.144]. Так, формування в учня мотивації до виконання навчального завдання знижує негативні емоційні переживання і стає підґрунтям реалізації інших корекційно-розвивальних завдань.

Щоб провести діагностику потрібно перш за все знати програмовий матеріал та має бути готовність учителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти [3, с.124-130]. На нашу думку, насамперед є вимога постійної якісної самоосвіти з питань інклюзії та психології.

На початковому етапі (знайомство) – ми з вчителем ознайомились із висновком ІРЦ. Було зібрано команду супроводу та обговорено потреби дитини, особливості та можливі проблемні питання, реальні можливості.

Перш за все звернули увагу на мовленнєвий розвиток, адже за висновком спостерігається порушення тону м'язів мовленнєвого апарату, млявість, недостатньо інтонована вимова, порушена вимова великої групи фонем мовлення, пасивний словниковий запас. Дитина спілкується простими реченнями. Лексична та граматична будова мовлення, фонематичний слух порушений. Тому учениці запропонували дати відповідь на питання: яке її ім'я,

прізвище? Скільки їй років? Де мешкає? Дівчинка відповідала простими реченнями. Не вимовляла багато звуків. Ім'я, прізвище та вік назвала.

Діагностуючи просторову орієнтацію та координацію рухів було виявлено, що за висновком ІРЦ, фізичний розвиток дитини не відповідав віку. Спостерігалось виражене порушення функцій м'язів з обох сторін, в більшій мірі ніг, ніж рук та обличчя. Характерні деформації хребта та суглобів, тетраплегія (парез), порушення мови, зору. Тому дитині запропонували розтавити за вказівкою фігурки тварин (вищий-нижчий, більший – менший), а на картці позначила хто високий? Хто низький?

Рухи прості: вправо – вліво; вперед – назад; вгору–вниз (рухи руками). Учениця впоралась із третиною завдань самостійно.

Оскільки когнітивна сфера (зустрічалися труднощі зосередження; розумові процеси уповільнені, розумова працездатність знижена), емоційно-вольова сфера (сформована на середньому рівні; поведінка адекватна, а інтерес до співпраці стійкий), навчальна діяльність (спостерігалось уповільнене формування операцій мислення, а соціально-побутові навички не відповідали віковій дитини на тлі основного захворювання), загальні висновки (порушення саморегуляції, соціальних і комунікативних форм поведінки; рівень самостійності низький, потреба постійної допомоги та стимуляції під час виконання завдань) – було прийнято рішення діагностувати комплексно.

Процес коригування елементарних математичних умінь у дітей з інвалідністю так як і нормотипових можливий при комплексному використанні різноманітних дидактичних засобів та відповідності їх змісту, методам і прийомам, формам роботи при формуванні математичної компетентності дітей. [4, с. 113]. Одним з ефективним засобів формування так і коригування математичних уявлень є цікаві ігри та вправи, різноманітні за змістом та формою, а особливо ті що спираються на життєвий досвід учнів та практично зорієнтовані. Успіх залежить також від форми проведення. Досвід показує, що на сьогоднішній час, при роботі в парах чи групах (1-2 клас малі групи – по 3-4 дитини) учні швидше запам'ятовують один від одного («навчаючись вчуся») потрібну інформацію, ніж коли це пояснюватиме вчитель. При такій роботі потрібно обов'язково використовувати міжпредметну інтеграцію. [5, с. 86-89]. Тобто такий вид діяльності буде сприяти аналізу, збільшуватиме понятійний апарат, розвивати мислення, пам'ять, увагу, вміння встановлювати зв'язки та будувати логічні ланцюжки, узагальнювати та робити висновки, зросте мотивація до навчання. З досвіду роботи: це є дуже важливим при роботі з учнями з інвалідністю, бо в багатьох мотивація на низькому рівні або ж повністю відсутня.

Приклади завдань для коригування елементарних математичних умінь у дітей з інвалідністю:

1. *У художній музей привезли 5 картин маслом та 2 аквареллю. Скільки творів мистецтва привезли до художнього музею?*

2. *Якщо нещільно закрити кран, то за годину з нього викапає літрова банка води. Скільки води викапає за дві години?*

3. Мама мила посуд і розбила 2 тарілки з 10. Скільки тарілок залишилось цілими?

4. У зоопарку бегемоту додають в їжу щоденно 1 кг вівса, 2 кг білого хліба, а картоплі стільки, скільки хліба і вівса разом. Скільки картоплі з'їдає бегемот за день?

5. Квітки шипшини розкриваються о 4 годині ранку, а квітки кульбаби на 2 години пізніше. О котрій годині розкриваються квітки кульбаби?

6. У пелікана в гнізді є 2 пташенят, а у лелеки 4 пташенят. Скільки всього пташенят в обох птахів?

7. Пелікан важить 9 кг, а гриф на 2 кг легший за нього. Скільки важить гриф?

8. У гнізді лелеки спочатку вилупилося 2 пташенят, а потім ще 5. Скільки всього пташенят у гнізді?

З наведених прикладів видно – ми використовували практично зорієнтовані завдання. Використовували їх тому, що вони викликають у школярів активізацію розумової діяльності, сприяють формуванню власних мотивів навчання, розвивають інтерес і допитливість. А в нашому випадку все це розвинути актуально. Оскільки перед початком будь якого завдання потрібно учня зацікавити, дати картинку, іноді алгоритм роботи, а далі утримати увагу під час виконання завдання. Виконати усі ці умови складно, але ми спостерігаючи за роботою учениці помітили те, що цікаві завдання сприймаються і розвивають дитину з ООП та разом і увесь клас.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Особливості підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки в контексті реформування вищої освіти України / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. мат. наук.-практ. конф.– Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип.4. – С. 437-440.
2. Демченко І. І. Готовність учителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти: структура та діагностика : навчально-методичний посібник / І. І. Демченко. – Умань, 2014. – С.160.
2. Оришко О. Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців початкової і дошкільної освіти / О. Оришко, О.Лаврінець // Збірник наукових праць.– Випуск 1. – Полтава, 2013. – С.112-114.
3. Полякова О. В. Реалізація компетентнісного підходу у навчанні математики молодших школярів/ О.В.Полякова//Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі: збірник тез доповідей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції молодих учених і студентів (м.Київ, Інститут післядипломної педагогічної освіти Київського університету ім. Б. Грінченка, 27-28 жовтня 2016 року). – С.. 86-89.
4. Руцька І. Роль вчителя початкових класів у формуванні інтересу до навчання у дітей в умовах інклюзивної освіти / І. Руцька // Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 08-09 листопада 2018 р.) / редкол.: О. П. Демченко, Н. О. Комарівська, Л. В. Любчак, Л. А. Присяжнюк ; за заг. ред. О. А. Голюк. – Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2018. – Вип. 1. – С.144 -147.
5. Хіля А. В. Актуальні проблеми організації навчально-виховного процесу у школі I-III ступенів в контексті реалізації ідей інклюзивної освіти / А.В.Хіля // Традиції та інновації в практиці початкової школи: збірник наукових праць. – Сімферополь: КШУ, 2012. – С. 93-97.
7. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580-597..

СУТНІСТЬ ДІАЛОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ЧИННИКА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

*Чорна Альона, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: Зоряна Савчук, кандидат історичних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського(Україна)*

THE ESSENCE OF DIALOGICAL COMMUNICATION AS A FACTOR OF TEACHER'S PROFESSIONAL DEVELOPMENT

*Chorna Alina, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті представлено аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми психологічної сутності та особливості діалогічного спілкування як чиннику професійного становлення педагога.

Ключові слова: діалогічний простір, комунікативні зв'язки, комунікативні здібності, професійне становлення, ефект діалогу, діалогічна компетентність.

Abstract. The article presents the analysis of psychological and pedagogical literature on the problem of psychological essence and peculiarities of dialogical communication as a factor of professional development of the teacher.

Keywords: dialog space, communication, communication skills, professional formation, dialogue effect, dialogical competence.

Використання можливостей діалогічного підходу у процесі професійної підготовки вчителя забезпечує необхідні умови для створення діалогічного простору в реальній професійній діяльності, у якій майбутній фахівець набуває можливості безпосередньо взаємодіяти з учнем та будувати власний текст впливу.

Сучасний стан висвітлення проблем діалогового спілкування в науковій літературі включає ряд аспектів: соціально-філософський, культурологічний, методологічний, психологічний, педагогічний тощо. Так, сутність і специфіка діалогу розкривається в роботах М. Бахтіна, М. Бубера, Г. Буша, В. Біблера, Я. Яноушека, І. Атватера. Аналізу методологічних проблем діалогового спілкування присвячені роботи К. Абульханової-Славської, Л. Буєвої, М. Кагана та ряду інших авторів.

Метою даної статті є необхідність з'ясувати психологічну сутність та особливості діалогічного спілкування як чиннику професійного становлення педагога.

Ефективність діалогу як методологічного принципу в навчальному процесі, зумовлюється його здатністю бути чинником розвитку, значимістю в подоланні деформуючих факторів у професії педагога, та технологічністю, яка не перешкоджає природності його протікання [5]. Саме такий простір

забезпечує подальший успішний розвиток професійної компетентності майбутнього педагога взагалі та розвиток діалогічної компетентності зокрема.

Вбудований у структуру навчального процесу діалогічний підхід виступає технологією навчання, результатом якої є формування діалогічності як інтегральної характеристики вчителя. Реалізація цього підходу у психолого-педагогічному процесі надає можливість майбутнім педагогам розвивати власний творчий потенціал та продуктивно займатися самовдосконаленням. Крім того, діалогічний підхід передбачає інтеріоризацію зовнішніх потреб професійної діяльності, свідомий розвиток та вдосконалення на цій основі професійно важливих якостей, умінь, знань, психологічних особливостей мовленнєвої діяльності [5].

Діалогічність освітнього простору може бути охарактеризована особливими перехресними комунікативними зв'язками, які водночас є ієрархічно зумовленими рівнями спілкування, перебуваючи в такому діалозі, систематично збагачуєш власну особистісну культуру. «Я – образ» культури в процесі взаємодії викладача та учня простежується на рівні суб'єктів педагогічного спілкування й передбачає діалог образів культур. Діалог у такій ситуації стає провідним принципом навчання, і завдання педагога надати співбесіднику (учню) можливість бути включеним у культуру через діалогічне спілкування. Так здійсниться діалогічність змісту освіти й професійного становлення через засвоєння в діалозі професійних знань, світоглядних професійних установок, формування культури мислення й спілкування [3].

У ситуації спілкування «учень-учень» відбувається накопичення досвіду, що передбачає засвоєння духовних цінностей, знань, умінь у колективі однокласників. Вчитель у такому разі виконує роль наставника, що створює психолого-педагогічні умови для виникнення позитивних особистісних контактів, взаємодії, розвитку комунікативних здібностей та особистісних властивостей, необхідних для професійного становлення майбутнього фахівця.

Відсутність у особистості досвіду діалогічного спілкування з однокласниками притупляє здатність розуміти інших людей, що важливо для професійного становлення педагога. Діалогічній формі спілкування в діаді «вчитель-учень» властиві особистісна рівність, «суб'єкт-суб'єктні» відносини, співпраця, узгодженість дій, думок, переживань, вільна дискусія, передача знань та професійного досвіду, особистісного досвіду, індивідуального підходу до кожної особистості. Згідно із твердженням М. Бахтіна, істина не народжується й не знаходиться в думках окремої людини, а виникає між людьми, у сумісному спілкуванні, сумісному відкритті істини, у процесі діалогу. Підкреслимо, що автор виступає проти вузького розуміння діалогу, дискусії, навпаки, діалогічні відносини – це майже універсальне явище, що охоплює все людське мовлення і всі відносини та прояви людського життя, взагалі все, що має смисл і значення [2]. У контексті діалогічного підходу взаємодія вчителя і учня є інтерактивною, духовною, продуктивною, а значить діалогічною, оскільки людина стає зрілою особистістю, тільки вбираючи в себе все людське, ототожнюючи себе з іншими людьми.

Саме діалогічний підхід, зазначає Г. Балл, надає учневі право мати власну точку зору, власну позицію, до якої викладач ставиться толерантно. За таких умов організації навчальної діяльності учень може вільніше розвиватися й як особистість [1]. У ході діалогічного навчання, наголошує науковець, принципово змінюється позиція вчителя. У традиційному навчанні викладач виконує роль «фільтра», що прокачує через себе й дозує навчальну інформацію, а в діалоговому – роль помічника в роботі, фасилітатора, одного з багатьох інформаційних джерел.

Діалог «Я» і «Ти» педагога й учня створює унікальний простір в якому висловлювання вчителя набувають більшої дієвості, впливовості. Саме такий діалог є простором та умовою ефективної діяльності педагога, тобто виступає конкретною подією «перехрестя» того, що може сказати про себе сам учень, і того, що стає зрозумілим про нього учителю як іншому. Оволодіти внутрішньою людиною, побачити та зрозуміти її неможливо, якщо робити її об'єктом без дієвого та нейтрального аналізу, неможливо оволодіти нею й шляхом злиття з нею. До неї можливо підійти та розкрити, точніше, заставити її саму розкритися – лише шляхом спілкування з нею, діалогічно [4].

Під час діалогу дві особистості починають утворювати спільний загальний психологічний простір і часову протяжність, створювати єдину емоційну «подію», у якій взаємодія в загальному, об'єктному, монологічному розумінні вже не існує, а на її місці з'являється психологічна єдність суб'єктів, у якій розгортається процес для взаєморозкриття й взаєморозвитку, створюються умови для самовпливу. Саме такі умови існування людей сприяють розвитку їхньої творчості та розкриттю особистості.

Крім того, в діалозі педагог здійснює прийняття учня, допомагає йому бути справжнім, мати ті почуття, якими він володіє, дотримуватися власних позицій. Вчитель при цьому здатний адекватно відчувати досвід учня, переживаючи його із внутрішньої сторони, розглядати його точку зору, якою б викривленою вона не була. Педагог дозволяє дитині «бути», сприяє її становленню, підтримує потенційність учня тим, що приймає її екзистенцію. Оскільки діалог виступає найціннішим інструментом педагога, він потребує від фахівця орієнтацію на партнера, як рівноправного суб'єкта спілкування, вміння надавати учневі першість у розмові, терпляче вислуховувати його, намагаючись зрозуміти його проблему й, не поспішаючи, висловлювати свою думку.

Потенційний розвиваючий ефект діалогу відбувається лише в реальних діях вчителя й учня, тобто в процесі взаємодії тут і тепер. Взаємодія, що керується педагогом, відкриває декілька сфер реальності для кожного з учасників діалогу. Педагог і учень мають можливість знайти себе та іншого в різних співвідношеннях: себе – для іншого (у зверненні до партнера та представленні йому себе), себе – для себе (яким я виступаю у власних очах), іншого – для себе (яким ти виступаєш у моїх очах), іншого – для іншого (яким, як мені здається, ти виступаєш у власних очах). Отже, виникає особлива професійна ситуація реальної поетапної представленості педагога й учня один одному в різних реальностях діалогу (я відображаю тебе, я відображаю себе, я ставлюсь до себе, я ставлюсь до тебе, я дію з тобою, я дію із собою). За рахунок

послідовних переключень з однієї сфери в іншу, діалог між вчителем та учнем отримує не лише необхідну динаміку, а й певний розвиваючий ефект. Таким чином, реалізація діалогічного підходу потенційно створює простір та умови для набуття необхідних знань, умінь та навичок оволодіння професією педагога, використовуючи головний інструмент – діалог. Повноцінна реалізація розвивальних можливостей ідеї діалогізації навчально-виховного процесу буде можливою за умови актуалізації суб'єктом учіння власних особистісних установок, що, у першу чергу, визначають його спрямованість на діалогічну форму роботи з дітьми. Такий підхід зумовлює активність, самостійність навчання, здатність творчо проектувати та здійснювати свою професійну діяльність в усьому різноманітті практичних ситуацій.

Важливими у контексті нашого дослідження є наукові розвідки, присвячені різних аспектам підготовки педагогів у цілому [5; 8; 19], розвитку в них комунікативних здібностей зокрема [4; 9; 11].

Отже, застосування діалогічного підходу до організації навчання у вищому навчальному закладі сприяє не тільки забезпеченню ефективності засвоєння учнями концептуальних знань, але й веде за собою розвиток структурних компонентів діалогічної компетентності як складової професійної компетентності майбутніх педагогів.

Список використаних джерел:

1. Балл Г. Сучасний гуманізм і освіта: Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти / Г. О. Балл. – Рівне.: Літса – М., 2003. – 128 с.
2. Бахтин М. М. Естетика словесного творчества / М. М.Бахтин. – М., 1986. – 444 с.
3. Бубер М. Я и Ты / М. Бубер. – М.: Высшая школа, 1996. – 176 с.
4. Голюк О.А. Уровни развития диалогической культуры будущих воспитателей ДООУ и учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки / О.А. Голюк // Современные подходы к профессиональной подготовке педагога. – Мозырь : УО МГПУ им. И.П. Шамякина, 2015. – С. 13-16.
5. Демченко О.П. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей в проблемному полі педагогіки вищої школи / О.П.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Випуск 6/38 (2018). – С.116-130.
6. Дьяконов Г. В. Основы диалогического подхода в психологической науке и практике / Г. В. Дьяконов. – Кировоград : РИО КГПУ им. В.Винниченко, 2007. – 847 с.
7. Засади когнітивної психології спілкування: [монографія]/ [В.П.Казміренко, В.М. Духневич, О.Ю. Осадько та ін.]; за наук. ред. В.П.Казміренка; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кировоград : Імекс-ЛТД, 2013. – С. 101–103.
8. Кіт Г.Г. Творчий характер дослідницької діяльності учасників педагогічного процесу // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 34. – Вінниця, 2011. – С. 320-325.
9. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С.36-42.
10. Любчак Л.В. Формування в майбутніх учителів готовності до активного слухання в процесі педагогічної взаємодії з молодшими школярами / Л.В. Любчак, Г.М. Казаручик // Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2), травень. – С. 56-59.
11. Родюк Н.Ю. Формування професійно-педагогічної комунікації майбутніх учителів // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2017. – т 4 (309) травень. – С. 226-231.
12. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

Чорна Світлана, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Жолудько Анастасія, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Наталія Пахальчук, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

ORGANIZATION OF PHYSICAL ACTIVITY WITH PRESCHOOLERS

Chorna Svitlana, master's student

Zholudko Anastasiia, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання організації фізкультурно-оздоровчої діяльності з дітьми дошкільного віку. Розкрито роль та методичну цінність творчого підходу до організації фізкультурно-оздоровчих заходів.

Ключові слова: фізична культура, фізкультурно-оздоровча діяльність, сюжетні форми, творче мислення, творчість.

Abstract. The article is dedicated to the investigation of the theoretical grounds of conducting the PE-activities with the children of senior preschool age. The role and the methodological value of the creative approach in organization of the PE-events are being surveyed.

Keywords: PE (Physical Education), PE-activities, story forms, creative thinking, creativity.

Оздоровлення дітей дошкільного віку – є важливою проблемою сьогодення. На слушну думку науковців [5-8 та ін.], заняття фізкультури як основна форма фізичного виховання дошкільників містить у собі потужні освітні та оздоровчі можливості.

Розглянемо особливості організації фізкультурно-оздоровлювальної діяльності дітей за С.Реутським [7]. Фізкультура, на думку педагога-практика, не просто фізичне навантаження, вдосконалення фізичних здібностей. Освіта людини повинна проходити одночасно в руховому, емоційному і інтелектуальному напрямках. Фізкультура «про інше» – це привід знаходити, налагоджувати зв'язок між людьми; осягати зв'язок між предметами і явищами; проявляти внутрішні цінності дитини і для неї самої, і для оточення. За допомогою фізичної культури можливе усвідомлення себе і світу. Так, дослідник пропонує надавати простір для самостійної рухової діяльності дошкільників з дотриманням таких правил: не заважати іншим та не наштовхуватись один на одного; бережливо відноситись до інших та грати лише з тими, хто виявляє бажання; брати можна будь-який інвентар, але з дозволу педагога; новий інвентар береться лише тоді, коли попередній поставлений на місце.

Також з дошкільниками можна використовувати «метод рухових задачок» (за С.Реутським), коли перед дитиною або групою дітей ставиться певна пропозиція, яку потрібно вирішити. Умовно варіанти постановки пропозицій представлено таким чином: педагог формулює мету (кінцевий результат рухової діяльності), а засоби (за допомогою чого) й шляхи (як, яким чином) її досягнення діти знаходять самі; педагог зазначає шлях, діти самостійно формулюють мету, обирають засоби щодо її досягнення; педагог зазначає засоби, діти самостійно знаходять шляхи, формулюють мету «авторської» рухової дії [7].

Наведемо особливості використання «методу рухових задачок». Рухова задача «Фізкультурний диктант»: діти обирають той м'яч, з яким вони сьогодні бажають «потоваришувати». Це можуть бути маленькі, великі гумові м'ячі, волейбольні, футбольні, тенісні м'ячі різного кольору за кількістю дошкільників. Діти обирають безпечно (зручне) місце для роботи та виконують дії, запропоновані педагогом: «Зараз ви виконуєте фізкультурний диктант. Доведіть собі та мені, що саме ви керуєте м'ячем, а не м'яч керує вами. Я «диктую» вам умови виконання вправ. А ви починаєте їх демонструвати так довго, доки я не дам сигнал на наступну вправу». Далі педагог подає команди в такій послідовності: м'ячі не літають і не падають (перша серія вправ); м'ячі літають, однак не падають (друга серія вправ); м'ячі літають, стрибають, однак ви стоїте на місці (третя серія вправ); м'ячі літають, стрибають, ви пересуваєтесь (четверта серія вправ). Педагог може допомагати дітям, в яких виникають труднощі.

Рухова задача: кинути палицю в грі «Городки». Наведемо етапи вирішення задачки. 1 етап. Дитина сама шукає для себе зручний спосіб виконання. Якщо педагог хоче допомогти, то або дає простіше завдання, або фіксує увагу на тих, у кого виходить, або побічно підказує. 2 етап. Даємо дитині спробувати кидки на різних відстанях. Відводимо їх на більшу відстань та на близьку відстань, які незручні для кидків. 3 етап. Знаходимо зручний спосіб виконання дії [5; 6].

Наведемо приклади інших рухових завдань. Завдання на поєднання фізичних вправ з інтелектуальним навантаженням. Наприклад, переклад геометричних схем на мову рухів. Завдання на організацію колективу. Такі завдання, які можливо виконати тільки разом, тільки прийнявши спільне рішення. Завдання, що виконуються наосліп: тренуємо чутливість і обережність. Робота в парі або малій групі. Наприклад: виконуємо, взявшись за руки, або за ноги, або в зв'язці (мотузок, палиця, обруч). Завдання на творчість та пам'ять. Наприклад, діти стрибають по черзі, проте стрибки не повинні повторюватись. Завдання на баланс та жонгливання. «Подорожі»: подорожі для запам'ятовування послідовності дій; подорожі з подоланням перешкод будь-яким способом; подорожі на взаємодопомогу. Даються такі завдання, які не можливо виконати самотужки, без допомоги друзів.

У роботі з дітьми варто використовувати рухові завдання та поєднувати їх з цікавими творчими видами діяльності [1; 2; 4; 9 та ін.].

Таким чином, нагальною потребою сьогодення є підвищення рівня рухової активності дошкільників. Використання ігрового підходу до організації фізкультурно-оздоровлювальної діяльності в ЗДО, на нашу думку, сприятиме формуванню позитивної рухової мотивації в дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132
3. Єфименко М.М. Планування занять з фізичної культури для дітей раннього та дошкільного віку. Вип. 1 / М.М.Єфименко, П.М. Бочков. – Вінниця : Нілан – ЛТД, 2015. – 108 с.
4. Кит Г.Г. Развивающий потенциал поисково-исследовательской деятельности детей дошкольного и младшего школьного возраста/ Г.Г.Кит // Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2013. – № 2 (3). – (Тольятти, Самарская обл., Россия). – С. 14-17.
5. Пахальчук Н. А. Использование игр-путешествий в физическом воспитании детей старшего дошкольного возраста / Н.А.Пахальчук // Социально- педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. нау.-прак. конф., Брест, 15-16 апр. 2015 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г.Н. Казарчик, Т.В. Александрович, М.С.Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. – С. 193-197.
6. Пахальчук Н. О. Використання педагогічних технологій у підготовці спеціалістів дошкільної та початкової освіти до фізичного виховання дітей / Н.О.Пахальчук // Technologies of Shaping and Enhancing Health of Human and Society: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. – С. 171–177.
7. Реутский С.В. Физкультура про другое, зато обо всем, от простого к сложному, в семье, в детском саду и в начальной школе. – СПб.: Агентство образовательного сотрудничества, 2006. – 224 с. – Режим доступа: <http://setilab.ru/modules/article/trackback.php/2011>
8. Развитие «рухового інтелекту» дітей на заняттях з фізичної культури . науково-методична розробка / за ред. О.Аксьонової, Н.Денисенко, О.Миронюк, С.Циба. – Запоріжжя, 2009. – 116 с.
9. Шикиринська О. В. Развитие логико-математического развития старших дошкольников у контексті Концепції нової української школи / О.В.Шикиринська // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.
10. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ВКЛЮЧЕННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В КОЛЕКТИВНУ ТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

*Щерба Віолетта, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»
Науковий керівник: Олена Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

INCLUSION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN COLLECTIVE CREATIVE ACTIVITY IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

*Shcherba Violetta, bachelor's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. Показано значення середовища як сукупності умов, в яких

відбувається особистісне зростання кожної дитини. Розкрито особливості інклюзивного середовища. Визначено можливості креативного середовища для задоволення особливих освітніх потреб обдарованих дітей.

Ключові слова: інклюзія, особливі потреби, освітнє середовище, інклюзивне середовище, колективне творче виховання.

Abstract. *The value of the environment as the conditions in which each child's personal growth occurs is shown. Features of inclusive environment are revealed. Possibilities of a creative environment for meeting the special educational needs of gifted children are determined.*

Keywords: *inclusion, special needs, educational environment, inclusive environment, collective creative education.*

На сучасному етапі відбувається реформування освіти, пріоритетним напрямом якої є створення для дітей з особливими потребами психологічно комфортного інклюзивного простору. Таке педагогічне утворення має бути творчо-розвивальним, де кожна дитина соціалізується, самореалізується. Освітній простір / середовище утворюється завдяки універсальному дизайну «предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну» [7].

Проблема освітнього / виховного середовища / простору прямо чи опосередковано досліджується протягом декількох століть у концепціях відомих персонологів: А.Дістервег (урахування у вихованні умов місця і часу життя особистості); Дж.Локк (середовище, оточення дитини як головний виховний засіб); Дж.Дьюї (створення спеціального середовища для непрямого впливу на особистість); А.Лазурський (активна взаємодія обдарованих дітей з середовищем); М.Монтессорі (створення предметного й виховного середовища, через яке дитина засвоює образи зовнішнього світу); К.Ушинський (пізнання й розвиток дитини в умовах соціального середовища: С.Шацький (сім'ї, нації, соціального прошарку); залежність перебігу педагогічного процесу від кількісних і якісних параметрів середовища) тощо.

У сучасній психології та педагогіці зустрічаємо дослідження низки вчених (І.Бех, Н.Готаровська, О.Демченко, І.Колеснікова, Ю.Мануйлов, В.Рубцов, В.Ясвін та ін.) різних аспектів виховного середовища як педагогічного утворення. Зокрема, на думку Н.Готаровської, освітнє середовище є «суттєвим елементом соціуму», а також як «цілеспрямовано організованою, керованою, багатофункціональною, відкритою педагогічною системою, в межах якої учень загальноосвітньої школи усвідомлює себе як соціально розвинену цілісність» [2, с.13].

Середовище може бути різним за своїм змістовим наповненням, зокрема інклюзивним, яку утворюється сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей» [7; 11]. Суб'єктами такого простору є передусім особи з особливими освітніми потребами, які «потребують додаткової постійної

чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» [7]. До таких суб'єктів також належать обдаровані діти, які також мають особливі потреби, що повинні бути задоволені в умовах інклюзивного простору.

У такому контексті інтерес ставить визначення культурно-освітнього простору для розвитку обдарованості, запропоноване О.Демченко «як інтегративного / поліморфного соціально-педагогічного конструкту, що об'єднує різнорівневі соціально-культурні та навчально-виховні умови, природні й спеціально змодельовані, педагогічно структуровані й упорядковані, та комплекс можливостей, які сприяють формуванню суб'єктності обдарованої особистості, досягнення високих успіхів у різних видах діяльності та задоволення екзистенційних потреб» [6].

Однією з потреб одарованих дітей є необхідність реалізації креативного потенціалу. Проблема творчості та розвитку творчих здібностей дітей активно розробляється в працях сучасних науковців [1; 3; 4; 8; 9; 10; 11; 12 та ін.]. Важливо також «насити» простір, сприятливий для розвитку обдарованої особистості, творчими видами діяльності. З огляду на це, весь освітній процес і виховна робота зокрема має плануватися таким чином, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника життя.

Сучасною педагогічною технологією, яка передбачає організацію спільної суспільно корисної діяльності вихователів і вихованців, яка має творчий характер і спрямована на виконання конкретної справи, є колективне творче виховання. Обґрунтовуючи специфіку виховної роботи з молодшими школярами, І. Трухін, О. Шпак [13] зазначають, що необхідно організації форм виховання з дітьми цієї вікової категорії як КТС. Методика КТС, на думку вчених, має ряд безперечних достоїнств, створює умови для розвитку дитячої ініціативи, можливості імпровізації, створює ситуацію змагальності. В початковій школі кожен форму виховання можна провести як колективну творчу справу, включивши в різні етапи її реалізації різні категорії дітей з особливими потребами [5].

Основні умови виховної ефективності колективних творчих справ представлено на рис. 1.

Рис. 1. Основні умови виховної ефективності колективних творчих справ

творчих справ

У процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації виховної роботи в цілому, в умовах інклюзивної освіти зокрема, на наш погляд, необхідно забезпечити оримання ними компетентності щодо проведення кожної форми виховання як колективної творчої справи. З огляду на це, метою методики є вдосконалення підготовки майбутніх учителів початкових класів в умовах ЗВО таким чином, щоб він був мотивований на реалізацію виховних функцій та оволодів технологією колективного творчого виховання. У така робота буде здійснюватися через реалізацію наступних завдань:

- підвищення мотивації студентів щодо оволодіння креативною компетентністю, усвідомлення ними необхідності організації кожної форми виховання як КТС;

- доповнення змісту педагогічних дисциплін теоретичними та методичними засадами організації КТС у початковій школі;

- вироблення умінь і навичок організовувати виховну роботу як творчий процес;

- залучення студентів до участі в науково-дослідній роботі, спрямованій на вивченні різних аспектів упровадження творчого підходу у вихованні молодших школярів.

Отже, виховання в умовах інклюзивного освітнього простору повинно організовуватися на творчих засадах та створювати умови для задоволення креативних потреб дітей. Одним з ефективних шляхів употуження прозвивального потенціалу простору є організація в його рамках кожної форми виховання за технологією колективної творчої справи. Така технологія останнім часом набула широкого поширення у роботі педагогічних колективів і окремих учителів. Проте вона недостатньо використовується в контексті реалізації інклюзивної освіти.

Список використаних джерел

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Гонтаровська Н. Б. Теоретичні і методичні засади створення освітнього середовища як фактору розвитку особистості школяра : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук : спец. «Теорія і методика виховання» / Н. Б. Гонтаровська ; Інститут проблем виховання НАПН України. – К., 2012. – 40 с.
3. Грошовенко О.П. Використання проектної технології у формуванні основ екологічної культури дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / О.П. Грошовенко // Вісник науково-методичних досліджень Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу / [ред. кол.: Слободинська Т.С. (гол. ред.) та ін.]. – Вінниця : Вінницька міська друкарня, 2017. – Випуск 4(24). – С. 102–108.
4. Демченко О. П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі / О.П.Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук.пр. - Випуск 51. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. – С.137-143.
5. Демченко О. П. Свято як форма національного виховання молодших школярів: технологічний аспект/ О. П. Демченко // Проблеми українського національного виховання : збірник наукових праць / за ред. Н. Скотної, М. Чепіль. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім.І.Франка, 2013. – С.261-272.
6. Демченко О.П. Формування суб'єктності соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі як умова її соціалізації / О.П.Демченко // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка : Серія психологія. – 2017. – №6. - С.47-51.
7. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2017. – № 38-39. – С. 380.

8. Казьмірчук Н.С. Особливості підготовки вчителів початкових класів до реалізації принципу наступності дошкільної та початкової ланок освіти / Н.С.Казьмірчук // Наукові записки: зб. матеріалів науково-практичної конференції викладачів та студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво» / за ред. Л.В.Старовойт. – Вінниця, 2018. – С. 89-93.
9. Кіт Г.Г. Творчий характер дослідницької діяльності учасників педагогічного процесу // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 34. – Вінниця, 2011. – С. 320-325.
10. Лапшина І.М. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» / І.М. Лапшина, Н.Ю. Родюк. – Вінниця, 2018. – 60 с
11. Сіваш Т.Д. Особливості середовищного підходу у формуванні художньо-творчих здібностей дитини / Т.Д. Сіваш // Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 26-27 травня 2017 р. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2017. – С. 113–117.
12. Стахова І.А. Розвиток креативності молодшого школяра засобами природничо-екологічної проектної діяльності / І.А. Стахова // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : матеріали третьої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 4 / упорядники : О.І. Кілініченко, Л.І. Хімчук. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 91-93.
13. Трухін І.О. Основи шкільного виховання : навчальний посібник / І.О.Трухін, О.Т.Шпак. – К. : „Центр навчальної літератури”, 2004. – 368 с.
14. Holiuk O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS / Oksana Holiuk, Olena Demchenko, Galina Kit, Nataliia Rodiuk // Problem space of modern society: philosophical communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580-657.

Наукове видання

**Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія
особистісного зростання дитини з особливими
освітніми потребами**

**Збірник матеріалів
III Всеукраїнської науково-практичної
конференції
з міжнародною участю**

Випуск 2

Головний редактор – Оксана Голюк

Підписано до друку 14.12.2018
Формат 64х90/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 11,21. Обл.-вид. арк. 7,5.
Наклад 100 прим. Зам. № 236.

Віддруковано з оригіналів замовника.

Видавець: ТОВ «Меркьюрі-Поділля»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавництв, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4136 від 11.08.2011 р.

Друк ПП Балюк І.Б.
21018, м. Вінниця, вул. Р. Скалецького, 15.
Тел./факс: (0432) 52-08-02
e-mail: balyk2@ukr.net